

โครงการจัดการความรู้เรื่องการสำรวจศึกษา ลวดลายประดับสถาปัตยกรรม โบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา

จัดทำโดย

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

ปีงบประมาณ ๒๕๕๕

คำนำ

วัดแต่ละวัดในสมัยอยุธยาจะต้องมีโบสถ์เป็นหลักอย่างหนึ่งของวัด ถ้าเป็นสมัยอยุธยาตอนต้น จะต้องมีทั้งโบสถ์และวิหารคู่กัน และอยู่ยืนยาวมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลายเลย สมัยอยุธยาตอนกลางและปลาย วิหารเริ่มมีความสำคัญน้อยลง ถึงกับบางวัดเหลือแต่เพียงโบสถ์อย่างเดียว

ขนาดและรูปทรงโดยภาพรวมแล้ว ดูจะไม่ต่างกันนัก ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นถึงตอนปลาย แต่ลวดลายประดับโดยเฉพาะตัวกนกจะมีพัฒนาการเรื่อยมา

โบสถ์และวิหารถือว่าเป็นอาคารที่มีศักดิ์สูง จึงมีการประดับลวดลายกันอย่างเต็มยศ ไม่เว้นแม้แต่วัดเล็กวัดน้อย ตามท้องที่ห่างไกลเมืองหลวง การสร้างวัดก็สร้างด้วยจิตศรัทธา ไว้เป็นที่สืบทอดพระศาสนา และทำพิธีกรรม

เมื่อเสียกรุงครั้งที่ 2 วัดเป็นจำนวนมากถูกทิ้งร้าง ขาดการทะนุบำรุงรักษาก็ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา บางแห่งก็ถูกรื้อทำลาย กรมศิลปากรมีหน้าที่อนุรักษ์และสืบสานมรดกของชาติมิให้สูญหายเสื่อมค่าลงไป

การศึกษาเรื่องลวดลายประดับโบสถ์และวิหารสมัยอยุธยาครั้งนี้ เป้าหมายก็คือจัดทำเป็นองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ เผยแพร่ให้แก่อนุชนรุ่นต่อไป ช่วยกันปกป้องคุ้มครอง

การอนุรักษ์เพียงแต่ตัวโบราณสถานอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอ ต้องอนุรักษ์ช่างฝีมือที่สืบทอดมาด้วย จึงได้แนะนำช่างท้องถิ่นที่ทำงานด้านแกะสลักลวดลายไว้ ณ ที่นี้ด้วย

โครงการจัดการความรู้เรื่อง “สถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน (ลวดลายประดับโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา)” เป็นโครงการจัดการความรู้ประจำปีงบประมาณ 2555 ของสำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา จัดทำโดยกลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งได้มอบหมายให้ นายฤทธิเดช ทองจันทร์ นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ และนายพเยาว์ เข็มนาค ข้าราชการบำนาญ กรมศิลปากร เป็นผู้เรียบเรียง โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายประดับโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานต่อไป

สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา

กันยายน 2555

สารบัญ

		หน้า
บทนำ		
บทที่ 1	การแบ่งอายุสมัยของอยุธยา	2
	สมัยอยุธยาต้น	2
	วัดพุทไธสวรรย์	2
	วัดป่าแก้ว	2
	วัดพระราม	2
	วัดมหาธาตุ	2
	วัดราชบูรณะ	2
	วัดภูเขาทอง	3
	วัดมเหยงคณ์	3
	สมัยอยุธยากลาง	4
	วัดพระศรีสรรเพชญ	4
	วัดชีเชียง	4
	วิหารพระมงคลบพิตร	4
	วัดราชประดิษฐาน	4
	วัดวังไชย	5
	วัดสามวิหาร	5
	วัดหน้าพระเมรุ	5
	วัดหัสดาวาส	6
	วัดโรงฆ้อง	6
	วัดกุฎีทอง	6
	วัดขุนแสน	6
	วัดนก	6
	วัดวรเชษฐาราม	7
	วัดวรเชษฐ (นอก)	7
	สมัยอยุธยาปลาย	7
	วัดไชยวัฒนาราม	7
	วัดบรมพุทธาราม	8
	วัดพระยาแมน	8

หน้า

วิหารพระมงคงบพิตร 9

วัดมเหยงคณ์ 9

วัดป่าโมกวรวิหาร 9

วัดกุฎีดาว 10

ความสำคัญของโบสถ์ วิหาร 11

บทที่ 2 รูปแบบอุโบสถและวิหารสมัยอยุธยา 12

สมัยอยุธยาตอนต้น 12

แบบเสาประธานรับขื่อเอก 13

สมัยอยุธยากลาง 13

สมัยอยุธยาปลาย 14

บทที่ 3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถและวิหาร 15

บทที่ 4 ภาพรวมของอยุธยาในอดีต 19

บทที่ 5 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและการตกแต่งประดับลวดลายโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา 26

สรุป 39

ภาคผนวก ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน 40

สารบัญภาพถ่าย/ลายเส้น

สารบัญภาพลายเส้น

- หุ่นจำลอง 48
- ช่อฟ้า 52
- หางหงส์ 59
- กระจังฐานพระ 61
- หน้าอุดปีกนก 64
- หน้าบัน 70
- สาหร่ายรวงผึ้ง-โก่งคิ้ว 92
- คันทวย 94
- ผนัง 109
- ช่องหน้าต่าง บานหน้าต่าง ซุ้มหน้าต่าง 148
- ซุ้มประตู 160
- บานประตู 207
- เสาลอย/บัวหัวเสา 214

	หน้า
- เสาอิงผนัง/บัวหัวเสา	229
- เพดาน	248
- กรอบเช็ดหน้า/ดอกจำปา	253
- ฐานอุโบสถ/วิหาร	256
- กระเบื้องเชิงชาย	295
- ฐานพระประธาน	263
- ราวบันได	377

โครงการจัดทำองค์ความรู้
ด้านสถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน
(ลวดลายประดับโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา)

โดย พเยาว์ เข็มนาค

บทนำ

งบประมาณประจำปี พ.ศ. 2555 สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ได้ตั้งกิจกรรมความรู้ทางวิชาการเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน เรื่องลวดลายประดับโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา ในพื้นที่เขตความรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้แก่ โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, อ่างทอง, สิงห์บุรี, สระบุรี และนครนายก โบราณสถานสมัยอยุธยาที่หนาแน่นมากก็คือบริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และรอบนอก การศึกษาเก็บข้อมูลจึงเป็นพื้นที่อยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นหลัก และศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณสถานในสมัยอยุธยาที่จังหวัดลพบุรีและเพชรบุรีด้วย ทั้ง 2 จังหวัดที่กล่าวนี้ยังพอมีอาคารโบสถ์ วิหาร เหลืออยู่ให้ศึกษาเปรียบเทียบได้ หากข้อมูลในอยุธยาไม่เพียงพอ

เมื่อกล่าวถึงอยุธยาสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือประวัติ ถึงแม้จะมีข้อมูลประวัติตามเอกสารต่าง ๆ อยู่มากมายแล้วก็ตาม เพื่อความครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหาจึงต้องมีประวัติย่อ ๆ เพื่อนำไปสู่เนื้อหาตามวัตถุประสงค์

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า อยุธยาเคยเป็นราชธานีของไทย มีอายุยาวนานถึง 417 ปี พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1893 และมาสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2310 มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มากมาย ซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้ แต่จะขอกล่าวถึงการแบ่งอายุสมัยของอยุธยาออกเป็น 3 ยุค เพื่อสะดวกต่อการอธิบายพัฒนาการของศิลปกรรมดังนี้

บทที่ 1
การแบ่งอายุสมัยของอยุธยา

สมัยอยุธยาต้น เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พ.ศ. 1893 จนสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เจ้าสามพระยา

สมัยอยุธยากลาง เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 1977 จนสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2170

สมัยอยุธยาปลาย เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2170 จนเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310

อายุสมัยของวัดต่าง ๆ ในพระนครศรีอยุธยา ที่อ้างอิงได้จากพระราชพงศาวดาร ระบุปีการก่อสร้างไว้ชัดเจนดังนี้

สมัยอยุธยาต้น

1. **วัดพุทไธสวรรย์** หลังจากพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว บริเวณที่ประทับเดิม คือ พระตำหนักเวียงเหล็ก ให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็นอาราม ในปี พ.ศ. 1896
2. **วัดป่าแก้ว** ในปี พ.ศ. 1950 สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงพระกรุณาตรัสว่า เจ้าแก้ว เจ้าไทย ออกอหิวาตกโลกตาย ให้ขุดขึ้นเผาเสีย และที่ปลงศพนั้นให้สถาปนาพระเจดีย์ พระวิหาร เป็นอาราม ให้นามชื่อวัดป่าแก้ว สันนิษฐานว่าคือวัดใหญ่ชัยมงคลปัจจุบัน และปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกครั้งในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะองค์พระเจดีย์ เพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะอันยิ่งใหญ่ต่อพม่า
3. **วัดพระราม** พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ กล่าวไว้ว่า สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1912 นั้น สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จนฤพาน จึงพระกุมารท่านสมเด็จพระราเมศวรเจ้าเสวยราชสมบัติครั้นเถิงศักราช 732 (พ.ศ. 1913) จอศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จมาแต่เมืองสุพรรณบุรี ขึ้นเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา

   วัดพระรามที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารนี้ ระบุไว้ว่า สถาปนาขึ้นในปีเดียวกันกับสมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสวรรคต พระราเมศวร พระราชโอรสทรงสถาปนาวัดนี้ขึ้น แต่ยังคงไม่เรียบร้อยในรัชกาล จนกระทั่งขุนหลวงพระงั่วเสด็จมาแต่เมืองสุพรรณบุรีเสวยราชในกรุงศรีอยุธยา ทรงสร้างจนสำเร็จ พงศาวดารบางฉบับกล่าวว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ
4. **วัดมหาธาตุ** เริ่มสถาปนาในรัชสมัยของขุนหลวงพระงั่ว ในปี พ.ศ. 1917 กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขา
5. **วัดราชบูรณะ** ประวัติการก่อสร้างมีกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ พอสรุปเนื้อความได้ดังนี้ ในปี พ.ศ. 1976 สมเด็จพระอินทราชาเจ้าทรงเสด็จสวรรคต

พระราชโอรสสองพระองค์คือ เจ้าอ้ายกับเจ้ายี่ เสด็จมาแบ่งราชสมบัติและชนช้างกัน ณ สะพานป่าถ่าน ถึงแก่พิราลัยทั้งคู่ เจ้าสามพระยาพระราชโอรสองค์ที่ 3 เสด็จขึ้นครองราชย์ ให้ก่อพระเจดีย์ 2 องค์ขึ้นไว้ ณ สถานที่ซึ่งชนช้างกัน แล้วให้สถาปนาวัดราชบูรณะ

ทั้ง 5 วัดที่กล่าวมาข้างต้นมีการวางผังวัดเหมือนกันคือ วางแกนหลักไว้ในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีพระปรางค์หรือเจดีย์เป็นประธานอยู่ตรงกลาง ล้อมด้วยระเบียงคตที่ 4 ด้าน ด้านหน้าคือทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของวิหารหลวง มุขโถงหลังของพระวิหารหลวงเชื่อมต่อกับระเบียงคต ส่วนพระอุโบสถวางอยู่ในแกนหลักเหมือนกัน แต่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก เว้นระยะห่างจากระเบียงคต

6. **วัดภูเขาทอง** พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า ได้สถาปนาวัดนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1930 โดยสมเด็จพระราเมศวร

คำให้การของชาวกรุงเก่า กล่าวว่า หลังจากบุเรงนองเข้ายึดกรุงศรีอยุธยาได้มอบพระราชสมบัติให้สมเด็จพระมหาธรรมราชา และในระหว่างที่พระเจ้าบุเรงนองประทับอยู่ในกรุงศรีอยุธยาได้โปรดให้สร้างเจดีย์ใหญ่ไว้องค์หนึ่งที่ตำบลทุ่งภูเขาทอง ขนานนามพระเจดีย์นั้นว่า เจดีย์ภูเขาทอง

ในสมัยสมเด็จพระเทพราชา มีฝรั่งชาวเยอรมันเป็นหมอ ชื่อหมอแกมป์เฟอร์ เป็นหมอประจำเรือ บริษัท อิสต์อินเดียของเนเทอร์แลนด์ เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา ได้เขียนบันทึกเป็นจดหมายเหตุไว้ เมื่อปี พ.ศ. 2232 และได้เขียนแผนที่แสดงรูปร่างของอยุธยา พร้อมลงตำแหน่งอาคารสถานที่ไว้อย่างละเอียด ได้กล่าวถึงวัดภูเขาทองไว้ด้วย พร้อมพรรณนารูปร่างของเจดีย์ไว้ด้วยความอัศจรรย์ใจ นอกจากเจดีย์แล้วมีโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ โบสถ์นั้นรูปร่างแปลก มีหลังคาหลายชั้น มีเสาค้ำอยู่

เป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกเมือง ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา การวางผังวัดจะให้แกนหลักตั้งฉากกับแม่น้ำ ซึ่งผิดกับวัดในเกาะเมือง ผังวัดนี้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพระอุโบสถตั้งอยู่ด้านหน้า เจดีย์ประธาน ส่วนแกนรองเป็นวิหารและเจดีย์ราย

พระอุโบสถได้รับการบูรณะอีกครั้งหลังในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ด้วยเหตุที่ยังมิได้มีการขุดแต่งขุดตรวจรากฐาน จึงยังไม่ทราบว่า มีการสร้างซ้อนทับกันหรือไม่

7. **วัดมเหยงคณ์** เป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกเกาะเมืองเช่นกัน แต่อยู่ด้านทิศตะวันออก พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ กล่าวว่า

“ศักราช 800 มะเมียศก (พ.ศ. 1981) ครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า สร้างวัดมะเหยงคณ์ เสวยราชสมบัติแลสมเด็จพระราเมศวรผู้เป็นราชกุมารท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้งนั้นเห็นพระเนตรพระพุทธเจ้าพระชินราชตกลงมาเป็นโลหิต”

พงศาวดารอีกหลายฉบับ กล่าวต้องตรงกันว่า วัดนี้สถาปนาขึ้นโดยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เจ้าสามพระยา มีการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พระอุโบสถที่เหลืออยู่ในปัจจุบันเป็นงานที่ซ่อมในครั้งหลัง แต่จะคงรักษารูปแบบดั้งเดิมอยู่หรือเปล่า ยังเป็นปัญหา

ส่วนการวางผังนั้นน่าจะต่อเนื่องมาจากการสร้างครั้งแรกคือ ผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงก่ออิฐล้อมรอบวัด และมีคูน้ำล้อมอยู่รอบนอกอีกชั้นหนึ่ง มีประตูเข้าออกทั้ง 4 ด้าน เส้นแกนหลักอยู่ในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีเจดีย์ช้างล้อมทรงลังกาเป็นประธานของวัด พระอุโบสถอยู่ในเส้นแกนด้านหน้าคือด้านทิศตะวันออก เป็นที่น่าสังเกตว่า วัดนี้ไม่มีระเบียงคตและวิหารไม่ได้อยู่ในแนวแกนหลัก แต่จะมีวิหารเล็กอยู่ทางมุมด้านหน้าพระอุโบสถทั้ง 2 มุม

สมัยอยุธยากลาง

1. **วัดพระศรีสรรเพชญ** พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ได้กล่าวไว้ความดังนี้

"ศักราช 796 ปีขาล ฉศก (พ.ศ. 1977) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า (เจ้าสามพระยา เสด็จสวรรคตอยู่ในราชสมบัติ 17 ปี)

สมเด็จพระราเมศวรเจ้าผู้เป็นราชบุตรขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยกวังให้เป็นวัด เสด็จมาอยู่ริมน้ำ"

ในพระราชพงศาวดารไม่ได้กล่าวว่าสร้างสิ่งใดบ้าง กล่าวแต่เพียงว่าสร้างในที่พระราชวังเดิมของพระเจ้าอู่ทอง

รัชกาลต่อมาคือ พระรามาธิบดีที่ 2 ในปี พ.ศ. 2017 ประดิษฐานพระอฐิธาตุสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า และพระอัฐิธาตุสมเด็จพระอินทราชาไว้ในมหาสถูป

และในปี พ.ศ. 2022 ในแผ่นดินของพระรามาธิบดีที่ 2 เช่นกัน ได้สร้างพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ แล้วหล่อรูปพระศรีสรรเพชญ ในวันอาทิตย์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 ครั้นถึงศักราช 845 (พ.ศ. 2026) วันศุกร์ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 8 ฉลองพุทธเจ้าพระศรีสรรเพชญ คณะพระพุทธเจ้านั่น แต่พระบาทถึงยอดรัศมีสูงได้ 8 วา (16 เมตร) พระพักตร์นั้นยาวได้ 4 ศอก (2 เมตร) กว้าง 3 ศอก (1.50 เมตร) พระอุระกว้าง 11 ศอก (5.50 เมตร)

2. **วัดชีเชียง** เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสวยพระราชสมบัติได้ 4 ปี ก็สถาปนาวัดชีเชียงขึ้น คือในปี พ.ศ. 2061 ก่อสร้าง 11 เดือนจึงเสร็จ

3. **วิหารพระมงคลบพิตร** ก่อนที่พระเจ้าทรงธรรมจะชะลอมาไว้ในที่ปัจจุบัน อยู่ด้านทิศตะวันออกมาก่อนตรงกับตำแหน่งของวัดชีเชียง รูปทรงเป็นมณฑปยังปรากฏอยู่ในแผนที่ของฝรั่งที่เข้ามาในสมัยอยุธยา ส่วนที่เห็นในปัจจุบันสร้างขึ้นมาใหม่ตามรูปแบบเดิม ครั้งสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

4. **วัดราชประดิษฐาน** ถึงแม้ไม่มีเอกสารระบุว่าใครเป็นคนสร้าง และสร้างเมื่อปี พ.ศ. ใด จึงจำเป็นที่จะต้องอ้างอิงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ออกชื่อเรื่องเรียงนามวัดนี้ ซึ่งมีกล่าวถึงในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางนี้คือ หลังจากที่สมเด็จพระไชราชาเสด็จสวรรคตแล้วในปี พ.ศ. 2070 พระเฑียรราชาซึ่งเป็นเชื้อ

พระวงศ์ จึงดำริว่า จะอยู่ในฆารวาสวัดนี้ เห็นภัยจะยังเกิดเป็นมั่นคง ไม่เห็นสิ่งใดที่จะพึ่งได้ เห็นแต่พระพุทธศาสนา และผ้ากาสาวพัสตร์ อันเป็นธงชัยแห่งอรหัน... ครั้นดำริแล้วก็ออกอุปสมบทเป็นภิกษุภาวะอยู่ ณ "วัดราชประดิษฐาน" จึงเห็นว่าวัดนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นแล้วก็เป็นได้ แต่มากล่าวถึงในสมัยอยุธยาตอนกลาง

หลักฐานอาคารโบสถ์ วิหาร ไม่เหลือหลักฐานไว้เลย

5. **วัดวังไชย** วัดนี้เป็นที่ตั้งพระราชฐานเดิมของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ครั้นได้ขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วจึงถวายวังให้เป็นวัด และสร้างวิหารอารามให้นามชื่อวัดว่า "วัดวังชัย"

6. **วัดสามวิหาร** แต่เดิมเรียกว่าวัดสามพิหาร มีกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดาร ในรัชสมัยของพระมหาจักรพรรดิ ว่าพระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงช้างพระที่นั่งกระโจมทองยกพลกองหลวงออกจากค่ายโพธิ์สามต้นมาตามทุ่งเพนียด เสด็จยืนช้างอยู่ที่วัดสามพิหาร

ผลจากการขุดค้นขุดตรวจทางโบราณคดี ได้หลักฐานยืนยันถึงความเป็น 3 วิหารคือ

วิหารพระนอน มีรากฐานเก่าจมอยู่ใต้ดิน อาคารที่เห็นปัจจุบันสร้างขึ้นซ้อนทับในที่เดิม ราวรัชกาลที่ 3 ของกรุงรัตนโกสินทร์

วิหารหลวงพ่อขาว ขุดพบรากฐานเดิมอยู่ข้างใต้

อุโบสถมีฐานเก่าอยู่ข้างใต้ มาสร้างโบสถ์ใหม่สมัยรัชกาลที่ 3 ภายหลังชำรุดทรุดโทรม ทางวัดจึงรื้อแล้วสร้างขึ้นใหม่ดังที่เห็นในปัจจุบัน

7. **วัดหน้าพระเมรุ** ปรากฏนามครั้งแรกในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เมื่อปี พ.ศ. 2092 เมื่อพระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) ยกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยา คราวสงครามช้างเผือก และมีการทำสัญญาสงบศึกครั้งนี้กันที่บริเวณวัดหน้าพระเมรุและวัดหัสดาวาส

มีตำนานกล่าวว่า พระองค์อินทร์ ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงสร้างขึ้นพระราชทานนามว่า วัดเมรุราชิการาม ต่อมาเรียกกันว่าวัดหน้าพระเมรุ

การวางผังวัดใช้เส้นแกนหลัก ตั้งฉากกับแม่น้ำลพบุรีหรือแนวเหนือใต้ มีเจดีย์เหลือเพียงฐานเป็นประธาน พระอุโบสถหันหน้าลงแม่น้ำ

พระอุโบสถคือ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาที่งดงามมาก ไม่ถูกรื้อทำลาย ยังคงอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ช่วงระยะเวลาที่มีการซ่อมแซมครั้งใหญ่ก็ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 โดยพระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษาราชการพระนครศรีอยุธยา ได้ซ่อมแซมและเพิ่มซุ้มประตูด้านข้างทั้งด้านหน้าและด้านหลัง กับสร้างวิหารน้อยเพื่อประดิษฐาน พระพุทธรูปจำหลักหินนั่งห้อยพระบาท ศิลปะสมัยทวารวดี ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง บานประตูมีลายจำหลักไม้ลงรักปิดทอง ส่วนซุ้มเหนือของประตูหน้าต่างปั้นปูนลายดอกพุดตานอย่างจีน และมาซ่อมต่ออีกครั้งในสมัยของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

8. **วัดหัสดาวาส** เป็นวัดที่ตั้งอยู่คู่กับวัดหน้าเมรุ ชาวบ้านเรียกว่าวัดช้าง เพราะเคยมีช้างก่ออิฐถือปูนล้อมรอบฐานเจดีย์ทรงระฆัง เป็นวัดที่กล่าวในพระราชพงศาวดาร คราวเดียวกับวัดหน้าพระเมรุข้างต้น วัดนี้มีการวางผังแปลกกว่าวัดหน้าพระเมรุคือ วางแกนหลักอยู่ในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีโบสถ์ตั้งอยู่ตรงกลาง เจดีย์ขนาบอยู่ด้านหน้าและหลัง มีน้ำล้อมรอบกำแพงอีกชั้นหนึ่ง

9. **วัดโรงฆ้อง** ไม่ทราบประวัติว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่ปรากฏชื่ออยู่ในรัชกาลของพระมหาธรรมราชา เมื่อปี พ.ศ. 21000 เมื่อพระยาระแวกยกพลช้างเข้าโจมตีพระนครศรีอยุธยา

วัดนี้แยกเขตพุทธาวาสกับสังฆาวาสชัดเจน คือ เขตสังฆาวาสจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ส่วนเขตพุทธาวาสอยู่ลึกเข้าไป เขตพุทธาวาสนั้นวางแกนหลักตั้งฉากกับแม่น้ำหรือแนวเหนือใต้ โบราณสถานครั้งสมัยอยุธยาที่เหลือได้แก่ เจดีย์ทรงระฆัง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกัน เคียงคู่กับพระอุโบสถ ที่สร้างใหม่ทับลงบนฐานโบสถ์เดิม มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง 2 องค์ อยู่ด้านหน้านอกกำแพงเขตพุทธาวาส

10. **วัดกุฎีทอง** ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ระหว่างวัดหน้าพระเมรุกับวัดโรงฆ้อง กล่าวถึงในเหตุการณ์เดียวกันกับวัดโรงฆ้อง

แผนผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยใช้แกนหลักตั้งฉากกับแม่น้ำลพบุรีหรือแนวทิศเหนือ-ใต้ มีการถมดินให้สูงก่อนการก่อสร้าง แล้วสร้างเป็นฐานไพที เพื่อรับพระอุโบสถและเจดีย์ประธาน

11. **วัดขุนแสน** เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงโปรดให้ครอบครัวชาวมอญที่นำด้วยพระยาเกียรติ พระยาราม ที่ติดตามสมเด็จพระนเรศวรจากเมืองแครงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณวัดนี้

การวางแผนผังยึดแม่น้ำเป็นหลัก คือเส้นแกนจะตั้งฉากกับแม่น้ำลพบุรี พระอุโบสถหันหน้าลงน้ำ เจดีย์ประธานทรงระฆังอยู่หลังอุโบสถ หากดูตามทิศพระอุโบสถจะอยู่ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน

เจดีย์ประธานองค์นี้ สมัยของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดให้พระยาราชสงครามเป็นนายงานบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ แต่ดำเนินการไม่แล้วเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน

ส่วนพระอุโบสถนั้น หลังจากขุดแต่งแล้ว พบว่า เป็นพระอุโบสถแบบมีเสาร่วมในและมุขโถงด้านหน้า

12. **วัดนก** ตั้งอยู่ริมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดมหาธาตุ เป็นวัดที่พระมหาธรรมราชาโปรดให้ญาติโยมของมหาเถรคันฉ่องตั้งบ้านเรือนอยู่แถววัดนกนี้ ส่วนมหาเถรคันฉ่องนั้นโปรดให้จำวัดอยู่ที่วัดมหาธาตุ

มีโบสถ์หรือวิหารอยู่ด้านหน้าปรางค์ประธาน

13. **วัดวรเชษฐาราม** ตั้งอยู่ในเกาะเมืองด้านทิศตะวันตกหรืออยู่ในเขตวังหลัง พระราชพงศาวดารกล่าวว่า สมเด็จพระเอกาทศรถทรงสถาปนาขึ้นในที่ปรงพระบรมศพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเหตุที่พระนครศรีอยุธยามีวัดวรเชษฐอยู่ 2 วัด อีกวัดหนึ่งตั้งอยู่นอกเมืองด้านทิศตะวันตก นักวิชาการหลายท่านจึงมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ ประเด็นนี้พักเอาไว้ก่อน เป้าหมายของหนังสือเล่มนี้คือลวดลายประดับที่ยกมากล่าวถึงก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง

วัดวรเชษฐารามใช้เจดีย์ทรงระฆังเป็นประธาน วางพระวิหารไว้ด้านหน้าคือ ด้านทิศตะวันออก และวางพระอุโบสถเคียงคู่ไว้ทางด้านทิศเหนือ และมีวิหารรายอีก 2 หลัง อยู่มุมด้านทิศเหนือกับด้านทิศตะวันตก

พระอุโบสถยังมีผนังเหลือหลักฐานทั้ง 4 ด้าน ส่วนพระวิหารด้านหน้าเจดีย์ประธานมีหลักฐานจากการขุดแต่งว่าซ้อนทับกันถึง 3 ครั้ง แต่ละครั้งรื้ออาคารเดิมเพื่อสร้างใหม่ทั้งสิ้น

14. **วัดวรเชษฐ (นอก)** ตั้งอยู่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันตก วัดนี้ใช้พระปรางค์เป็นประธานของวัด พระอุโบสถอยู่ด้านหลังคือด้านทิศตะวันตก มีวิหารเหมือนกัน แต่ไม่ได้อยู่ในแกนหลักตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปรางค์ประธาน

พระอุโบสถ แบบมีมุขเด็จตั้งอยู่ขั้วข้างหน้าและหลัง ภายในมีเสาร่วมในและมีเสารับชายคาปีกนกของมุขเด็จ ฐานชุกชีจะมีอาคารประเภท บุษบก ปราสาท หรือมณฑป ตั้งอยู่ตรงกลางซุ้มภายในอาคารหลังดังกล่าวตั้งพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน ตัวอาคารนั้นเหลือเพียงฐานและฐานตั้งพระพุทธรูป

สมัยอยุธยาปลาย

1. **วัดไชยวัฒนาราม** พระเจ้าปราสาททองทรงสถาปนาวัดนี้ขึ้นบนนิวาสถานของพระราชชนนี ในปี พ.ศ. 2173 ซึ่งอยู่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

การวางผังได้แกนหลักหันหน้าลงแม่น้ำ ซึ่งอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ใช้พระปรางค์เป็นประธานของวัด มีเมรุทิศ เมรุราย และระเบียงคดล้อมอยู่ พระอุโบสถตั้งอยู่ด้านหน้าตามแนวแกนหลัก

เมรุทิศ เมรุราย และระเบียงคต เป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูป โดยเฉพาะในเมรุจะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประดับด้วยซุ้มเรือนแก้ว และภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ส่วนพระอุโบสถเหลือเพียงฐานและเสาร่วมใน ลวดลายประดับต่าง ๆ ไม่หลงเหลืออยู่เลย

หลักฐานที่สำคัญคือ เชื่อกันว่าตั้งแต่สร้างมาแล้วยังไม่เคยมีการบูรณะซ่อมแซมส่วนที่เป็นระเบียงคต หลักฐานที่เหลืออยู่เป็นของสมัยพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งเป็นยุคปลายตอนต้น เพื่อใช้ในการนำไปศึกษาเปรียบเทียบ เช่น

1) ลายก้านขด

2) ลายดาวเพดาน

3) ลายกรวยเชิง

4) การใช้สีในภาพจิตรกรรม

5) ลายปูนปั้นประดับฐาน, ซุ้มเรือนแก้ว, ประดับองค์พระพุทธรูป และบัวหัวเสา

2. **วัดบรมพุทธาราม** ตั้งอยู่ ณ ตำบลป่าตอง ริมคลองฉะไกรน้อย มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่ง คือ วัดกระเบื้องเคลือบ สมเด็จพระเทพราชาทรงโปรดให้สร้างขึ้น เมื่อศักราช 1047 (พ.ศ. 2228) บนที่ประทับเดิมของพระองค์

กระเบื้องเคลือบที่ใช้มุงหลังคา กรมศิลปากรขุดแต่งพบเมื่อปี พ.ศ. 2499 นอกจากนี้ ผู้เขียนเคยพบที่วัดดุสิต วัดกุฎีดาว และวัดพระศรีสรรเพชญ

ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) วัดนี้คงชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์และทรงโปรดให้ทำบานประตูประดับมุกติดประตูพระอุโบสถ ปัจจุบันอยู่ที่หอมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีสรรรัตนศาสดารามคู่หนึ่ง มีจารึกบอกไว้ที่บานประตูว่า พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้ทำบานประตูประดับมุกนี้ เมื่อ จ.ศ. 1113 (พ.ศ. 2245) นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร อีกคู่หนึ่ง ส่วนอีกคู่หนึ่งนำไปตัดทำเป็นตู้หนังสือ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจทรงประทานแด่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นำมาจัดแสดงไว้ในพระตำหนักแดง

ฉะนั้นงานศิลปกรรมโดยเฉพาะพระอุโบสถคงเป็นงานในการบูรณะครั้งหลัง สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เช่น ภาพจิตรกรรมที่ผนัง กรอบประตู หน้าต่าง มีการแบ่งภาพด้วยสินเทา ลวดลายมีพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพันธุ์พฤกษา เป็นต้น ส่วนซุ้มประตูหน้าต่างลวดลายประดับ ล้วนแต่ฝีมือยอดเยี่ยมทั้งสิ้น

การวางผังใช้เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ย่อมุมทรงปราสาทยอดปรางค์ พระอุโบสถอยู่ทางทิศใต้ จึงทำให้แกนหลักอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ ส่วนวิหารอยู่นอกแกนหลักนี้คือถึงอยู่ด้านข้างเยื้องไปทางซ้ายของพระอุโบสถ

พระอุโบสถ มีขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 24.20 เมตร มีมุขเด็จหน้าหลัง

ช่องประตูด้านหน้ามี 3 ช่อง ช่องกลางต่อกับมุขเด็จเป็นช่องที่ใหญ่ และมีด้านข้างซ้ายและขวา ส่วนช่องประตูหลังมี 2 ช่อง ด้านข้างตรงกลางต่อกับมุขเด็จไม่มี

บานหน้าต่างที่ผนังมีผนังละ 7 ช่อง ขนาดกว้าง 90 เซนติเมตร สูง 2.20 เมตร

3. **วัดพระยาแมน** เป็นวัดร้างตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเกาะเมือง ระหว่างลุมพลีกับคลองสระบัว เป็นวัดที่สมเด็จพระเพทราชาทรงปฏิสังขรณ์และก่อนเสวยราชสมบัติ ครั้งยังทรงผนวชอยู่ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดนี้

อาคารโบราณสถานที่เห็นอยู่ในเวลานี้ คือหลักฐานที่มีมาตั้งแต่สมัยของพระเพทราชา โดยมีพระอุโบสถ 1 หลัง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก พระเจดีย์หน้าพระอุโบสถ 5 องค์ และฐานเจดีย์ประธานอยู่ด้านหลังอุโบสถ

ส่วนเขตสังฆาวาส มีฐานอาคารอิฐสี่เหลี่ยมผืนผ้า หอระฆัง ถังเก็บน้ำและทางเดินปูอิฐ

อุโบสถหลังนี้ ผนังก่อสูงมาก ฐานปัทม์ทรงสูงไม่มีเสาร่วมใน ช่องประตูด้านสกัดข้างหน้ามี 3 ช่อง และด้านหลัง 2 ช่อง เป็นซุ้มประตูทรงปราสาท ส่วนหน้าต่างมี 7 ช่อง กรอบซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลงหรือเรือนแก้ว หน้าบันซุ้มมีลายปูนปั้นก้านขด มีเส้นแกนในแนวตั้งเป็นตัวแยกลายคล้ายกับหน้าบันซุ้มหน้าต่างวัดบรมพุทธาราม ส่วนที่ผนังด้านนอกยังปรากฏรูเต้า และร่องคันทวย จึงสามารถจะวิเคราะห์ได้ว่าที่มีปีกนอกยื่นออกมานอกผนัง โดยใช้คันทวยรับปีกนก ทั้งรูเต้าและรูคันทวยมีต่างระดับกัน 3 ชั้น หลังคาของพระอุโบสถจะต้องซ้อนกัน 3 ชั้น ๆ ละ 3 ตับ

4. **วิหารพระมงคลบพิตร** เป็นวิหารที่ไม่ได้ตั้งอยู่ภายในวัด จัดว่าเป็นวิหารทั่ว ๆ ไป สร้างขึ้นไว้เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญที่มีขนาดใหญ่ คือหลวงพ่อมงคลบพิตร

ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้ชะลอจากตะวันออกมาตั้งไว้ ณ ที่ปัจจุบัน ซึ่งสร้างเป็นมณฑปครอบไว้

ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าเสือ ฟ้าผ่ายอดมณฑปเกิดเพลิงไหม้ เครื่องบนซึ่งเป็นไม้ได้รับความเสียหายมาก โดยเฉพาะพระเศียรหักสบั้นลงมายังพื้น

จึงโปรดให้สร้างขึ้นมาใหม่ เปลี่ยนจากมณฑปมาเป็นพระมหาวิหารขนาดใหญ่

และในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พงศาวดารบันทึกไว้ว่า ได้แปลงมณฑปมาเป็นมหาวิหารเช่นกัน

จึงยังไม่แน่ใจว่า การแปลงเป็นมหาวิหารนั้นอยู่ในสมัยใดกันแน่ แต่เนื้อความในพระราชพงศาวดารสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศให้รายละเอียดมากกว่า โดยโปรดเกล้าให้พระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์) ทรงเป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พร้อม ๆ กับวัดพระศรีสรรเพชญ วัดพระราม และพระที่นั่งวิหารสมเด็จ

เนื่องจากเป็นอาคารขนาดใหญ่มาก จึงต้องตั้งเสาขนาดใหญ่ไว้รับเครื่องบน เรียกว่าเสาร่วมในไว้ภายในวิหาร และเสาภายนอกรับระเบียงกับเสารับมุขโถงหน้าและหลัง ซึ่งรูปแบบที่เห็นปัจจุบันเป็นการบูรณะใหม่ โดยอาศัยรูปแบบเดิม ผนังและเสาบางส่วนยังคงใช้ของเดิมอยู่

5. **วัดมเหยงคณ์** ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกครั้งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

6. **วัดป่าโมกวรวิหาร** เป็นวัดที่ประดิษฐานพระนอนหรือพระพุทธไสยาสน์ ซึ่งเป็นพระสำคัญคู่บ้านคู่เมืองในสมัยอยุธยา พงศาวดารเหนือกล่าวว่า สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พระ

ราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขากล่าวว่า สมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาและสมเด็จพระนเรศวรยกทัพออกมาสู่ศึกกับพม่า ได้มาตั้งทัพอยู่ ณ ตำบลป่าโมก และเสด็จเข้าไปนมัสการพระพุทธไสยาสน์องค์นี้ เมื่อปี พ.ศ. 2135

ต่อมาในปี พ.ศ. 2270 สมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ตลิ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาถูกน้ำกัดเซาะวิหารพระพุทธไสยาสน์จะพังลงแม่น้ำ จึงทรงโปรดให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กองชะลอพระพุทธไสยาสน์ เข้าไปวัดตลาด ซึ่งอยู่ถัดเข้าไป แล้วสร้างพระวิหาร การเปรียญ โรงพระอุโบสถ พระเจดีย์ กุฏิ ศาลา กำแพง หอไตร ฉนวน 54 ห้อง หลังคามุงกระเบื้อง และส้วมถาน สะพานบันได 5 ปีเศษ แต่ยังไม่ทันได้ฉลอง พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน มาสมโภชเป็นงานฉลองในสมัยต่อมาคือ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เปลี่ยนจากวัดตลาดมาเป็นวัดป่าโมก

ซึ่งสิ่งก่อสร้างในวัดนี้ยกเว้นองค์พระพุทธไสยาสน์ ซึ่งเป็นของสมัยอยุธยาตอนปลาย

จากนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทรัพย์ให้เจ้าอาวาสวัดป่าโมกนำไปปฏิสังขรณ์อีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2406

นอกจากพระวิหารแล้วโรงอุโบสถก็ได้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่ง

วิหารพระพุทธไสยาสน์นั้น เป็นอาคารก่อสร้างหลังคาซ้อน 2 ชั้น ๆ ละ 3 ตับ มีเสาร่วมในอยู่ภายในเพื่อรับเครื่องบนหลังคา หน้าบัน เป็นช่องลูกฟักหน้าพรหม ภายในช่องลูกฟักสลักไม้เป็นลายก้านขดลงรักปิดทอง เป็นของมีมาแต่สมัยอยุธยา

ส่วนอุโบสถ ใช้ระบบผนังรับน้ำหนัก ไม่มีเสาร่วมใน ชายคาปีกนกรับด้วยคันทวยหลังคาซ้อน 2 ชั้น ๆ ละ 3 ตับ มีเพิงด้านหน้าเป็นพาไลหรือจั่นทัน วัดนี้ไม่มีแกนทิศหลัก

7. **วัดกุฎีดาว** บูรณปฏิสังขรณ์พร้อมกับวัดมเหยงคณ์ แต่แม่กองครั้งนั้น สมเด็จพระราชวงบวรซึ่งต่อมาคือ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ฉะนั้นสิ่งสำคัญในวัดนี้เป็นของสมัยอยุธยาปลายแทบทั้งสิ้น แต่การวางผังน่าจะเป็นของที่มีอยู่เดิม อาคารตามแกนหลักก็คงอยู่ที่เดิม เห็นได้จากประธานของวัดที่เป็นเจดีย์ มีการซ่อมแซมเพิ่มเติมชัดเจน

ส่วนพระอุโบสถวางอยู่ในแกนหลักด้านหน้าเจดีย์ประธาน ส่วนวิหารกลับไปอยู่หลังเจดีย์ประธาน แต่อยู่ในแกนหลักเช่นเดียวกัน พระอุโบสถนั้นหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประตูด้านหน้า 3 ประตู ประตูกลางเป็นสีหบัญชร ด้านหลัง 2 ประตู ซุ้มประตูโค้งแหลมยอดทรงมณฑป ส่วนฐานเป็นฐานสิงห์

หน้าต่างด้านละ 8 ช่อง ซุ้มหน้าต่างทรงเรือนแก้วหรือบันแถลงฐานสิงห์

เสาร่วมในปลายเสาเป็นบัวโถ ไม่มีเสารับระเบียง แต่ใช้คันทวยเป็นตัวรับแทน

มุขโถงด้านหน้ามีเสาตั้งขึ้นไปรับ

ผนังด้านข้างยังสมบูรณ์ ส่วนด้านหลังชำรุดหักพังลงมา โดยเฉพาะตรงกลาง ซุ้มปราสาทหายไป ส่วนซุ้มประตูทั้งสองข้างเป็นซุ้มทรงปราสาท เช่นเดียวกัน แต่มีขนาดเล็กกว่า

ผนังด้านหน้ายังสมบูรณ์มาก มีช่องประตู 3 ช่องเหมือนด้านหลัง ซุ้มประตูก็เช่นเดียวกัน เป็นซุ้มโค้งแหลมยอดทรงมณฑป ผนังด้านสกัดด้านหน้าก่อทึบถึงแนวระดับขื่อเอก ระดับเดียวกับปลายบัวหัวเสาร่วมในของหลังคาซ้อนล่าง

รูเต้าและร่องคันทวย ต่างระดับกัน 2 ระดับ ฉะนั้นหลังคาที่คลุมตัวอาคารจะต้องซ้อนกัน 2 ชั้น ๆ ละ 3 ตับ และหลังคารับมุขหน้าหลังอีก 1 ชั้น รวมหลังคาพระอุโบสถมี 3 ซ้อน 3 ชั้น

ส่วนฐานทำเป็นฐานปัทม์ทรงสูง แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ มีเสาอิงผนังที่ฐานทำเป็นฐานบัวถลา คาดด้วยเส้นลวด ส่วนบัวหัวเสาอิงผนังไม่มีหลักฐาน

ความสำคัญของโบสถ์และวิหาร

หากเราพิจารณาถึงประวัติการก่อสร้าง อายุสมัยแล้ว สมัยอยุธยาตอนต้นตามวัดขนาดใหญ่หรือวัดหลวงจะให้ความสำคัญแก่วิหาร และจะตั้งวิหารไว้ตามแกนทิศหลัก ด้านหน้าประธาน ซึ่งจะเรียกกันว่าพระวิหารหลวง เช่น วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดโลกยสุทธาวาส เป็นต้น สมัยอยุธยากลางตอนต้น ๆ ก็ยังคงความนิยมสืบเนื่องกันอยู่ คือวางวิหารไว้ข้างหน้าประธาน แต่พระอุโบสถเริ่มขยับออกจากแนวแกนหลักบ้างแล้ว เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ วางตำแหน่งให้มาอยู่ด้านหน้า ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเจดีย์ประธาน

สำหรับวัดใหญ่ชัยมงคลนั้น แผนผังตามแกนหลักจะมีอาคารขนาบอยู่หน้าหลังเจดีย์ประธาน ตำแหน่งพระอุโบสถกลับมาอยู่ด้านหน้า ผลจากการขุดแต่งฐานพระอุโบสถก็พบฐานเสมาจึงยืนยันได้ว่าอาคารหลังนี้เป็นพระอุโบสถมาแต่เดิมแล้ว ส่วนจะถอนจากวิหารมาเป็นอุโบสถหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันต่อไป

ผังแกนหลักตั้งแต่สมัยอยุธยาต้นมาจนถึงสิ้นสุดอยุธยาก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงเลย ก็คือ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ นั้นเอง

ส่วนสมัยกลางต่อจากวัดพระศรีสรรเพชญแล้ว มีทั้งเอาโบสถ์มาไว้ข้างหน้า และเอามาไว้ข้าง ๆ วิหาร เช่น วัดวังชัย สมัยของพระมหาจักรพรรดิ เอาโบสถ์มาไว้ข้างหน้า เจดีย์ประธาน ส่วนที่วัดวรเชษฐารามเอาโบสถ์มาเคียงคู่ข้าง ๆ พระวิหาร

ส่วนอยุธยาตอนปลายเห็นได้ชัดเจนว่า ให้ความสำคัญแต่โบสถ์มากจนวิหารหมดความสำคัญไปเลย

บทที่ 2
รูปแบบอุโบสถและวิหารสมัยอยุธยา

นักวิชาการ แบ่งอยุธยาออกเป็น 3 สมัย คือ ต้น กลาง ปลาย

มีคำถามเรื่องนี้อยู่หลายข้อ ถามโดยรวม ๆ ความเลยว่า สิ่งก่อสร้างในสมัยอยุธยาต้น โดยเฉพาะโบสถ์ วิหาร ซึ่งมีหลังคาเป็นเครื่องมุง และโครงหลังคาเป็นไม้ จะมีอายุผ่านกาลเวลามาถึง 417 ปี มีเหลืออยู่บ้างหรือไม่ คำตอบก็คือเป็นไปไม่ได้ที่โครงหลังคาซึ่งเป็นไม้จะยังคงอยู่ แม้กระทั่งผนังและส่วนประกอบต่าง ๆ ก็ไม่คงเหลืออยู่ เพราะตามประวัติอาคารแต่ละหลังมีการบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมา ผลจากการขุดตรวจ ขุดแต่ง โบสถ์ วิหาร หลายแห่ง ได้ข้อมูลที่ชัดเจนว่า มีฐานอาคารเก่าอยู่ทั้งสิ้น บางหลังมีมากกว่า 2 ครั้ง เป็นการรื้ออาคารแล้วสร้างทับขึ้นมาใหม่เลย และการรื้อทั้งหมดแล้วสร้างใหม่นี้น่าจะมีมากกว่า 2 ครั้ง

อาจมีครั้งที่ 3 แล้วมีการเพิ่มเติมหรือขยายพื้นที่การใช้งานออกไป นี่กล่าวเฉพาะสมัยอยุธยาตอนต้นที่เราทราบประวัติมี เช่น วัดพุทไธสวรรค์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดพระราม เล่านี้ไม่มีหลักฐานของอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะโบสถ์ วิหาร อยู่เลย

แต่การบูรณะซ่อมแซมหรือปฏิสังขรณ์ อาจคงรูปแบบเดิมได้คือ โครงสร้างและแบบแผนหลัก ที่มีมาตั้งแต่ต้นจนถึงปลาย

ส่วนสมัยกลางนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมไตรโลกนาถลงมาถึงพระเจ้าปราสาททอง เป็นหลักฐานว่าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้มีอายุไม่ถึงสมัยต้น โดยเฉพาะเนื้อวัสดุประเภทเครื่องประดับที่เป็นไม้ ส่วนรูปแบบอาจต่อเนื่องมาจากสมัยต้นได้ เช่น การวางผังอาคารก็ดี รูปแบบของหลังคาก็ดี ซุ้มประตูหน้าต่างหรือแม้แต่ช่องแสงที่ผนังด้านข้างกับที่เป็นช่องลูกกรงเหลี่ยม และลูกกรงแบบช่องตีนกา ซึ่งแปลงมาจากลูกกรงลูกมะหวดของเขมร เป็นต้น

สมัยอยุธยาปลาย อาจมีรูปแบบพัฒนามาจากแบบอยุธยาตอนต้น กลาง และเทคนิคใหม่เพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นแบบของอยุธยาทั้งหมด

การจำแนกรูปแบบของอาคาร ซึ่งต้องอาศัยโครงสร้างหลักของอาคารเป็นหลัก ส่วนลวดลายประดับนั้นที่เป็นเนื้อวัสดุเดิมตั้งแต่อยุธยาต้น หรืออยุธยากลาง ตอนต้นเชื่อว่าไม่หลงเหลือ สิ่งเหล่านี้จะเหลือได้ก็เป็นชิ้นส่วนหรือเศษที่จมอยู่ใต้ดิน ทำเป็นฐานของอาคารใหม่ หรือถมพื้นเพื่อปรับพื้นที่

ส่วนอยุธยาปลายนั้นคือ หลักฐานที่เห็นเป็นประจักษ์อยู่ในปัจจุบัน

สมัยอยุธยาตอนต้น

โบสถ์ วิหาร ที่เป็นวัดหลวงจะมีขนาดกว้างใหญ่มาก วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดธรรมิกราช เป็นต้น

แบบเสาประทานรับขื่อเอก

เสาประธานมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ เสาร่วมในจะมี 2 แถว ยาวไปตามความยาวของอาคาร จะมีกี่ต้นก็แล้วแต่จำนวนห้อง เสาประธานนี้จะต้องสูงกว่าผนังและต่ำลดหลั่นกันลงมา เพื่อรับซ้อนของหลังคาที่ขื่อเอกของซ้อนแต่ละชั้น เพื่อรับโครงหลังคาตับบนสุดของทุกซ้อนชั้นหลังคา

เนื่องจากเป็นอาคารขนาดใหญ่ ไม่สามารถมุงหลังคาได้ผืนเดียวทั่วทั้งอาคาร จึงต้องแบ่งออกเป็นหลายซ้อน ๆ ละหลายตับ หลังคาจะซ้อนอย่างน้อยสองชั้นขึ้นไป ถึงสามชั้น หรือสี่ชั้น ชั้นที่สี่อาจเป็นมุขเด็จหรือมุขโถงหน้าและหลัง ถ้ามีมากตับมากซ้อน เป็นระเบียงยาวออกจากผนังมากก็ใช้เสาระเบียง หรือเสาพาไลรับ ถ้าไม่มากนักก็ใช้คันทวยหรือไม่มีคันทวยเลยก็ได้

ส่วนผนังจะต้องรับน้ำหนักที่ถ่ายลงมาจากหลังคาตับที่ 2-3 ซึ่งมีน้ำหนักมาก ช่างโบราณจะก่อผนังให้มีความหนามากตั้งแต่ประมาณ 80-90 หรือ 100 เซนติเมตร

และผนังด้านข้างจะเจาะช่องแสงเป็นคล้ายซี่ลูกกรงเรียบ ๆ ก็มี รูปตีนกาก็มี คล้ายลูกมะหวดเหลี่ยมก็มี เรียกช่องปรุ

ส่วนเครื่องมุงหลังคาพบว่ามีกระเบื้องกาบกล้วย กระเบื้องเชิงชาย และกระเบื้องเกล็ด

รูปทรงอาคารดูแล้วจะไม่สูง กล่าวคือ ความกว้างและความสูงจะใกล้เคียงกัน หรือความสูงจะสูงกว่าความกว้างของอาคารไม่มากนัก

เครื่องประดับหรือเครื่องปิดเครื่องบัง ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ รูปแบบที่เป็นของดั้งเดิมสมัยนี้ยังไม่พบของเหล่านี้น่าจะทำด้วยไม้ คงเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา และอาคารก็รื้อสร้างใหม่กันหลายสมัย

จะทราบได้ก็จากการเปรียบเทียบซุ้มที่พระปรางค์บ้าง เจดีย์บ้าง หรือซุ้มประตูหน้าต่าง แต่ก็เป็นการยาก เพราะซุ้มต่าง ๆ ก็ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขกันมาเช่นกัน

สมัยอยุธยากลาง

ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจากตอนต้นมากนั้น อาจจะเพิ่มเติมรายละเอียดออกไปเล็กน้อย แต่โครงสร้างหลัก ๆ ก็ยังคงเหมือนเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ต้น

ตัวอย่างของโบสถ์ วิหาร ในสมัยกลางนี้ พิจารณาได้จากวิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ ถึงแม้จะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ตามยุคสมัยเรื่อยมา จนครั้งสุดท้ายสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เนื่องจากเป็นอาคารขนาดกว้างยาวและโครงสร้างหลักยังคงใช้สืบเนื่องมา

รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช กล่าวไว้ในหนังสือวัดพระศรีสรรเพชญ ตอนหนึ่งว่า

พระวิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ เมื่อแรกสร้างเป็นวิหารยาว 11 ห้อง แต่เดิมทางด้านหลังไม่มีระเบียงคต แต่มีมุขหน้ามุขหลัง มีประตูทางเข้า 2 ประตู ส่วนผนังหุ้มกลองด้านหลังทำเป็นซุ้มลูกกรงระบายลม ทางด้านหน้าทำเป็นมุขเด็จโถงแบบสีหบัญชรยกพื้นสูง โดยพื้นสูงนั้นสูงกว่าพื้น

ภายในของพระวิหาร ภายในพระวิหารจะมีเสาร่วมใน 2 แถว ปัจจุบัน (ในการสำรวจปี พ.ศ. 2531) เหลือเสา 2 ต้นที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งแนวรูเต้า 2 รู ระยะห่างระหว่างเสา 2 เสาประมาณ 4.60 เมตร พระวิหารจะมีแนวเสาพาไลด้านข้าง เป็นเสาเดิมข้างพระวิหาร เสาพาไลด้านซ้าย เฉพาะต้นที่ 2 และที่ 3 จากด้านหลังเหลือแนวเท่ากับต้นที่ 5 และต้นทางตอนหน้าต่ำกว่าตอนที่ 2 ดังนั้น หลังคาจึงยกระดับแบ่งออกเป็น 3 ตอน เพราะทางด้านหน้ามุขจากรูปแบบที่กล่าวนี้ เป็นรูปแบบที่สถาปนาในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 ระยะต่อมาได้เกิดมุขแบบมีผนังทึบ เสามุขทางตอนหน้าจึงอมด้วยผนัง ประตูตอนกลาง และผนังเดิมได้ถูกทุบทิ้ง จึงกลายเป็นมุขแบบย่อมุมจริง ๆ ซึ่งมุขนี้ได้เกิดความสงสัยว่าต่อเป็นมุขตั้งแต่ครั้งไหน และใครเป็นผู้ต่อ วัดพระศรีสรรเพชญ มีการซ่อมใหญ่สองครั้งคือ ครั้งพระเจ้าปราสาททอง และพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ฐานของวิหารและอุโบสถสมัยนี้ ยังคงเป็นฐานปัทม์ มีทั้งฐานตรงและแอ่นโค้งเล็กน้อย กับฐานแบบบัวถลา เช่น อุโบสถวัดหน้าพระธาตุ สิงห์บุรี วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมัยอยุธยาปลาย

รูปแบบและระเบียบการก่อสร้างของสมัยนี้ยังมีรูปแบบต่อเนื่องมาจากอยุธยาต้น และกลางอยู่เหมือนเดิม และรูปแบบที่มีเพิ่มขึ้นที่เห็นได้ชัดเจนคือ

ตัดเสาร่วมในออก แล้วใช้ขื่อประธานพาดผนังขื่อตัวนี้ต้องเป็นไม้ท่อนเดียวไม่มีต่อ เพราะจะต้องรับน้ำหนักจากหลังคาทั้งหมดมาถ่ายลงผนัง จึงทำให้ความกว้างของอาคารแคบลง เห็นได้ชัดในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ อุโบสถวัดบรมพุทธาราม อุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผนังด้านสกัดหรือฝาหุ้มกลองอาคารบางหลังก่อสูงขึ้นไปรับอกไก่ เช่น สิบสองท้องพระคลังในพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ วัดเตว็จ พระนครศรีอยุธยา

บางแห่งตัดมุขหน้ามุขลดออก ทำเป็นเพิงหน้าหลังที่เรียกกันว่าจั่นหับ บางท่านเรียกพาไล เหมือนกับพาไลระเบียง เช่น วัดครุฑธาราม คลองสระบัว อุโบสถวัดป่าโมกวรวิหาร จ.อ่างทอง

ฐานรับอาคารทั้ง โบสถ์ และวิหาร ได้แก่

1. ฐานปัทม์รับผนัง
   1.1 แบบท้องไม้เรียบ
   1.2 แบบท้องไม้มีลูกแก้วอกไก่ตรงกลาง
   1.3 แบบท้องไม้มีลูกแก้วอกไก่คู่
2. ฐานปัทม์รับฐานของผนังอุโบสถและรับฐานของเสาระเบียง พบที่วัดมเหยงคณ์ วัดธรรมิกราช วัดหน้าพระเมรุ เชื่อว่ามีการบูรณะในสมัยปลายนี้ด้วย วิหารหลวงวัดมหาธาตุ วิหารหลวงวัดราชบูรณะ ซึ่งส่วนมากจะเป็นฐานปัทม์ชนิดมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

บทที่ 3
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถและวิหาร

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของโบราณและวิหารสมัยอยุธยา ต่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จากฐานถึงผนังจะเป็นเครื่องก่อ ส่วนโครงหลังคาจะเป็นเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้อง ซึ่งมีทั้งกระเบื้องเกล็ด และกระเบื้องกาบกล้วย กระเบื้องกาบกล้วยนั้นบางแห่งฉาบปูนทับลงไปบนลอนหลังคา เรามารู้จักองค์ประกอบด้วยภาพรวม ๆ ก่อนที่จะลงรายละเอียด ขอคัดจากคำจำกัดความและภาพประกอบจากหนังสือ รู้เรื่องวัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทยของรองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล ดังนี้

1. **เครื่องลำยอง** ชื่อเรียกองค์ประกอบรวมชุดหนึ่งที่ใช้ประดับปิดท้ายขอบหลังคา ด้านสกัดของอาคาร โดยประกอบตกแต่งด้วยช่อฟ้า ใบระกา ตัวลำยอง และหางหงส์

2. **ช่อฟ้า** องค์ประกอบประดับตกแต่งส่วนปลายสุดของสันหลังคาทั้งสองด้านของอาคาร ในงานสถาปัตยกรรมไทยทั้งประเภทอาคารทางศาสนาและอาคารเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีสัณฐานเป็นรูปลักษณะคล้ายสัตว์ปีกจำพวกนก คือมีจงอยปากตรงส่วนกลาง ส่วนปลายทำเป็นรูปเรียวโค้งปลายสะบัด

3. **ตัวลำยอง** ชื่อเรียกขององค์ประกอบสำคัญของเครื่องลำยองที่เป็นตัวยึดช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โดยพาดอยู่บนหลังแป เพื่อทับหน้าปิดเครื่องมุงหลังคาด้านสกัด กันไม่ให้ลมตีเครื่องมุงเปิด ทำนองคล้ายอย่างป้านลมของเรือนไทย

4. **ใบระกา** องค์ประกอบส่วนที่มีลักษณะเป็นครีบ เรียงโค้งแหลมอย่างปลายมีด กลางกรีบด้านหน้าถากเป็นเส้นนูน วางเรียงประดับตกแต่งด้านบนตลอดแนวตัวลำยองระหว่างช่อฟ้าและหางหงส์

5. **หางหงส์** องค์ประกอบตกแต่งที่ใช้ประดับส่วนปลายด้านล่างของเครื่องลำยอง โดยนั่งอยู่บนบ่าระหว่างแปหัวเสากับเชิงกลอน นิยมทำเป็นรูปนาคเสี้ยวที่เป็นโครงรูปของนาค 3 เศียรซ้อนกัน

6. **ตีนผี** ชื่อเรียกองค์ประกอบซึ่งอยู่ส่วนโคนของหางหงส์ แต่ในแต่ละตับหลังคา ที่มีลักษณะคล้ายสลักเดือย สำหรับสอดลงปิดช่องว่างระหว่างเชิงกลอนกับแปปลายเต้า

7. **เชิงกลอน** องค์ประกอบของโครงสร้างส่วนที่ยึดติดกับปลายเต้า ทำหน้าที่ปิดปลายกลอน เพื่อไม่ให้กลอนผุ

8. **สะพานหนู** องค์ประกอบที่เป็นไม้หรือปุ่มชิ้นเล็ก ๆ วางทับเหนือเชิงกลอน ทำหน้าที่สอดรับปลายกระเบื้องแผ่นสุดท้ายของชายคา

9. **อกไก่** องค์ประกอบทางโครงสร้างหลังคา ทำหน้าที่เป็นกาบตัวบนปลายสุดของโครงสร้างหลังคา สำหรับใช้รับน้ำหนักเครื่องมุง นั่งอยู่บนปลายดั้ง มักถากหน้าไม้เป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

10. **แปลาน** ชื่อที่เรียกองค์ประกอบของโครงสร้างหลังคาที่มีหน้าตัดไม้เป็นรูป 4 เหลี่ยม นั่งอยู่บนบ่าจันทันหรือปลายตุ๊กตา

11. **แปงวง** ชื่อเรียกแปลานตัวที่ให้ส่วนหางของนาคลำยองที่ทำเป็นแบบนาคสะดุ้งเกี่ยว

12. **แปหัวเสา** ชื่อเรียกแปของโครงสร้างหลังคาที่อยู่ตรงกับส่วนปลายเสาหรือปลายผนังอาคาร ทำหน้าที่เป็นบ่าให้ขื่อเอกหรือขื่อเฉลียงยึด

13. **แปปลายเต้า** ชื่อเรียกแปลานตัวสุดท้ายที่วางอยู่บนปลายเต้า เพื่อทำหน้าที่รับปลายกลอนของปีกชายคับล่างสุด

14. **เชิงแป** องค์ประกอบโครงสร้างหลังคา ที่ยึดติดกับเสาหรือตุ๊กตา ทำหน้าที่รับปลายกลอนของตับหลังคาชั้นซ้อน อยู่ให้แนวเดียวกับแปหัวเสา โดยทำเป็นแผ่นไม้มีบ่าที่เชิงบากตัดกับเสา

15. **บราลี่** องค์ประกอบตกแต่งชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นแท่งทรงกลมรูปเรียมแหลม ส่วนปลายกลึงลวดบัวซ้อนเป็นชั้น ๆ ประดับเรียงเป็นแนวตลอดบนสันหลังคาอาคาร

16. **ผีเสื้อ** ชื่อเรียกปูนปั้นส่วนที่ใช้อุดตอนมุมของผืนหลังคา บริเวณที่บรรจบกันระหว่างปูนปั้นหลับสันหลังคาและปูนปั้น หลบเครื่องลำยอง ด้วยเหตุที่ปูนปั้นเป็นรูปคล้ายปีกผีเสื้อจึงเรียกองค์ประกอบส่วนนี้ว่า ผีเสื้อ

17. **หน้าบัน** องค์ประกอบอาคารที่ใช้อิฐหรือไม้ก่อหรือปิดทับส่วนที่เป็นโพรงของโครงจั่วหลังคาทั้งสองด้าน เพื่อป้องกันไม่ให้แดดหรือฝนสาดเข้าไปภายในอาคาร นิยมแกะสลักหรือปั้นปูนประดับตกแต่ง

18. **กระจังฐานพระ** องค์ประกอบประดับตกแต่งอย่างหนึ่ง ทำหน้าที่คล้ายกิ่งไม้ ปิดช่องระหว่างหน้าบันกับรวงผึ้งหรือหน้าบันกับแผงแรคอสอง ขณะเดียวกันก็นิยมยกส่วนกลางออกเป็นกระเปาะเพื่อใช้เป็นฐานรูปสลักลายประธานของหน้าบัน เช่น ครุฑ หรือเทพนม ฯลฯ

19. **แผงแรคอสอง** องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทำเป็นแผงกระดานยาว แกะสลักลายลวดลายติดประดับบริเวณส่วนใต้ของผืนหน้าบัน **มุขหน้า** แทนการประกับด้วยสาหร่ายรวงผึ้ง

20. **สาหร่ายรวงผึ้ง** องค์ประกอบตกแต่งส่วนประดับที่อยู่ใต้กระจังฐานพระระหว่าง 2 ข้าง ของเสาประธานมุขเด็จหรือมุขโถงชนิดที่ไม่มีปีกนก นิยมทำเป็นแผงไม้แกะสลักหรือปั้นปูนเป็นรวงหรือเป็นช่อ คล้ายรวงผึ้ง ที่ห้อยอยู่บนคบคากิ่งไม้

21. **บังนก** ส่วนของผนังด้านสกัด ที่ทำหน้าที่อุดช่องระหว่างปั้นลมแต่ละชั้นของหลังคา

22. **หน้าอุดปีกนก** ชื่อเรียกหน้าบันขนาดเล็ก ส่วนที่ปิดช่องโล่งระหว่างเสาประธานส่วนในกับเสาประธานส่วนนอก มีลักษณะสามเหลี่ยมมุมฉาก

23. **หน้าอุดเต้า** หน้าอุดเต้าชื่อเรียกหน้าบันขนาดเล็กสุด ส่วนที่ปิดหรืออุดโพรงว่างของช่อง 3 เหลี่ยม บริเวณเหนือเต้าที่รับปีกหลังคาตับสุดท้าย

24. **บัวหัวเสา** องค์ประกอบในเชิงตกแต่งส่วนของปลายหัวเสา

25. **เสาพะไล** องค์ประกอบในเชิงโครงสร้างที่ตั้งลอยอยู่ภายนอกของอาคาร ทำหน้าที่รับชายคาผืนสุดท้ายที่ยื่นเลยผนังออกมามาก

26. **คันทวย** องค์ประกอบโครงสร้างที่ยึดติดกับเสาหรือผนัง ทำหน้าที่รับน้ำหนักของปีกนกชายคาที่ยื่นเลยออกจากผนัง อาคารก่อนถ่ายลงมาหรือผนังเรือน นิยมแกะสลักหรือหล่อปูนให้อ่อนช้อยเป็นรูปนาค ซึ่งถ้าทำเป็นท่อนไม้ตรง ๆ เรียกว่าค้ำยัน หรือท้าวแขน คันทวยจึงเป็นทั้งองค์ประกอบโครงสร้าง และองค์ประกอบประดับตกแต่ง

27. **ผนังระเบียง** องค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาคารที่ก่อเป็นกำแพงขอบกำแพงเตี้ย ๆ เชื่อมต่อระหว่างแนวเสาพะไลหรือเสาระเบียงสำหรับกันตก

28. **เสาหัวเม็ด** ชื่อเรียกเสาสั้น ขนาดย่อมประกอบ 2 ข้าง ของพนักระเบียง บริเวณทางเข้าอาคารหรือทางขึ้นของบันได นิยมตกแต่งส่วนหัวเป็นรูปต่าง ๆ หลายลักษณะเช่น “ทรงมัณฑ์” “ทรงมณฑป” ฯลฯ

29. **ผลสิงห์** ส่วนประกอบที่ทำเป็นของพนักเตี้ย ๆ ขนาบ 2 ข้างของบันไดทางขึ้นลงแบบเครื่องก่ออาคาร ส่วนใหญ่นิยมทำแบบทึบตัน

30. **ฐานอาคาร** องค์ประกอบสำคัญทางโครงสร้าง ส่วนฐานเรือนที่ทำหน้าที่รับน้ำหนักของอาคารทั้งหมด นิยมเป็นรูปตกแต่งเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น “ฐานปัทม์” “ฐานบัวถลา” หรือฐานสิงห์ และอื่น ๆ

ทั้ง 30 ส่วนขององค์ประกอบที่ยกมากล่าวถึงนี้ เป็นการมองเฉพาะรูปด้าน ความจริงองค์ประกอบภายในที่ต้องมองด้วยรูปตัดยังมีอีก เช่น ฝ้าเพดาน ฝ้าไขรา เสาตุ๊กตา จันทัน ระแนง ขื่อร่วม นอก รวมระกา

หนังสือเล่มนี้คือ เครื่องประดับโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา เครื่องประดับนั้นจะประดับตามองค์ประกอบต่าง ๆ ของอาคารทั้งที่มองเห็นภายนอกและภายในอาคาร จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกันก่อนว่าองค์ประกอบที่ยังขาดอีกนั้นมีอะไรบ้างคือ

1. ประตู
2. หน้าต่าง
3. ผนัง (การประดับผนัง)
4. ฐานพระ
5. ฐานชุกชี
6. ฝ้าเพดาน

7. ฝ้าปีกนก
8. ฝ้าโถงหน้าหรือฝ้ามุขเด็จ
9. ขื่อโท เอก ขื่อร่วมนอก
10. รวยระกา
11. งวงอัยการ
12. ใบระกาหรือครีบ หอยจับหลัก

จะกล่าวถึงลวดลายประดับอาคารโบสถ์ วิหาร ไล่เรียงมาตามลำดับและจะไม่แบ่งว่าเป็นของสมัยอยุธยายุคไหน จุดประสงค์ที่ทำการศึกษาคือที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง รูปแบบอย่างไร ใช้วัสดุอะไร

บทที่ 4

ภาพรวมของอยุธยาในอดีต

อยุธยาคือบ้านเมืองที่มีคนอยู่อาศัย มีพระมหากษัตริย์ปกครอง มีศาสนาพุทธเป็นหลักของชาติ มีพิธีกรรมทางพราหมณ์ ฮินดู สอดแทรกเข้ามาในวิถีชีวิต และรวมถึงหลักของการปกครองด้วย

เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาก่อนเสียกรุง มีกำแพงอิฐล้อมรอบ มีประตูเข้าออกเมืองหลายประตู มีประตูน้ำประตูบก เส้นทางสัญจรภายในเมือง ตลาดย่านการค้าทั้งในและนอกเมือง

บ้านเรือน วัด จะตั้งอยู่รวม ๆ กัน มีเขตพระราชวังหลวง พระราชวังหน้า และพระราชวังหลัง วังหลวงก็คือศูนย์รวมการปกครอง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ มีเกิดมีดับตลอดระยะเวลา 417 ปี

อยุธยานั้นถือตนว่าเป็นเมืองของพระรามหรือของพระมหากษัตริย์ อยุธยาจึงมีสร้อยพระนามว่า รามาธิบดี ปราสาทราชวังที่ประทับจึงเปรียบเสมือนวิมานของเทพเทวา จึงต้องสร้างด้วยความวิจิตรบรรจงเป็นอย่างยิ่ง มุมมองของฝรั่งชาวต่างชาติ กล่าวว่า อยุธยานั้นสวยกว่าปารีสในสมัยนั้นเสียอีก และทั่วเอเชียนี้ก็ไม่มีใครเสมอเหมือนเป็นเมืองแห่งสายน้ำ จนได้ชื่อว่า เป็นเวนิชตะวันออก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า อยุธยาเป็นเมืองเทพ คนในสมัยอยุธยาพรรณนาความงามเมืองของตนไว้อย่างไรบ้าง จะรวบรวมมาให้อ่านกันดูจากบนกวี

โองการแช่งน้ำ ในสมัยพระเจ้าอู่ทองว่าเป็นดังเมืองพระอินทร์

แลเป็นแผ่นเมืองอินทร์ เมืองธาดาแรกตั้ง
ขุนแผนแรกเอาดินดูที่ ทุกยั้งฟ้าก่อคืน
แลเป็นสปวงดิน เป็นเขายืนทรง้ำหล้า
เป็นเรือนอินทร์ถาเถือก เป็นสร้อยฟ้าจึงปาน

กำสรวจสมุทรหรือกำสวรญศรีปราชญ์ ระยะหลังมานี้เชื่อกันว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งแต่ก่อนเชื่อกันว่าแต่งขึ้นในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยังคงเป็นข้อคิดเห็นของนักวิชาการอยู่

บทสรรเสริญเรื่องของการชมกรุงเป็นบทกวีที่มีชื่อเสียงมากมาจนทุกวันนี้ ดังนี้

อยุธยายศยิ่งฟ้า ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ ก่อเกื้อ
เจดีลอออินทร ปราสาท
ในทองทาบแล้งเนื้อ นอกโสรมฯ
พรายพรายพระธาตุเจ้า จยรจนนทร แจ่มแฮ
ไตรโลกยเลงคือโคม ค่ำเช้า

พิหารระเบียงบรร	รจิเรข เรืองแฮ
ทุกแห่งห้องพระเจ้า	นั่งเนือง
ศาลาอเนขส้าง	แสนเสา โสดแฮ
ธรรมาศจูงใจเมือง	สู่ฟ้า
พิหารย่อมฉลักเฉลา	ฉลุแผ่น ไส่นา
พระมาศเลื่อมเลื่อมหล้า	หล่อแสง
ตะการหน้าวัดแหว้น	วงงพระ
บำบวงหญิงชายแชรง	ชื่นไหว้
บูรรพาท่านสรรคสระ	สรงโสรด
ควงดอกไม้ ไม้แก้ว	แบ่งบาล
กุฎีดูโชติช้อย	อาศร
เต็มร่ำสวรรคฤาปาน	แผ่นเผ้า
เรือนรัตนพิรัยปราง	สุรยปราสาท
แสนยอดแย้มแก้วเก้า	เฉกโฉม
สนำสนวนสอาดต้งง	ตรีมุข
อร่ามเรืองเสาโสรม	มาศไล้
เรือนทองเทพแปลงปลุก	ยินยาก
ยยวว่าฟ้ากู้ไซ้	ช่วยดิน
อยุธยายศโยกฟ้า	ฟากดิน
ผาดดินพิภพเดียว	ดอกฟ้า
แสนโกฎบยลยิน	หยากเยื่อ
ไตร์รัตนเรืองรุ่งหล้า	หลากสวรรค์
อยุธยาไพโรจไต้	ตรีบูร
ทวารรุจีรยงหอ	สรหล้าย
อยุธยายั่งแมนสูร	สุรโลกย รงงแฮ
ถนัดดุจสวรรคคล้ายคล้าย	แก่ตก

พอถอดความได้ว่า อยุธยาเหมือนแดนสวรรค์ บนดินมีเจดีย์ ปราสาทสวยงามดัง ปราสาทของพระอินทร์ เต็มไปด้วยทองทั้งนอกและในปราสาท เวลาดวงจันทร์ส่องแสงท้องพระธาตุนั้น งามนัก สว่างไสวทั้งเช้าค่ำ พระวิหาร ระเบียง หน้าบรรณ มีลวดลายงามสดใส

ส่วนศาลานั้นมากมายไปด้วยเสา มีธรรมาสน์ วิหาร สลักเสลาเป็นแผ่น ๆ พระก็เป็นพระทอง ลายเลื่อม

กุฏิพระก็ดูงดงามเต็มไปหมด มีปราสาทยอดปรางค์ ประดับด้วยแก้วต้องแสงงาม
พระที่นั่งตรีมุข เสานั้นดีเป็นทอง อยุธยานั้นคือดอกฟ้าเพียงดอกเดียวบนแผ่นดินนี้
ทำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม กล่าวถึงอาคารที่เป็นมหาปราสาทอยู่ในพระราชวัง

พระที่นั่งสุริยานรินทร์มหาปราสาท
พระตำหนักหลังน้อยไว้พระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระที่นั่งวิหารสมเด็จ
พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท
พระที่นั่งไพฑูริยมหาปราสาท
พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท
พระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท
ที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันมี
วิหารสมเด็จ
สรรเพชญปราสาท
สุริยาสน์อมรินทร์
บรรยงค์รัตนนาสน์
จักรวรรดิไพชยนต์

พระที่นั่งที่ยังคงหาไม่พบและเป็นพระที่นั่งสำคัญคือ พระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท สำหรับออกว่าราชการตามฤดู ได้พรรณนาความงามไว้ดังนี้

- มียอดมณฑป 5 ยอด
- มีมุขซ้อน 4 ชั้น เท่ากันทุกด้าน
- มีมุขยาวออกจากมุขใหญ่ทั้ง 4 ด้าน สำหรับเป็นท้องพระโรง
- ฝาของมหาปราสาทเป็นผนังปูนทาด้วยรักประดับกระจกปิดทองคำเปลวลายทรงข้าวบิณฑ์
- โค้งบัญชรเป็นรูปสิงห์ทุกช่อง
- ซุ้มจรนำพระบัญชรเป็นรูปพรหมพักตร์
- ฐานป้อง (ปัทม์) มหาปราสาท มีรูปั้นเป็นชั้น ๆ ชั้นแรกรูปกุมภัณฑ์ ชั้นสองรูปครุฑจับนาค ชั้นที่ 3 รูปเทพพนมถวายกร และชั้นรูปสำหรับพระบวร บานประตูหน้าต่าง

สลักลายเป็นรูปเทพบุตรเทพธิดาเป็นคู่ ๆ กันทุกร่องบานประตู เป็นรูปนารายณ์สิบปางบานละปาง

โครงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายมหาราช เป็นนิพนธ์ของพระศรีมโหสถ กวีแห่งราชสำนักจะตามเสด็จสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไปตามสถานที่ต่าง ๆ ด้วยเช่นไปนครสวรรค์ก็แต่งนิราศนครสวรรค์ด้วย บรรยายรายละเอียดปราสาทราชวังไว้อย่างไพเราะ ให้ความรู้เรื่องการประดับอาคารในสมัยนั้นด้วย

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชสถาปนาเมืองลพบุรีเล่าโครงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ร้อยแก้วไว้ดังนี้

ปางพระยศแต่งตั้ง เวียงสถาน
ลพบุรีโบราณ ราชนั้น
แถวสกลอัญจรทวาร วังราช
ป้อมเปรียบปราการกั้น ก่ทั้งสีมา
ดุสิตปราสาทร้อย สมพุทธ
สูงเทริดธารมารุต ช่อชั้น
พรหมพักตร์ฉัตรเฉลิมสุด เสาวภาคย์
นาคตะพานพดหลั่น เสียบเลื้อยลงมา

กล่าวถึง ดุสิตมหาปราสาทถึงสิบกระแสลมยอดเป็นพรหมวิหาร มีนาคแผ่พังพาบเลื่อยลงมา น่าจะเป็นนาคปีก

ส่วนนิราศนครสวรรค์นั้นก่อนออกเดินทางได้พรรณนาความงามของพระที่นั่งอาท์ต่าง ๆ พร้อมองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไว้ด้วย

ไพชยนต์กนกแก้ว ครองสน
มุขระเบียงบัญชรถกล กลีบก้าน
ทิศพายพิถ้วน บังเมฆ
แรงจำรูญ เรียงต้าน ต่อด้วยแสงสูร

ปราสาทไพชยนต์ประกอบด้วยทองและแก้วผสมกัน มีมุขระเบียง หน้าต่าง ฐานบัว ส่วนยอดนั้นสูงเทียมเมฆ ยามแสงต้องปราสาทสวยงามเหลือเกิน

ตรีมุขกรงนาคช้อย แททวย
บันบราลีชวย ช่อฟ้า
โรงธารกำนันนวย เนืองแนก
พิศพระลานล้ำหน้า แว่นแก้วแสงไส

โครงข้างบนบอกเราว่า พระที่นั่งตรีมุข มีทวย หน้าบรรณ และช่อฟ้า ประดับพระที่นั่ง และโครงบทต่อไปกล่าวถึง พระที่นั่งสรรเพชญปราสาทไว้ดังนี้

สรรเพชญปราสาทต้าน หาวหน
ชวยโชติพรายอำพล เพริศแพร้ว
มงกุฎพิมานมณ ฑิรเทพ เทียมฤา
เรียงเรียบโภคชแล้ว ถี่ก้านงามสม

สรรเพชญปราสาทนั้นสูงเสียดฟ้า มีแสงระยิบระยับยอดมงกุฎ ดังวิมารของเทพก็ไม่ปาน และตั้งอยู่ข้าง ๆ โรงช้าง

ที่ยกวรรณสมัยอยุธยามากล่าว อาจจะดูนอกเรื่องไปก็ตาม แต่ทั้งวังและวัดนั้นเป็นของสูง ในสังคมอยุธยา นอกจากจะออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยเต็มที่แล้ว ยังแฝงคติความเชื่อเอาไว้ในนั้นด้วย เมื่อเป็นดังนี้ อาคารดังกล่าวถือว่ามี “ฐานุศักดิ์สูง” จะต้องมีการประดิษฐประดอยให้สวยงาม และมีศักดิ์ เช่น ทวยนาคหรือทวยประเภทต่าง ๆ จะไม่ใช้กับอาคารทั่วไป แต่จะใช้กับปราสาทราชวัง หรือโบสถ์ วิหาร วัด เท่านั้น บ้านเรือนคนธรรมดาทำเสมอไม่ได้ จะทำได้ก็เพียงไม้ท้าวแขนหรือแขนนางเรียบ ๆ อย่างนี้เป็นต้น

วัดพระศรีสรรเพชญนั้นมีพระมณฑปอยู่ 3 หลัง เรียงสลับอยู่บนฐานไพทีกับพระเจดีย์ 3 องค์ ปัจจุบันเหลือเพียงหลังตะวันออกสุดที่มีผนังอีก 2 หลังไม่เหลือแม้ฐาน ส่วนที่ยังเหลือนั้นก็ขาดเครื่องยอด ใช้จินตนาการเชิงเปรียบเทียบกับพระพุทธบาท สระบุรี ที่กวีสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้พรรณนาไว้คือ บุณโณวาทคำฉันท์ กล่าวว่าองค์พระพุทธบาทนั้นมี 5 ยอด ซึ่งสร้างไว้ในรัชกาลของพระเจ้าเสือ ภายหลังพังหมดมาสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 1 และซ่อมมาจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานที่เป็นสมัยของอยุธยามีอยู่ในฉันท์ดังต่อไปนี้

ห้ายอดยเยี่ยมเมฆ จรัสดวงวิเชียรฉาย
ชวลิตพรรณราย รยับโชติสุริยงค์
กิ่งกาบทาบกาญ จนมณีเสตารหง
บราลียาวยง คช่อฟ้าปรงอนครัน
มีบรรทจตุราช วรพาดกระหนกพัน
เครือซ้อนสลับกัน กแนะแก้วกนกลาย
สุกรีกระหนาบชั้น ก็ทงันผงาดหงาย
เศียรสัตวพรรณราย รดะดาษระดมดี
กลีบเกล็ดกัจฉามาศ ประดับดาษจรุญศรี
สลับรัตนรูจี กระจ่างจัดกระจังบัง
ในโพสุวรรณห้อย รยาบย้อยบรุงรัง

ลมพัดกระดึงดัง เสนาะศัพทอลเวง
เสียงดุจสังคีต อันดึงดีดประโคมเพลง
เพียงเทพบรรเลง รเรือยจับระบำถวาย
พ่างพื้นที่ฐานบัตร เป็นครุธอัดอุราผาย
กรกุมสุกรีกราย จะกระหยับเผยอบิน
สิงห์อัดก็อมดวง วชิรช่วงมณีนิล
เทพนมขนัดกิน นเรศฟ้อนชอ้อยรำ
อิสูรทมูลแบก ตระบองบิดก็กำยำ
แยกเขี้ยวผงาดทำ ดุจมีมโนเนา
ผนังดายกระจกแจ่ม ชวริตงามเงา
กลแก้วผลึกเพรา รลอกเลื่อนลลานไป
ซุ้มสีทวารา รจเรขเรื่องไร
กาบพรหมสรไกร กระหนาบเสาเพราพราย
ตาบแต้มณรักร้อย ประดับพลอยมณีฉาย
เฉิดกลีบจงกลกลาย บทนาคสดุ้งดี
หน้าบันเขบ็จบรร ผจงปั้นเป็นโกสีย์
ทรงไอยราตรี เศียรงามด้วยงางอน
ช้อยกรชูสัง ขสังวาลบวร
แสงรัตนสุนทร ประกายมาศเลื่อมกัน
ใบบานทวาเรศ สดับมุกดูพรายพรรณ
เพียงพิษณุกรรม์สรรค์ นฤมิตรประดิษฐแปลง
แม่ลายแลบุตกหนาบ ฉลุช่อชวาลแสง
เกี่ยวพันกนกแพลง พิศสัตว์ชวัดวง

ฉลักมุกทุกทวาร อัษฐบานบเพี้ยมกัน
ล้วนแก้ว ณ เครือพรรย ณรายพรายลลายตา
พื้นในหิรัญลาด ก็สะอาดอลังการ
ราบรอบพระบาทา ทศพลวิมลมี

ที่ยกคำฉันท์มายืดยาวก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า นอกจากตัวมณฑปจะเป็น 5 ยอดแล้ว การประดับประดาอลังการ แต่ในองค์ประกอบสำคัญที่กล่าวไว้ คัดแยกออกมาให้เห็นดังนี้คือ

บลาลี นั้นยาว คือ ส่วนประดับอยู่บนสันหลังคา

ช่อฟ้า คือ ประดับยอดของลำยองหรือรวยระกา มีความงอนอ่อนช้อย

หน้าบัน (บรรณ) มีเทวาดาเรียงแถวอยู่ในวงกนกเครือเถา มีนาคแนบอยู่ตามชั้นและหัวสัตว์อยู่มากมาย

ฐานปัทม์ ในฉันท์เขียนเป็นฐานบัตร ซึ่งแปลว่าใบไม้ก็ได้ ในที่นี้น่าจะหมายถึงฐานกรีบบัวคือ ฐานปัทม์ที่เราเรียกกันในปัจจุบัน มีครุฑยุดนาค กางปีกเหมือนกำลังจะบิน

มียักษ์แบก (ตัวแบก) ที่ฐานยืนถือกระบอกที่บิดเป็นเกรียว แยกเขี้ยวทำเหมือนกับมีชีวิตดงน่ากลัว

ผนังดาษกระจก

ซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน มีกาบพรมศรอยู่ที่เชิงเสา

หน้าบัน น่าจะเป็นของซุ้มทิศ เป็นปูนปั้นรูปพระอินทร์ทรงช้าง มีงางอน องค์พระอินทร์ยกแขนเห็นเครื่องประดับประกายแสง

บานประตู ประดับมุก สวยงามเหมือนพระวิษณุกรรมนฤมิตร

สัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในลายมี คชสิงห์ สิงห์ นกยูง หงส์ องคต หนุมาน สุครีพ ในลายเครือเถา

บานประตูทั้ง 8 บาน (ช่องประตูมี 4 ช่อง ๆ ละ 2 บาน) ประดับด้วยลายมุกเหมือนกันทั้ง 8 บาน

พื้นในมณฑป พื้นปูด้วยเสื่อเงิน

มณฑปน้อยที่กรอบลายพระบาท มีดาวเพดานระยับระยิบ ก็คือลายประดับกระจกนั่นเอง

ดังได้กล่าวตั้งแต่ต้นว่า อาคารศักดิ์สูงนั้นช่างจะต้องประดิษฐบรรจงอย่างสุดฝีมือ แม่กองงานช่างนั้นเป็นพระสังฆราชในสมัยพระเจ้าเสือ ตามประวัติกล่าวว่า เป็นชาวเพชรบุรีเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เถระผู้ใหญ่สมัยนั้นน่าจะเป็นสมเด็จพระสังฆราชแตงโม แห่งวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ที่พระเจ้าเสือทรงถวายพระตำหนักให้ไป ยังอยู่ถึงปัจจุบันนี้

ลวดลายเครื่องประดับต่าง ๆ ที่ประดับโบสถ์ วิหาร น่าจะไม่แตกต่างกันนัก โดยเฉพาะวัดหลวง

งานช่างปิดทอง งานช่างรัก งานช่างมุก งานช่างปั้น งานช่างไม้ งานช่างกระจก งานช่างแกะสลัก งานช่างเหล่านี้ยังเหลือชิ้นงานมาจนถึงปัจจุบัน แต่ไม่มากนัก การเก็บข้อมูลครั้งนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า การประดับลวดลายลงไปในโบสถ์วิหารนั้น หลักฐานมีเหลืออยู่เท่าใด ซึ่งเป็นของอยุธยาแท้ ๆ ระหว่างอยุธยาปลายกับรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ไม่น่าจะผิดแผกกันไปมากนัก เพราะเป็นการสืบเนื่องจากของเดิมทั้งสิ้น ช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะช่วงรัชกาลที่ 1, 2 นั้น จะต้องมีครูเป็นคนในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น ในบางกรณีจำเป็นที่จะนำมาอ้างถึงเชิงเปรียบเทียบให้เห็นรูปลักษณ์

บทที่ 5

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและการตกแต่งประดับลวดลายโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา

ถ้าอาคารโบสถ์ วิหาร จะสร้างแบบง่าย ๆ เพื่อใช้เพียงประกอบพิธีกรรมเท่านั้นก็ทำได้ และจะให้ได้ประโยชน์ใช้สอยอย่างเต็มที่แบบไหนก็ได้อีกเช่นกัน

มนุษย์มิได้พึงพอใจเพียงเท่านั้น ความงาม และลำดับชนชั้นนั้นยังต้องมี แต่จะมีมากมีน้อยก็ตามสภาวะและโอกาส อาคารทางศาสนาถือว่าเป็นของสูงของศักดิ์สิทธิ์ เมื่อถือเช่นนี้ย่อมจะต้องสร้างให้เป็นเลิศกว่าบ้านเรือนของคนธรรมดา เพราะเป็นที่เคารพบูชา

ถ้าเป็นวัดในชนบทปัจจุบัน อุโบสถคือประธานของวัด และไม่ว่าจะเป็นวัดราษฎร์ หรือวัดหลวง ก่อนจะสร้างก็จะต้องทำพิธีกรรม สวดยัด สวดถอน ตั้งศาลกันตามธรรมเนียม แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของอาคารที่จะสร้าง เมื่อสร้างแล้วก็จะต้องงดงาม จึงค้นคิดวิธีและรูปแบบการประดับประดากันอย่างเต็มที่เต็มกำลัง ทำให้เป็นบ่อเกิดแห่งงานศิลปกรรม เป็นบ่อเกิดของงานช่างฝีมือต่าง ๆ มากมาย เช่น ช่างไม้ ช่างก่อ ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างปูน ช่างรัก ช่างกระจก ช่างเหล็ก ช่างหล่อ เป็นต้น

ส่วนประกอบของอาคารโบสถ์ วิหาร จึงต้องประดับประดากันอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะที่มองเห็นทั้งนอกและในอาคาร

วกเข้ามากล่าวถึงเนื้อเรื่องโดยตรงของหนังสือเล่มนี้ วัดเก่า ๆ ในอยุธยามีมากมาย ส่วนมากจะเหลือแต่ฐาน ผนังมีบ้างไม่มาก ส่วนเครื่องบนหลังคาไม่เหลือเลย มีวัดที่ยังใช้งานต่อเนื่องมาก็ปรับปรุงแก้ไขซ่อมแซมไปตามกาลเวลา จะเหลือของแท้ดั่งเดิมนั้นน้อยมาก

ถึงแม้หลักฐานจะยังเหลือน้อยเพียงใด ก็ยังพอมีหลงเหลือให้ศึกษาได้บ้าง จากการเปรียบเทียบบ้าง จากอาคารที่ยังมีการใช้สืบเนื่องกันมาบ้าง ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทต้น ๆ แล้วการศึกษาเก็บข้อมูลครั้งนี้ได้แบ่งตัวอาคารออกเป็น 3 ส่วน ด้วยกัน

1. ชุดฐาน จากพื้นถึงหลังฐาน
2. ชุดผนัง จากหลักฐานสุดผนัง
3. ชุดของหลังคา จากหลังผนังถึงสันหลังคา

ชุดฐาน จะประกอบไปด้วย ตัวฐาน พนักระเบียง เสาหัวเม็ดตามมุมระเบียง และพนักบันได ตัวบันได พื้น

ชุดผนัง จะประกอบไปด้วย ผนัง เสาอิงผนัง ประตู หน้าต่าง

ชุดหลังคา โครงสร้างหลังคาทั้งหมด รวมเสาด้วย คือ เสาลอย ขื่อ ตุ๊กตา แป เต้า จันทันอกไก่ กลอน ระแนง เชิงชาย บราลี สะพานหนู จั่ว กระเบื้อง ไขรา เพดาน

ชุดเครื่องปิดเครื่องบัง ประกอบไปด้วย หน้าบัน หน้าอุด ลำยอง นาคสดุ้ง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ แผงคอสอง สาหร่ายรวงผึ้ง กระจังฐานพระ

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาข้างต้น บางแห่งมีการประดับลวดลาย บางแห่งไม่มี บางแห่งมีการประดับแต่ต่างลักษณะกัน เช่น ใต้กระจังฐานพระของหน้าบันจะมีลายเป็นแผง ๆ ต่อเรียงกัน ลักษณะเป็นกรอบซุ้ม ซึ่งเรียกแผงแลคอสอง และตรงส่วนนี้เช่นกัน บางแห่งสลักฐานลายเครือเถาเป็นแผงใต้หน้าบันทับอยู่บนสาหร่ายรวงผึ้งอย่างนี้เป็นต้น

ฐาน

ฐานรับผนัง มีทั้งฐานบัวถลา เช่น ฐานอุโบสถวัดภูเขาทอง ฐานวิหารวัดหน้าพระธาตุ สิงห์บุรี ฐานอุโบสถและวิหารพระนอน วัดขุนอินทประมูล จ.อ่างทอง ฐานวิหารเล็กตามวัดต่าง ๆ เช่น วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดพระศรีสรรเพชญ

ฐานรับพาไลหรือระเบียงด้านข้าง ส่วนใหญ่จะทำเป็นฐานปัทม์ มีทั้งที่มีลูกแก้วที่ท้องไม้และไม่มีลูกแก้วที่ท้องไม้

ฐานมุขโถง หลักฐานที่เหลือคือฐานปัทม์

ฐานมุขเด็จ มุขโถงและมุขเด็จบางครั้งจะเรียกรวม ๆ กันไป มุขเด็จแท้ ๆ ที่มีฐานสิงห์รองรับได้แก่ อุโบสถวัดบรมพุทธาราม อุโบสถวัดกุฎีดาว

พนักและราวบันได ไม่เหลือหลักฐานที่ติดอยู่กับบันไดเลยแม้แต่แห่งเดียว ที่วิหารหลวงวัดพุทไธสวรรย์ กรมศิลปากรเคยขุดแต่งและบูรณะปี พ.ศ. 2543 ในระหว่างดำเนินการได้ขุดพบเศษปูนปั้นและชิ้นส่วนเศียรนาคหน้าวิหารหลวงหลายชิ้น มีบางส่วนของเศียร ส่วนลำคอ และตัว ไม่แน่ใจว่าจะเป็นนาคเฝ้าบันไดหรือเปล่า ถ้าไม่ใช้นาคเฝ้าบันไดแล้วเศียรนาคเหล่านี้อยู่บริเวณนี้ได้อย่างไร มีตัวอย่างนาคเฝ้าบันไดที่เจดีย์สิงห์ล้อม วัดธรรมิกราชพอจะนำมาเปรียบเทียบได้

ผนัง

ด้วยผนังของวิหารและอุโบสถ โดยเฉพาะในตัวเมืองอยุธยาจะมีความหนาโดยเฉลี่ย 60-90 เซนติเมตร แล้วแต่ขนาดของอาคาร ผนังนอกจากจะทำหน้าที่ล้อมพระประธานให้เป็นห้องใหญ่แล้วยังมีหน้าที่รับน้ำหนักและถ่ายเทน้ำหนักหลังคาด้วย ในสมัยอยุธยาตอนต้น ในอาคารจะมีเสาประธานเป็นคู่ ๆ เรียกเสาร่วมใน รับโครงหลังคาตับบนสุด มีขื่อร่วมนอกหรือขื่อปีกนก เชื่อมต่อระหว่างเสาร่วมในกับผนัง ๆ จะเป็นตัวรับน้ำหนักที่ถ่ายลงมาด้วย ซึ่งนิยมทำมาจนสมัยปลาย

ส่วนผนังรับน้ำหนักโดยตรง ขนาดของความหนาจะหนามาก 70-80 เซนติเมตร ต้องรับน้ำหนักหลังคาทั้งหมด เพราะไม่มีเสาร่วมใน ระบบนี้ใช้ขื่อประธานพาดผนังหรือเจาะฝังเข้าไปในผนัง เริ่มมีมาในสมัยอยุธยาตอนปลายราว ๆ สมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลงมา เช่น พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม วัดพระยาแมน วัดครุฑธาราม เป็นต้น

การประดับตกแต่งผนังจะมีทั้งการปั้นปูนประดับผนังและเขียนภาพจิตรกรรมเท่าที่เหลือหลักฐานมี

ลายปูนปั้น ประดับผนังด้านนอกของด้านสกัด ที่วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่เหลือหลักฐานอยู่เลย จะมีลายปูนปั้นประดับอยู่ในช่องแสงและปรุผนัง จะแยกออกจากการปั้นปูนแปะผนัง

ภาพจิตรกรรม ในสมัยอยุธยานิยมเขียนไว้ภายในอาคาร ไม่ปรากฏว่าเขียนผนังด้านนอกของอาคาร แม้แต่ภาพจิตกรรมภายในอาคารโบสถ์ วิหาร ของอยุธยา เกือบจะไม่มีหลักฐานเหลืออยู่เลย (วัดเขียนที่อ่างทองก็มี วัดช้างใหญ่ วัดม่วง วัดพระงาม วัดไม้รวก วัดสุวรรณดาราราม ล้วนแล้วแต่เป็นสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น จิตรกรรมฝาผนังที่มีอยู่ เช่น วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดสิงหาราม ล้วนแต่เขียนไว้ในพระปรางค์ และเจดีย์ ตำหนัก วัดพุทไธสวรรค์ ตำหนักพระเจ้าทรงธรรม นครหลวง ระเบียงคตวัดไชยวัฒนาราม เป็นต้น) เหลือเพียงแห่งเดียวแต่ก็ลบเลือนมาก คือ อุโบสถวัดบรมพุทธาราม บริเวณช่องหน้าต่าง ช่องประตู ข้างด้านหลังพระประธาน

หลักฐานที่ยังเหลืออยู่มากของสมัยอยุธยานั้น อยู่ที่เพชรบุรี ภายในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณดาราม อุโบสถวัดสระบัว วัดเกาะแก้วสุทธาราม

ช่องปรุผนัง พบที่วัดพระศรีสรรเพชญ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ที่วิหารรายด้านทิศเหนือ

ช่องลม/แสง แบบฉาบเรียบ เจาะผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสูง ๆ คล้ายลูกกรง พบที่วิหารพระศรีสรรเพชญ วิหารราย วัดพระศรีสรรเพชญ วิหารราย วัดราชบูรณะ เชื่อกันว่ามีมาแต่สมัยอยุธยาตอนต้น นิยมมาจนถึงอยุธยาตอนปลาย

ลายปูนปั้นประดับตามช่องแสงและซี่ลูกกรง พบที่วิหารพระป่าเลไลย์ วัดพระศรีสรรเพชญ วัดโลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี นอกจากนี้ยังพบที่วัดนางพญา ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ด้วย

เสาลอย

คือเสาลอยตัวไม่ได้อิงหรือฝากไว้กับผนัง มีหน้าที่รับเครื่องบน มีชื่อเรียกตามหน้าที่ของเสาที่รับเครื่องบนแต่ละชนิดได้แก่

เสาร่วมในหรือเสาประธาน เป็นเสาที่ตั้งอยู่ในอาคารเป็นคู่ ๆ มีหน้าที่รับเครื่องบนหลังคาตับบน โดยทำหน้าที่รับขื่อเอก และเป็นที่ฝากขื่อร่วมนอกและขื่อปีกนก มีทั้งเสา 8 เหลี่ยม เสาสี่เหลี่ยม และเสากลม และสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง การประดับลวดลายบนเสาพบแต่กลีบบัวแบบต่าง ๆ บนหัวเสา ส่วนใหญ่จะเป็นปูนปั้น แต่วิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ กลีบบัวหัวเสาทำด้วยกระเบื้องดินเผา โคนเสาทำเป็นบัวถลา ส่วนตัวเสานั้นพบหลักฐานการประดับลวดลายปูนปั้นที่วิหารพระสี่อิริยาบถ วัดพระศรีสรรเพชญ

พระอุโบสถที่เก่าถึงสมัยอยุธยาหลายวัด เช่นวัดใหญ่สุวรรณราม วัดสระบัว วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี วัดหน้าพระเมรุ พระนครศรีอยุธยา ล้วนแล้วแต่ถูกซ่อมในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

แต่น่าเชื่อว่า ในสมัยอยุธยาคงมีการประดับลวดลายแบบเดียวกับในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นการสืบเนื่องกัน

หลักฐานการประดับต้นเสาพบที่ วิหารพระสีอิริยา วัดพระศรีสรรเพชญ เป็นอาคารจัตุรมุขยอดปราสาท มีการประดับเสาด้วยลายปูนปั้น น่าจะเป็นลายรักร้อย มีรอยประทับของกระจก อยู่ด้วยเหลือหลักฐานเพียงตัวกระจังกับตัวเหงา เพียงตัวเดียว

ถ้านับว่าอาคารหลังนี้เป็นวิหารตามความหมายที่ได้ตั้งเกณฑ์ไว้ ก็นับว่าเป็นหลักฐานสำคัญเพียงชิ้นเดียวที่เป็นของอยุธยาแท้ ๆ ที่ยังเหลืออยู่

เสาพะไลหรือเสารับระเบียงด้านข้าง พบหลักฐานที่เพียงบัวหัวเสาเท่านั้น

เสารับโถงหน้ามุขเด็จ เช่นเดียวกันกับเสาร่วมในและเสาพะไล พบที่เพียงบัวหัวเสาเท่านั้น กับร่องเสาที่ติดรายสาหร่ายพบที่มุขโถงด้านหลังวิหาร วัดสวนหลวงค้างคาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เสาอิงผนัง

คือกระเปาะหรือยกเก็จออกจากผนัง ตามช่วงเสา ส่วนมากจะอยู่ผนังด้านนอก แต่ก็มีบ้างที่อยู่ทั้งด้านนอกและด้านใน ก่อเป็นเสาแล้วก่อผนังชนก็มี แต่ไม่มากนัก

ที่สำคัญคือ มักจะมี “ลูกเล่น” ทำเป็นบัวหัวเสาแบบต่าง ๆ แม้กระทั่งโคนก็ทำเป็นลวดบัว พบทุกแห่งที่เป็นเสาอิงโบสถ์ และวิหาร เท่าที่ผนังด้านบนจะเหลืออยู่ เช่น วัดชุมพล ต.วัดตูม อุโบสถวัดวรเชษฐาราม อุโบสถวัดหน้าพระเมรุ วิหารแกลบวัดมหาธาตุ วิหารพระมงคลบพิตร อุโบสถวัดอ้อย อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง ผนังด้านหน้าพระวิหารหลวงวัดราชบูรณะ อยุธยา หุ่นจำลองโบสถ์หรือวิหารวัดเซ อ.บางปะอิน หุ่นจำลองที่ พช.เจ้าสามพระยา และ พช.จันทรเกษม วัดไลยก์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี วิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ พระนครศรีอยุธยา วิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี วิหารพระสังกัจจายวัดภูเขาทอง อุโบสถวัดพุทไธสวรรค์ อุโบสถและวิหารวัดกุฎีดาว ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี มีการเขียนภาพจิตรกรรมลงบนเสาอิงผนังด้านในด้วยฝีมือช่างสมัยอยุธยา

ช่อฟ้า

ชื่อองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม อาคารประเภทเครื่องมุง และซุ้มต่าง ๆ ถ้าเป็นโบสถ์และวิหาร จะเป็นส่วนที่สูงที่สุดตั้งอยู่บนปลายสันของอกไก่ ตรงส่วนที่ตัวรวยหรือนาคสำรวยมาพบกัน

ช่อฟ้าที่เราเห็นในปัจจุบัน มีรูปลักษณะคล้ายหัวนก มีจงอยปากแหลม มีหงอนตวัดปลายและอกนูนเป็นสัน มีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกัน แบบปากชาวบ้านเรียก “ไอ้โอ๊ก” แบบปากปลาจะมีจงอยยืดสูงขึ้นแบบปากนกจะมีจงอยปากงุ้ม หน้าอกชาวบ้านเรียกพุงนกกระจาบ ช่างหลวงเรียกอกสุบรรณ

ในสมัยอยุธยาที่เป็นรูปของวัตถุยังไม่พบลักษณะเช่นนี้ มีที่ใกล้เคียงก็คือ ช่อฟ้าที่ซุ้มเรือนแก้ว ระเบียงคต วัดไชยวัฒนาราม ส่วนปากเป็นเพียงปุ่มเล็ก ๆ ยื่นออกมาเท่านั้น และหลายแห่งส่วนปลายจะหักหมด แต่ลักษณะของรูปทรงแล้วไม่ค่อยใกล้เคียงกับปัจจุบัน

ตู้พระธรรมที่เชื่อกันว่าสมัยอยุธยาเป็นรูปเขาพระสุเมรุบานคตไตรภูมิที่ พช.จันทรเกษม มีช่อฟ้าของปราสาทลักษณะใกล้เคียงกับปัจจุบัน ผิดกันแต่ส่วนจงอยปากไม่ได้ยื่นออกมามาก

ช่อฟ้ามีหลักฐานสมัยอยุธยา ได้จากหุ่นจำลองของโบสถ์ หรือวิหาร ที่ทำด้วยดินเผาพบที่วัดบัว คลองสระบัว ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา กับหุ่นจำลองที่ พช.จันทรเกษม ส่วนยอดก็ขาดหายไป เช่นกัน

ชิ้นส่วนช่อฟ้าปูนปั้น ที่ พช.จันทรเกษม ขนาดไม่ใหญ่นักคือสูงประมาณ 60-70 เซนติเมตร ยอดหักหายไปเช่นกัน ยังคงเหลือลายปูนปั้นที่ส่วนอก ช่อฟ้า อันนี้ไม่ทราบที่มา คำนวณจากขนาดแล้วเป็นไปไม่ได้ที่จะเป็นช่อฟ้าของโบสถ์ และวิหาร อาจเป็นช่อฟ้าของซุ้มประตู

ซุ้มตามมุขต่าง ๆ หรือซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรูป สำหรับแผงพระไม้แกะสลักที่ พช.จันทรเกษมมีส่วนยอดจะทำเป็นเรือนแก้วมีช่อฟ้า เหมือนกัน แต่จงอยปากไม่ได้ยื่นออกมาทำหน้าแบนมีคางแหลม ที่อกแกะสลักลาย แต่ที่หงอนไม่สะบัดพลิ้ว ลักษณะคล้าย ๆ กับช่อฟ้าเรือนแก้วของพระที่ระเบียงคตวัดไชยวัฒนาราม

ตัวลำยอง

คือองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม ส่วนที่เป็นเครื่องปิด เครื่องบัง จะวางทับอยู่บนปลายหรือหัวแป มีลักษณะคล้ายลำตัวพญานาค หรืองูกำลังเลื้อยใช้หางคล้องที่หัวแป หางนี้มีศัพท์เรียกเฉพาะว่า “งวงอัยรา” หรืองวงช้างนั่นเอง เมื่อมาคล้องที่หัวแปตัวหัวแปจึงได้ชื่อว่า “แปงวง”

ตัวลำยองบางช่างบางท้องถิ่นจะเรียกว่า นาคลำยอง ก็มี นาคสดุ้งก็มี

อาคาร โบสถ์วิหารสมัยอยุธยา เราไม่พบที่ติดอยู่กับอาคาร เพราะหักพังไปจนหมด ที่ว่าเป็นอาคารสมัยอยุธยานั้น ล้วนแต่ปรับปรุงซ่อมแซมเรื่อยมาจนไม่เหลือที่เป็นของแท้

อย่างไรก็ตาม ตามซุ้มประตูหน้าต่าง ยังพอมีเหลือให้เห็น เพราะปั้นด้วยปูนรูปลักษณ์คงไม่ต่างกันนัก และในหุ่นจำลองที่ทำด้วยดินเผา เช่นที่ พช.เจ้าสามพระยา พช.จันทรเกษม ยังมีให้เห็นอยู่

ใบระกา

คือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ปักอยู่เป็นตัวลำยอง ตัวรวย หรือนาคสำรวย ลักษณะเป็นทรงสามเหลี่ยมปลายงอน หรือเป็นแท่งสี่เหลี่ยมปลายเรียวงอน เมื่อตัวลำยองและตัวสำรวยไม่เหลืออยู่ ใบระกาก็ไม่เหลือเช่นเดียวกัน เพราะส่วนใหญ่หรือทั้งหมดทำด้วยไม้ ผุเปื่อยไปตามกาลเวลา เราจะเห็นได้จากหุ่นจำลองดังกล่าวคือ ตามซุ้มต่าง ๆ ที่ทำด้วยปูนปั้น

หางหงส์

เป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมชุดเดียวกับรวยระกาและตัวลำยองนาคสดุ้ง มักเรียกควบคู่กันไป เช่น ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ จะอยู่ส่วนปลายของตัวลำยอง โดยตั้งอยู่บริเวณแปหัวเสาทับไม้เชิงกลอน ปัจจุบันที่เห็นเป็นรูปคล้ายหัวนาคเรียงซ้อนกัน ตามระนาบแบน คล้ายตัวเหงาของกนกสามตัว พัฒนามาจากนาคปัก-บันแถลง

เช่นเดียวกับหางหงส์ที่ติดอยู่กับตัวอาคารไม่เหลือหลักฐานจะเห็นได้จากหุ่นจำลองแต่ก็ไม่ชัดเจนนัก ที่เหลืออยู่ตามซุ้มต่าง ๆ ซึ่งคงมีลักษณะใกล้เคียงกัน

ตีนผี

ส่วนประกอบของหางหงส์จะติดอยู่ด้านใต้ของตัวหางหงส์ รอดอยู่ระหว่างแปหัวเสากับไม้เชิงกลอน มีหน้าที่บังคับไม่ให้ตัวหางหงส์โยกคลอนด้วย และเป็นตัวปิดช่องระหว่างแปหัวเสากับเชิงกลอนด้วย อยู่ในจำพวกเครื่องปิด

เชิงกลอน

เป็นไม้แผ่นติดอยู่ปลายกลอน มีความยาวด้านแปตลอดความยาวของหลังคา อยู่ใต้แนวกระเบื้อง ตัวล่างสุดของชั้นหลังคาแต่ละตับ ถ้าหลังคาใช้จันทันตามแบบจั่วในปัจจุบันตัวไม้เชิงกลอนนี้เรียกเชิงชายแทน

ด้วยลักษณะเป็นแผ่นไม้ยาวจะมีพื้นที่ให้ประดับลวดลายได้ แต่ไม่พบ จะพบก็งานแกะไม้ทางภาคเหนือและภาคอีสาน

เนื่องจากเป็นไม้จึงไม่เหลือหลักฐานที่ติดอยู่กับอาคารเช่นเดียวกัน

แปงวง

เป็นส่วนประกอบของโครงหลังคา ด้านข้างมีความยาวตลอดแนวหลังคา ถ้าอยู่กับหลังคาแบบเครื่องประดุจะตั้งอยู่บนหัวเสาตุ๊กตาด้วย และจะเป็นตำแหน่งที่ปลายหางนาคลำยองตวัดลงมาคล้อง ด้วยเหตุที่ว่าหางนาคนี้บางครั้งเรียกงวงอัยรา ตัวแปที่รับอยู่จึงได้ชื่อว่าแปงวงเช่นเดียวกัน

หลักฐานที่ติดอยู่กับตัวอาคารนาสมัยอยุธยาไม่พบเช่นเดียวกัน จะเหลือช่องหรือรูที่ติดกับผนัง ด้านสกัดของตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส อธิบายได้ว่าโครงหลังคาอยุธยาทำแบบเครื่องประดุ

แปหัวเสา

ส่วนมากจะเป็นไม้ที่มีรูปหน้าตัดสี่เหลี่ยมจัตุรัส จะวางทับอยู่บนหัวเสา ตุ๊กตา หลังผนังด้านสกัด ตามความยาวของหลังคา จะประกบเข้ากับขื่อทุกตัว

เนื่องจากเป็นเครื่องไม้และเป็นองค์ประกอบของส่วนหลังคา จึงไม่เหลือหลักฐานที่เป็นตัวไม้ให้เห็น นอกจากร่องที่ติดอยู่กับผนังด้านสกัดของอาคาร

แปปลายเต้า

เป็นแปที่อยู่นอกผนังวางอยู่บนปลายเต้าที่ยื่นออกมาจากผนังเพื่อรับหลังคาส่วนที่ยื่นออกมา นับว่าเป็นแปตัวสุดท้าย ทำหน้าที่รับปลายกลอน และบังคับไม่ให้เต้ารวน

ไม่พบหลักฐานที่เป็นตัวไม้ แต่พบรูเจาะช่องผนังที่เป็นรูเสียบเต้า รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

เชิงแป

จะเป็นไม้รูปสี่เหลี่ยมแบน ประกบอยู่ข้างเสาหรือบ่าของหัวเสาทุกตัว อยู่ใต้แปหัวเสาเป็นตัวรับปลายกลอนของหลังคาตับล่าง และปลายกลอนที่ยื่นออกจากผนังด้านสกัด

ไม่พบหลักฐานที่เป็นตัวไม้ของสมัยอยุธยาเลย

บราลี

องค์ประกอบในเชิงตกแต่ง มีลักษณะเป็นแท่งปลายแหลมกลึงเป็นลวดบัว ซ้อนเป็นชั้น ๆ ขนาดลดหลั่นกันขึ้นไป จะตั้งเรียงเป็นแถวอยู่บนสันหลังคา

เรายังไม่พบหลักฐานในรูปของโบราณวัตถุเลย ไม่ว่าจะเป็นสันหลังคาของปราสาทราชวัง โบสถ์ วิหาร ลวดลายปูนปั้นที่เป็นอาคาร และภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีหุ่นจำลองหรือตัวอย่างทำด้วยไม้ที่ พช.เจ้าสามพระยา สันหลังคามีบราลีด้วยแต่ก็ไม่แน่ใจนักว่าจะเป็นสมัยอยุธยาหรือไม่

กวีโบราณในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พรรณนาความงามของพระที่นั่งตรีมุข (ไม่ใช่พระที่นั่งตรีมุขหลังปัจจุบัน) ไว้ว่า

ตรีมุขกรงนาคช้อย	แททวย
บัน**บราลี**ชวย	โช่ฟ้า
โรงธารกำนันนวย	เนืองแนก
พิศพระลานล้ำหน้า	แว่นแก้ว แสงใส

ผีเสื้อ

ในที่นี้หมายถึง ส่วนประดับที่เป็นปูนประดับมุมของผืนหลังคาระหว่างสันหลังคาและทับข้างหลบเครื่องลำยอง

เราได้หลักฐานนี้จากหุ่นจำลองดินเผาที่ พช.เจ้าสามพระยา และ พช.จันทรเกษม

หน้าบัน

คือสามเหลี่ยมที่ปิดโครงจั่วของหลังคาอาคารด้านสกัดหรือฝาอุด นิยมประดับด้วยลวดลาย เพื่อความสวยงามของอาคาร เพื่อแสดงฐานศักดิ์ของอาคาร เพื่อเล่าเรื่องภาพพุทธประวัติ ถ้าเป็นประเภทลวดลายตัวประธานของลายส่วนใหญ่จะเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑหรือพาหนะอื่น ๆ

รูปแบบของหน้าบันจำแนกได้เป็น 2 แบบใหญ่ ๆ คือ

1. หน้าบันที่แบ่งเป็นช่องลูกฟักหรือแบบจั่วหน้าพรหม พบที่วิหารพระพุทธไสยาสน์และพระอุโบสถวัดป่าโมก อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง ซึ่งอยู่ในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา และช่องลูกฟักไม้ที่ พช.เจ้าสามพระยา และ พช. จันทรเกษม

2. แบบสามเหลี่ยมเต็มช่อง แบบนี้แบ่งได้ออกเป็น 2 แบบคือ

2.1 แบบเว้นช่องสามเหลี่ยมไว้ เหนือผนังด้านสกัดกับสามเหลี่ยมเต็มช่องหน้าบันมุขโถงและมุขเด็จ พบที่

หน้าบันมุขเด็จพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา แกะด้วยไม้พื้นประดับกระจก ไม้ที่แกะเป็นรูปพระนารายณ์ราหูและหมู่เทวดา

หน้าบันไม้แกะสลัก พื้นประดับกระจกจากวัดแม่นางปลื้ม ต.หัวรอ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา เป็นรูปพระนารายณ์ทรงกระบี่ (ลิง) กับหมู่ยักษ์

หน้าบันจำหลักไม้ที่พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ทำเป็นลวดลายเครือเถาก้านขด ใช้พุ่มข้าวบิณฑ์เป็นประธาน วางอยู่ในตำแหน่งแกนกลาง

หน้าบันพระอุโบสถวัดสระบัว เพชรบุรี เป็นลายปูนปั้นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ แวดล้อมไปด้วยกนกเครือเถา

2.2 ผนังด้านสกัดของโบสถ์หรือวิหารที่ก่อทึบถึงอกไก่ ช่วงที่เป็นสามเหลี่ยมหน้าจั่ว จึงเป็นเครื่องก่อไปด้วย ฉะนั้นลายที่ประดับจะต้องเป็นลายปูนปั้น หรือประดับด้วยเครื่องถ้วย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบที่วัดเตว็ด ลายก้านขดใบเทศแบบฝรั่ง ส่วนที่ประดับด้วยเครื่องถ้วยที่วัดวรเชษฐาราม ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายแล้วทั้ง 2 แห่ง ที่เชื่อกันว่าสมัยอยุธยาปลายนั้นอาจไม่แน่ชัดเช่นกัน เพราะลักษณะเช่นนี้จะนิยมกันมากในสมัยรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนที่เพชรบุรี เราพบที่วัดไผ่ล้อม เป็นหน้าบันของวิหารพระป่าเลไลยก์ ลายปูนปั้นใช้ประธานเป็นรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ออกข้างด้วยลายเครือเถาก้านขดแบบโปร่ง ๆ ปลายของตัวก้านขดจะรับเป็นกนกสามตัวและพุ่มข้าวบิณฑ์แบ่งรายละเอียดพอสมควร

วิหารวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี ผนังด้านสกัดก่อทึบถึงอกไก่เช่นเดียวกับหน้าบัน ประดับด้วยลายปูนปั้นแบบลายต้นข้าว ที่ส่งก้านออกมาจากกระจังฐานพระเรียงเป็นแถวอ่อนโค้งขึ้นไป ส่วนปลายจะเป็นตัวกนกที่สะบัดพลิ้ว ช่วงระยะของลำต้นแต่ละต้นจะมีลายคั่นจังหวะเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

ฐานของหน้าบันที่เรียกกันว่ากระจังฐานพระจะคาดด้วยแถบหน้ากระดาน ส่วนบนเป็นรูปกระจังตาอ้อยเรียงแถวกัน ส่วนข้างล่างจะเป็นกระจังตาอ้อยเช่นเดียวกัน หน้ากระดานจะปั้นเป็นลายประจำยามก้ามปูลูกฟัก

กระจังฐานพระ

เป็นส่วนที่ประดับตกแต่งตามแนวนอน ตำแหน่งเดียวกับขื่อ เช่นกระจังฐานพระใต้หน้าบัน ใต้หน้าอุดปีกนก หน้าอุดเต้า เป็นต้น

นิยมทำเป็นลายหน้ากระดานแถวบนหน้ากระดานทำเป็นกระจังตาอ้อย ใต้หน้ากระดานมีทำเป็นกระจังตาอ้อยเฉย ๆ กลับตาอ้อยรวน มีทั้งทำเป็นหน้ากระดานเรียบ ๆ และยกเก็จหรือกระเปาะยื่นออกมา เพื่อรับลายประธานหรือรูปประธาน เช่น ครุฑ เทวดา เป็นต้น

ส่วนที่ติดกับอาคารในสมัยอยุธยา ที่อยุธยาไม่พบเพราะหลักฐานส่วนนี้หักพังไปหมด ที่ยังหลงเหลืออยู่ที่เพชรบุรี คือวัดไผ่ล้อม ส่วนของวัดอื่น ๆ ไม่แน่ใจว่าจะเป็นของอยุธยาหรือไม่ หากเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษามาตลอด ส่วนมากจะถูกซ่อมแซมเสียหมด แม้กระทั่งวิหารพระพุทธไสยาสน์ที่วัดป่าโมก จ.อ่างทอง

หุ่นจำลองทำด้วยดินเผา ได้จากวัดบัวดลองสระบัว อยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา ส่วนที่เป็นกระจังฐานพระเป็นแถบหน้ากระดานรับซุ้มหน้าบัน ตัวหน้ากระดานปั้นเป็นลายประจำยามก้ามปูลูกฟัก บนหลังหน้ากระดานทำเป็นกระจังตาอ้อยเรียงแถวกัน ใต้กระจังฐานพระเป็นลายสาหร่ายรวงผึ้ง

แผงแรคอสอง

แผงหน้ากระดานยาว ใต้กระจังฐานพระ หน้าบันหรือมุขด้านหน้าหลัง ส่วนใหญ่จะทำเป็นช่องซุ้มพระหรือเทพ

ไม่พบในโบราณสถานของอยุธยา อาจเป็นไปได้ว่าหักพังหมด ส่วนผนังที่ยังเหลือก็ไม่ปรากฏหลักฐาน

สาหร่ายรวงผึ้ง

ลวดลายประดับระหว่างเสาคู่หน้าใต้หน้าบันหรือใต้กระจังฐานพระตำแหน่งเดียวกับแผงแรคอสอง ตัวสาหร่ายเป็นรายที่เกาะลงมาข้างเสา ส่วนรังผึ้งจะเป็นรูปสามเหลี่ยมหัวกลับหรือกระจังหัวกลับ อยู่ตรงกลาง ต่อมาจากวงโค้งซึ่งมีชื่อเรียกว่า โก่งคิ้ว

ในอยุธยาไม่พบหลักฐานที่เป็นวัตถุของจริง เพราะส่วนนี้จะต้องทำด้วยไม้แกะสลักหรือฉลุลายโปร่ง จึงไม่เหลือหลักฐานอยู่เลย

แต่มีการพบร่องของสาหร่ายที่ข้างเสา มุขเด็จ ด้านหลังของพระอุโบสถวัดสวนหลวงค้างคาว กับหุ่นจำลองของวัดบัว ที่จัดแสดงไว้ใน พช.เจ้าสามพระยา

บังนก

คือช่องปิดระหว่างซ้อนบนและซ้อนล่างของหลังคา เสา ไม่พบหลักฐานเช่นเดียวกัน

หน้าอุดปีกนก

ช่องนี้เกิดจากหลังคาตับล่างลาดเอียงลงมายังขื่อปีกนกหรือขื่อร่วมนอก จำเป็นที่จะต้องปิดช่องว่างกันฝนกันนก ค้างคาว บางแห่งก็ใช้อิฐก่อปิด บางแห่งก็ใช้ไม้ทำเป็นกรอบสามเหลี่ยมมุมฉากปิด ช่างโบราณนิยมทำลวดลายลงบนนี้ เรียกว่า ลายหน้าอุดปีกนก มีทั้งปั้นด้วยปูนและจำหลักด้วยไม้ เช่น พระวิหารพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก จ.อ่างทอง อุโบสถวัดสระบัว เพชรบุรี วัดเขาบันไดอิฐ เพชรบุรี

สำหรับที่อยุธยาและเป็นสมัยอยุธยา พบที่วิหารแกลบในวัดมหาธาตุ เป็นวิหารแบบเครื่องก่อทั้งหลังทำเป็นลายก้านขด แต่ก็เหลือเพียงก้านนิดหน่อยเท่านั้น หลักฐานที่ได้มากก็คือจากหุ่นจำลองที่ทำด้วยไม้ ช่วงหน้าอุดนี้ทำเป็นลายก้านขดกนกปลายแหลม กับชิ้นส่วนวิหารจำลองดินเผาจากวัดเซ ต.บ้านเลน อ.บางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้จากการขุดแต่งของกรมศิลปากร เป็นลายดอกไม้สามเหลี่ยมน่าจะหมายถึงดอกสี่กลีบครึ่งดอก

หน้าอุดเต้า

ลักษณะเดียวกันกับหน้าอุดปีกนกต่างกันแต่ฐานที่รับช่องสามเหลี่ยมเป็นเต้า ซึ่งอยู่นอกแนวผนังด้านนอก ลวดลายประดับไม่ต่างกับหน้าอุดปีกนก

หลักฐานของสมัยอยุธยาไม่มีหลงเหลืออยู่เลย แต่ชื่อว่าน่าจะมีระหว่างผนังกับเสาระเบียงหรือเสาพะไล ถ้าไม่มีแผ่นไม้อุดก็จะเปิดช่องว่างดูโล่ง ๆ ไป

คันทวย

ขอยกบทกวีในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาอ้างไว้ตรงนี้อีกครั้งดังนี้

ตรีมุขกรงนาคช้อย	**แททวย**
บันบราลีชวย	ช่อฟ้า
โรงธารกำนันนวย	เนืองแนก
ทิศพระลานล้ำหน้า	แว่นแก้ว แสงใส

นาคช้อยและแททวย ก็คือคันทวยนาค เป็นองค์ประกอบประดับตกแต่งและทำหน้าที่ถ่ายน้ำหนักของหลังคาลงสู่พื้น โดยผ่านเสาหรือผนัง ตัวคันทวยที่เป็นรูปของวัตถุเท่าที่พอติดอยู่กับตัวอาคาร ได้แก่ คันทวยแบบคชกริชที่วัดหน้าพระเมตุ และวัดศาลาปูน อยุธยา

คันทวยไม้ชุดหนึ่งอยู่ที่ พช.จันทรเกษม และ พช.เจ้าสามพระยา ไม่แน่ใจนักว่าจะถึงสมัยอยุธยาหรือเปล่า ส่วนคันทวยที่พระอุโบสถ วัดสุวรรณดารารามนั้นถึงแม้จะเป็นของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 กลุ่มช่างวังหน้า ก็น่าจะมีครูเป็นคนในสมัยอยุธยา คันทวยที่วัดสระบัว เพชรบุรี เป็นคันทวยนาค ส่วนคันทวยของศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม ถึงแม้ไม่ใช่ของโบสถ์หรือวิหารก็เป็นคันทวยของสมัยอยุธยา รัชกาลพระเจ้าเสือ และมีคันทวยที่ศาลาวัดกลางใน อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี ตามประวัติกล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดให้ย้ายพระตำหนักของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระที่รอดจากไฟไหม้คราวเสียกรุงมาปลูกสร้างไว้ที่วัดกลางในแห่งนี้ ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านของพระราชมารดา

ถ้าเป็นไปตามประวัติที่อ้าง คันทวยชุดนี้เป็นของช่างหลวงสมัยอยุธยาตอนปลายที่งดงามมากแห่งหนึ่ง ลักษณะหัวนาคเป็นนาคหัวเดียว มีหงอนยาว และมีกนกสามตัวเกาะอยู่ที่หลังคันทวย พบเห็นบ่อย ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์

ยังมีคันทวยของบุษบกที่เชื่อกันว่าเป็นสมัยอยุธยาที่ศาลาการเปรียญวัดเชิงท่า อยุธยา แต่ผู้เขียนไม่แน่ใจนักเพราะติดอยู่ที่ตัวช่อฟ้า ที่กระเดียดไปทางรัตนโกสินทร์

ส่วนที่หุ่นจำลองดินเผาของวัดบัว ที่ พช.เจ้าสามพระยา เป็นคันทวยนาค แต่ลำตัวไม่อ่อนเหมือนทั่วไปกลับหักเป็นมุมมีลักษณะแข็ง ๆ

เสาเม็ด

เป็นเสาที่ไม่ได้ช่วยรับน้ำหนักอาคาร แต่จะเป็นเสาที่ช่องทางเข้าของกำแพง มุมกำแพง ผนังระเบียง และพนักบันได สมัยอยุธยาพบที่พนักระเบียงและราวบันไดที่วิหารพระมงคลบพิตร พระอุโบสถวัดกุฎีดาว และวัดจงกลม คลองสระบัว

พลสิงห์

พนักบันไดที่มีหัวอยู่ตอนล่าง ทำเป็นรูปมังกร หัวสิงห์ หรือเศียรนาค

จากการขุดแต่งวิหารหลวงวัดพุทไธสวรรค์ ของกรมศิลปากร พบชิ้นส่วนเศียรนาคและลำตัว บริเวณมุขโถงหน้า แต่ไม่ได้ติดอยู่กับบันได ข้อสันนิษฐานชั้นต้นอาจจะเป็นนาคเฝ้าบันไดก็ได้ มีหลักฐานเช่นเดียวกันนี้ที่เจดีย์สิงห์ล้อมวัดธรรมิกราช ยังปรากฏนาคเฝ้าบันไดให้เห็นอยู่ถึงปัจจุบันนี้ นอกจากที่วัดธรรมิกราชนี้แล้วยังพบอีกว่านาคเฝ้าบันไดทางขึ้นองค์พระปรางค์ประธานวัดมหาธาตุด้วย

ฉะนั้นอาจเป็นไปได้ว่าวิหารต่าง ๆ ในอยุธยาอาจมีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ก็เป็นได้ นาคเฝ้าบันไดพบมากในวัดแถบทางภาคเหนือ

ประตู

ช่องเจาะผนังเป็นทางเข้า-ออก จะประกอบไปด้วยกรอบประตูและซุ้ม เป็นเครื่องก่อติดกับผนัง บานประตู กรอบเช็ดหน้า ทับหลัง ข่มธรณี และธรณีประตู

กรอบซุ้มประตู จำแนกออกได้เป็นสามแบบใหญ่ ๆ คือ

1. กรอบซุ้มแบบเรือนแก้วหรือบันแถลง
2. กรอบซุ้มทรงปราสาทยอดแหลมหรือยอดปรางค์
3. กรอบซุ้มทรงยอดมณฑปหรือบุษบก

ซุ้มทั้ง 3 แบบจะประกอบไปด้วยเสากรอบซุ้ม ฐาน มีทั้งแบบฐานปัทม์ และฐานสิงห์ (ดูภาพประกอบ) เสากรอบซุ้มนั้นนิยมทำสอบเข้าหากันเล็กน้อย แต่เป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็มีแต่ไม่มากนัก (ดูภาพประกอบ)

1. กรอบรูปแบบเรือนแก้วบันแถลงเท่าที่เหลือหลักฐานได้แก่ ช่องประตูซ้าย-ขวา ของพระอุโบสถ วัดบรมพุทธาราม ซุ้มประตูด้านสกัดข้างซ้ายและขวา ของวัดมเหยงคณ์ ซุ้มประตูกลางวิหารหลวง วัดราชบูรณะ อยุธยา

2. กรอบซุ้มทรงปราสาทยอดแหลม ได้แก่ ประตูกลางวัดบรมพุทธาราม ประตูวัดพระยาแมน ประตูวัดกุฎีดาว ประตูกลางวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

3. กรอบซุ้มทรงยอดมณฑปหรือบุษบก ได้แก่ วัดโพธิ์ประทับช้าง พิจิตร วัดสระบัว เพชรบุรี วิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

บานประตู อยู่ในจำพวกเครื่องปิด จะมีสองบานทำด้วยไม้ทั้งแผ่น เป็นคู่ หลักฐานสมัยอยุธยาแท้ ๆ ที่ยังหลงเหลืออยู่คือ

บานประตู วัดวิหารทอง ต.หัวรอ อ.พระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ใน พช.เจ้าสามพระยา ขนาดบานกว้าง 0.92 เมตร สูง 3.90 เมตร จำหลักลายประดับกระจก ฝีมือเยี่ยมยอดมาก สลักเป็นลายก้านขดชนิดคว้านลึก จนเส้นก้านขดเกือบลอยตัว เดิมเส้นกลาง ๆ เป็นรูปพรหมสี่หน้า ประทับยืน กางเข่า พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นแนบอก พระหัตถ์ขวายกมาวางไว้ที่ต้นขาเหมือนกับ 2 พระหัตถ์ กำลังถืออาวุธยาว แต่ชำรุดหมดทุกองค์ แสดงความเป็นชั้นถึง 9 ชั้น แต่ที่น่าสังเกตคือชั้นที่ 3 เป็นคุรุฑ ส่วนปลายก้านขดจะสลักเป็นรูปเทพนมกับดอกโบตั๋น ทุกก้านขดจะสลักเป็นรูปสัตว์หิมพานเท่าที่เหลือให้เห็นได้มีสิงห์แบบเขมร หงส์ นก

ส่วนที่กรอบบานสลักลายตื้นกว่าเป็นรูปดอกจอกสลับใบไม้ปลายแหลม มีหยักเป็นบ่าที่ขอบใบ

ที่อกเลาทำเป็นสันคล้ายอกไก่ ตรงกึ่งกลางสลักเป็นดอกสี่กลีบต่อขึ้นข้างบนและลงล่างด้วยลายรักร้อย โดยใช้กระจังโค้งหยักและสอดไส้ในเป็นหัวเดินลายข้าง ๆ กระจังทั้งสองสลักเป็นตัวเหงาปลายมน 3 ตัว

บานประตูไม้จำหลักวัดหันตรา ต.หันตรา อ.พระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา ขนาดกว้าง 0.74 เมตร สูง 2.78 เมตร รูปเสี้ยวกลางขี่กิเลน เป็นรูปสลักนูนสูง ฉากหลังสลักเป็นลายก้านขด ออกช่อพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนกรอบบานสลักเป็นลายประแจจีน สลับลายดอกจอกยิงปรากฏรักสีดำให้เห็นอยู่

บานประตูไม้แกะสลักจากวัดสิงห์ดูหายาง จ.ลพบุรี ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา สลักแบบนูนต่ำกึ่งสูงเป็นรูปนับรบจีนแทนที่จะเป็นเทพทวารบาล คนหนึ่งถือคันศรและลูกศร อีกคนหนึ่งถือหอกปลายรูปสามง่ามเป็นนักรบจีนที่เอาคติมาจากโทวาริกของจีนใต้แท่นที่นักรบจีนยืนอยู่นั้นเป็นรูปมังกร

ยังมีบานประตูไม้แกะสลักอีกหลายวัด เช่น วัดพนัญเชิง วัดหน้าพระเมรุ วัดศาลาปูน ที่นักวิชาการบางท่านอ้างว่าเป็นสมัยอยุธยา แต่ผู้เขียนไม่แน่ใจนัก

บานประตูมุกที่เป็นศิลปะอยุธยานั้น ได้จากวัดบรมพุทธาราม อยุธยา มีจารึกบอกไว้ว่าสร้างในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นลายก้านขดออกช่อหัวสิงห์ ครุฑ เทวา และพุ่มข้าวบิณฑ์แกนกลางยังเป็นตัวออกลาย ด้านล่างทำเป็นท้าวเวสสุวัณ หรือยักษ์ยืนถือกระบอง ส่งยอดขึ้นไปเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ต่อขึ้นไปเป็นครุฑกางปีกและเทพนมเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ส่วนขอบบานประตูทำเป็นดอกประจำยามก้ามปูขนาบด้วยลูกประคำและรูปกากบาดเล็ก ๆ ส่วนอกเลาทำเป็นสันคล้ายอกไก่ ตรงกลางทำเป็นกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน บรรจุลายกนกเครือเถา สันอกเลาทำเป็นรักร้อยพุ่มข้าวบิณฑ์ รัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้ย้ายไปติดประตูที่หอมณเฑียรธรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ และบานประตูมุกจากวัดบรมพุทธาราม เช่นกัน นำไปทำเป็นตู้พระธรรม ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช. พระนคร

หน้าต่าง

ช่องเจาะผนังด้านข้างหรือด้านยาวของอาคาร อุโบสถ วิหาร ที่ทำเป็นซุ้มเท่าที่เหลือหลักฐานในรูปของโบราณสถานร้าง โดยเฉพาะในเกาะเมืองและรอบ ๆ เกาะของพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ วัดบรมพุทธาราม วัดพลับพลาชัย วัดมเหยงคณ์ วัดกุฎีดาว วัดพระยาแมน

กรอบซุ้มเรือนแก้ว-บันแถลง ตัวซุ้มนั้นซ้อนสองชั้นประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ซึ่งเป็นแบบตัวเหงา กรอบเสานั้นจะมีชุดลวดบัวทั้งข้างบนและโคนเสา โดยมีกาบหุ้มทั้งสองส่วนในแบบของกาบกระจัง กลางเสาติดลายประจำยามอก บางแห่งไม่มี อาจเป็นเพราะหลุดหายไปก็เป็นได้ ส่วนฐานของกรอบซุ้มนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นฐานสิงห์ กรอบสี่เหลี่ยมของช่องประตูจะสอบเข้าหากันเล็กน้อย

บานหน้าต่าง

ตรวจสอบจากโบราณสถานที่เหลืออยู่ไม่พบหลักฐานที่เป็นบานประตูเลยแม้แต่แห่งเดียว เท่าที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ล้วนแต่เป็นบานหน้าต่างสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

กระเบื้องเชิงชาย

คือกระเบื้องมุงหลังคาตัวล่างสุดที่ทำเป็นกระจังเรือนแก้ว บรรจุลายต่าง ๆ เช่น เทพนม หน้ากาล หน้าบน ลายก้านขด เป็นต้น

กระเบื้องเชิงชายพบมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว มีทั้งแบบกาบกล้วย และเป็นแผ่นแบน แต่แบบกาบกล้วยนั้นพบมากกว่า

เป็นอันเชื่อได้แน่ว่า อาคารโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยานั้นล้วนแต่มีกระเบื้องเชิงชายทั้งสิ้น ส่วนสมัยไหนของอยุธยาจะนิยมแบบไหนนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องวิเคราะห์กัน มีวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของ คุณประทีป เพ็งตะโก ผู้สนใจเฉพาะด้านนี้ หาอ่านได้ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้เขียนจะไม่อธิบายอีก แต่จะเสนอเป็นภาพลายเส้นเท่าที่จะหาหลักฐานได้มาแสดง

ฝ้าเพดาน

คือแผ่นไม้ปิดอยู่บนหลังขื่อประธาน ขื่อเอก เพื่อบังไม่ให้เห็นโครงหลังคา อยู่ระหว่างทุกช่องขื่อ มักมีลายประดับ มีทั้งฝ้าเพดานมุขหน้า มุขเด็จ ไขรา และห้องภายใน

อีกความหมายหนึ่งเปรียบประดุจท้องฟ้า มีลายดาวล้อมเดือนเป็นเครื่องประดับ สมัยอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพราะเครื่องบนหักพังไปหมดแล้ว ที่เหลือเช่น อุโบสถวัดหน้าพระเมรุก็มี วิหารพระพุทธไสยาสน์ และอุโบสถวัดป่าโมกก็มี วัดต่าง ๆ ในเพชรบุรีก็มี ล้วนแต่ถูกซ่อมเปลี่ยนมาแล้วทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบของสมัยอยุธยากับที่เห็นในสมัยนี้อาจไม่แตกต่างกันนัก น่าจะเป็นแบบดาวล้อมเดือนในกรอบสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกัน จึงได้นำภาพมาลงเปรียบเทียบไว้

อนึ่งฝ้าเพดานที่ยังเหลือแม้ไม่ใช่ของโบสถ์ วิหาร เช่น ซุ้มทิศของวัดไชยวัฒนาราม เจดีย์ประธานวัดใหญ่ประชุมพล อ.นครหลวง ก็เป็นหลักฐานซึ่งพอจะนำมาเปรียบเทียบกันได้

ขื่อ

ไม้ท่อนสี่เหลี่ยมยาวพาดหัวเสาหรือผนังด้านสกัด เป็นโครงสร้างหลักของอาคาร เป็นที่รับเครื่องบนของหลังคา มีชื่อเรียกต่อท้ายตามตำแหน่งและหน้าที่ เช่น ขื่อประธาน จะพาดอยู่ระหว่างผนังด้านสกัด ขื่อเอกจะพาดอยู่ระหว่างหัวเสา ขื่อโทเป็นขื่อที่เป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ขื่อปีกนกหรือขื่อร่วมนอกจะอยู่ระหว่างผนังกับเสาร่วมใน นอกจากจะมีหน้าที่รับโครงสร้างหลังคาแล้ว ช่างแต่โบราณยังประดิษฐ์ตกแต่งทำเป็นลวดลายอย่างสวยงามด้วย แต่หลักฐานที่เป็นสมัยอยุธยาแท้ ๆ นั้นคงหาดูไม่ได้แล้ว เพราะเป็นไม้จะผุพังไปตามกาลเวลา หากเป็นวัดที่มีพระสงฆ์ก็จะต้องถูกเปลี่ยนซ่อมเมื่อชำรุด ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันโดยเฉพาะช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การประดับตกแต่งลวดลายคงใกล้เคียงกันกับอยุธยา เช่น

วัดหน้าพระเมรุ จะทำเป็นลายทองบนนี้สีแดง ปลายทั้งสองข้างจะทำเป็นชุดลายกรอบเชิง

ศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม ยกมาเพื่อเปรียบเทียบเป็นลายทองบนพื้นแดงเช่นเดียวกัน ปลายทั้งสองข้างเป็นชุดของกรวยเชิง ส่วนตรงกลางทำเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกลอย

อุโบสถวัดสระบัว เพชรบุรี ลายทองบนพื้นสีแดง เป็นลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนดอกลอย เป็นต้น

สรุป

การนำเสนอครั้งนี้ วัตถุประสงค์ก็คือ จะรวบรวมลวดลายประดับที่อยู่กับองค์ประกอบสถาปัตยกรรมประเภทโบสถ์ วิหาร หลักฐานที่เห็นและคงอยู่ในปัจจุบัน คือสิ่งที่หลงเหลือจากคราวเสียกรุง แต่สิ่งไหนจะมีอายุยืนยาวมาตั้งแต่สมัยต้น สมัยกลาง ไม่ได้วิเคราะห์ในหนังสือนี้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้เขียนเชื่อว่า หลักฐานเหล่านี้เป็นของอยุธยาตอนปลายทั้งสิ้น

ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tatic Knowledge)

งานช่างของกรุงศรีอยุธยามีมากมายหลายประเภท เป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน ที่เราเรียกกันว่าช่างสิบหมู่ ความจริงงานช่างนั้นมีมากกว่าสิบอย่างเสียอีก แต่เหตุนี้เรียกว่า ช่างสิบหมู่ นั้นมาจากการจัดงานช่างต่าง ๆ ไว้เป็นหมวดหมู่

น. ณ ปากน้ำ กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมศิลป์ว่า "พรองค์เจ้าประดิษฐวรการ" ทรงพระนิพนธ์ไว้ดังนี้

1. หมู่ช่างเขียน ประกอบด้วย
   - ช่างเขียน
   - ช่างปิดทอง
2. หมู่ช่างแกะ
   - ช่างแกะตรา
   - ช่างแกะลาย
   - ช่างแกะพระหรือภาพ
3. หมู่ช่างหุ่น
   - ช่างไม้
   - ช่างไม้สูง
   - ช่างเลื่อย
   - ช่างปากไม้
4. หมู่ช่างปั้น
   - ช่างขี้ผึ้ง
   - ช่างปูน
   - ช่างขึ้นรูป
5. หมู่ช่างปูน
   - ช่างปั้น
   - ช่างปูนก่อ
   - ช่างปูนลาย
   - ช่างปั้นปูน
6. หมู่ช่างรัก
   - ช่างลงรัก
   - ช่างปิดทอง
   - ช่างประดับ

- ช่างกระจก
- ช่างมุก

7. หมู่ช่างบุ
   - เป็นช่างเดี่ยว ๆ
8. หมู่ช่างกรึง
   - ช่างไม้
9. หมู่ช่างสลัก
   - ช่างฉลุ
   - ช่างกระดาษ
   - ช่างหยอก
   - ช่างเครื่องสอ
10. ช่างหล่อ
    - ช่างหุ่นดิน
    - ช่างขี้ผึ้ง
    - ช่างผสมโลหะ

งานช่างก็คืองานศิลปะและงานศิลป์ ก็คืองานวิชาการต่าง ๆ ความเป็นช่างฝังอยู่ในร่างกายและจิตวิญญาณของมนุษย์ทุกผู้ทุกคน ทุกยุคทุกสมัย ถ้าใครมาบอกเราว่าตัวเขานั้นไม่ได้เป็นช่าง ไม่มีความสามรถในด้านช่างอย่าไปเชื่อ เพราะอย่างน้อยก็ต้องเป็นคนช่างคิด ช่างฝัน ยังเห็นว่าอะไรงาม ไม่งาม

มนุษย์เมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว ในทวีปยุโรปเขียนภาพเล่าเรื่องไว้บนผนังถ้ำ แสดงให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ และการสื่อสาร บางกลุ่มแกะสลักภาพสัตว์ลงบนกระดูกสัตว์ นั่นก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นช่างของพวกเขาแล้ว

งานช่างก็พัฒนาไปตามกาลเวลาตามยุคสมัย เพราะเป็นความต้องการของมนุษย์เอง ผลของงานเหล่านั้น บางอย่างบางชนิดก็สูญหายไป บางอย่างบางชนิดก็พัฒนามาถึงปัจจุบัน ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่เลิก “สร้าง” ความเป็นช่างก็ยังไม่สิ้นสูญ หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ หากงานช่างจะสูญไปนั้นหมายความว่าไม่มีมนุษย์เหลืออยู่บนโลกนี้อีกแล้ว ช่างอยุธยาสร้างบ้านแปงเมืองให้เห็นเป็นประจักษ์พยานอยู่มาถึงปัจจุบัน คนในผืนแผ่นดินนี้ก็สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งโรงเรียน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานต่าง ๆ รองรับอยู่

แน่นอนงานช่างนั้นมีหลายระดับ ยกตัวอย่างง่าย ๆ คืองานช่างหลวง กับงานชาวบ้าน ในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีก็ต้องมีงานช่างทั้งสองระดับนี้แน่นอน ไม่จำเป็นที่จะต้องหาอะไรมาอ้างอิงให้เชื่อ เพราะมันคือความจริงที่จริง

งานช่างอย่างไทยหรืองานไทยประเพณี ดูจะอยู่ในวงแคบเข้าไปทุกที โดยเฉพาะอาคารทางศาสนา

อุโบสถหลังหนึ่งจะประกอบไปด้วยช่างหลายแขนงมาก เช่น ช่างก่อ ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างรัก ช่างกระจก ช่างแกะสลัก ช่างลายรดน้ำ ช่างลายทอง ช่างมุก ช่างเขียน เป็นต้น

ในสมัยอยุธยา มีอาคารร้านค้าย่านตลาดที่ขายและทำผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ อยู่ทั้งในเมืองและรอบ ๆ เกาะเมือง เช่น

ในเมือง ตลาดทำพระอยู่ที่ย่านบ้านกระบี่ ทำทั้งพระเงิน พระทอง หล่อด้วยทองเหลืองและทองสำฤทธิ์

ตลาดสามม้า ช่างจีน ทำโต๊ะ เตียง ตู้ ถังไม้ ตีเหล็ก

ตลาดวังไชย (วัดวังไชย) เป็นแหล่งทำขันทองเหลือง

รอบนอกเกาะเมือง ย่านสัมพันนีเหนือวัดศาลาปูน ทำฝาเรือน เรือนหอ หล่อเหล็ก มีพร้า

ย่านคลองสระบัว ปั้นหม้อ ไห โอ่ง กระทะ กระเบื้องมุงหลังคา นับเป็นย่านอุตสาหกรรมหลักของกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันยังเหลือหลักฐานเป็นเตาเผากระเบื้องหลังวัดตูม และวัดท่าโขลง แถววัดศรีโพธิ์ วัดจงกลม วัดบัว ฝากตะวันตกคลองสระบัว

ย่านริมวัดธรณี (บริเวณวัดแม่นางปลื้ม) เลื่อยไม้กระดานขาย

ย่านบางเขียนนอกกำแพงเมือง (ใกล้ตลาดเจ้าพรหม) ปรุงเรือน เลื่อยไม้สักทำฝาเรือนขาย

ย่านบ้านน้ำวน (วัดเกาะแก้ว) พวกจีนตีเหล็ก หัวค้อนขาย

ที่ยกตัวอย่างย่านที่ทำของขายทั้งในและรอบนอกเกาะเมือง เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า สมัยอยุธยาตอนปลายนั้นมีการจำแนกบริเวณพื้นที่เพื่อขายและทำของเฉพาะอย่างเป็นย่าน ๆ ไปกันแล้ว

ช่างแกะสลัก ช่างปูน หรือช่างที่สร้างวัดวาอารามไม่มีเอกสารระบุไว้ น่าสนใจตรงป่าเตรียม (ใกล้ ๆ กับป่าถ่าน) มีร้านขายตะลุ่มมุก ตะลุ่มกระจก มุกแกมเนื้อ ตะลุ่มเขียน จะรับจากที่อื่นมาขายหรือผลิตเองไม่ทราบได้

กลับมามองปัจจุบัน งานช่างที่ตกทอดมาจากสมัยอยุธยาโดยตรงมีอยู่ย่านเดียวคือ ย่านคลองสระบัว ยังทำอิฐขาย ส่วนหม้อ ไห นั้น ความต้องการของตลาดน้อยลงมาก ทำมาก็ขายไม่ออก จึงเปลี่ยนเป็นกระถางต้นไม้แทน

และย่านที่จะแนะนำคือ ย่านที่แกะสลักไม้ ทำโต๊ะหมู่ ตู้ เตียง บุษบก ธรรมาสน์ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ บานประตู หน้าต่าง หน้าบันพระอุโบสถ ได้แก่ ย่านบ้านใหม่ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอ

พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ติดกับเขตอำเภอบางบาล หรือห่างจากเกาะเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 5 กิโลเมตร ทำกันทั้งหมู่บ้าน มีช่างทั้งหญิง ชาย ที่จะขอแนะนำเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นชาวบ้านหรือช่างพื้นบ้าน 2 คน คือ

1. นายสมศักดิ์ ดวงณรงค์ อายุ 45 ปี

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 93 หมู่ 7 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โทรศัพท์ 083-7075949

ภูมิลำเนาเดิม เกิดที่บ้านหนองหงอก ตำบลหนองหิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

การศึกษา ป.6 โรงเรียนบ้านหนองหงอก

เริ่มอาชีพช่างเมื่ออายุ 15 ปี มาทำงานเป็นช่างประดับมุกที่บางไผ่ เขตภาษีเจริญ กับพี่เขย ซึ่งเป็นช่างมุก โดยที่ไม่เคยมีพื้นฐานมาก่อนเลย และได้มาพบกับภรรยา คือ คุณกุหลาบ สุขโชติ ชาวบ้านใหม่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นช่างแกะสลักไม้ มารับจ้างอยู่ในเขตภาษีเจริญนี้เช่นกัน ได้แต่งงานและพากันมาอยู่ที่บ้านใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2533

เริ่มอาชีพรับจ้างแกะสลักไม้เช่นเดียวกับชาวบ้านใหม่ รับงานแกะสลักไม้ทุกชนิด ลวดลายประดับเฟอร์นิเจอร์ องค์ประกอบต่าง ๆ ของโบสถ์ เช่น ฟันช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวย สลักลายหน้าบัน ทำบุษบก ธรรมาศ ตู้พระธรรม ลายเชิงชาย ลูกกรง

สองสามีภรรยาจะช่วยงานกัน โดยงานหนัก ๆ สามีจะเป็นผู้ทำ ส่วนงานเก็บรายละเอียดจะเป็นภรรยาทำ เนื่องจากเป็นช่างที่รับจ้างแกะสลักลายเพียงอย่างเดียว การออกลายเองจึงไม่ค่อยถนัด ส่วนใหญ่ผู้ว่าจ้างจะออกลายมาให้แกะสลัก จึงไม่มีลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เครื่องมือที่ใช้ในการแกะสลัก

สิ่วหน้าตรง มีหน้ากว้างหลายขนาด ใช้สำหรับเดินเส้นตรงและขุดพื้น

สิ่วหน้าโค้ง มีหลายขนาดเช่นกัน เรียกแบบปากช่างชาวบ้านว่า “สิ่วเล็บมือ” ใช้สำหรับเดินเส้นโค้ง วงกลม หลุม ร่องรูปตัว U ปาดแต่งและ “แร” ลาย

สิ่วรูปตัว V มีหลายขนาดเช่นกัน ใช้เซาะร่องรูปตัว V

สิ่วปากเสี้ยว หน้าสิ่วเฉียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ส่วนใหญ่จะทำเป็นคู่ คือมีทั้งเฉียงไปทางซ้ายและขวา ใช้ปาดแต่งและแกะลายเช่นเดียวกัน

ค้อนไม้จริง ที่ทำจากไม้เนื้อแข็งและเหนียว เช่น ไม้พยุง ไม้แดง ชิงชัน เป็นต้น ค้อนไม้นี้หัวค้อนจะใหญ่กว่ากำปั้น น้ำหนักได้พอเหมาะมือ ควบคุมการตอกหนักเบาได้ตามต้องการ และไม่ทำให้ด้ามสิ่วชำรุดเสียหาย

ขั้นตอนการแกะสลักไม้

1. รูปแบบไม่ได้กำหนดเอง ส่วนมากผู้รับจ้างจะเป็นผู้ออกแบบมาเองตามความต้องการ แต่บางแบบเช่นแบบของประตูหน้าต่างมีแบบเป็นมาตรฐานที่ปรุลายและฉลุลายไว้บนกระดาษแข็ง ถ้าเป็นคันทวยหน้าบันโบสถ์วิหาร ผู้ว่าจ้างจะต้องนำมาเอง

2. การถ่ายแบบลวดลายลงแผ่นไม้ ก่อนอื่นจะต้องปรับแต่งผิวพื้นของไม้ให้เรียบ ใช้กาวแป้งเปียกทาลงบนแผ่นไม้บาง ๆ ให้ทั่ว แล้วนำลายที่ปรุหรือฉลุไว้มาวางบนแผ่นไม้ตามรูปแบบพนักให้แนบแน่นกับแผ่นไม้ นำลูกประคบที่ห่อแป้งดินสอพองไว้มาตบลงบนลวดลายให้ทั่ว แล้วนำกระดาษต้นแบบออก จะปรากฏลวดลายที่ต้องการบนผิวหน้าไม้

3. การแกะสลักลวดลาย การจะแกะสลักลายประเภทนูนสูง นูนต่ำ หรือลอยตัว ก็จะกำหนดความสูงต่ำของลาย จะยกลายชั้นลายลงหรือสอดประสานกัน จากนั้นก็เริ่มเก็บรายละเอียด โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เข้ากับตัวลาย ขั้นนี้เรียกเก็บลายหรือแรลาย คล้าย ๆ กับแรเงาในการเขียนภาพ

ภาพและลายเส้นส่วนต่าง ๆ ของโบสถ์ วิหาร

1. หุ่นจำลอง
2. ช่อฟ้า
3. ใบระกา
4. หางหงส์
5. กระจังฐานพระ
6. หน้าอุดปีกนก
7. หน้าบัน
8. สาหร่ายรวงผึ้ง-โก่งคิ้ว
9. คันทวย
10. ผนัง
11. ช่องหน้าต่าง ซุ้ม / บานหน้าต่าง
12. ซุ้มประตู
13. บานประตู
14. เสาลอย / บัวหัวเสา
15. เสาอิงผนัง / บัวหัวเสา
16. เพดาน
17. ขื่อ
18. กรอบเช็ดหน้า / ดอกจำปา
19. ฐานอุโบสถ / วิหาร
20. กระเบื้องชาย
21. เสาเม็ด
22. ฐานพระประธาน
23. ราวบันได

หุ่นจำลอง

DSC 0285 วิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา

0027 หุ่นจำลอง โบสถ์ / วิหารดินเผา พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 08655 หุ่นจำลอง โบสถ์ / วิหารดินเผา พช.สมเด็จพระนารายณ์ฯ จ.ลพบุรี

- หลังคาซ้อน 3 ชั้น ๆ ละ 3 ตับ
- มุงด้วยกระเบื้องลูกฟักหรือกาบกล้วย
- มีกระเบื้องเชิงชาย
- ช่อฟ้ายอดหักหายไป
- มีเสาอิงผนังซึ่งทำเป็นบัวจงกลที่หัวเสา และกาบบัวหุ้มคนเสา
- ฐานท้าวสิงห์
- แบ่งออกเป็น 5 ห้อง
- ช่องหน้าต่างโค้งแหลม มีงวง

DSC 0021

หุ่นจำลองโบสถ์ / วิหารดินเผา พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

- หลังคาซ้อน 3 ชั้น ๆ ละ 2 ตับ
- มุงด้วยกระเบื้องลูกฟักหรือกาบกล้วย
- มีกระเบื้องเชิงชาย
- ช่อฟ้าหักหายหมด
- มีเสาอิงผนัง
- ฐานเขียง
- แบ่งออกเป็น 5 ห้อง
- ช่องหน้าต่างหยักแล้วโค้งแหลม

ช่อฟ้า

DSC 0065, 0066 แกนของช่อฟ้าทำด้วยไม้ ประดับยอดซุ้มเรือนแก้ว พระประธานในเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.จันทรเกษม จ. พระนครศรีอยุธยา

DSC 0072 ช่อฟ้าประดับลายปูนปั้น พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

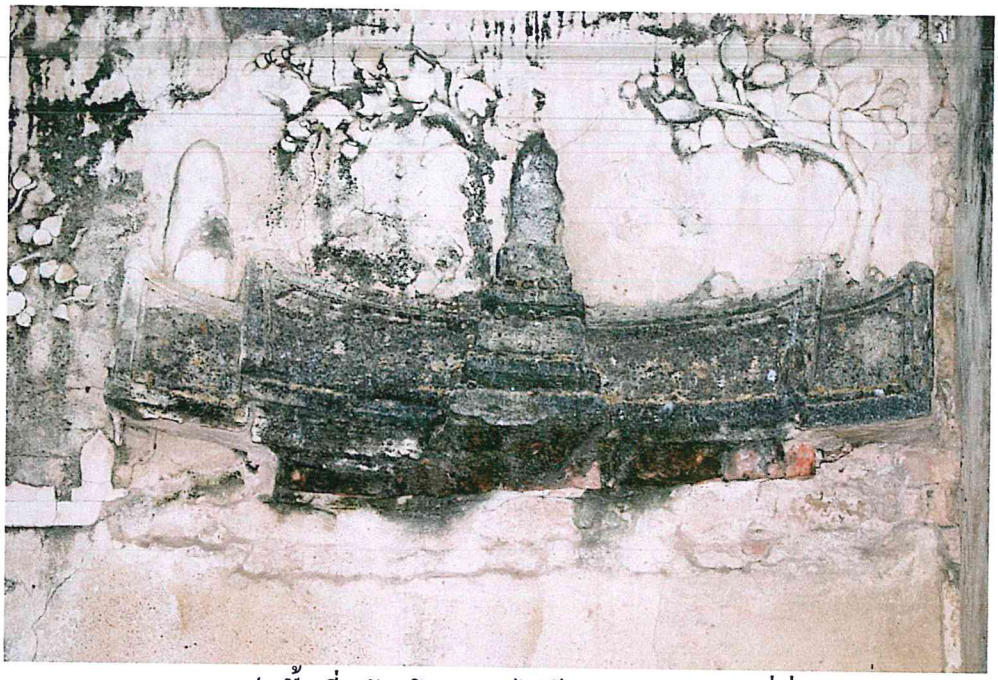
DSC 0132 ช่อฟ้าของเรือนแก้วแผงพระไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา ศิลปะสมัยอยุธยา แบบไม่มีจงอยปากที่ยื่นออกมา ส่วนบริเวณพุงนกกระจาบหรืออกสุบรรณมีการจำหลักลาย แบบช่อฟ้าของเรือนแก้วพระประธานในเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0141 ช่อฟ้าของเรือนแก้วแผงพระไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา ศิลปะสมัยอยุธยา แบบไม่มีจงอยปากที่ยื่นออกมา ส่วนบริเวณพุงนกกระจาบหรือออกสุบรรณมีการจำหลักลาย แบบช่อฟ้าของเรือนแก้วพระประธานในเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

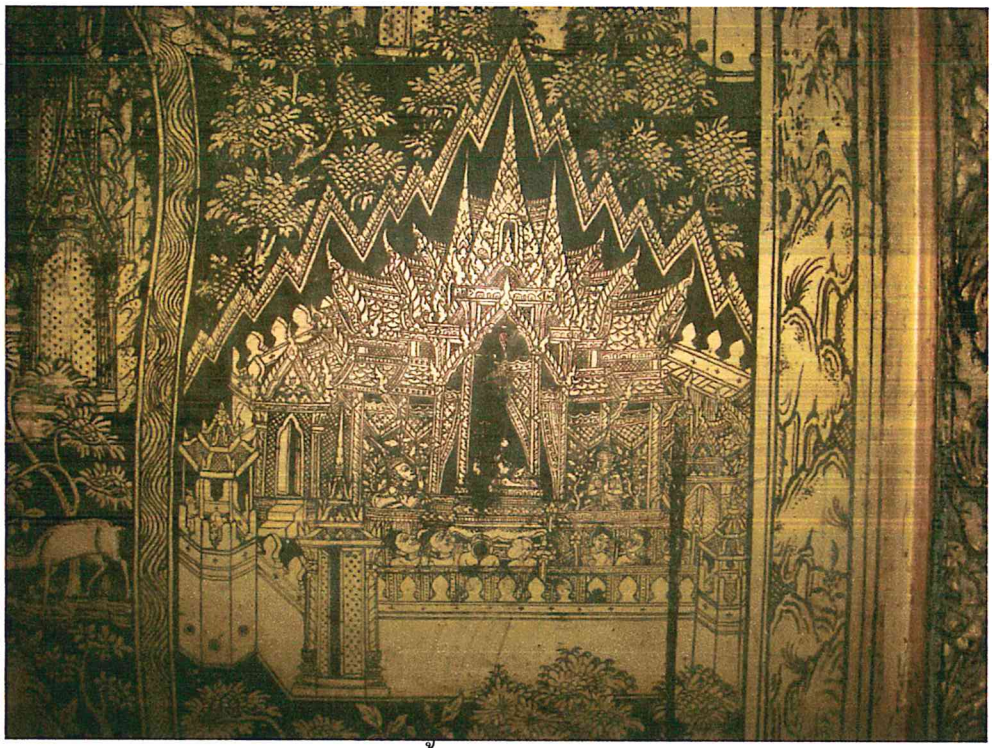
DSC 0033 ลายปูนปั้นที่ผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี อาคารซ้อนหลังคาสองชั้น ตัวช่อฟ้า ยังไม่มีหงอน

DSC 0034 ลายปูนปั้นที่ผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี พระที่นั่ง หลังคาซ้อนสองชั้น ตัวช่อฟ้า ยังไม่มีหงอนเช่นกัน

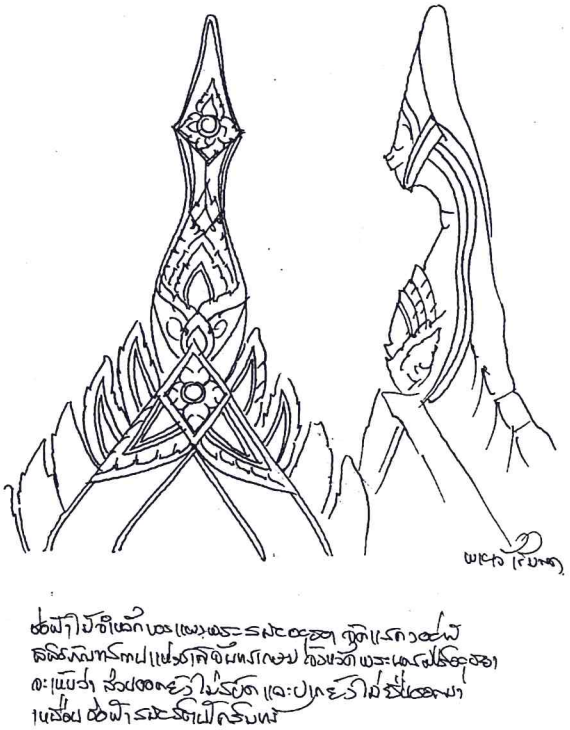

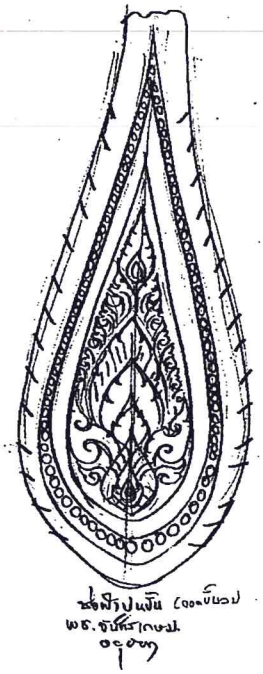
DSC 0340 ซุ้มทิศของเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา ส่วนยอดที่เรียกว่าช่อฟ้า ยังไม่มีหงอนปรากฏแต่รูปร่างคล้ายกรีบบัว ซึ่งเป็นลักษณะของช่อฟ้าแบบหนึ่ง

DSC 00284

ตู้พระธรรมลายรดน้ำรูปเขาพระสุเมรุในไตรภูมิ มีภาพปราสาทอยู่ใต้เขาพระสุเมรุ มีช่อฟ้าแบบอกสุบรรณ มีหงอนแหลมตวัดไปข้างหลัง ส่วนจงอยปากยื่นออกมาเพียงเล็กน้อย ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา

ยอดปั้นลมปูนปั้น.พช.จันทร

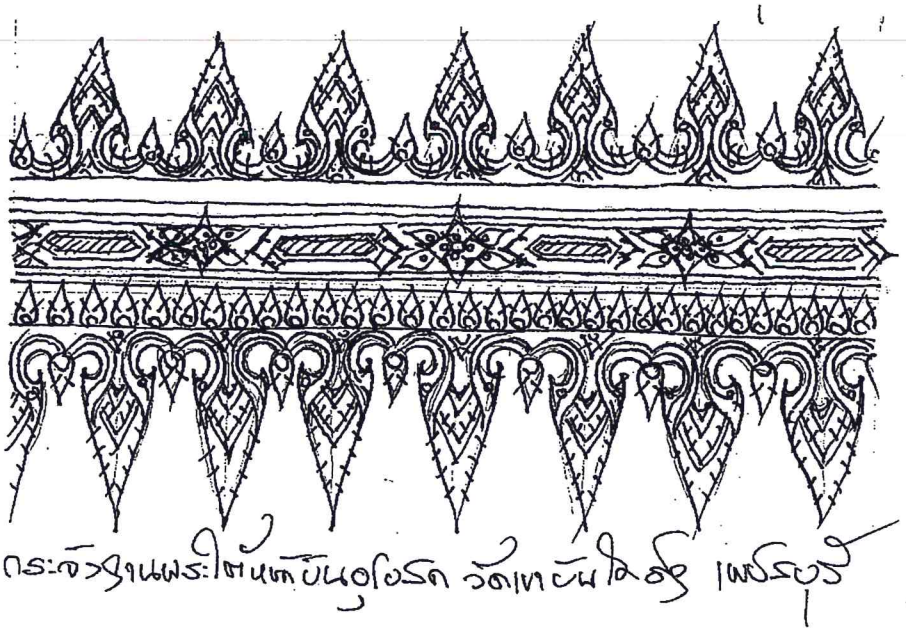
หางหงส์

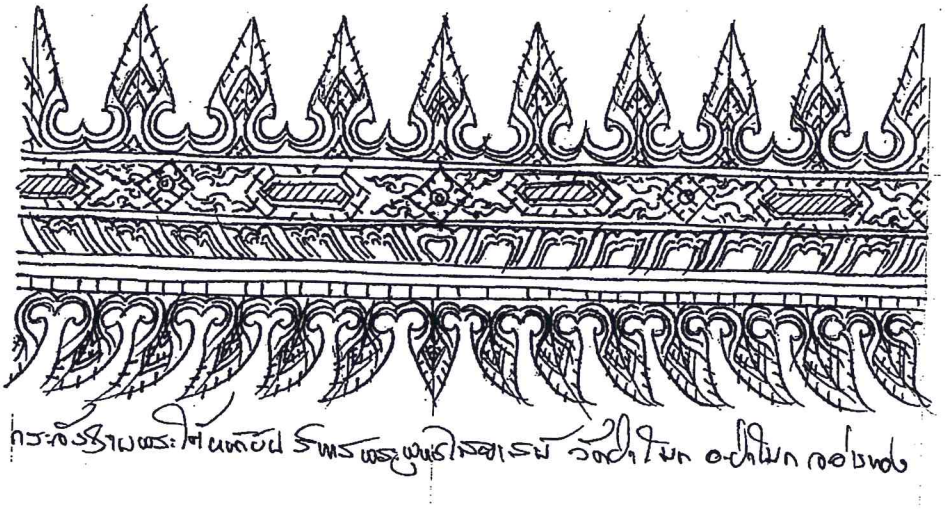

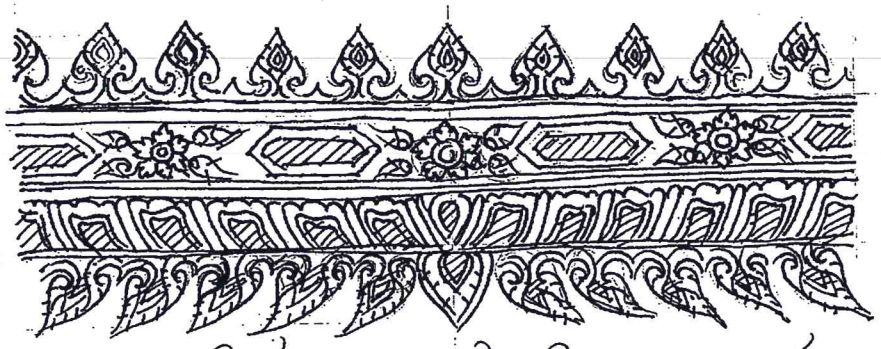
DSC 0447

หางหงส์ปูนปั้นรูปหน้าบุคคล ของอาคารตึกวัดเตว็ด ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นส่วนปลายปั้นลมแบบตะวันตก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

กระจังฐานพระ

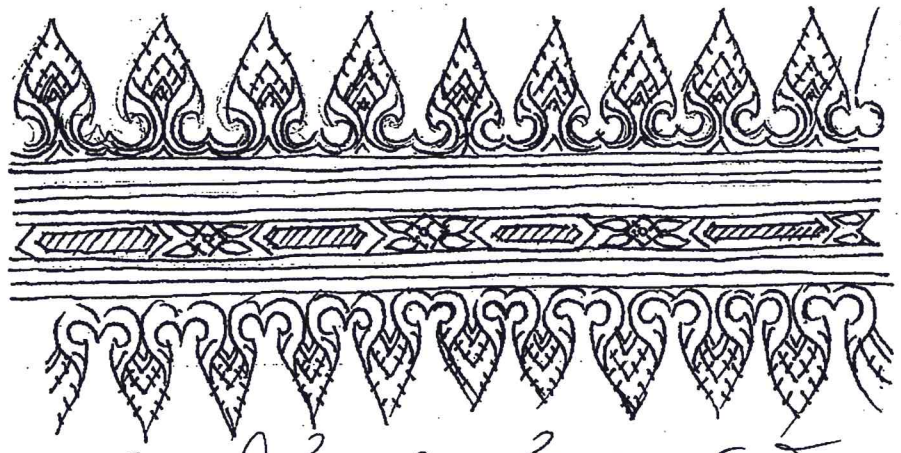

กระจังฐานพระที่นั่งบุษบกจักรี ภูษาไขว้ ฯลฯ

* หรือ ฐานแท่นบรรทมของพระมหากษัตริย์ ฯลฯ

กระจังฐานพระที่นั่งบุษบกจักรี เพดานปัก

หน้าอุดปีกนก

DSC 0022

ผนังด้านหน้าพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา หน้าอุดปีกนกจะทำเป็นผนังต่างระดับ รูปสามเหลี่ยมมุมฉาก ตรงส่วนบนผนังเหนือประตูด้านข้างทั้งสองไว้สำหรับกรุด้วยไม้สลักลาย แต่หลักฐานที่เป็นไม้เสื่อมสภาพไปหมดแล้ว

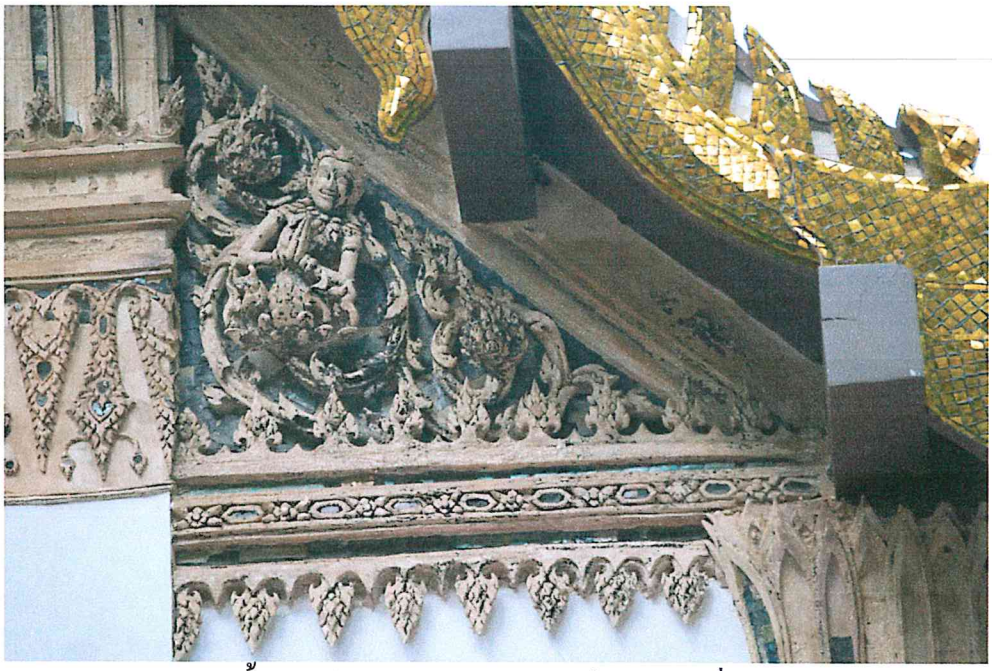
DSC 0060

ลายปูนปั้นประดับหน้าอุดปีกนก อุโบสถวัดเขาบันไดอิฐ ปั้นเป็นกนกเปลวออกช่อหัวโตด้วยพุ่มข้าวบิณ และใช้ครุฑเป็นประธาน น่าสงสัยว่าเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์เกือบปัจจุบันที่เลียนแบบศิลปะอยุธยาสกุลช่างเมืองเพชร

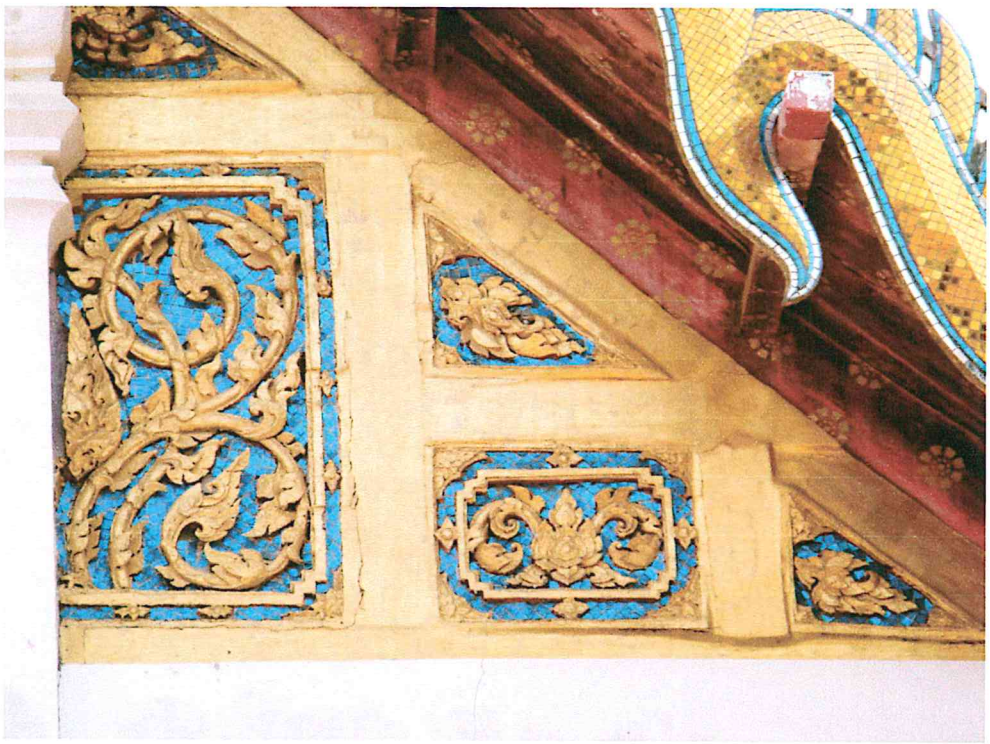

DSC 0297, 0314 ปูนปั้นลายก้านขดออกช่อหางโตเป็นตัวครุฑที่หน้าอุดปีกนกด้านหน้าอุโบสถ ของวัดสระบัว จ.เพชรบุรี

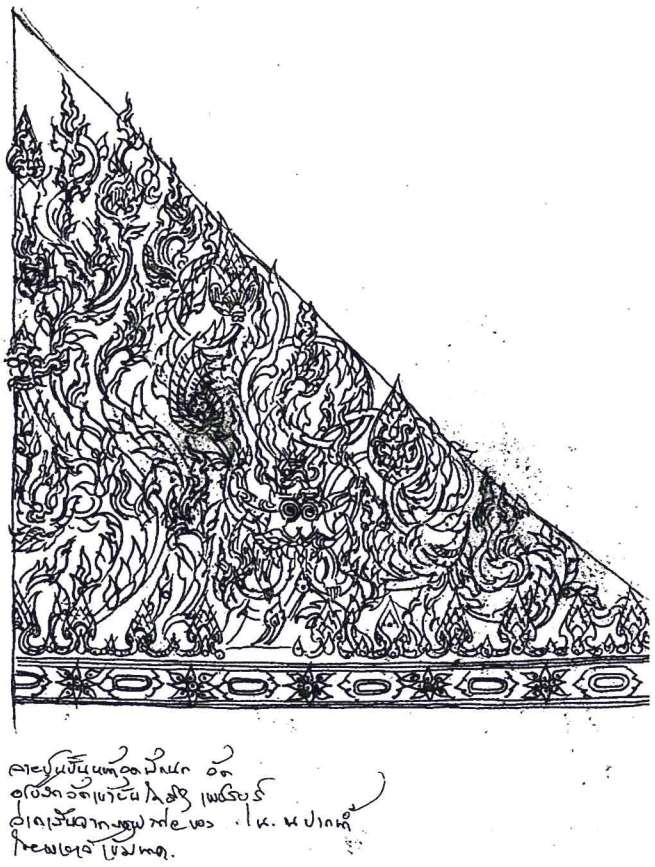
DSC 0338 ปูนปั้นลายก้านขดออกช่อหางโต เป็นเทพนมที่หน้าอุดปีกนก ด้านหลังอุโบสถ วัดสระบัว จ.เพชรบุรี

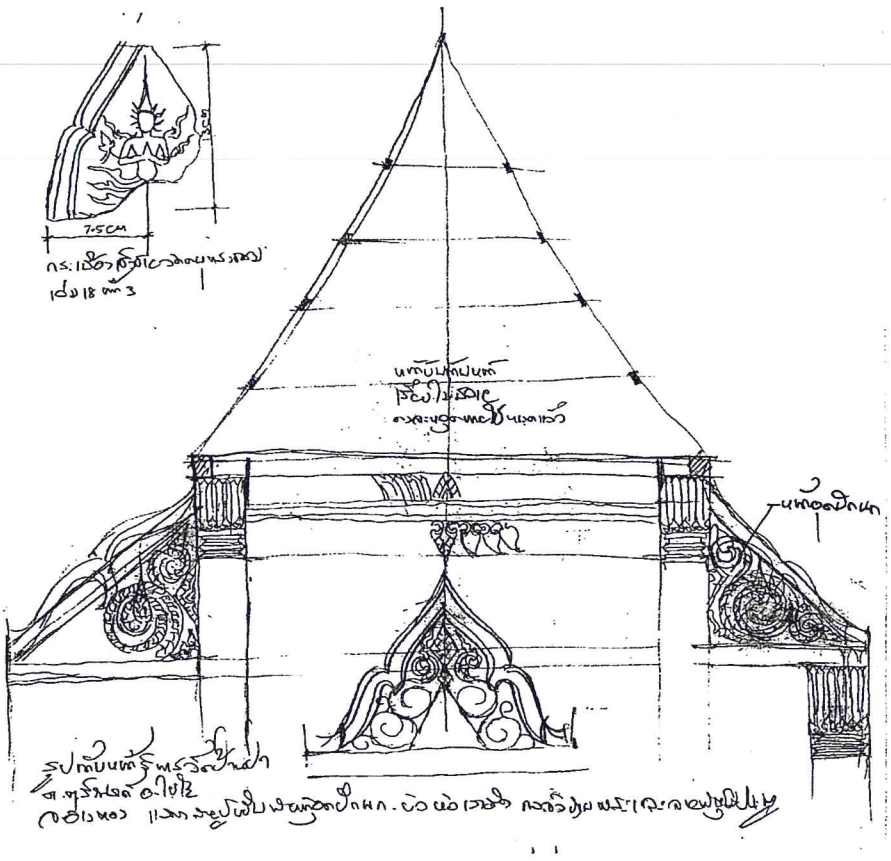

DSC 03338 ลายช่องลูกฟักบนหน้าอุดปีกนก ของพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง สมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย

DSC 0301 ลายปูนปั้นบนรวยระกาของหน้าอุดปีกนกทำเป็นลายก้านต่อดอกขนาบด้วยลูกประคำของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

7.5cm

หน้าบัน

DSC 0226 พระอุโบสถ วัดวรเชษฐาราม (ใน) จ.พระนครศรีอยุธยา

- หน้าบันคือผนังหุ้มกลองด้านหน้าที่ก่อทึบขึ้นไปถึงอกไก่
- ประดับไปด้วยเครื่องถ้วย แบบดาวล้อมเดือน ดาวอยู่ตรงกลางใช้เครื่องถ้วยขนาดใหญ่ เดือนล้อมรอบใช้เครื่องถ้วยขนาดเล็กลง
-

DSC 09867 รูปขยายการประดับเครื่องถ้วยบนหน้าบัน วัดวรเชษฐาราม (ใน) จ. พระนครศรีอยุธยา

DSC 09872 เครื่องถ้วยลายครามที่ใช้ประดับหน้าบันวัดวรเชษฐาราม (ใน) จ. พระนครศรีอยุธยา

DSC 0023 หน้าบันบนหุ่นจำลองอุโบสถ / วิหาร ดินเผา พช.จันทรเกษม จ. พระนครศรีอยุธยา ทำเลียนแบบโครงสร้างหลังคาคือ มีขื่อเอก-โท และเสาตุ๊กตา นิยมเรียกหน้าบันแบบม้าต่างหรือหามต่าง ถ้าเป็นอุโบสถจริง ๆ ตามช่อง ๆ อาจประดับลวดลาย

DSC 0058 ลายกนกเปลวสลักด้วยไม้ลงรักปิดทอง ของช่องสามเหลี่ยมบนหน้าบันแบบม้าต่าง พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0129 ลายจำหลักไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกของช่องลูกฟักหน้าบันแบบจั่วหน้าพรหม พช.จันทรเกษม ศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์

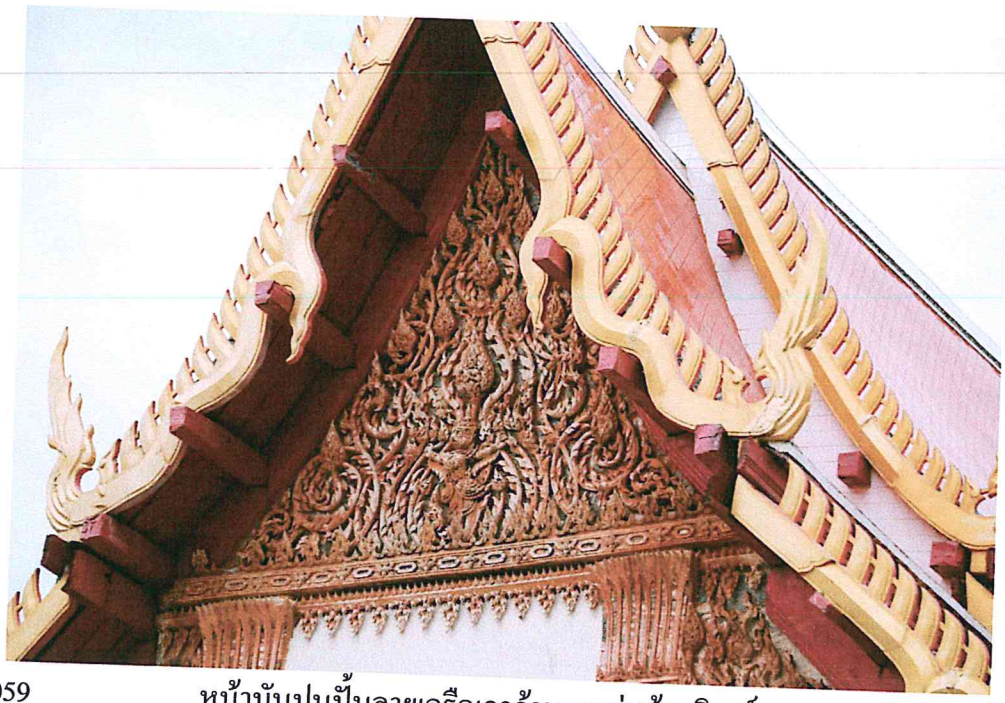
DSC 0103, 0123 ลายจำหลักไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกของช่องลูกฟักหน้าบันแบบจั่วหน้าพรหม พช.จันทรเกษม ศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์

DSC 0117 หน้าบันไม้จำหลักลายเครือเถา ศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์ พช. จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0055 หน้าบันอุโบสถแบบมีหน้าอุดปีกนก วัดเขาบันไดอิฐ จ.เพชรบุรี

DSC 0059 หน้าบันปูนปั้นลายเครือเถาก้านขด พุ่มข้าวบิณฑ์ และครุฑ วัดเขาบันไดอิฐ จ. เพชรบุรี

DSC 0287 หน้าบันอุโบสถ แบบมีหน้าอุดปีกนก วัดสระบัว จ.เพชรบุรี

DSC 0295 หน้าบันอุโบสถปั้นปูน เป็นพระนารายณ์ทรงครุฑ? หรือกระบี่ ? วัดสระบัว เพชรบุรี

DSC 0019 ลายหน้าบันมุขประเจิดของศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี เป็นพระตำหนักเดิมของพระเจ้าเสือที่ถวายให้สังฆราชแตงโม ซึ่งเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย

DSC 0135 หน้าบันลายปูนปั้นประดับกระจก พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี มีการซ่อมแซมสมัยรัตนโกสินทร์ หน้าบันครุฑเหินพุ่มข้าวบิณฑ์ ออกลายซ้ายขวาด้วยก้านขด ออกช่อหางโตด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์

DSC 0002 หน้าบันลายปูนปั้นวิหารพระป่าเลไลยก์ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

DSC 0008

หน้าบันลายปูนปั้น อุโบสถ (เก่า) วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี ซึ่งปั้นเป็นลายคล้ายลายรวงข้าวล้อมลายแวงมยุรา ส่วนลายประดับที่ใต้หน้าบันที่เรียกรวมกันว่ากระจังฐานพระนั้น ประกอบไปด้วยหน้ากระดาน ลายก้านขดสลับพุ่มข้าวบิณฑ์ และต่ำลงไปเป็นแถวล่างปั้นเป็นกระจังฐานพระหัวกลับ

DSC 0028

ลายปูนปั้นประดับหน้าบันห้องหลังพระประธาน อุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑล้อมด้วยกนกเปลว ส่วนตำแหน่งกระจังฐานพระใต้หน้าบันนั้นทำเป็นลายหน้ากระดานประจำยามก้ามปูลูกฟักแถวล่างเป็นกระจังห้อยหัว

DSC 0442 หน้าบันประดับลายปูนปั้นแบบลายยุโรปของอาคารตึก ที่วัดเตว็ด ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

DSC 03485 หน้าบันไม้จำหลักพระนารายณ์ทรงครุฑกับหมู่เทพ หน้าบันมุขเด็จพระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0228

ลายจำหลักไม้ลงรักแดงปิดทอง ของช่องลูกฟัก หน้าบันโบสถ์ วิหาร ประธาน และตัวออกลายเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ออกลายก้านขดทั้งสองข้าง ปลายเป็นช่อหาง โตพุ่มข้าวบิณฑ์เช่นกัน ไม่ทราบที่มา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

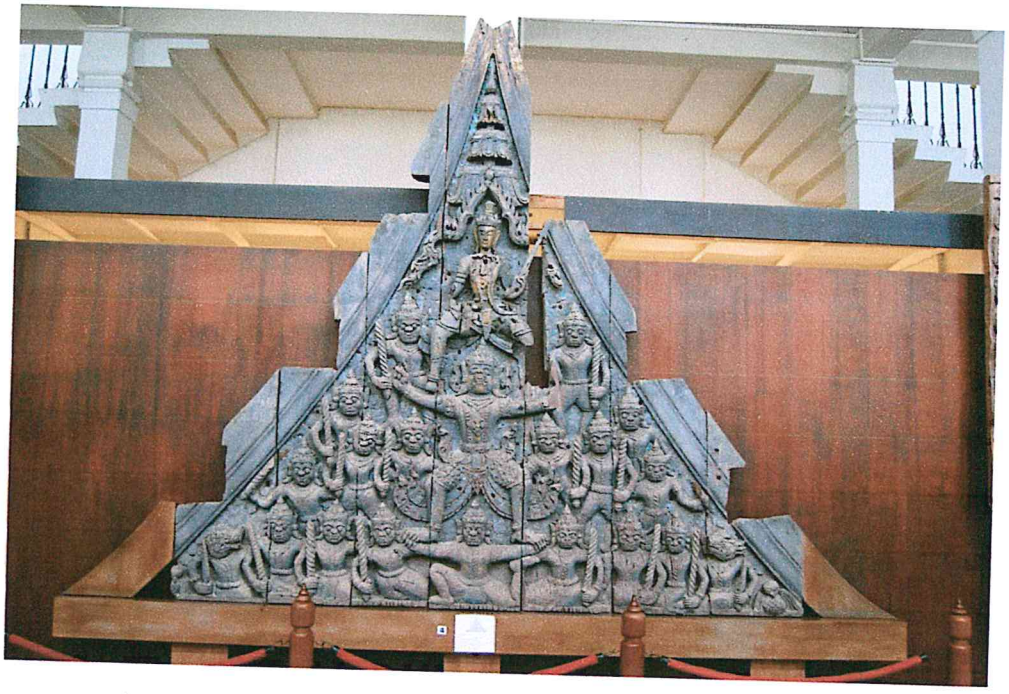
DSC 0244

ลายจำหลักไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกของช่องลูกฟัก หน้าบันโบสถ์ วิหาร กรอบนอกสี่เหลี่ยมมีลายค้างคาว กรอบไม้ สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในจำหลักลายก้านขดช่อหางโตพุ่มข้าวบิณฑ์ ประธานลายอยู่ตรงกลางเป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0245

ลายจำหลักไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกของช่องลูกฟัก หน้าบันโบสถ์ วิหาร กรอบนอกสี่เหลี่ยมมีลายค้างคาว กรอบไม้ สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในจำหลักลายก้านขดช่อหางโตพุ่มข้าวบิณฑ์ ประธานลายอยู่ตรงกลางเป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0258

หน้าบันไม้จำหลักนูนสูง รูปพระนารายณ์ทรงกระบี่ (ลิง) บางท่านว่าเป็นครุฑกับหมู่ยักษ์ถือกระบอง ลงรักปิดทองประดับกระจก เป็นหน้าบันของอุโบสถหลังเก่า วัดแม่นางปลื้ม ต.หัวรอ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 03300 หน้าบันแบบช่องลูกฟักของพระอุโบสถวัดป่าโมกวรวิหาร อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย

DSC 03337 หน้าบันแบบช่องลูกฟักของพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย

DSC 0303 ลายปูนปั้นแบบลูกฟักย่อมุมไม้สิบสองบนแผ่นกระเบื้อง ตำแหน่งที่เป็นกระจังฐานพระใต้หน้าบัน ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

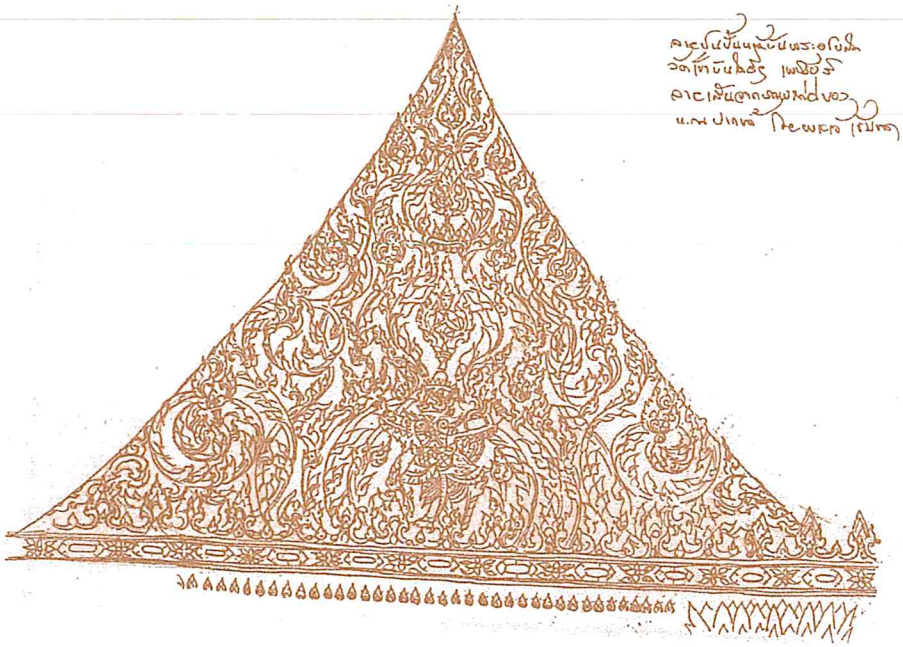
DSC 0319 ปูนปั้นลายราชวัตรดอกสี่กลีบบนหน้าบันวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

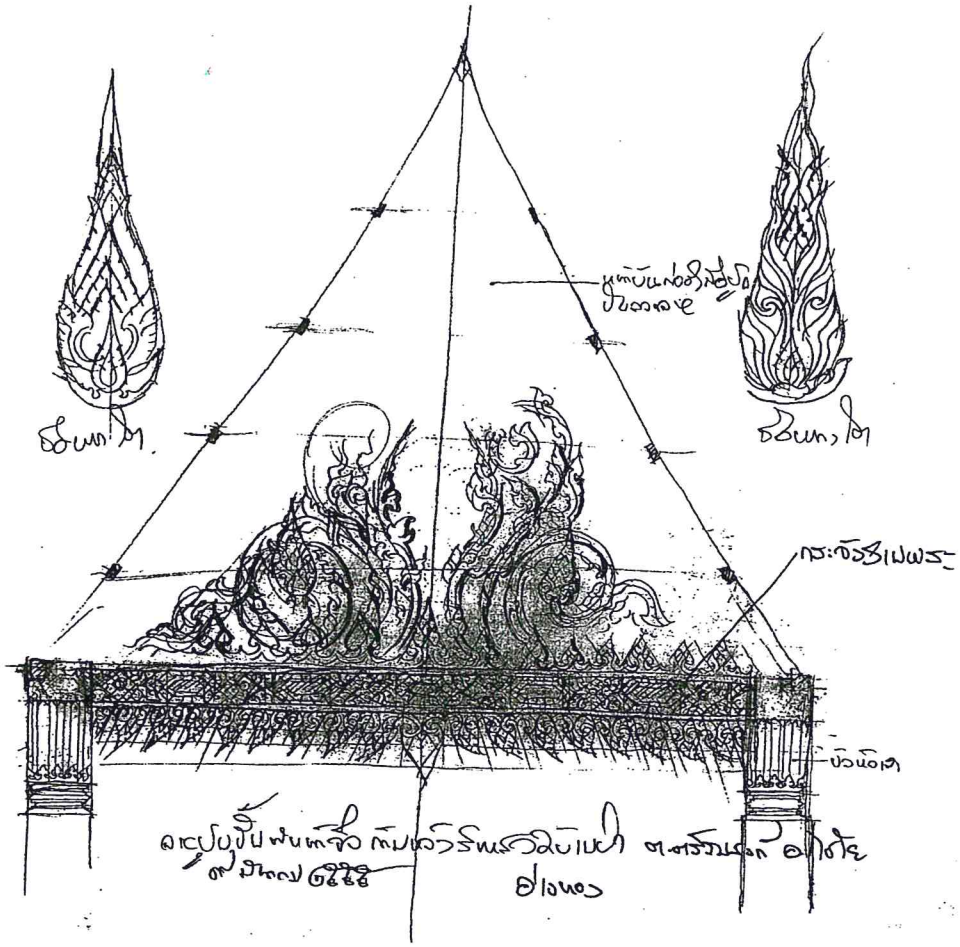

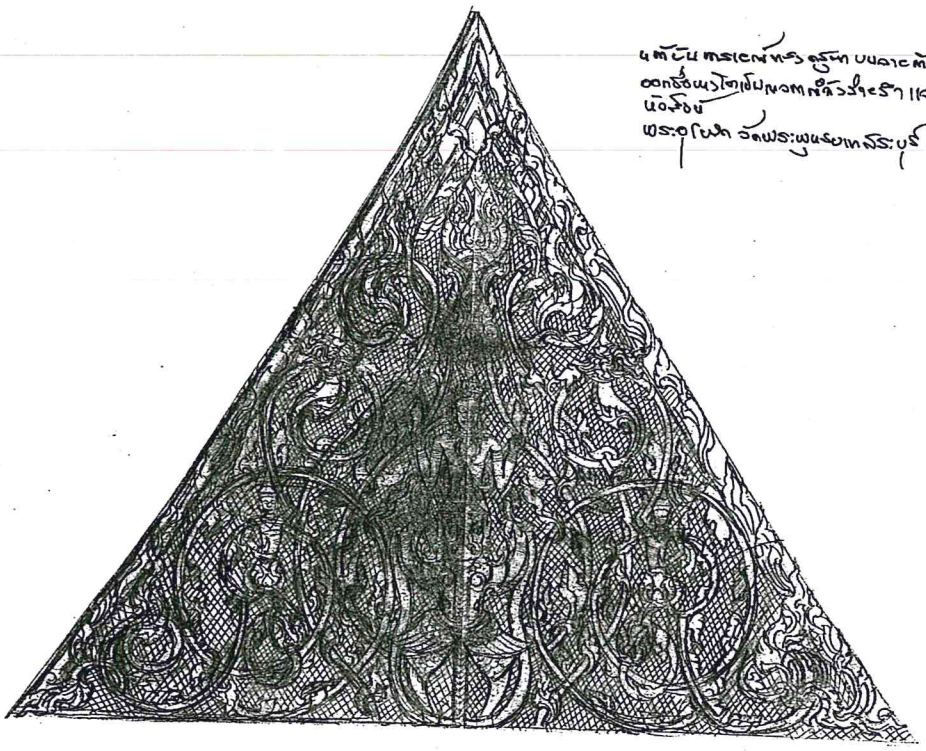
DSC 0415 หน้าบันลายปูนปั้นประดับกระจกด้านหน้าวิหารเล็ก วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปครุฑเหินเทพ สองข้างออกลายก้านขดช่อหางโต ลายพุ่ม ยังมีข้อถกเถียงกันว่าจะเป็นสมัยอยุธยาตอนปลายหรือรัตนโกสินทร์

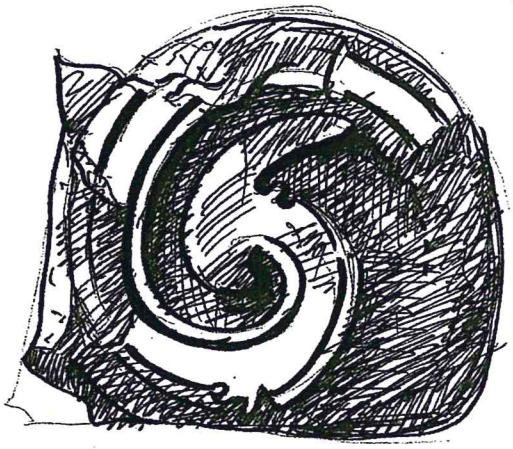

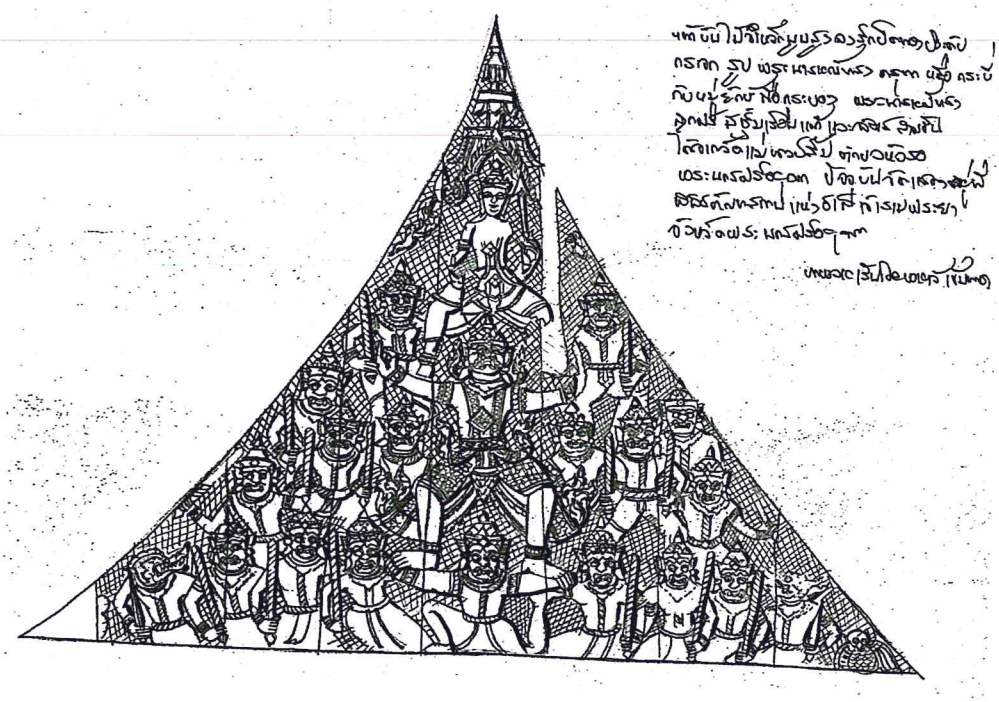
DSC 0425 หน้าบันลายปูนปั้นประดับกระจก ด้านหลังของวิหารเล็ก วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังมีข้อถกเถียงเช่นเดียวกันกับด้านหน้า

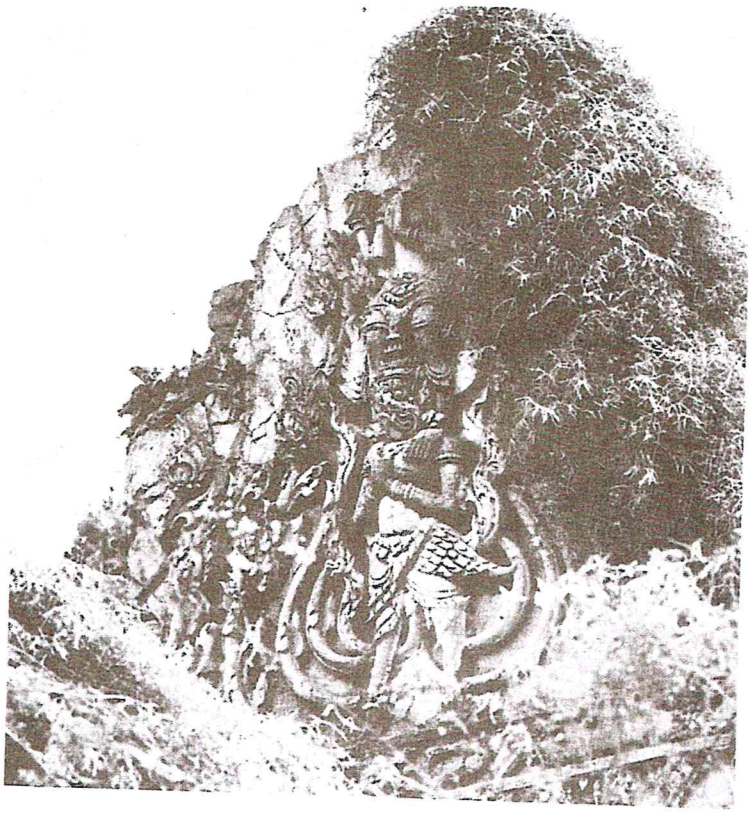

สาหร่ายรวงผึ้ง- โก่งคิ้ว

DSC 0022

สาหร่ายขนาบข้างเสารวงผึ้งใต้กระจังฐานพระของมุขประเจิด ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี เป็นพระตำหนักเดิมของพระเจ้าเสือ ที่ถวายให้สังฆราชแตงโต ซึ่งเป็นศิลปกรรมในสมัยอยุธยาตอนปลาย

คันทวย

DSC 0040 ร่องที่ฝังคันทวยบนเสาอิงผนัง พระอุโบสถวัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

- ร่องคันทวยต่างระดับ เป็นหลักฐานยืนยันว่า มีคันทวยและหลังคาซ้อนกันหลายชั้น

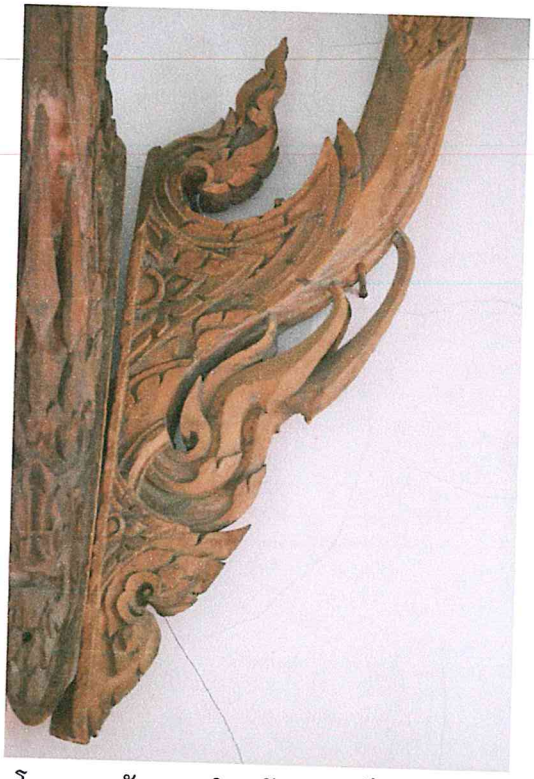
DSC 0096 คันทวยไม้ลงรักปิดทอง พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0104 คันทวยจำหลักด้วยไม้ พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0106 หางของคันทวยจำหลักลายกนกสามตัว พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0107 ส่วนโคนของคันทวยจำหลักลายคล้ายหางหงส์หรือนาคสามเศียร พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0112 คันทวยไม้จำหลักลงรักปิดทอง พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0125 คันทวยไม้จำหลักลงรักปิดทอง พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0340 คันทวยไม้จำหลัก อุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี

DSC 0038 คันทวยไม้จำหลัก ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ศิลปะสมัยพระเจ้าเสือ

DSC 0082 คันทวยไม้จำหลัก ศาลาการเปรียญ วัดกลางใน อ.บ้านแหลม เพชรบุรี มีประวัติว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้นำพระตำหนักของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระที่รอดจากไฟไหม้กรุงศรีอยุธยาในคราวเสียกรุงครั้งที่ 2 มาปลูกไว้ที่วัดบ้านเดิมของพระราชมารดาของพระองค์ ถ้าเรื่องดังกล่าวเป็นจริง คันทวยที่ศาลาการเปรียญหลังนี้จะต้องเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เรื่องคันทวยรูปแบบศิลปกรรมระหว่างอยุธยาตอนปลายกับรัตนโกสินทร์ ไม่น่าจะผิดจากกันมากนัก

DSC 0229 คันทวยไม้จำหลักเป็นนาคสามเศียร อ่อนช้อยมาก ได้มาจากวัดตะกู อ.บางบาล ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0363 คันทวยแบบคชกริช ของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

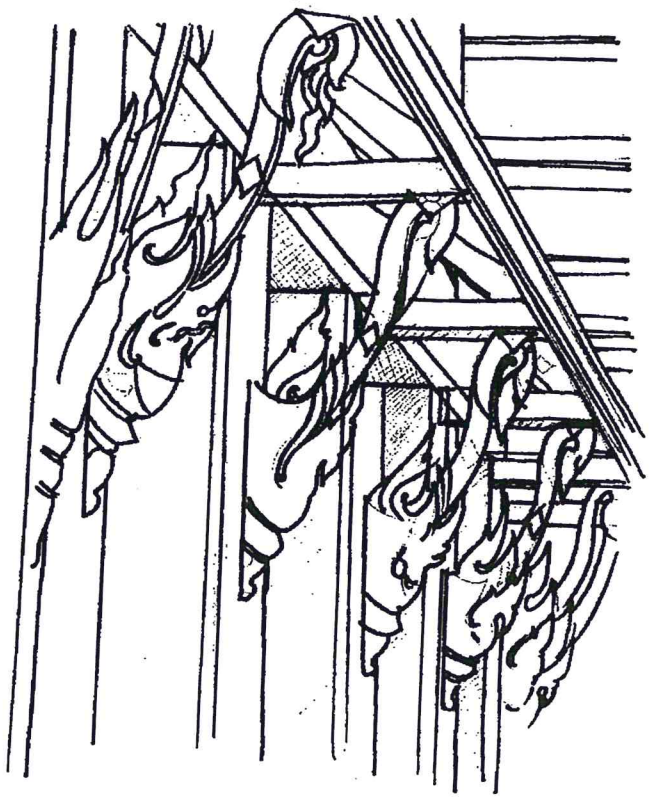
DSC 0191 คันทวยไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก อุโบสถวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

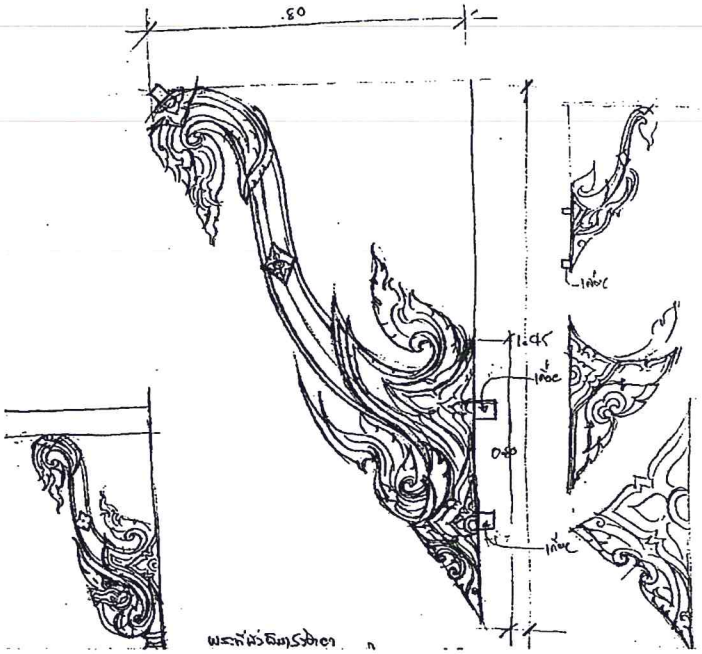
DSC 0269 ร่องคันทวยรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าบนเสาอิงผนังด้านนอกพระอุโบสถ วัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดระยะห่างถึงช่องเสียบเต้าได้ 3 เมตร คันทวยจะยาวอยู่ในระยะนี้คือ ประมาณ 3 เมตร ร่องคันทวยบนเสาอิงผนังคู่หน้าต่างระดับเหมือนร่องเสียบเต้า แสดงให้ทราบว่าชายคาของซ้อนล่างเชิดขึ้น หลังคาของพระอุโบสถหลังนี้ซ้อนกัน 3 ชั้น ดูได้จากร่องคันทวยและรูปเต้า

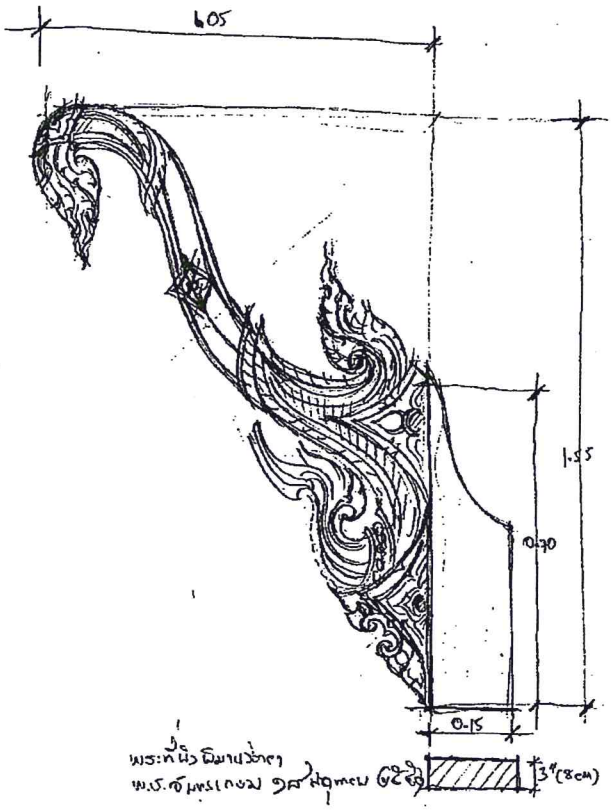
DSC 0099 เสามุขเด็จคู่หน้าจะมีร่องคันทวยเสาละ 3 อัน ของวิหารหลวง วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คล้ายกับพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ วัดศาลาปูน

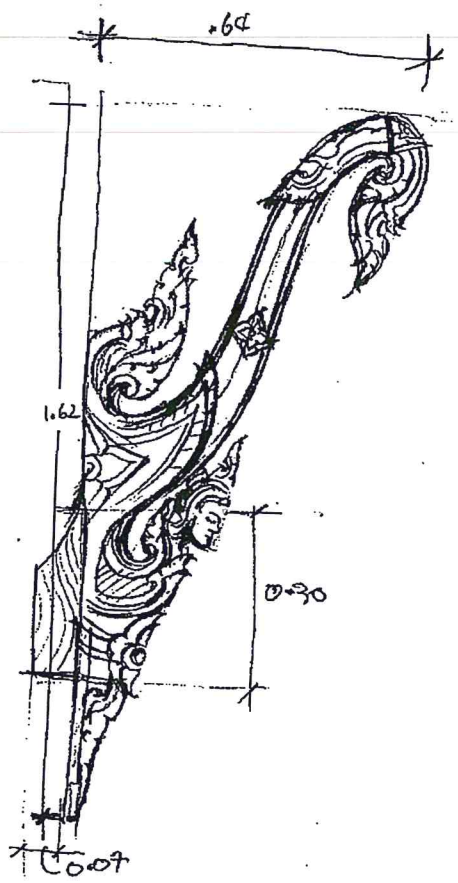
คันทวย

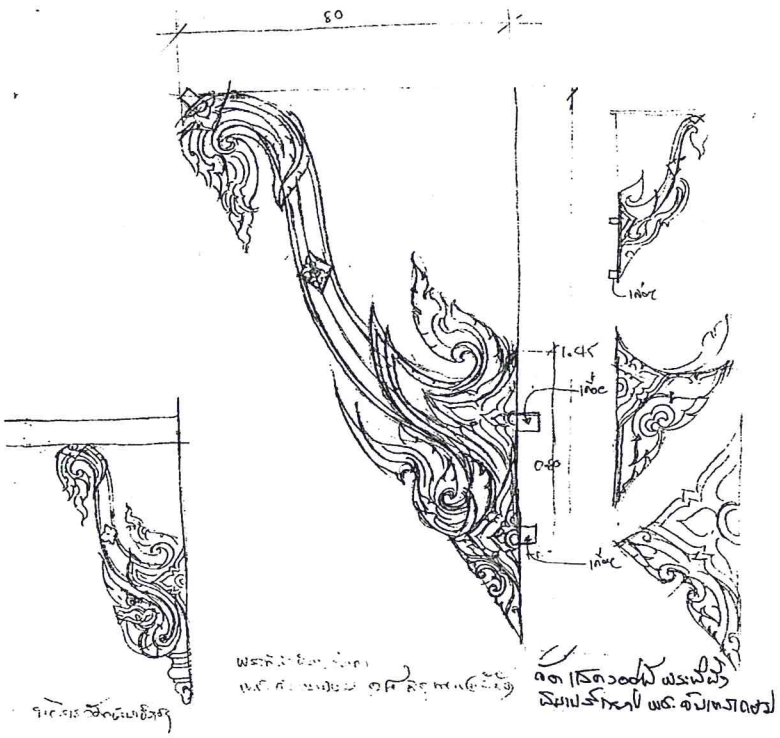
ทวย1พิมานรัตยา-พช.จันทร

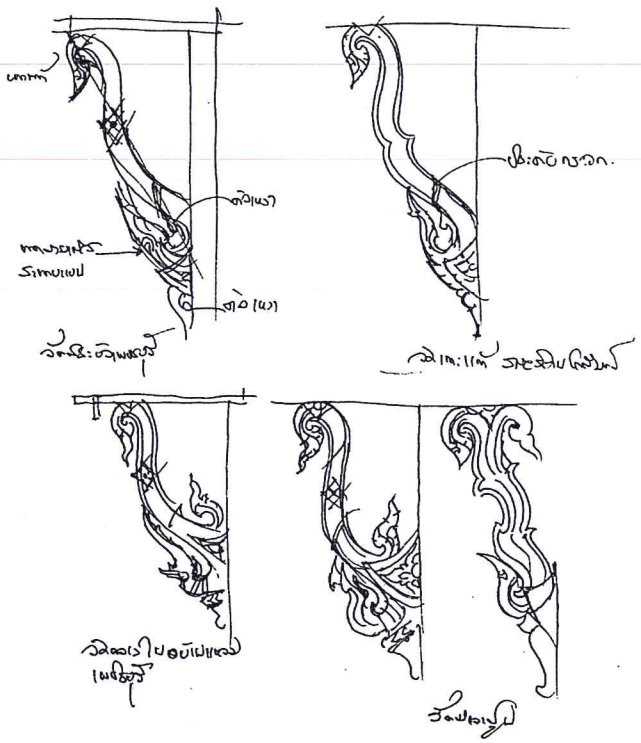

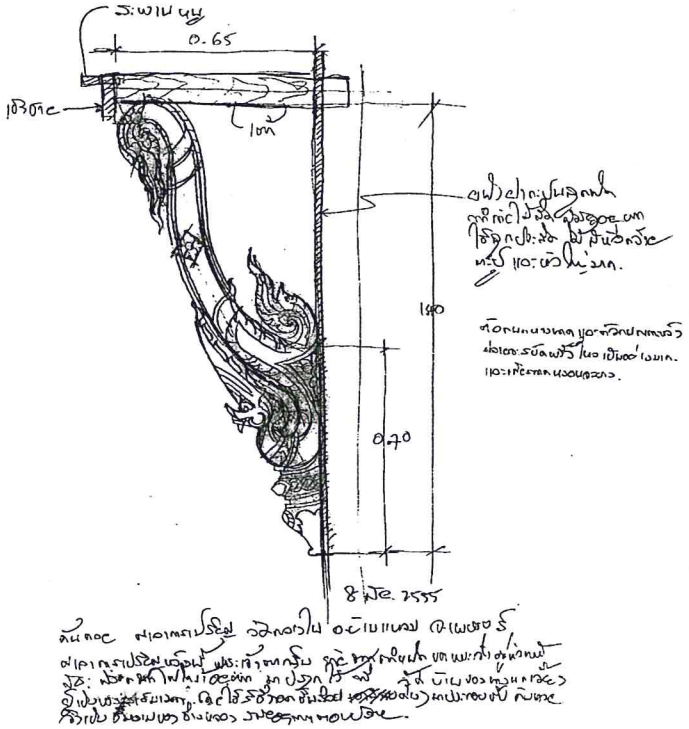
ทวย2พิมานรัตยา-พช.จันทร

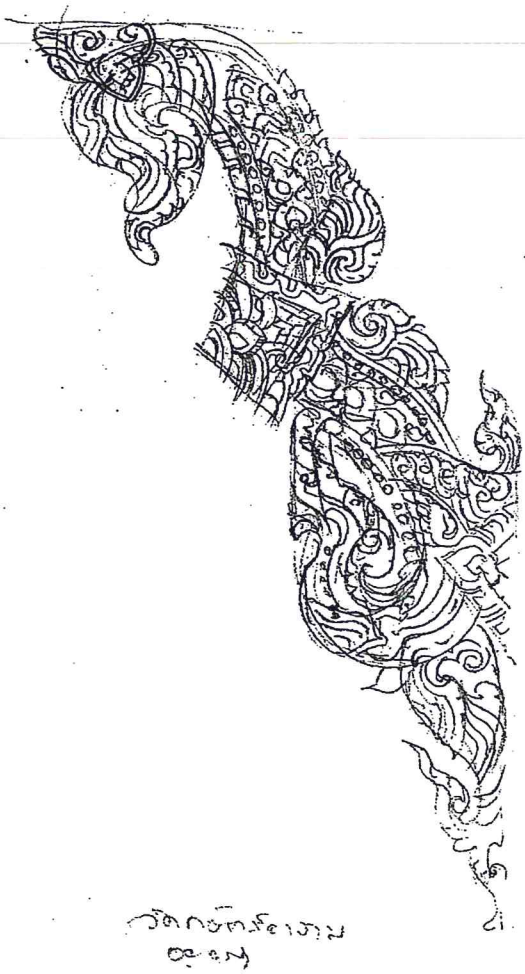

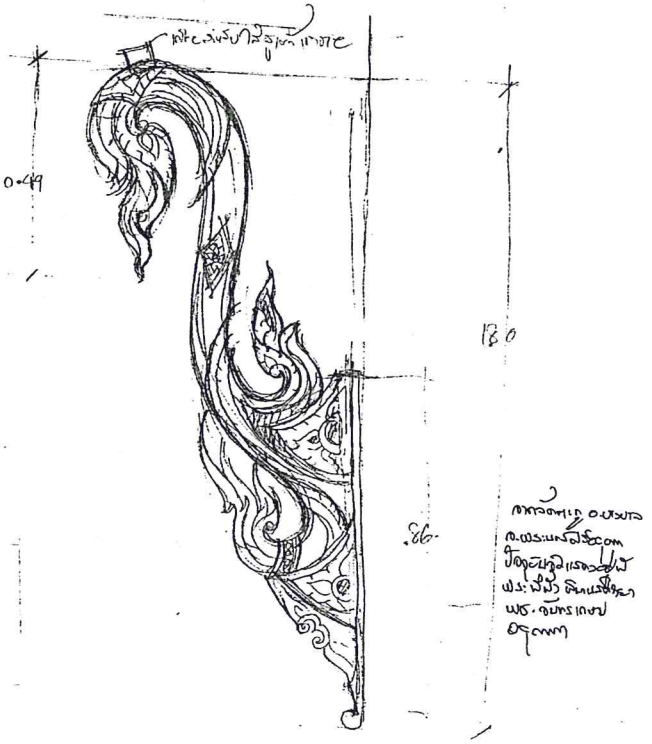
ทวย3พิมานรัตยา-พช.จันทร

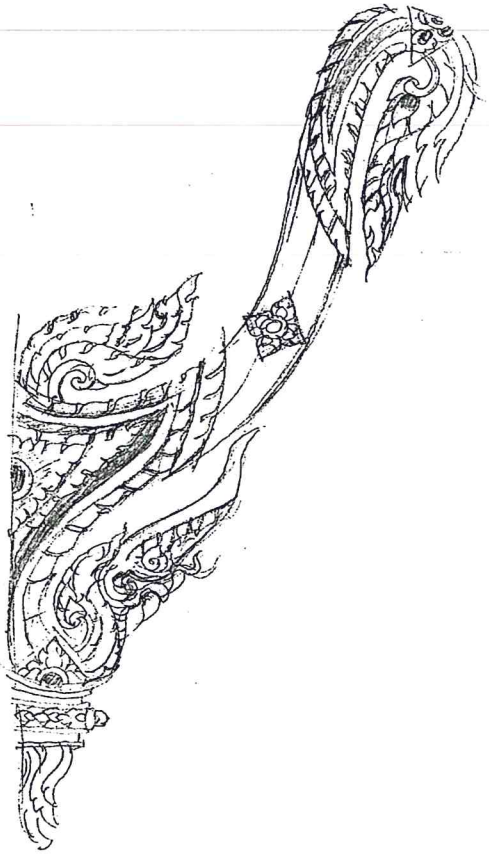

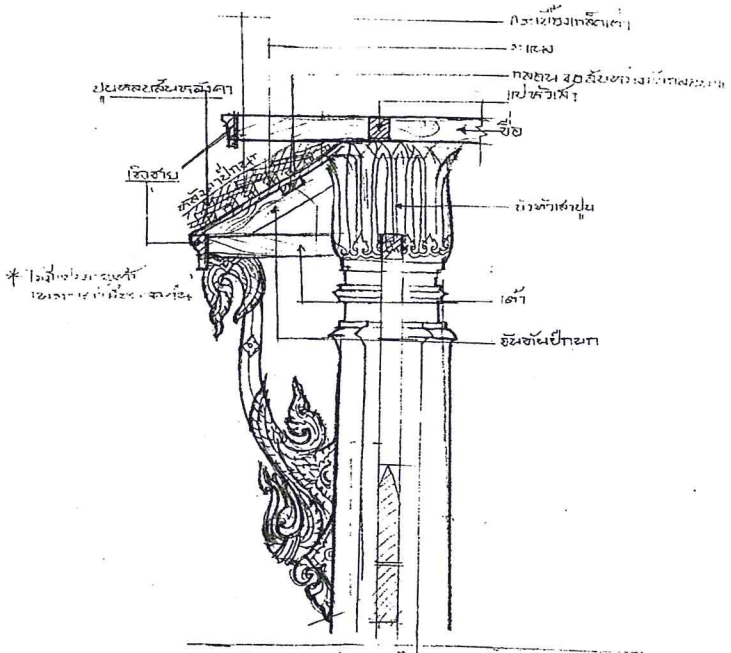

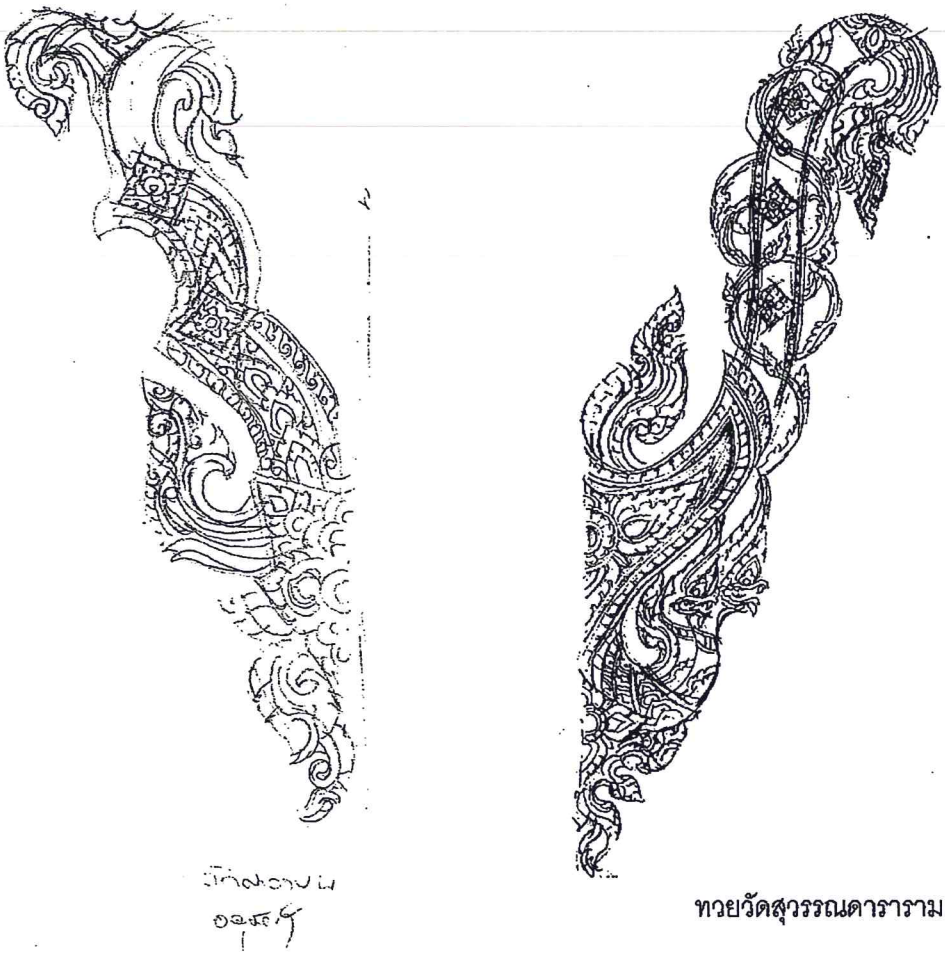

0.65
0.70
8 มิถุนายน 2555

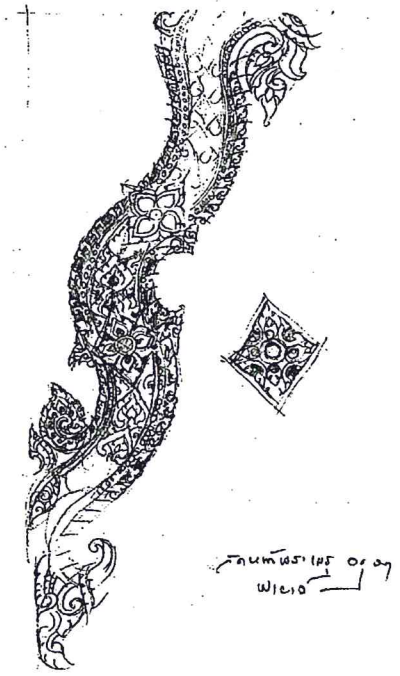

ทวยวัดสุวรรณดาราราม

ทวยวัดหน้าพระเมรุ

ผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระประธาน พระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

- ตอนผจญมาร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

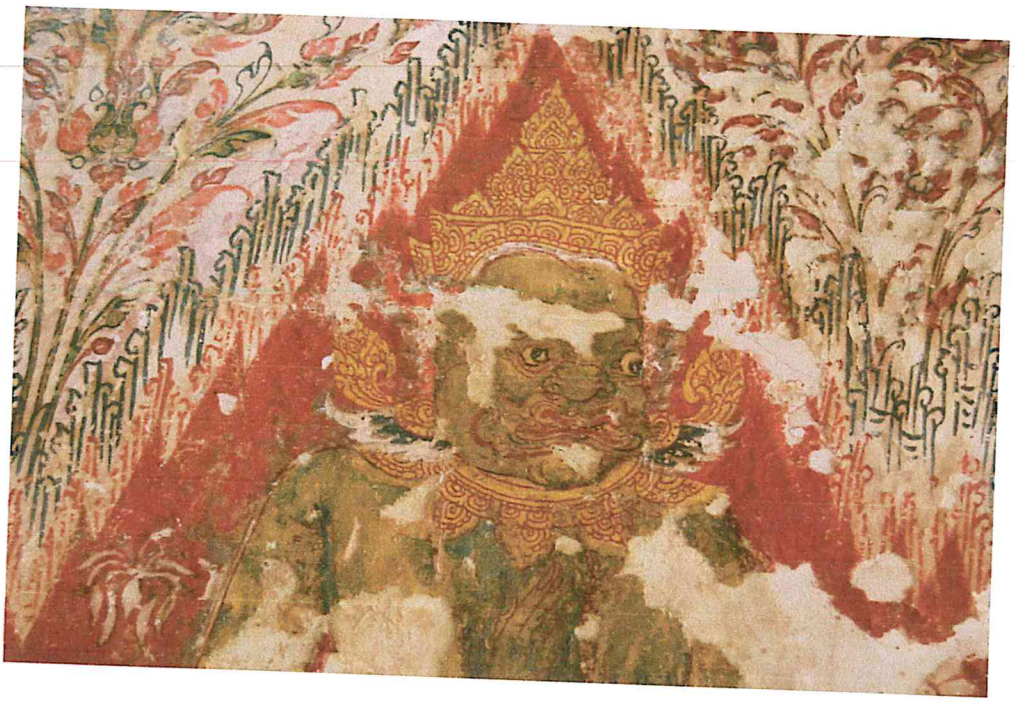

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

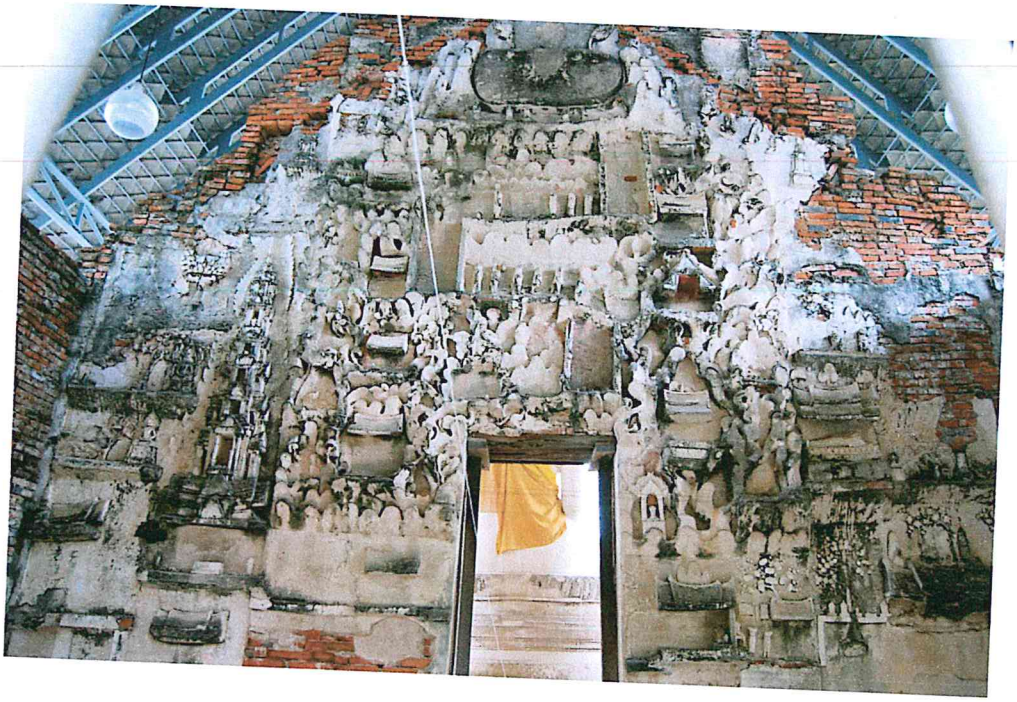

บนและล่าง : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

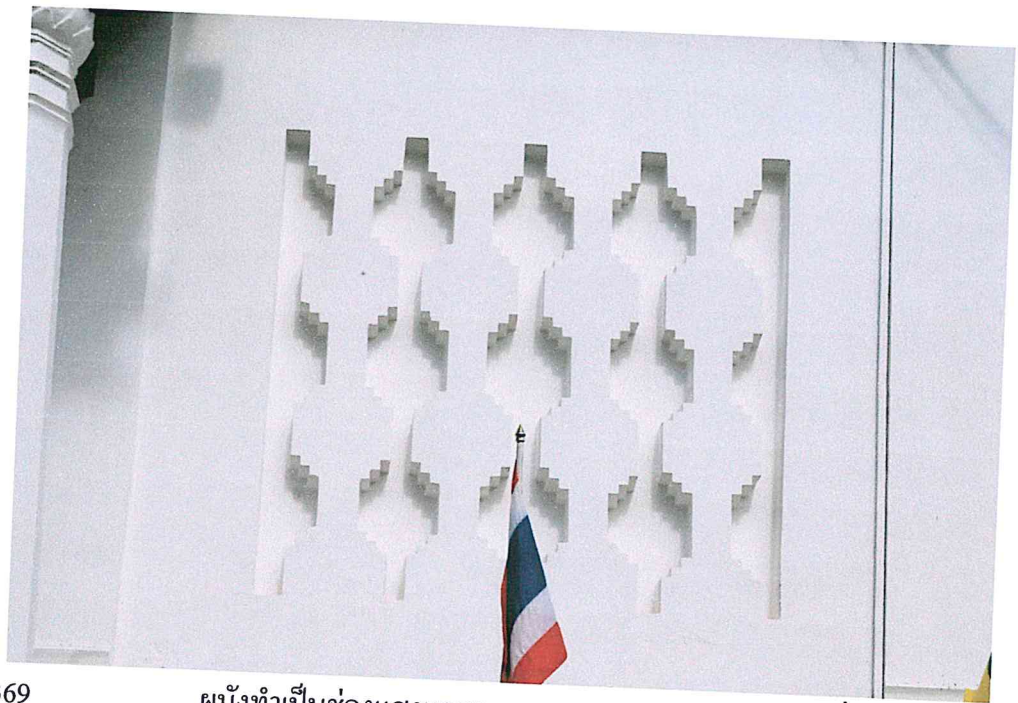

บนและล่าง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

DSC 0022 ลายปูนปั้นประดับผนังห้องด้านหลังองค์พระประธานของอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี เป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา

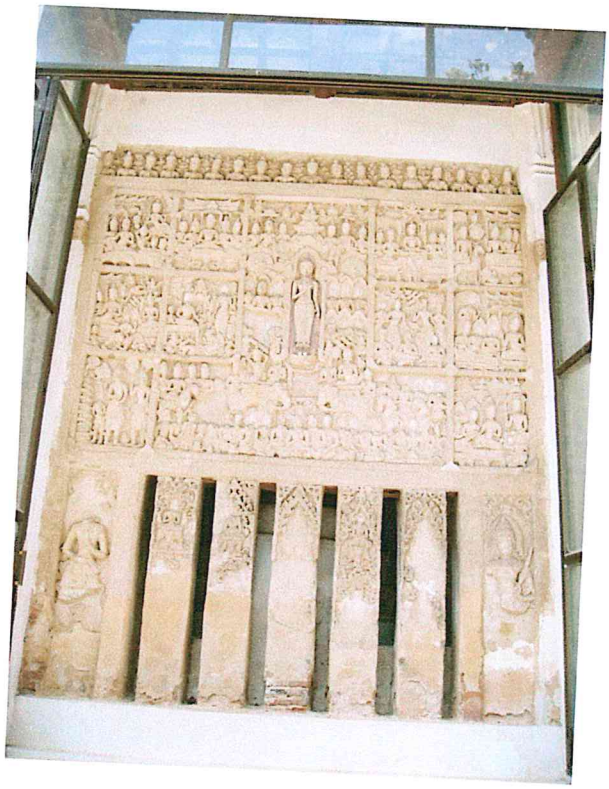

DSC 0369 ผนังทำเป็นช่องแสงและระบายอากาศ แบบลูกมะหวดเหลี่ยมแบน พระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

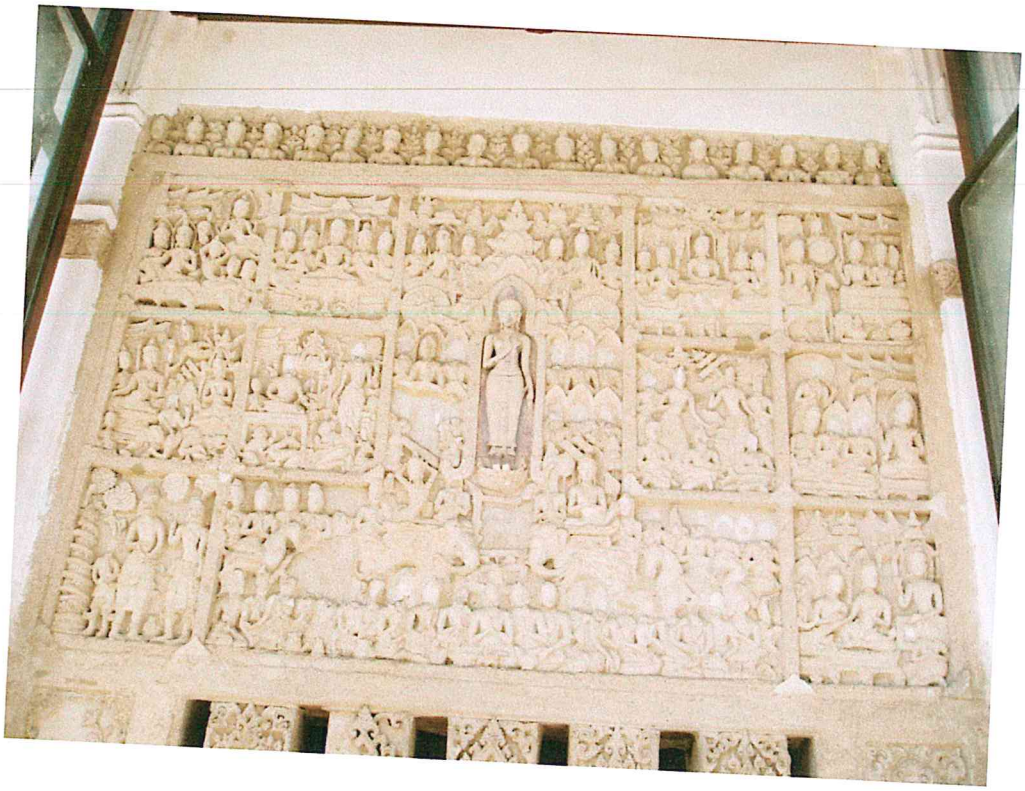

DSC 0370

ผนังทำเป็นช่องแสงและระบายอากาศ แบบลูกมะหวดเหลี่ยมแบน พระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

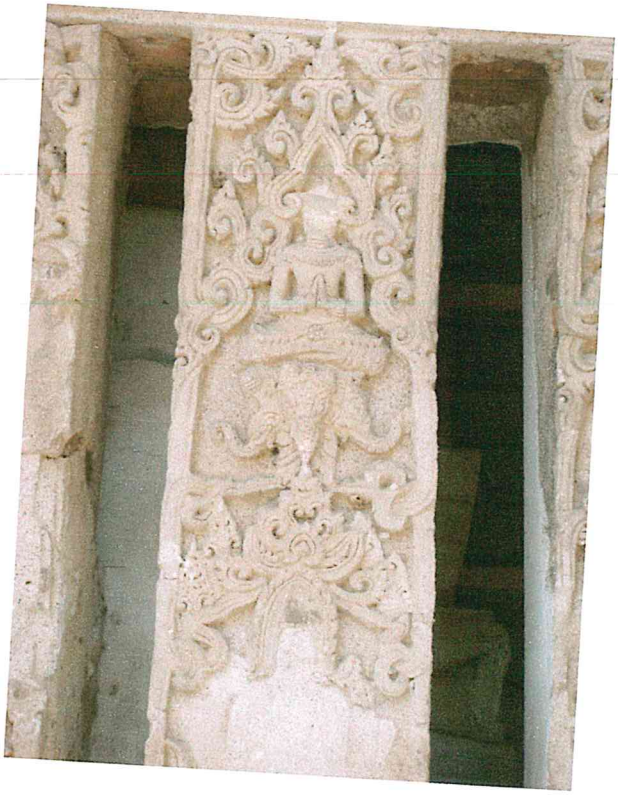

ลายปูนปั้นประดับซี่ลูกกรงและผนังพระอุโบสถ วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

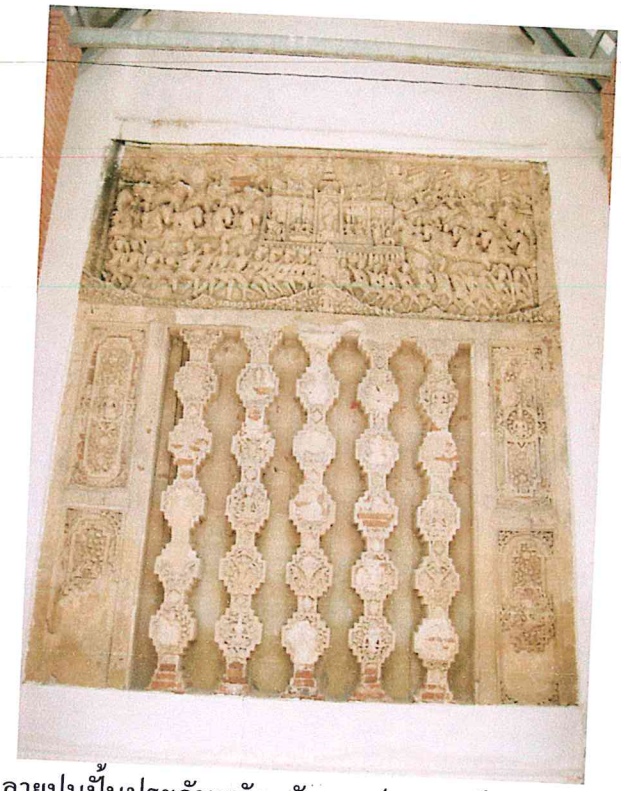

ลายปูนปั้นประดับซี่ลูกกรงที่ผนังพระอุโบสถ วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

บนและล่าง : ลายปูนปั้นประดับลูกกรงผนังพระอุโบสถ วัดไลย์
อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

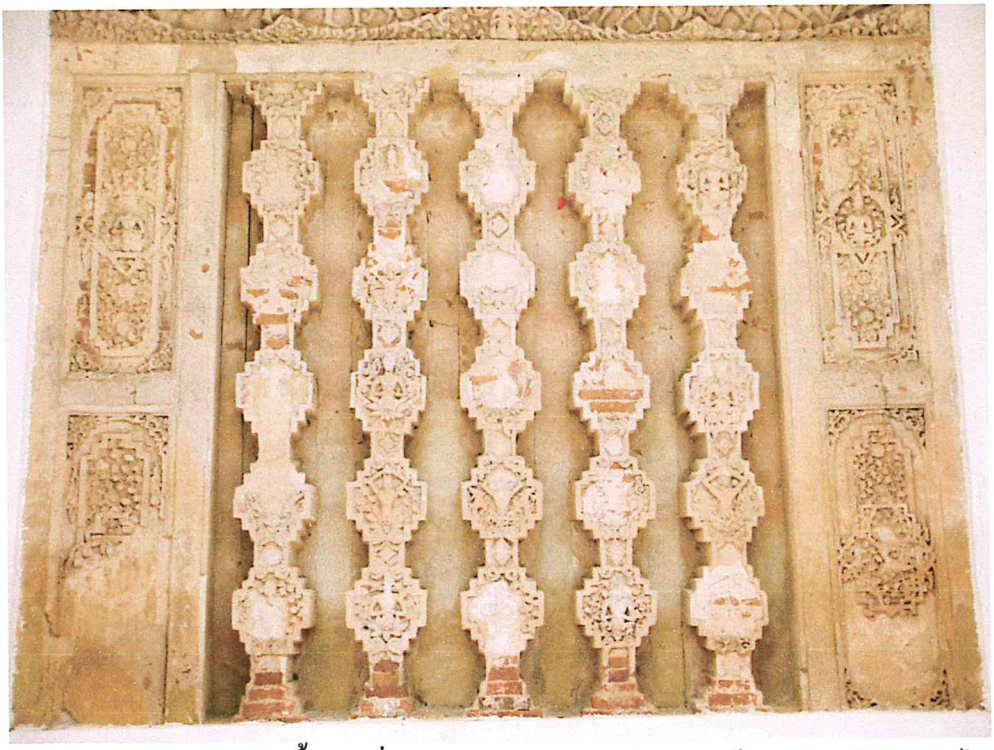
DSC 08525 ลายปูนปั้นประดับผนังหลังพระประธานด้านนอกอุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

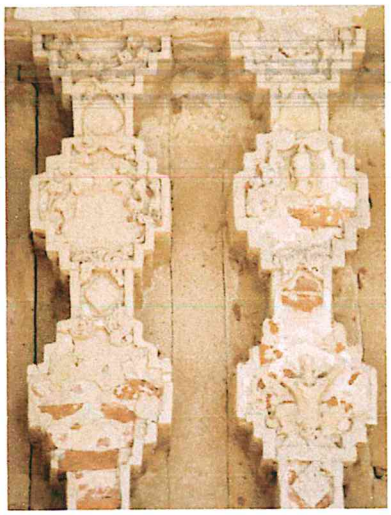
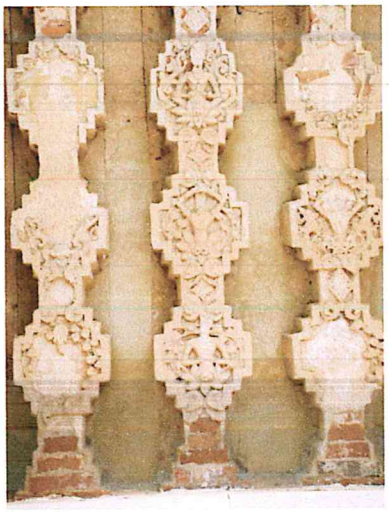
DSC 08526 ลายปูนปั้นประดับผนังหลังพระประธานด้านนอกเป็นพุทธประวัติ ตอนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ? อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 08536 ลายปูนปั้นรูปเทพนมกับดอกไม้ประดิษฐ์บนช่องลูกฟักยกไม้สิบสองของผนังหลังพระประธานด้านนอก อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

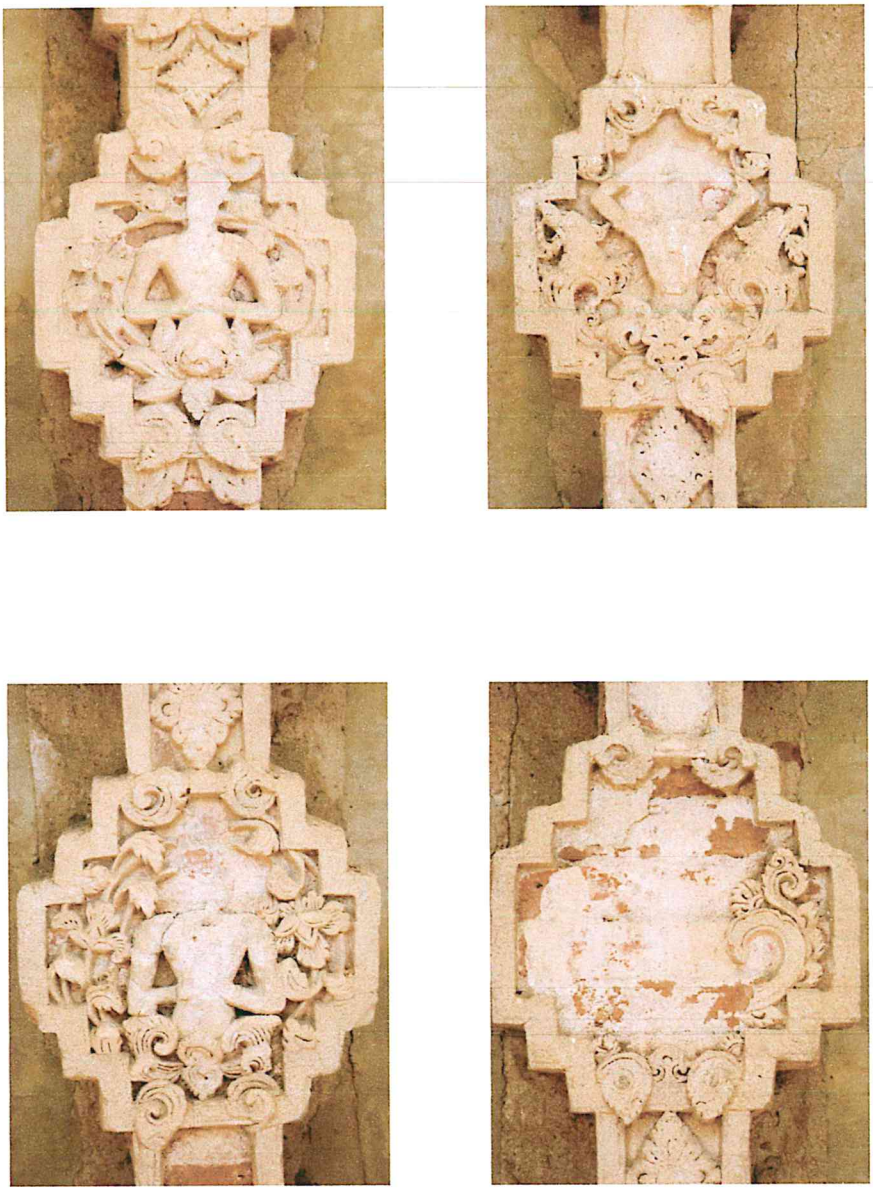

DSC 08540 ลายปูนปั้นบนซี่ลูกกรงผนังหลังพระประธานด้านนอก อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

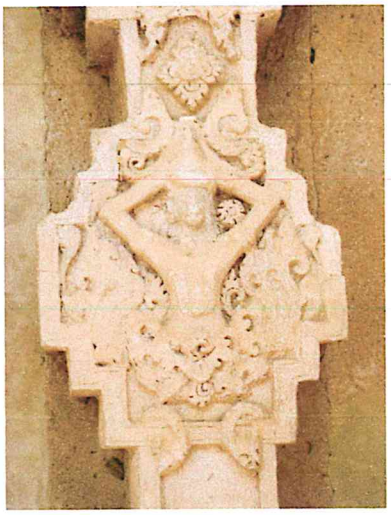

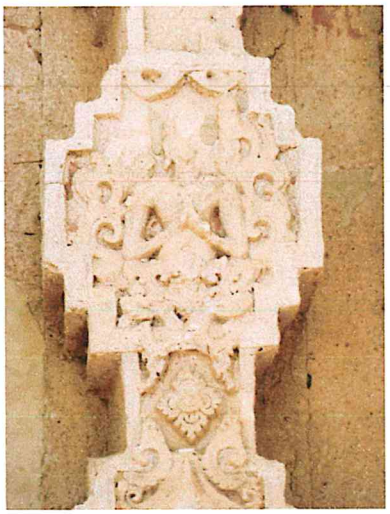

บนและล่าง : ลายปูนปั้นประดับลูกมะหวดเหลี่ยมแบนของพระอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

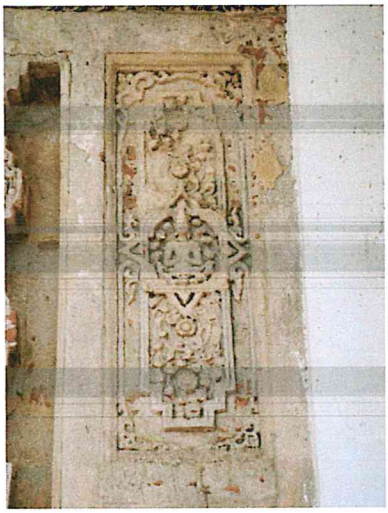

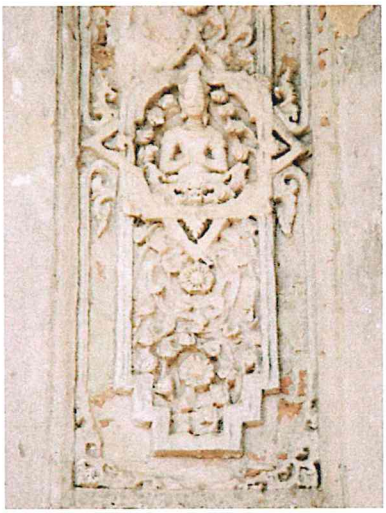
บนและล่าง : ลายปูนปั้นประดับลูกมะหวดเหลี่ยมแบนของพระอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

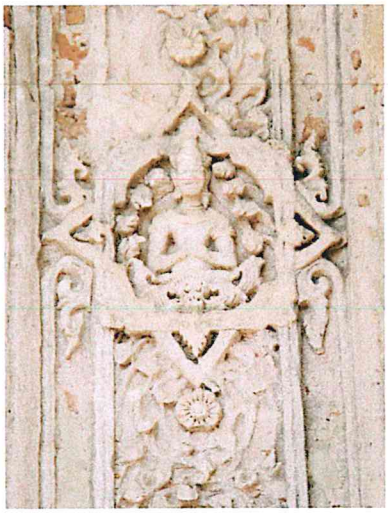

ลายปูนปั้นบนซี่ลูกกรงผนังหลังพระประธานด้านนอกอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

บนและล่าง : ลายปูนปั้นประดับช่องลูกฟักผนังหลังพระประธาน ด้านนอกพระอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

ลายปูนปั้นประดับช่องลูกฟักผนังหลังพระประธานด้านนอกอุโบสถ
วัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 0266 ที่ผนังปรากฏช่องโค้งมนเล็ก ๆ เรียงแถวกันสามสี่ชั้น สันนิษฐานว่าเป็นช่องใส่ประทีปของอุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยพระเพทราชา

DSC 0139 ช่องลูกกรงประดับลายปูนปั้นที่ผนังวิหาร พระป่าเลไลยก์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นประดับช่องลูกกรงผนังวิหารพระป่าเลไลยก์ วัดพระศรีสรรเพชญ์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0188 ช่องแสงและลมที่ผนังด้านทิศเหนือ วิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0194 ฐานสิงห์ปูนปั้นรับพาไลด้านข้างวิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0197 ฐานสิงห์ปูนปั้นรับพาไลด้านข้างวิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0202 ช่องปรุผนังวิหารรายด้านทิศเหนือ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

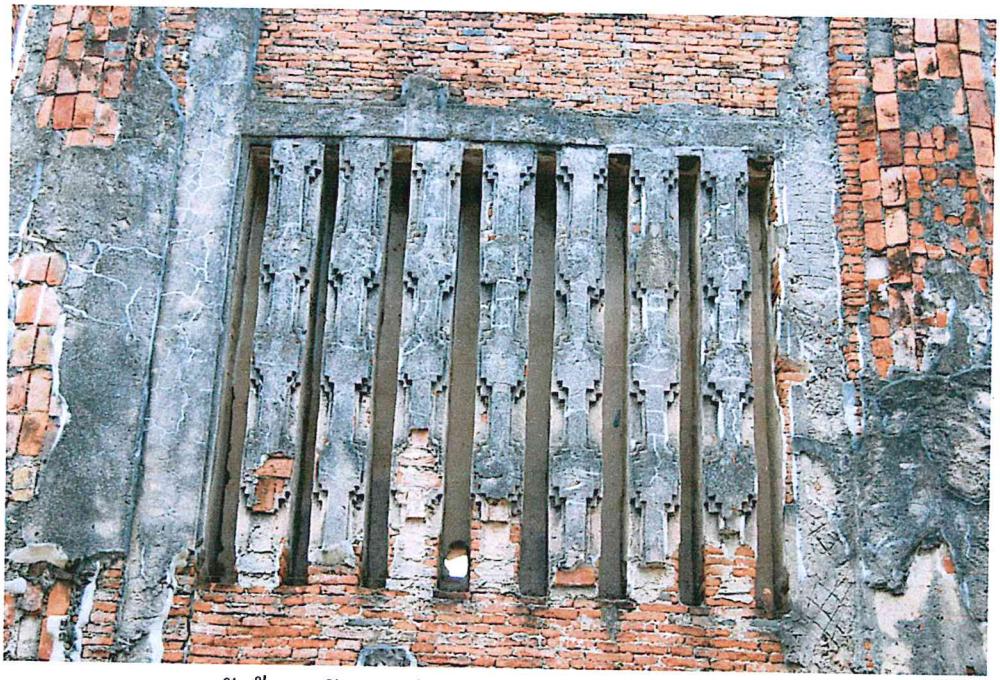

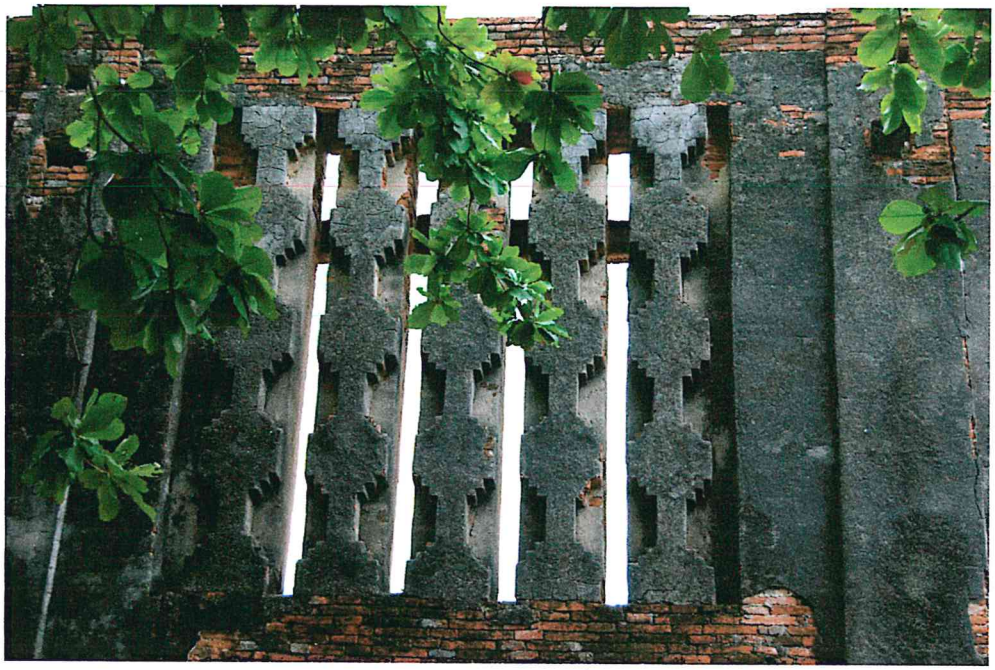
DSC 0219, 0202 ช่องปรุผนังวิหารรายด้านทิศเหนือ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านข้างและใต้ช่องปรุผนังทำเป็นลูกฟัก

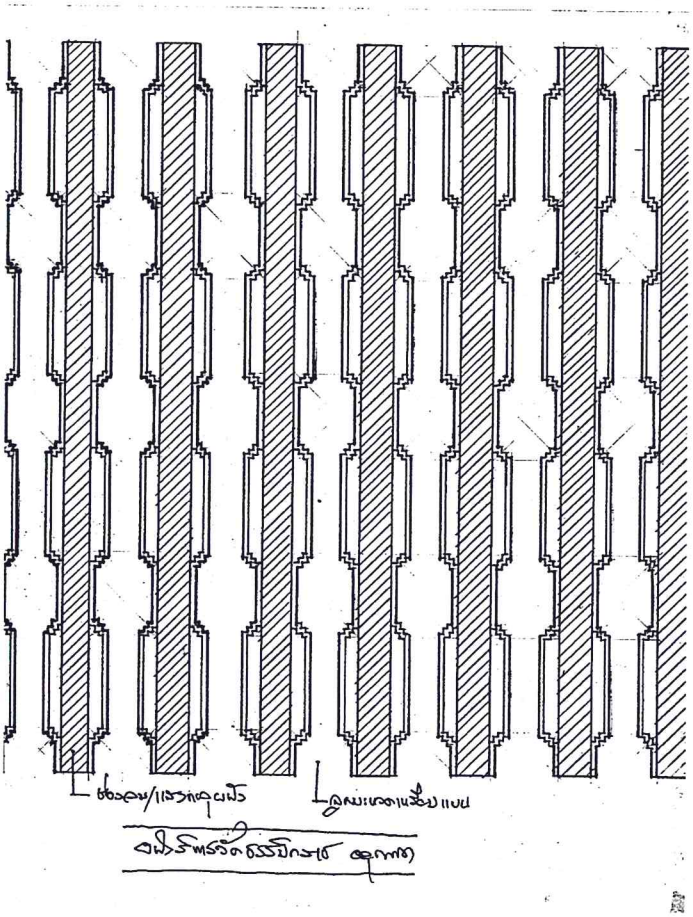
DSC 0252 ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ช่องประตูเข้าด้านหลังพระอุโบสถลบเลือนมาก แต่ยังเห็นลักษณะการใช้สี ออกสีเขียว สีแดง น้ำตาล และรอยหยักฟันปลา ซึ่งเป็นเส้นสินเทา ของวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเพทราชา

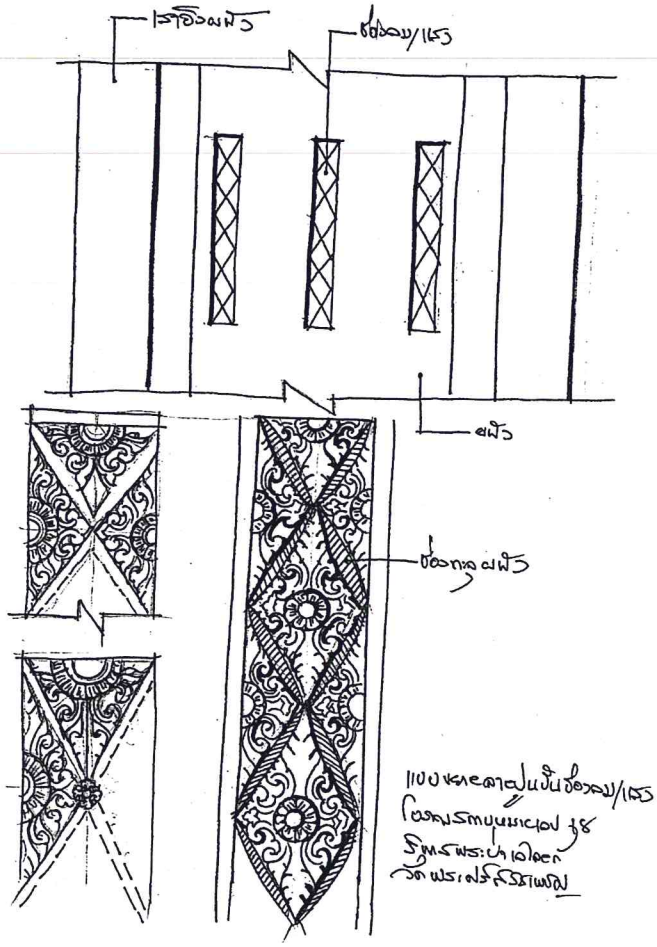

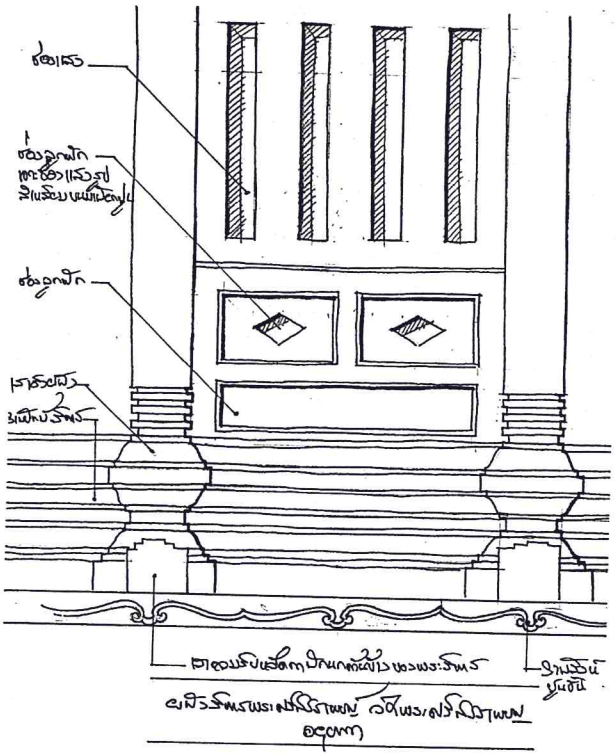
DSC 0115 ผนังด้านหลังพระประธานเจาะช่องแสง ลูกกรงทำเป็นลูกมะหวดเหลี่ยมแบนสองชั้นของวิหารหลวงวัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

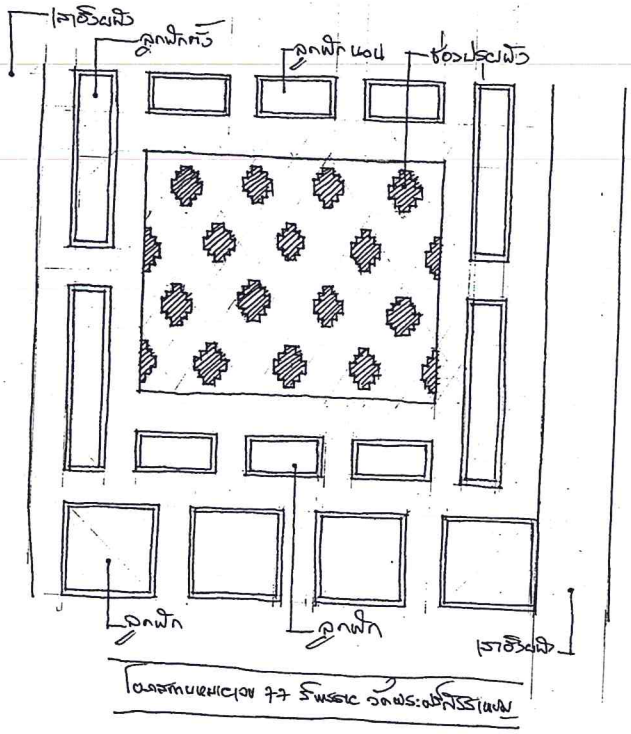

DSC 0194 ผนังมีช่องระบายแสง ลูกกรงทำเป็นลูกมะหวด ย่อมุม วิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

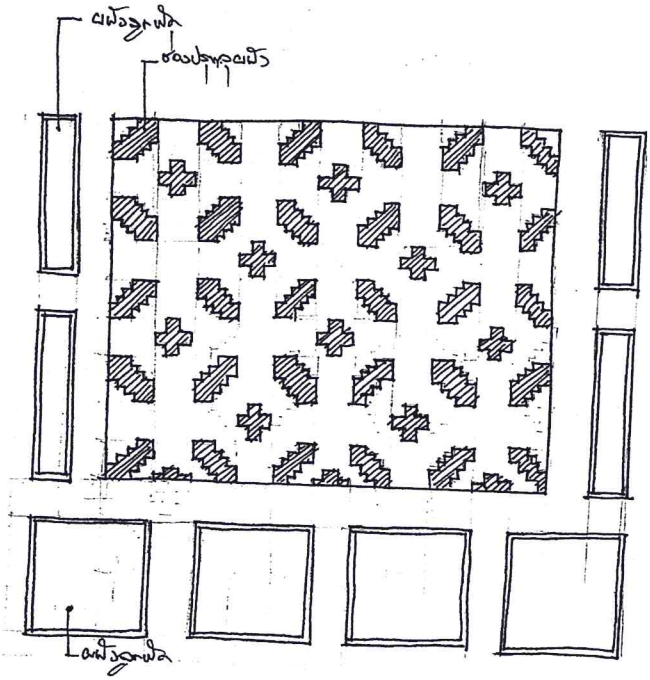

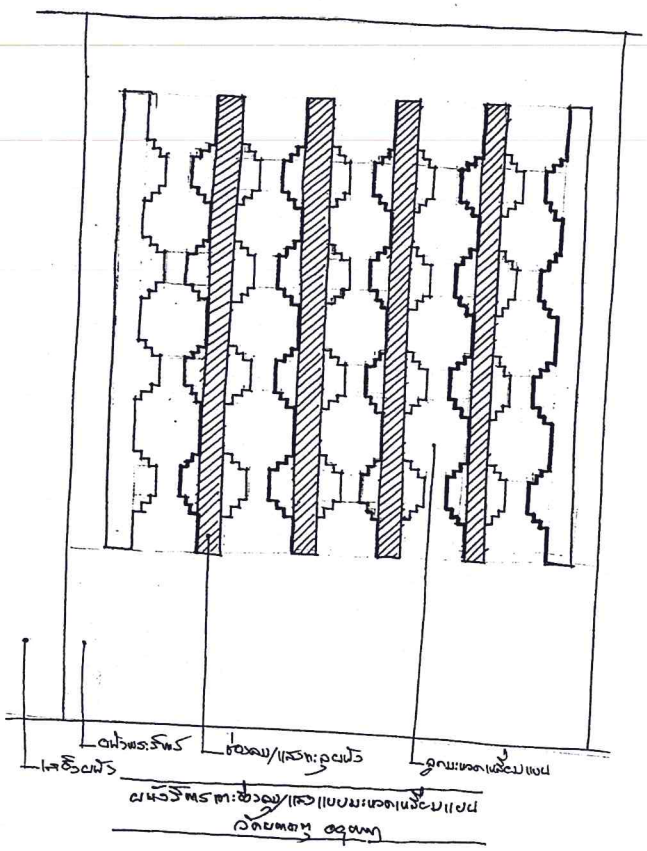

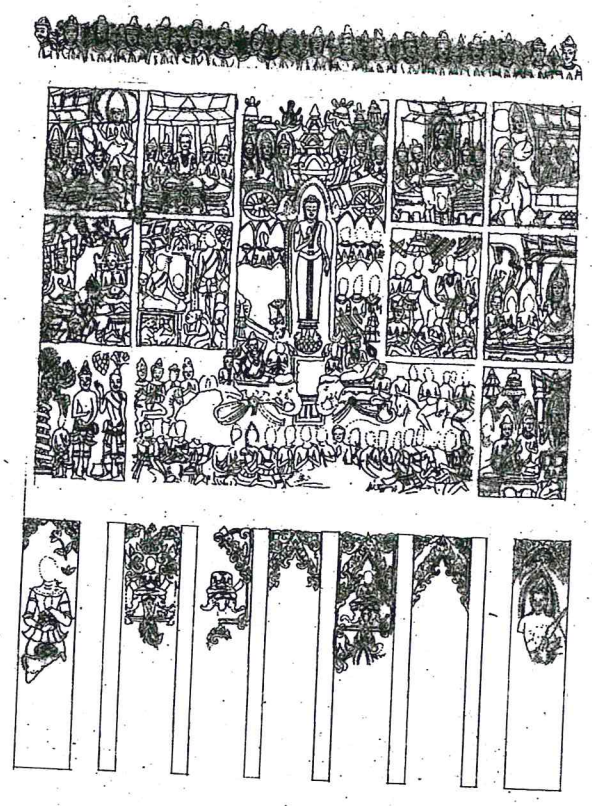

โบสถ์วัดหนองแวง ต.ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

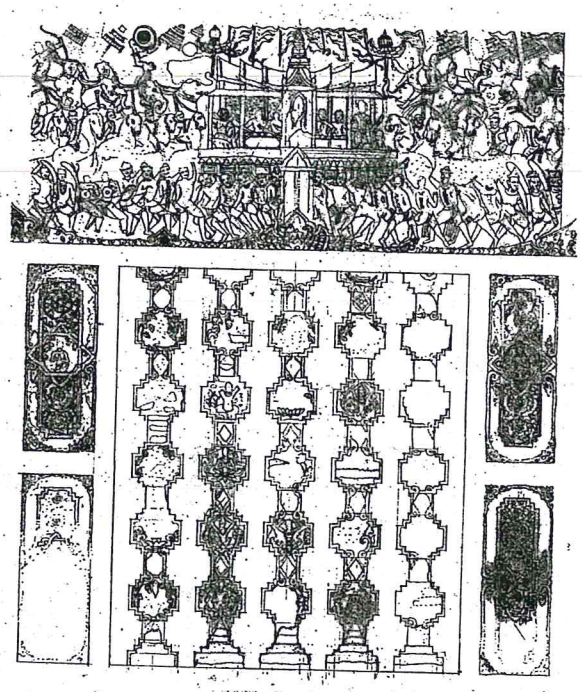

ช่องประตูด้านข้าง วัดพระเมรุ ต.ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

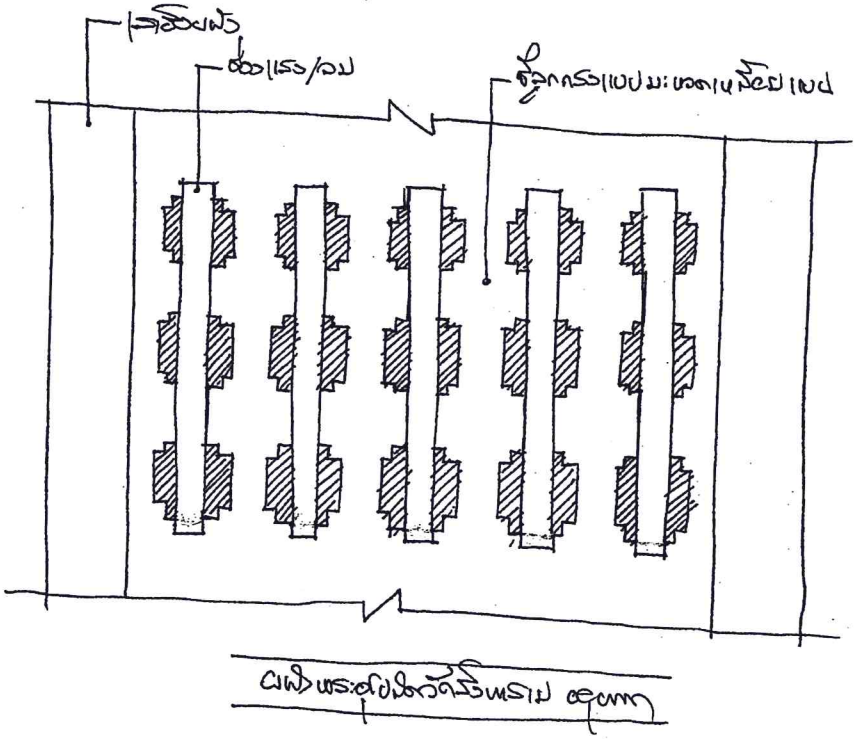

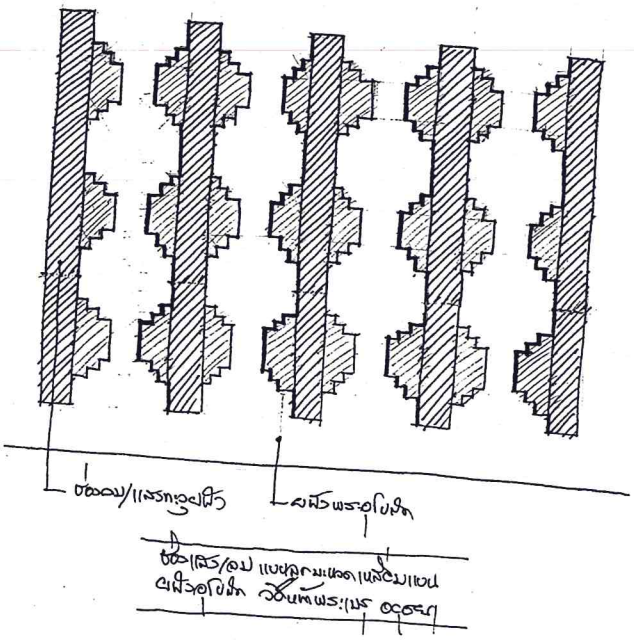
ลายปูนปั้นด้านหน้า

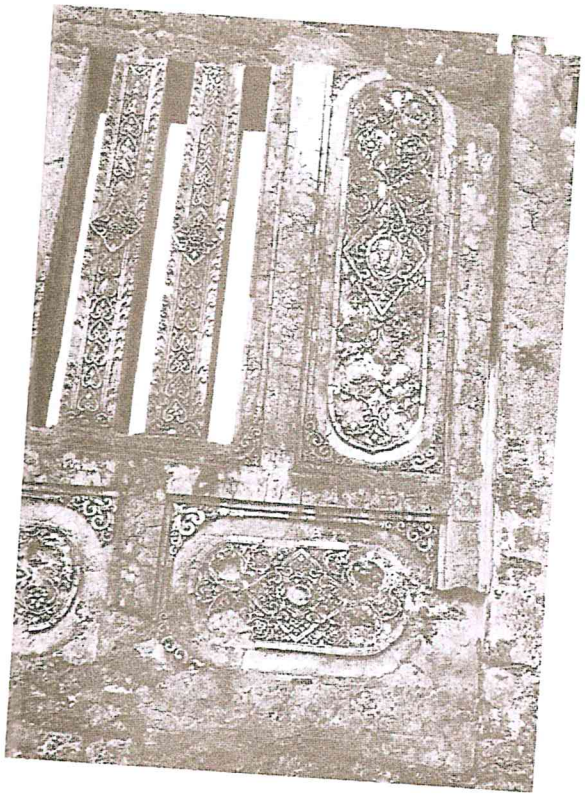

ลายปูนปั้นด้านหลัง

ลายปูนปั้นประดับผนังพระอุโบสถ วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

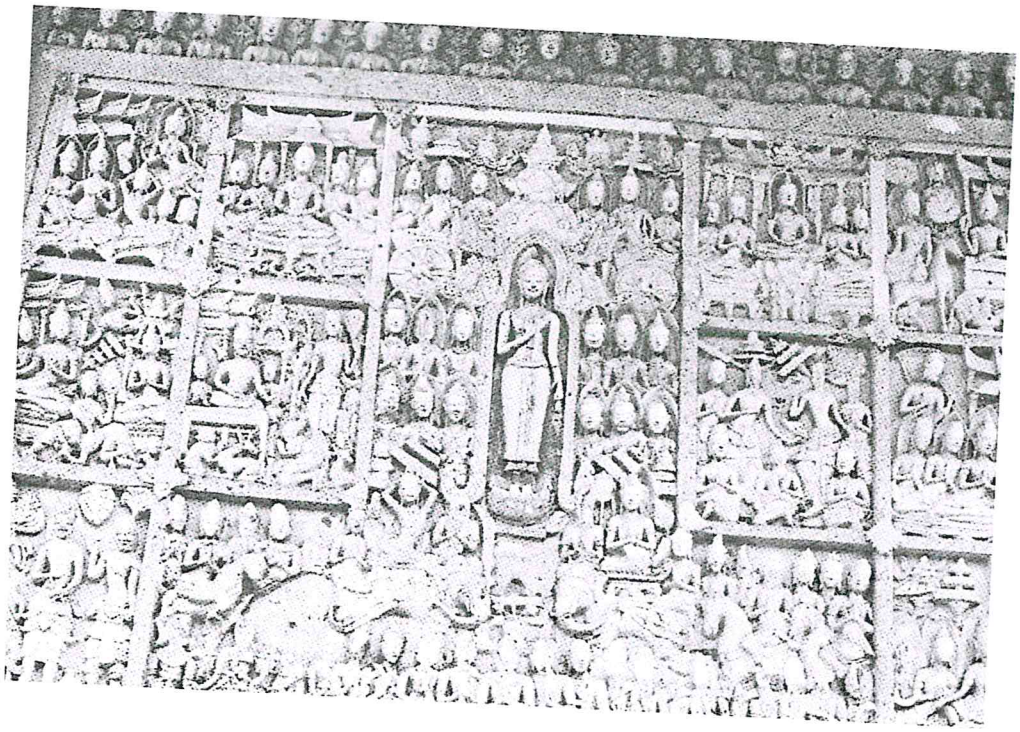

ลายปูนปั้นพระอุโบสถ วัดนางพญา ศรีสัชชนาลัย สุโขทัย

ปูนปั้นประดับผนัง ตอนเสด็จจากดาวดึงส์ พระอุโบสถวัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

ปูนปั้นประดับผนัง ตอนเสด็จจากดาวดึงส์ พระอุโบสถ วัดไลย์
อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

ช่องหน้าต่าง บานหน้าต่าง ซุ้มหน้าต่าง

ซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ฐานซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หน้าต่างพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ซุ้มแบบบันแถลง

DSC 09551

ฐานท้าวสิงห์ ของหน้าต่าง พระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

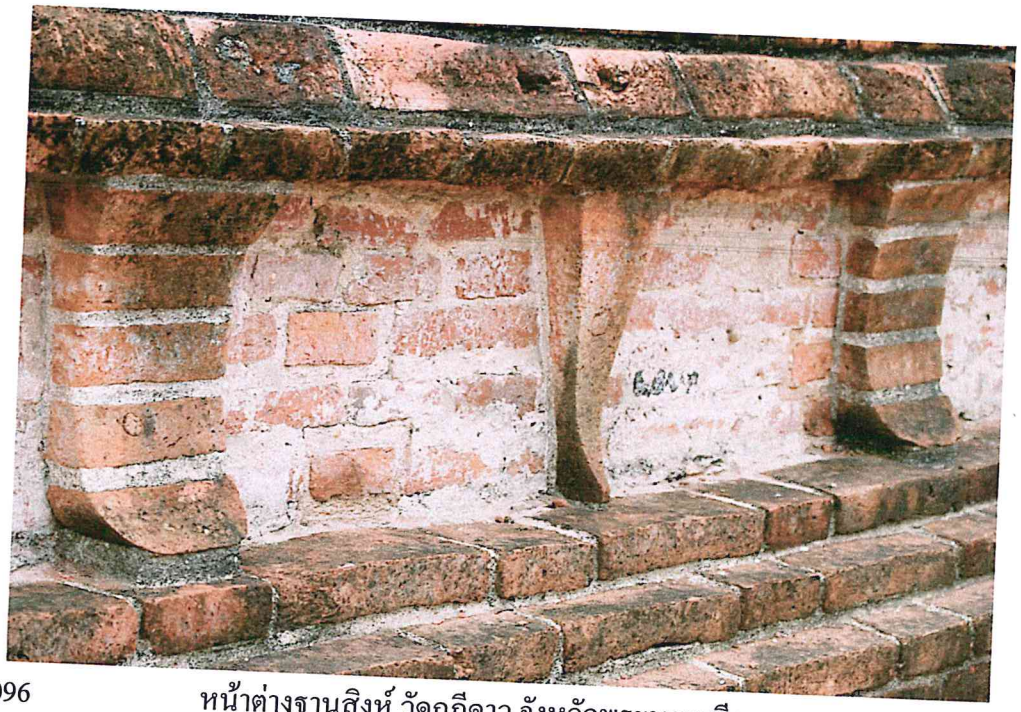
DSC 09544 ซุ้มบันแถลง หน้าต่างพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 09543 นมสิงห์ฐานหน้าต่างพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0093 หน้าต่างพระวิหาร วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

0096 หน้าต่างฐานสิงห์ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0421 ซุ้มสีหบัญชรทรงปราสาท พระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0141 ซุ้มหน้าต่างแบบบันแถลง ฐานหน้าต่างเป็นฐานสิงห์ วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0246, 0263 หน้าต่างฐานสิงห์ พระอุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยพระเพทราชา

DSC 0260 หน้าต่างหลอก มีอกเลา เป็นสันแบบอกไก่ พระอุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยพระเพทราชา

DSC 0257 ซุ้มหน้าต่างแบบเรือนแก้ว / บันแถลง ยังปรากฏรอยหางหงส์แบบตัวเหงา ยอดตวัดเข้าใน และลายปูนปั้นที่ปรากฏแต่รอยเป็นรูปก้านขดตรงกลางเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์

DSC 0262 ซุ้มหน้าต่างแบบเรือนแก้ว / บันแถลง ยังปรากฏรอยหางหงส์แบบตัวเหงา ยอดตวัดเข้าใน และลายปูนปั้นที่ปรากฏแต่รอยเป็นรูปก้านขดตรงกลางเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์

DSC 0283 ซุ้มหน้าต่าง อุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงเรือนแก้ว บันแถลง

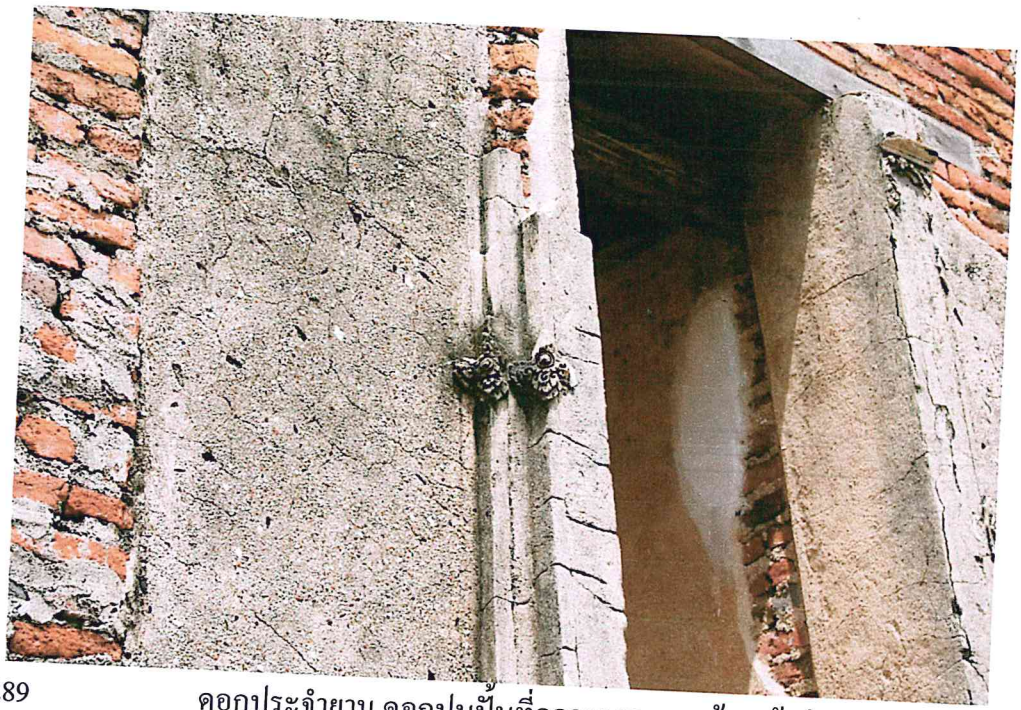
DSC 0283 ลายปูนปั้นกาบไผ่หุ้มกรอบเสาหน้าต่างด้านบน ของอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายกาบไผ่หุ้มโคนเสากรอบหน้าต่าง อุโบสถ วัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายกาบไผ่หุ้มโคนเสากรอบหน้าต่าง อุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0289

ดอกประจำยาม ดอกปูนปั้นที่กลางกรอบเสาซุ้มหน้าต่าง พระอุโบสถ วัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0313 ฐานสิงห์รับกรอบซุ้มหน้าต่าง พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ซุ้มประตู

DSC 0298 กรอบซุ้มประตูอุโบสถวัดวรเชษฐ (นอก) จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0302 ฐานกรอบซุ้มประตู อุโบสถ วัดวรเชษฐ (นอก) จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0304 ซุ้มประตูอุโบสถวัดวรเชษฐ (นอก) จ.พระนครศรีอยุธยา

ซุ้มประตูตรงมณฑปที่ผนังด้านหน้าพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

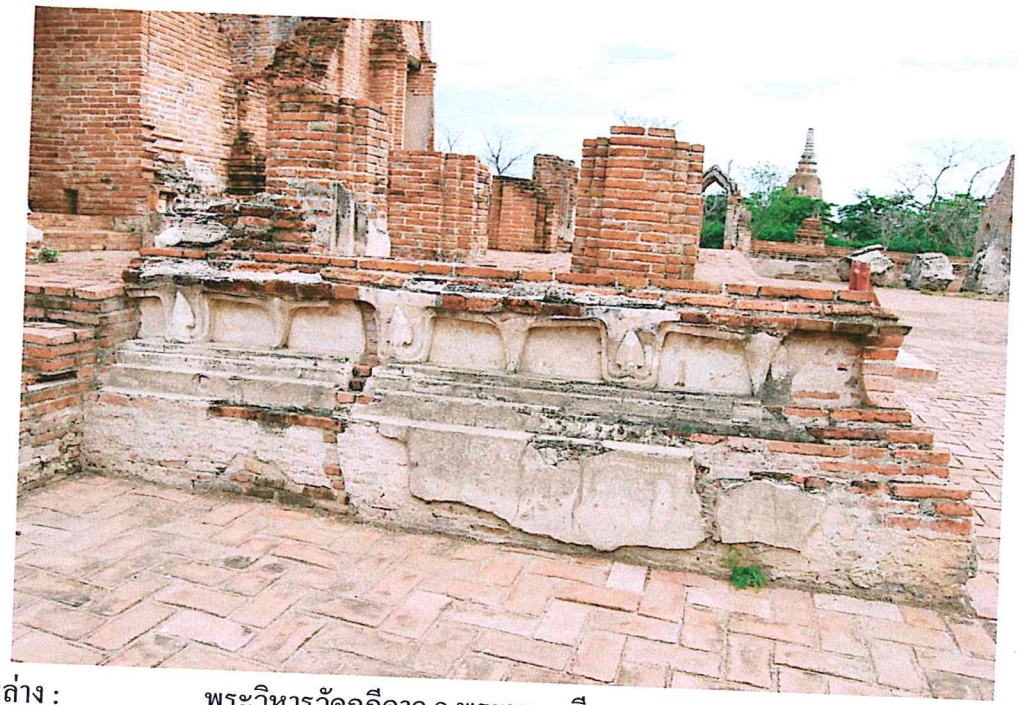
DSC 0036 ซุ้มประตูพระอุโบสถวัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

- ยอดซุ้มทรงมณฑป
- หัวเสากรอบซุ้มทำเป็นบัวหงายรับด้วยลูกแก้วอกไก่ และบัวปากปลิง
- โคนเสากรอบซุ้มประตูทำเป็นแบบฐานสิงห์

DSC 0068 ซุ้มประตูแบบเรือนแก้วบันแถลง พระวิหารวัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

บนและล่าง : พระวิหารวัดกุฏีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

- ฐานอุโบสถแบบฐานปัทม์มีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้
- ฐานสิงห์ที่มุขโถง

DSC 0289 ซุ้มประตูทรงมณฑป อุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี

DSC 0318 ปูนปั้นเป็นลายกาบหุ้มกรอบประตู อุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี

DSC 0012 ซุ้มประตูผนังด้านหลังของอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

DSC 0014 ซุ้มประตูปูนปั้นทรงปราสาท ด้านหลังอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

DSC 0039 ลายปูนปั้นบนซุ้มประตู ห้องในของอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี แบบคล้ายกับหน้าบันแต่ต่างกันที่ตรงกลางเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์

DSC 0442 ลายปูนปั้นแบบรักร้อย ได้จากการขุดแต่งหน้าพระวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นชิ้นส่วนของซุ้มประตูหรือหน้าต่าง

DSC 0134 ฐานสิงห์ กรอบซุ้มประตู พระอุโบสถวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0149 กรอบซุ้มประตูด้านข้างวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

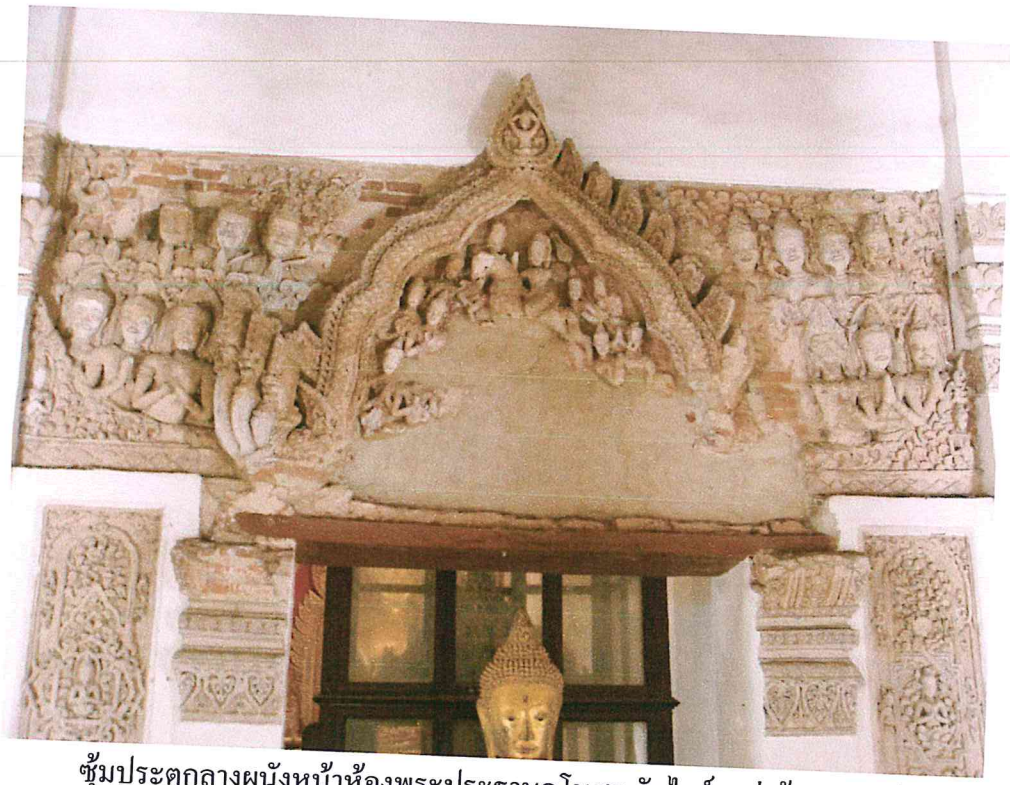
บนและล่าง : ซุ้มประตูทรงมณฑปของวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

DSC 08674 ช่องประตูโค้งแหลม สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของวิหารรายวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

DSC 08987 ช่องประตูโค้งมน สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของวิหารราย วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

ซุ้มประตูกลางผนังหน้าห้องพระประธานอุโบสถ วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี
ทำเป็นซุ้มเรือนแก้ว เชิงซุ้มทำเป็นนาค 3 เศียร ยอดซุ้มรูปกลีบบัว
ภายในมีรูปเทวดายกมือประสานกันเหนือเศียร

DSC 08482, 08491 ลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูกลางผนังห้องหน้าพระประธาน วัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี เป็นภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์ออกบวช หรือพระมหาภิเนษกรม

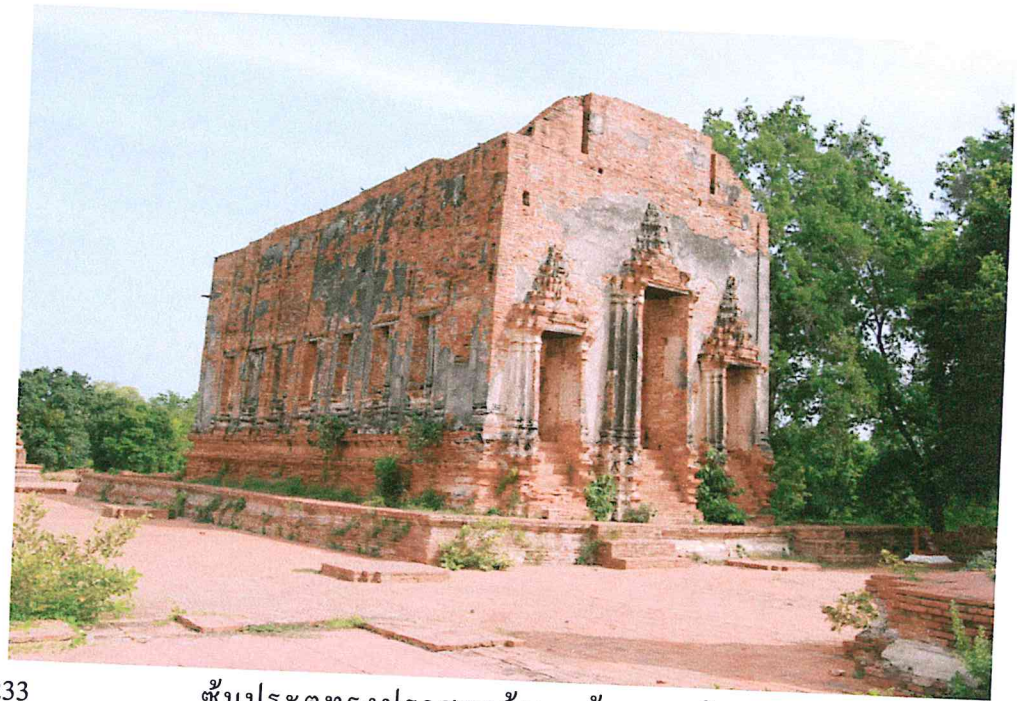
DSC 08492 ลายปูนปั้นบริเวณบัวรัดเกล้าของเสากรอบประตู อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 08493 ลายปูนปั้นบริเวณบัวเชิงของเสากรอบประตู อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

ลายปูนปั้นของบัวหัวเสากรอบประตูกลาง พระอุโบสถ วัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 0233

ซุ้มประตูทรงปราสาทด้านหน้าพระอุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระเพทราชา

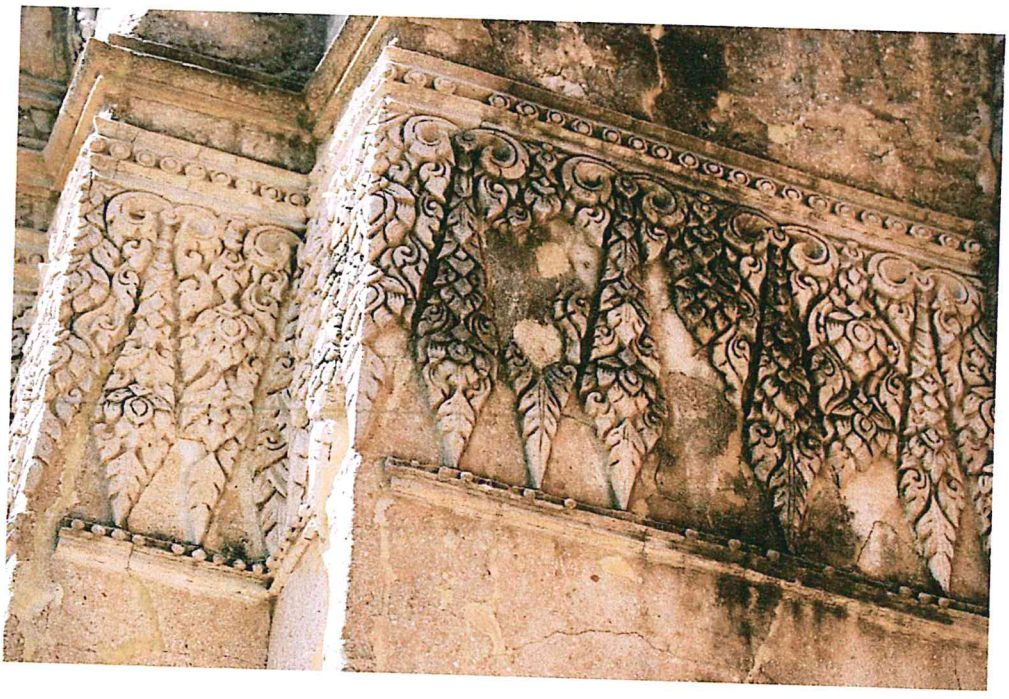
DSC 0240 ยอดซุ้มประตูทรงปราสาทด้านหน้าพระอุโบสถ วัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0003 ซุ้มประตู พระอุโบสถวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นเฟื่องอุบะของกรอบประตูพระอุโบสถ วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นเฟื่องอุบะของกรองซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นกรวยเชิงของกรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายกรวยเชิงปูนปั้นประดับเสากรอบซุ้มประตู พระอุโบสถ วัดภูเขาทอง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

DSC 0017 ลายกรวยเชิงปูนปั้นบนกรอบเสาประตู ด้านข้างพระอุโบสถ วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ ประดับลายปูนปั้นของวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่สนามหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

บนและล่าง: กรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ ประดับลายปูนปั้นของวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่สนามหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

บนและล่าง : กรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ ประดับลายปูนปั้นของวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่สนามหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

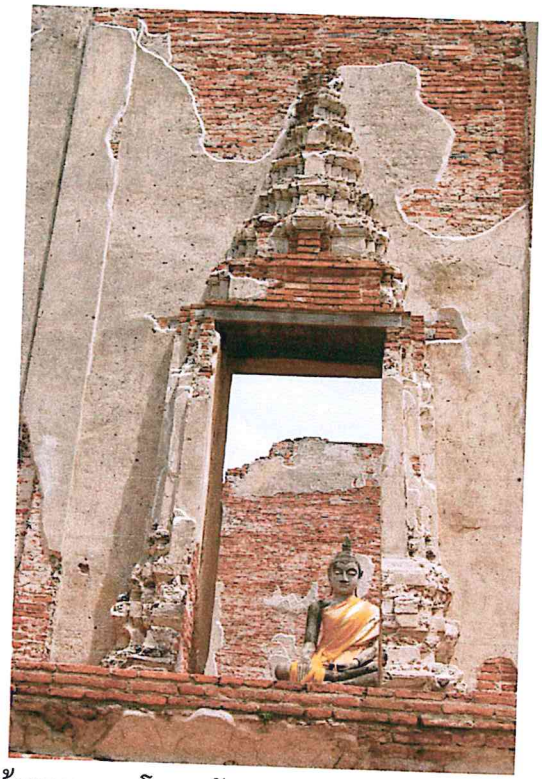

บนและล่าง : กรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ ประดับลายปูนปั้นของวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่สนามหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประตูกลางเป็นซุ้มยอดปราสาท ส่วนประตูด้านข้างเป็นซุ้มแบบเรือนแก้วบันแถลง

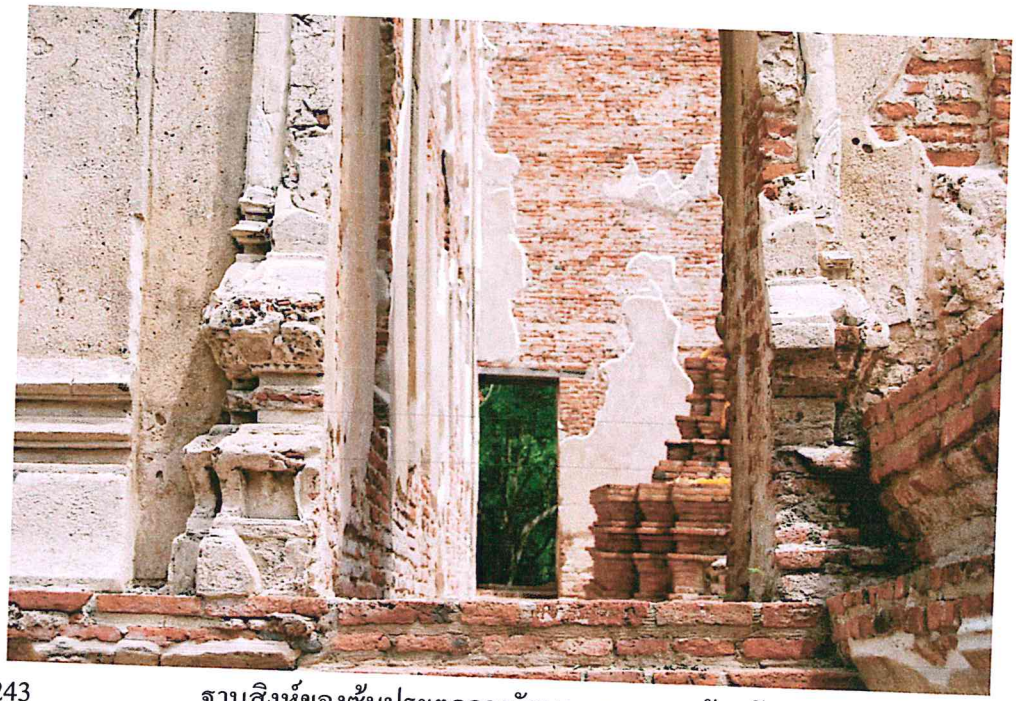

ซุ้มประตูด้านหน้าของพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ซุ้มกลาง เป็นซุ้มทรงปราสาท ซุ้มด้านข้าง เป็นซุ้มแบบเรือนแก้วบันแถลง สมัยพระเพทราชา

DSC 0245

ซุ้มเรือนแก้วบันแถลงที่ประตูหน้าด้านข้างของพระอุโบสถ วัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลักษณะซุ้มส่วนที่เป็นนาคสดุ้งจะคดอ่อนเหมือนงู ส่วนใบระการูปทรงคล้ายปลายดาบ หน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้น มีเส้นแบ่งเป็นแกนกลางติดดอกไม้ประดิษฐทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ 4 ชั้น ส่วนข้างออกลายก้านขดม้วนต่อกัน บริเวณตัวแยกก้านขดใช้หัวนกคาบเป็นตัวแยกลาย

DSC 0243

ฐานสิงห์ของซุ้มประตูกลางวัดบรมพุทธราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0262 ยอดซุ้มทรงปราสาทที่ประตูกลางของอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0270 ลายนมสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0271, 0269

ลายนมสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0277 ลายนมสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0274 ลายกาบหุ้มท้าวสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0275, 0276 ลายกาบหุ้มท้าวสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0277 ลายกาบหุ้มท้าวสิงห์ ฐานมุขเด็จ พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0008 ซุ้มประตูกลางเข้าวิหารหลวง วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นซุ้มเรือนแก้วสองชั้น มีนาคสดุ้ง ยอดเรือนแก้วและหางหงส์เป็นของที่ปั้นใหม่ ไม่ถูกรูปแบบ ส่วนฐานกรอบซุ้มประตูเป็นฐานสิงห์

DSC 0009 ลายปูนปั้นประดับหน้าบันซุ้มประตู วิหารหลวง วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0150 ประตูด้านหน้าของวิหารหลวง วัดธรรมิกราช มี 3 ช่องประตู ประตูใหญ่อยู่ตรงกลาง ประตูเล็กอยู่ซ้ายและขวา มีมุขเด็จอยู่ข้างหน้า ฐานกรอบซุ้มประตูกลางเป็นฐานสิงห์สามชั้น

DSC 0106 ฐานสิงห์กรอบซุ้มประตูด้านข้าง ของวิหารหลวง วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0182 ฐานสิงห์ซุ้มประตูหลังของวิหารราย (ข้างบ่อน้ำ) วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0186 ฐานสิงห์ซุ้มประตูหลังของวิหารราย (ข้างบ่อน้ำ) วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

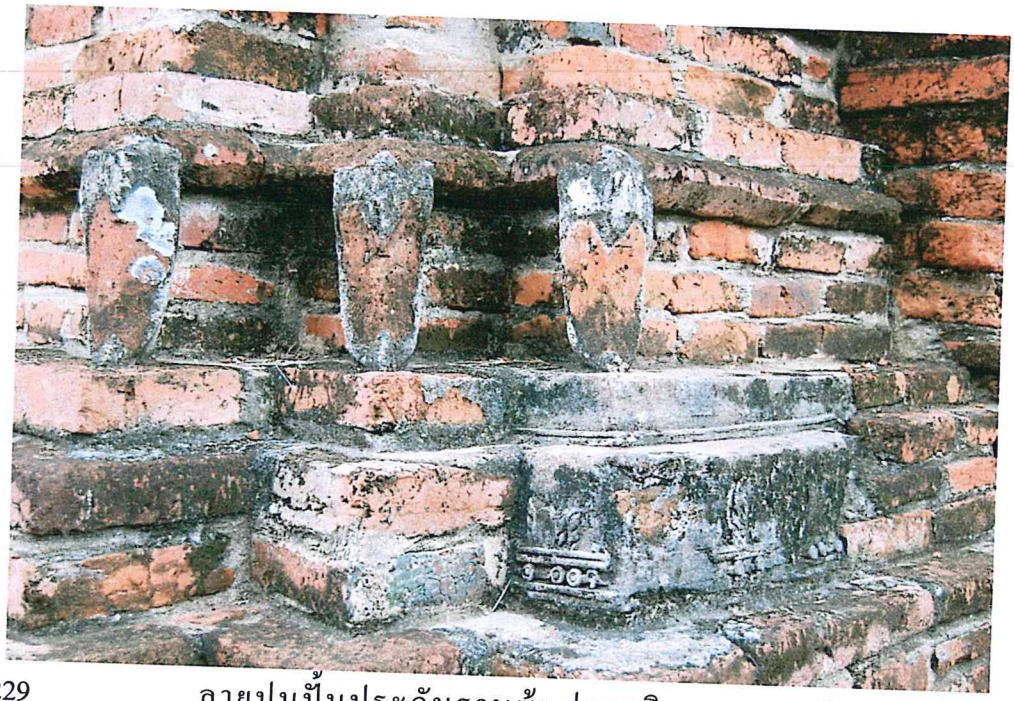

DSC 0200 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตูหน้าของวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0201, 0202 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตูหน้าของวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0229 ลายปูนปั้นประดับฐานซุ้มประตูวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0274 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตู พระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0276, 0277 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตู พระอุโบสถวัดมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0278 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตู พระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0295 ลวดลายปูนปั้นประดับฐานสิงห์รองรับเสากรอบประตูวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

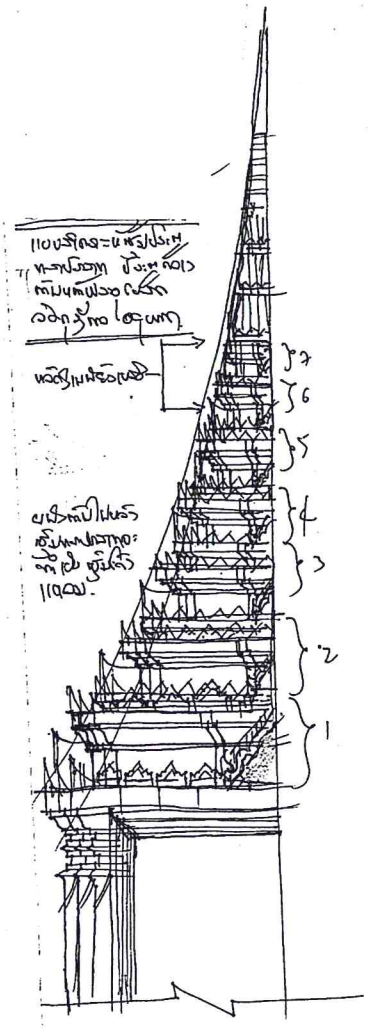

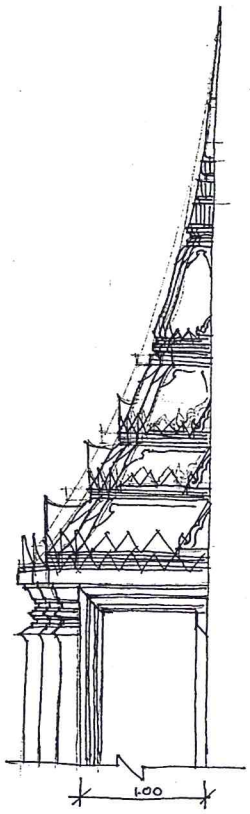

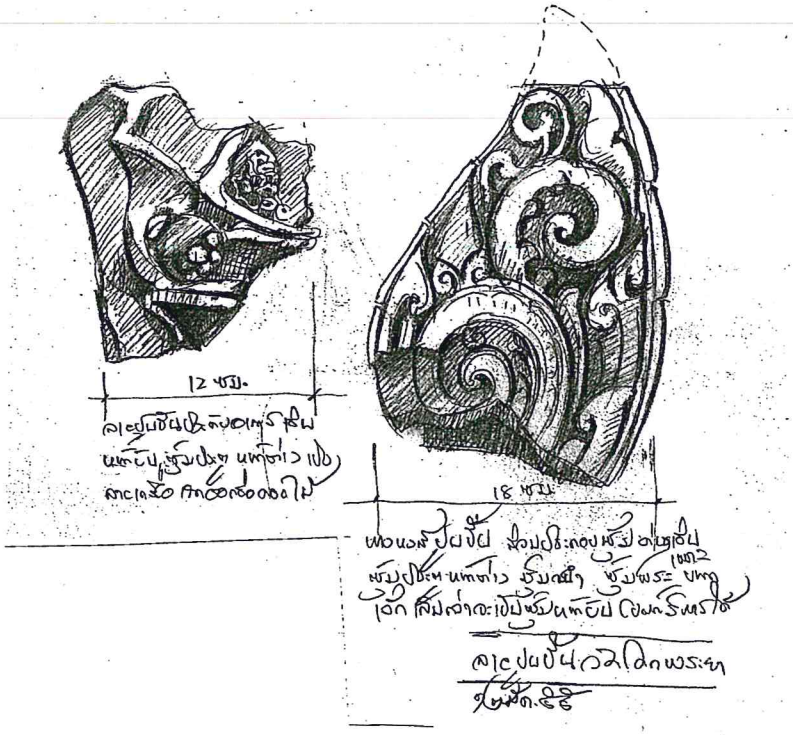
DSC 0296, 0297 ลวดลายปูนปั้นประดับฐานสิงห์รองรับเสากรอบประตูวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

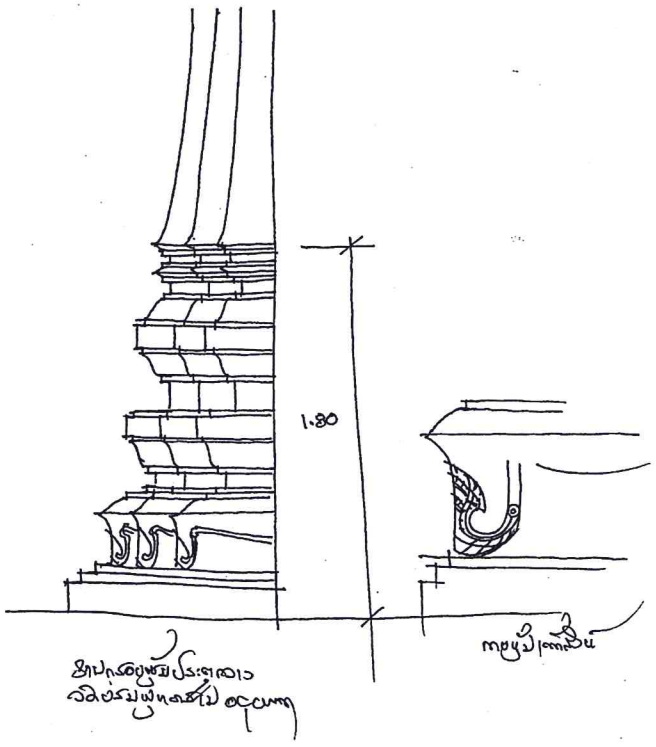

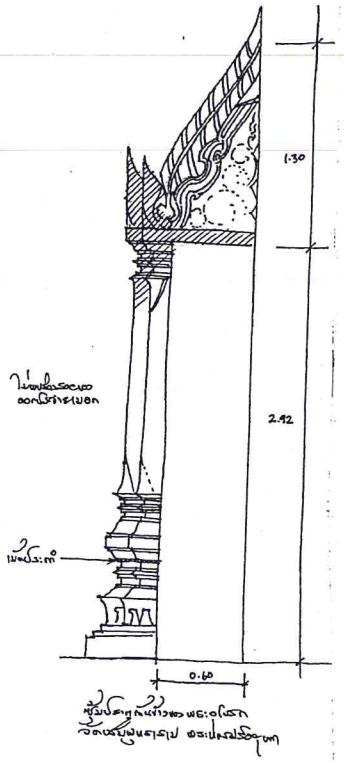
DSC 0306 บัวหัวเสากรอบซุ้มประตูวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

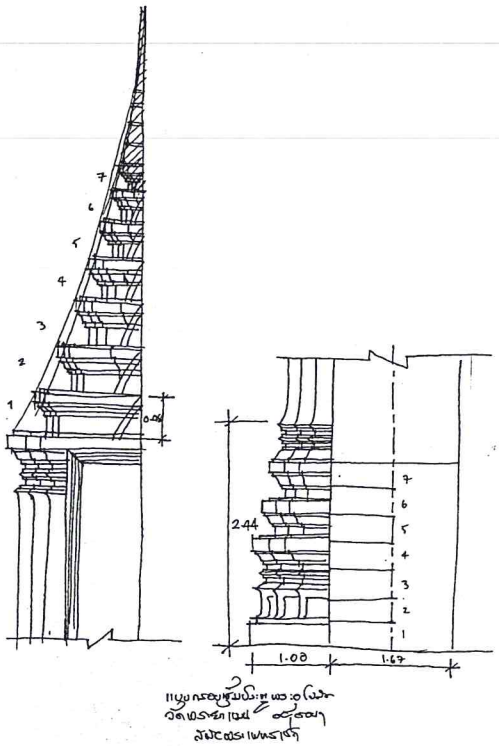

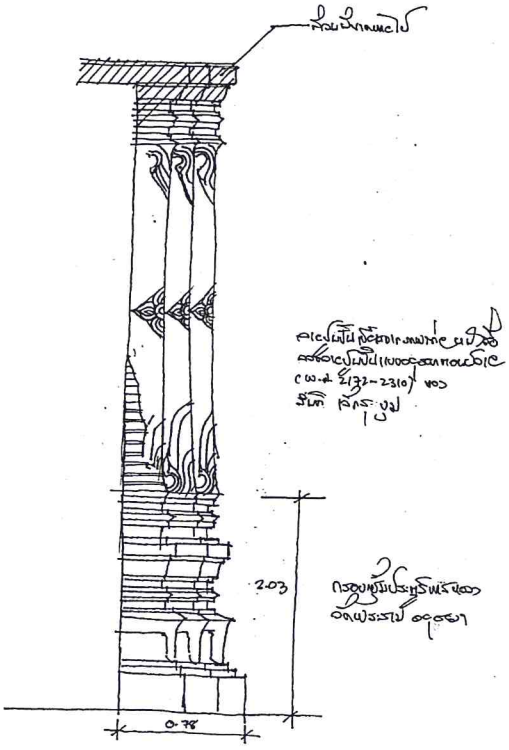

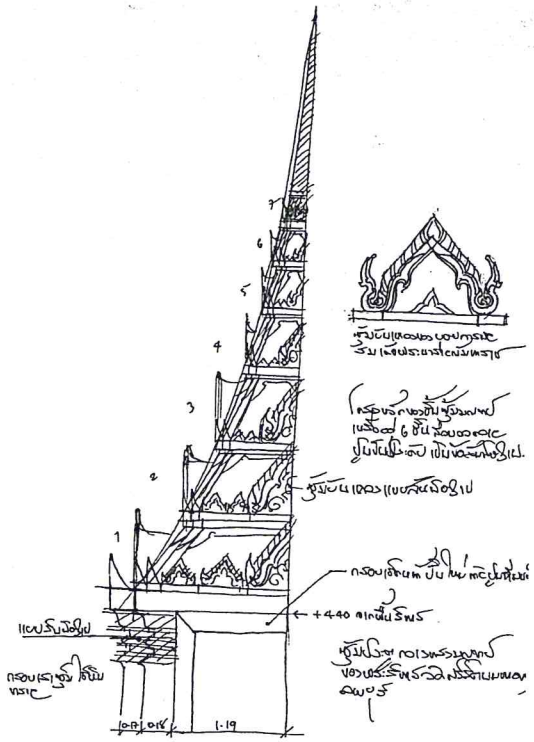

12 ซม.
18 ซม.

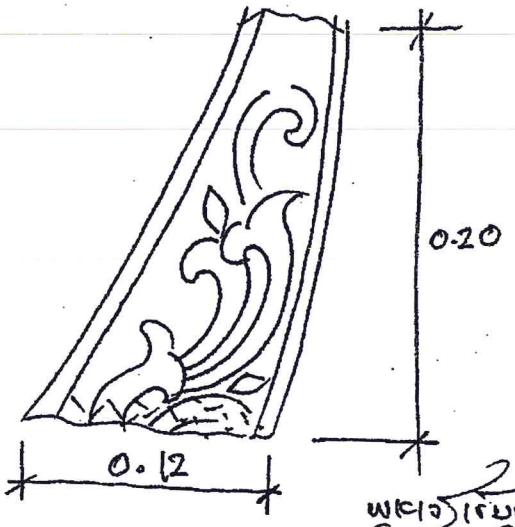

1.80

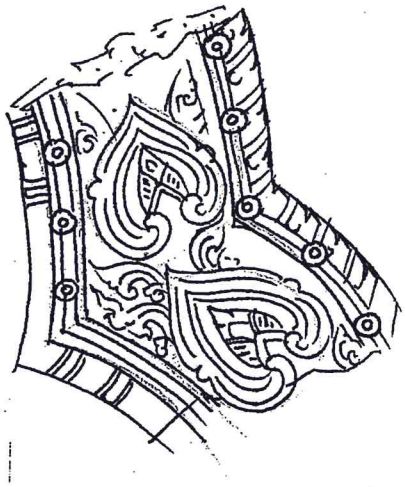

1.30
2.92
0.60

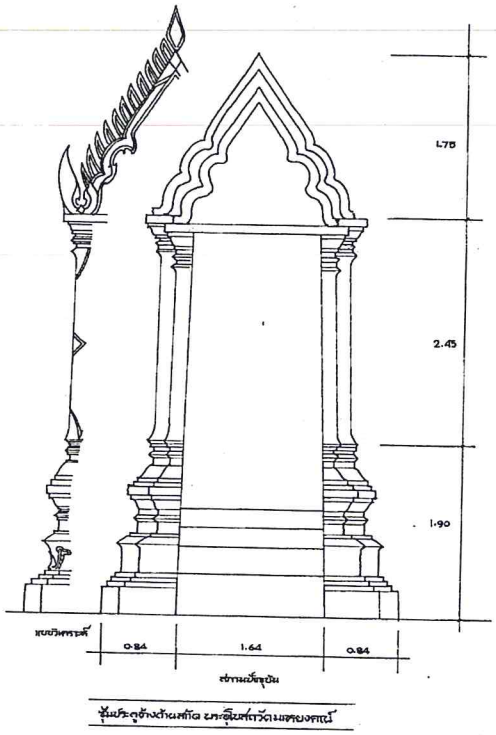

7
6
5
4
3
2
1
0.46
2.44
1.08
1.67

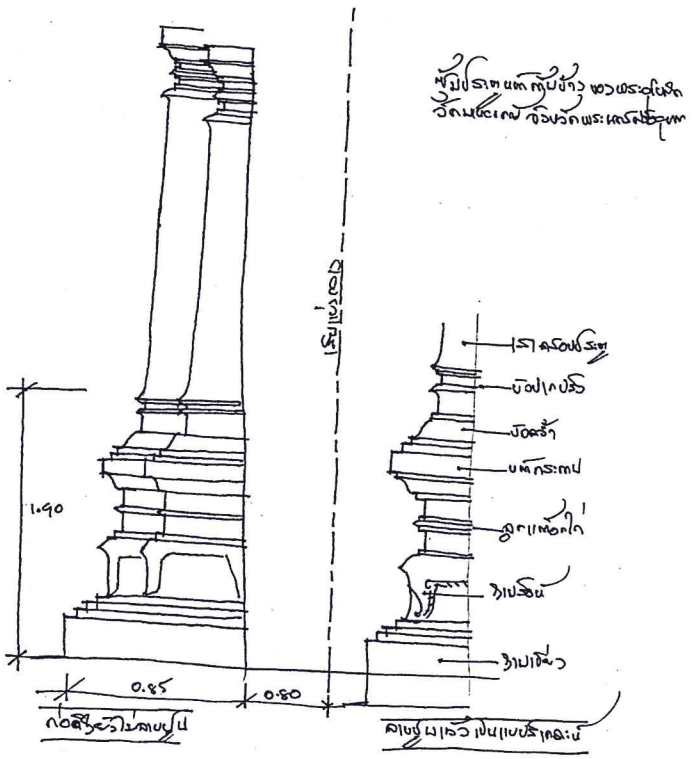

2.03
0.78

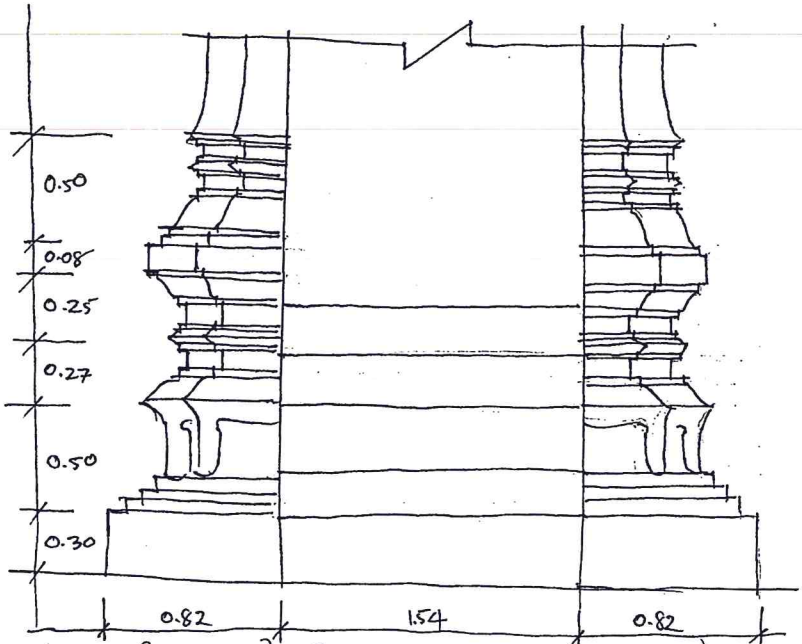

7
6
5
4
3
2
1
+4.40
1.19

0.20
0.12

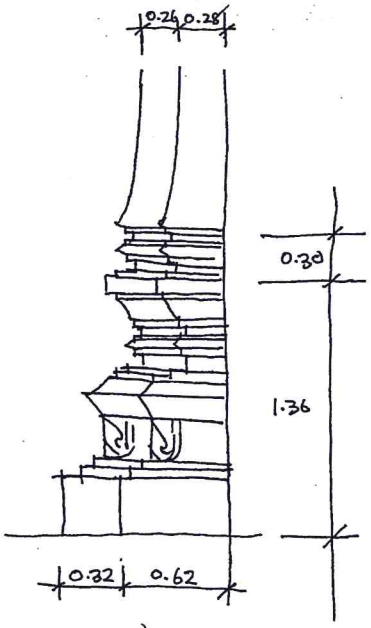

0.75
2.45
1.90
0.84
1.64
0.84

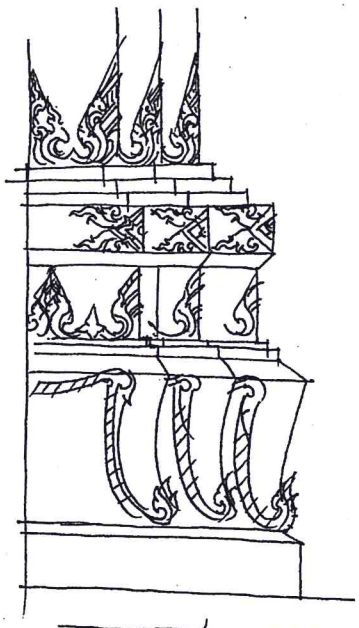

1.90
0.85
0.80

ภาพที่ ๒๒ ภาพแสดงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

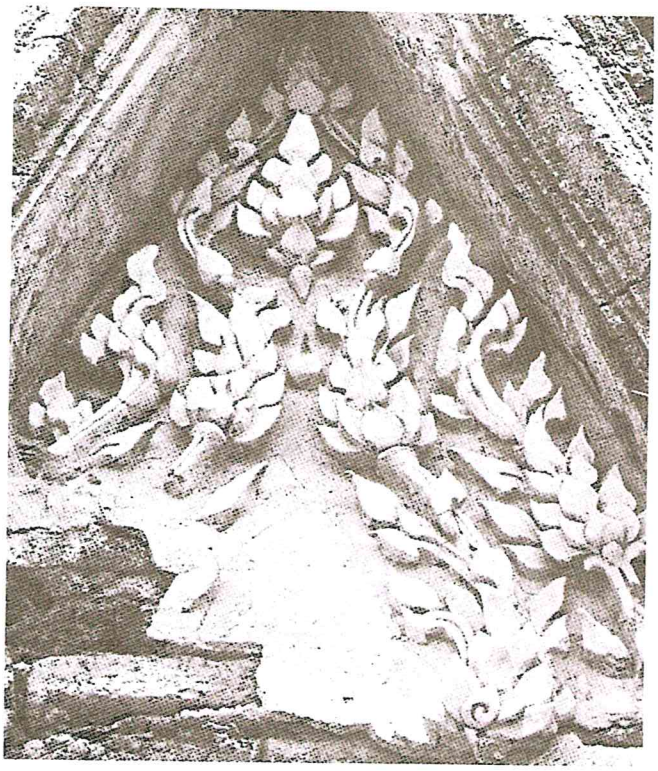

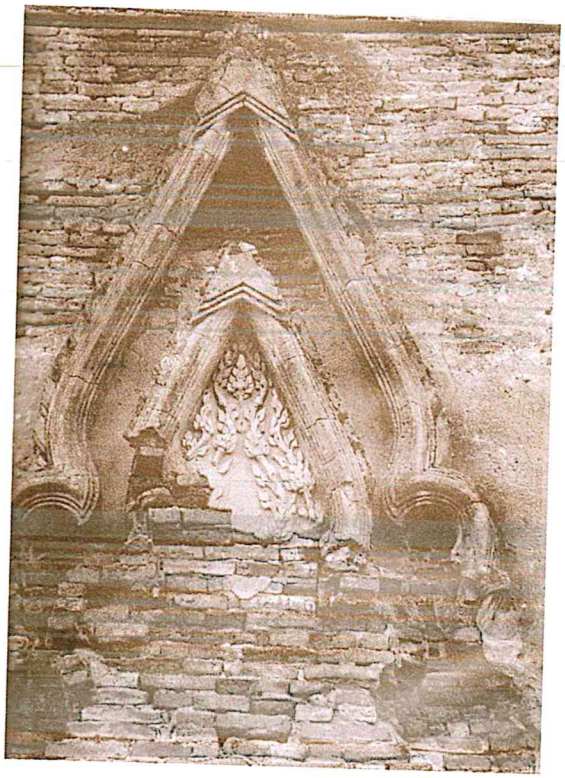
ภาพแสดงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของ
พระอุโบสถ

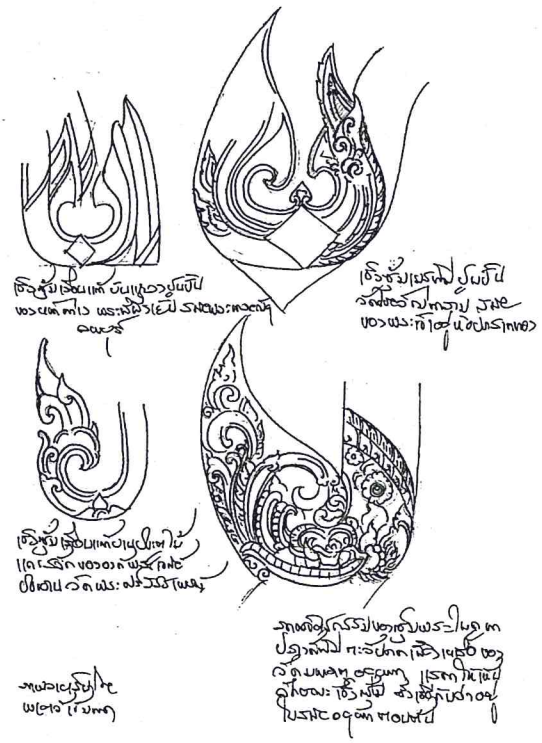

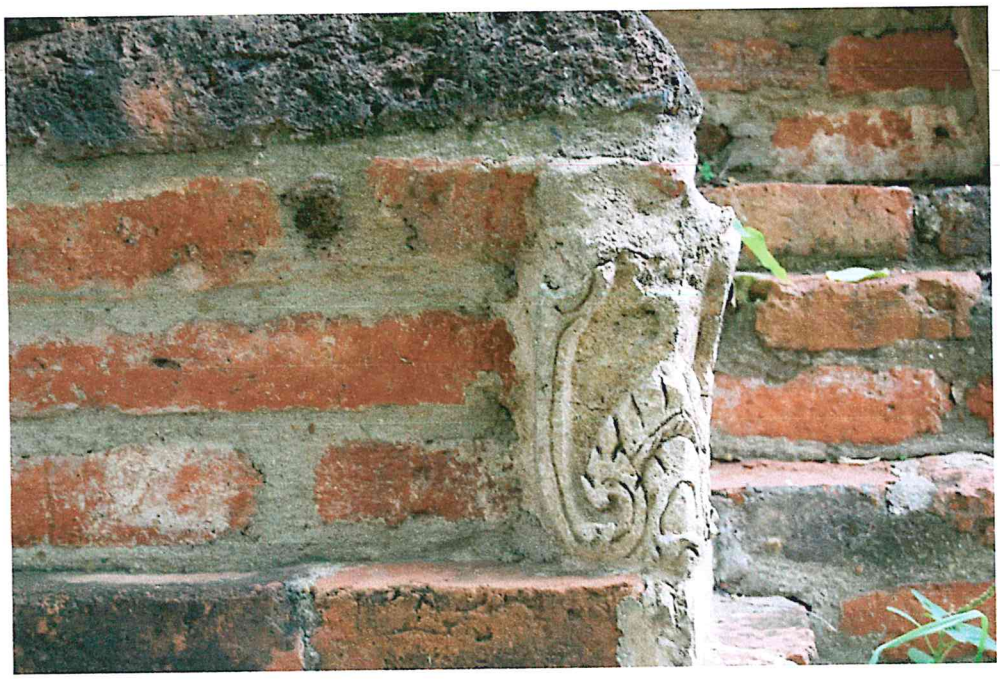
ภาพแสดงลักษณะของ
เพดานที่

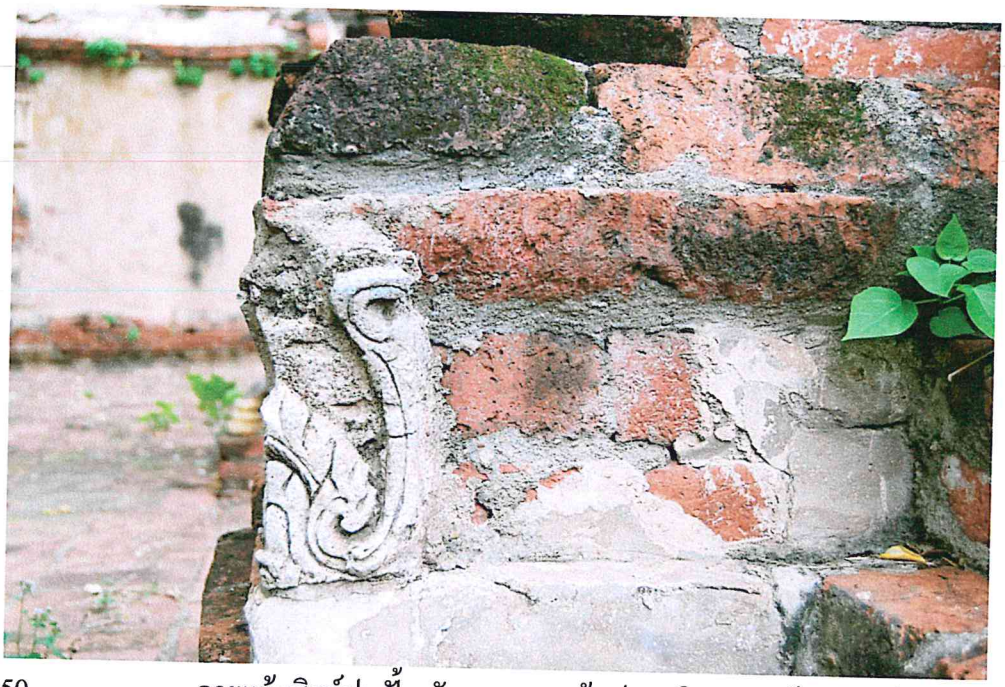

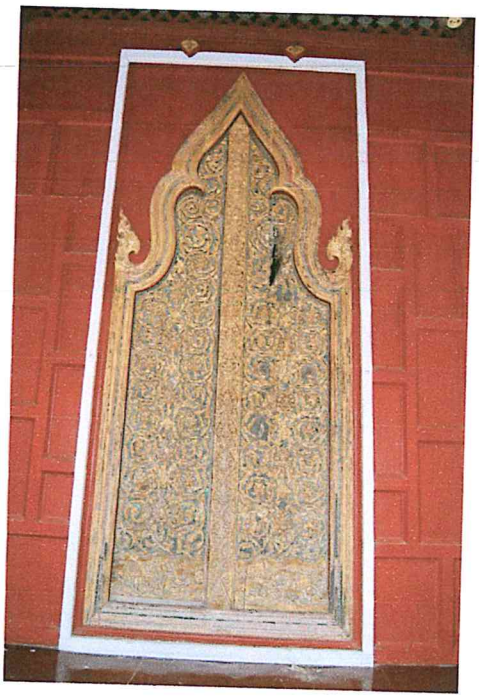

DSC 0347, 0348 ลายแข้งสิงห์ปูนปั้น รับเสากรอบซุ้มประตูวิหารรายด้านทิศใต้ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0350 ลายแข้งสิงห์ปูนปั้น รับเสากรอบซุ้มประตูวิหารรายด้านทิศใต้ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บานประตู

DSC 0099, 0108

ลายจำหลักไม้ลงรักปิดทองบนบานประตู ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี มีเรื่องเล่ากันว่า คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พม่าใช้ขวานฟันบานประตูนี้ ยังปรากฏรอยให้เห็นอยู่ สลักเป็นลายก้านขดออกช่อหางโตด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์ หัวสิงห์ ส่วนอกเลาทำเป็นลายรักร้อยพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายรัชกาลพระเจ้าเสือ ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงลายไทยสมัยอยุธยาตอนปลายได้

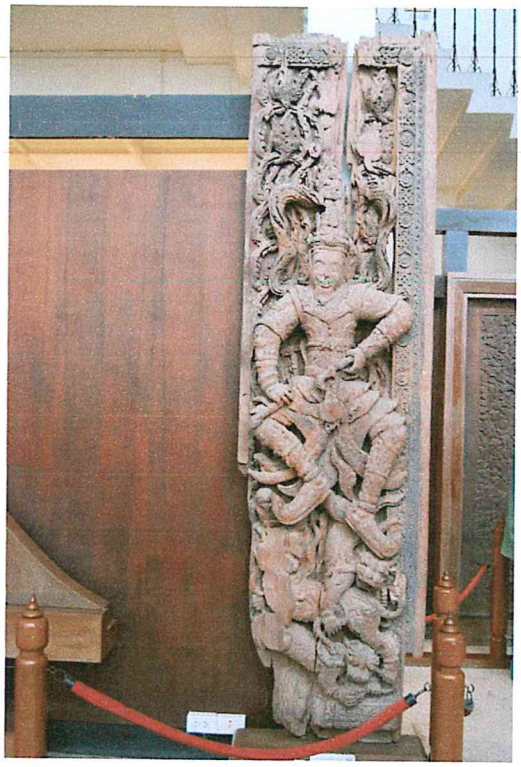
DSC 0170, 0178 จิตรกรรมรูปทวารบาล บนบานประตูไม้พระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย

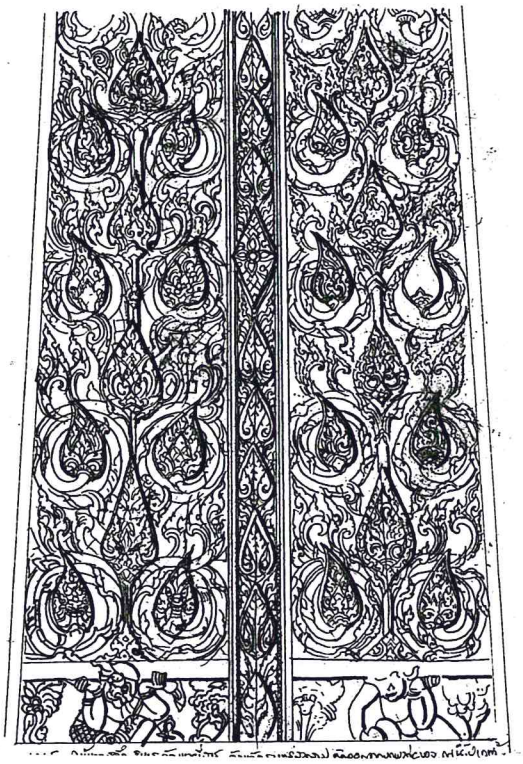
DSC 0248 บานประตูไม้จำหลักทำเป็นทวารบาลจำหลักนูนสูง รูปนักรบจีน คนหนึ่งถือคันศรและลูกศร อีกคนถือหอกปลายสามง่าม เป็นนักรบจีนที่เอาคติมาจากโทวาริกของจีน แท่นที่นักรบจีนยืนอยู่นั้นเป็นรูปมังกร ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้จากวัดสิงห์คูหายาง จังหวัดลพบุรี (ป้ายคำบรรยาย) ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จ. พระนครศรีอยุธยา

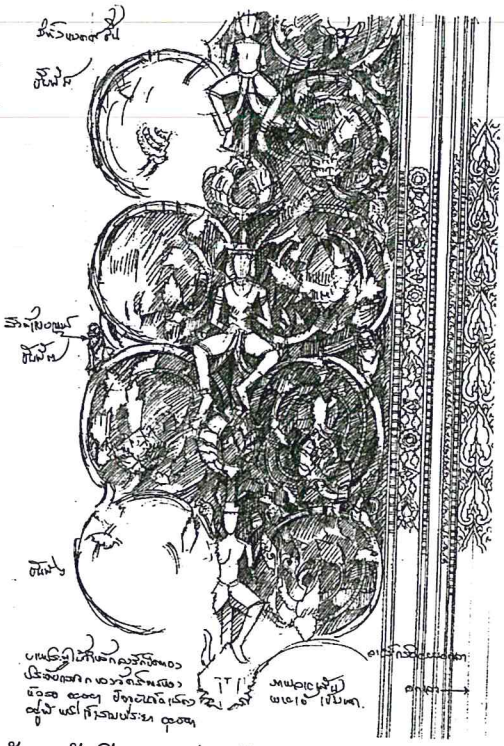
DSC 0251 บานประตูจำหลักไม้เป็นลายก้านขดออกช่อหางโต เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เทพนมทุกก้านขดจะมีสัตว์หิมพานเช่น สิงห์แบบเขมร นก และหงส์ มีเส้นแบ่งอยู่ตรงกลาง เนื่องจากก้านขดเรียงกันถึง 9 ชั้น ตรงเส้นแบ่งนั้นจะทำเป็นรูปพระพรหม เทวดา และครุฑ ครุฑนั้นอยู่ชั้นที่ 3 ต่ำลงมารูปสลักหักหายไปหมด ส่วนที่สูงขึ้นไปถึงชั้นที่ 9 เป็นรูปพรหมสี่หน้า และเทวดา ได้จากวัดวิหารทอง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา มีขนาดกว้าง 0.92 เมตร สูง 3.90 เมตร

DSC 0269 บานประตูไม้จำหลักนูนสูงเป็นรูปเสี้ยวกางปีกกิเลน ได้มาจากวัดหันตรา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉากหลังตัวเสี้ยวกางเป็นลายก้านขดแบบไทย ส่วนลายที่กรอบบานประตูเป็นลายประแจจีน สลับดอกจอก ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ พช.เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

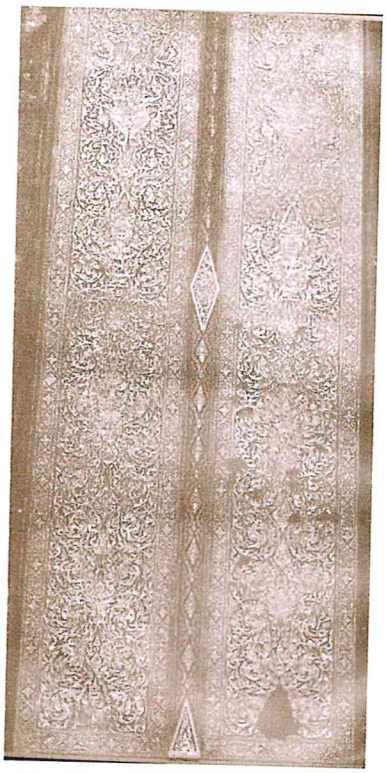

บานประตูไม้แกะสลักลงรักปิดทองลายก้านขดออกช่อพุ่มข้าวบิณฑ์ ตัวแยกลายใช้พุ่มข้าวบิณฑ์ก้านต่อ มีรูปตัวแยกอยู่ข้างใต้ของวิหาร วัดเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม

บานประตูไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจกของพระอุโบสถ วัดวิหารทอง
ต.หัวรอ จ.พระนครศรีอยุธยา

บานประตูประดับมุขจากวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงนำไปเป็นประตูที่หอมณเฑียรธรรมในพระบรมมหาราชวัง

ลายก้านขดออกช่อหัวสิงห์พุ่มข้าวบิณฑ์ ตัวแยกลายใช้ครุฑสลับลายซุ้มข้าวบิณฑ์
บานประตูวิหารหลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เสาลอย/บัวหัวเสา

DSC 0057 เสากลมภายในพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

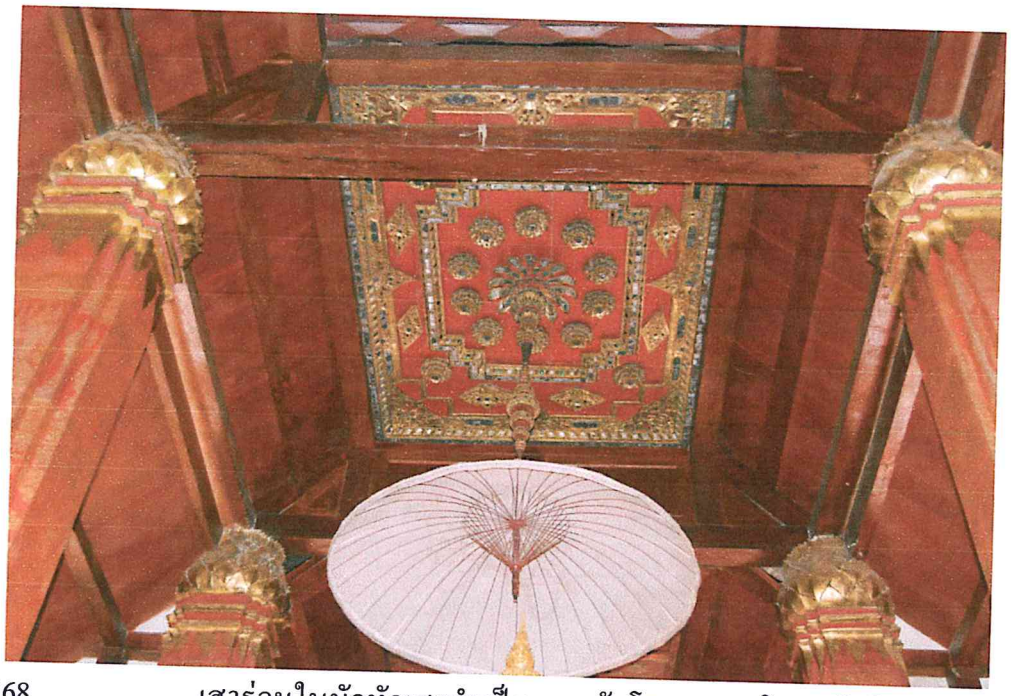
- แบบบัวโถ โดยมีหมอนก่ออิฐเป็นวงกลมข้างบนเป็นที่รองขื่อ
- ใต้บัวโถมีเส้นลวด ลูกแก้วอกไก่ และบัวปากปลิง

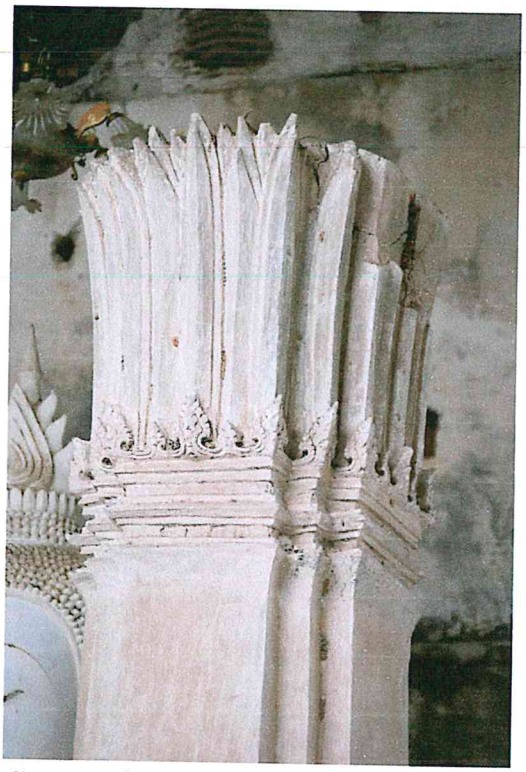
DSC 09570 บัวโถของเสาร่วมในพระอุโบสถวัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0150 เสารับชายคาอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี หัวเสาทำเป็นลายปูนปั้นแบบบัวจงกล

DSC 0168 เสาร่วมในบัวหัวเสาทำเป็นแบบบัวโถง พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

บัวหัวเสาภายในอุโบสถ วัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี

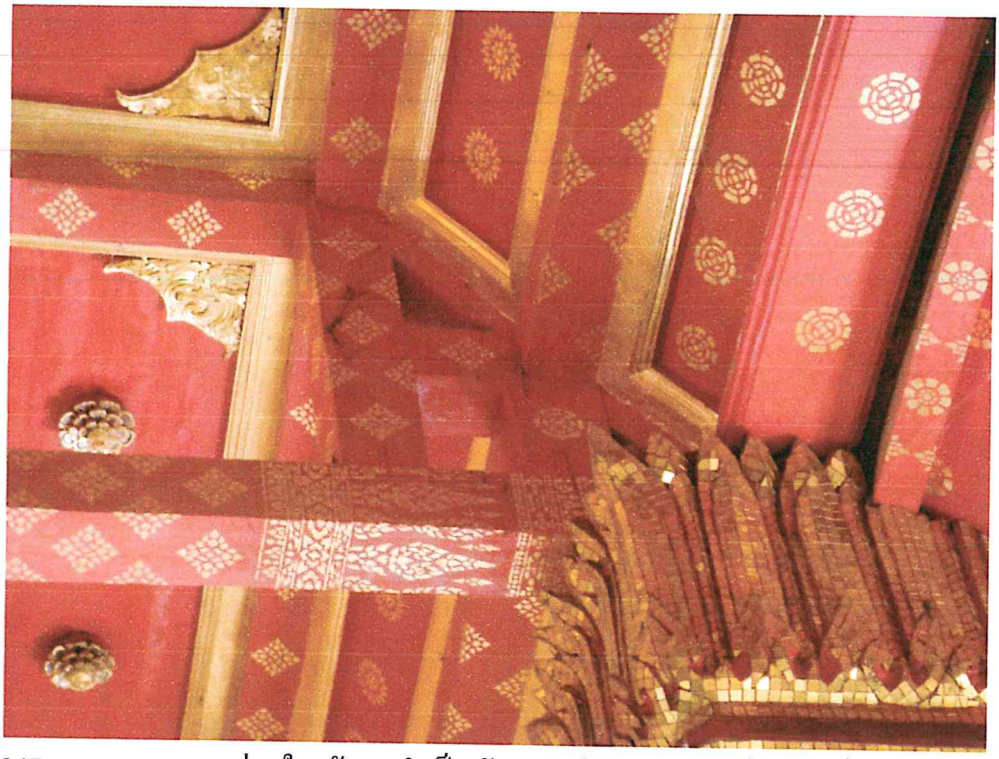
DSC 0020 บัวจงกลบนหัวเสาร่วมในของอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

DSC 0399 เสารับมุงโถงหน้าพระอุโบสถวัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำแบบบัวกลุ่มหรือบัวคุ่ม

DSC 0400 เสารับมุงโถงหน้าพระอุโบสถ วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำแบบบัวโถ

DSC 03347 เสาร่วมใน หัวเสาทำเป็นบัวจงกล วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

DSC 0365 เสาพาไชหัวเสาทำเป็นบัวโถ ของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0390 เสาร่วมใน หัวเสาทำเป็นบัวโถ ของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0007 บัวหัวเสาร่วมใน วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 09516 บัวหัวเสาร่วมใน วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0010 บัวหัวเสา แบบบัวจงกลของเสามุขโถง วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 08562 ลายปูนปั้นโคนเสาในอุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 0198 บัวจงกลบนหัวเสามุขโถงหน้า อุโบสถวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0126 เสารับหลังคาภายในวิหารพระสีอิริยาบถ วัดพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเสา 8 เหลี่ยม มีรอยลายปูนปั้นติดอยู่ เป็นรูปรักร้อยพุ่มข้าวบิณฑ์หรือลายก้านต่อดอก

DSC 0152 บัวโถทำด้วยกระเบื้องดินเผาประดับหัวเสาพาไล วิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0017 บัวจงกลบนหัวเสามุขโถงหลังวิหารหลวง วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

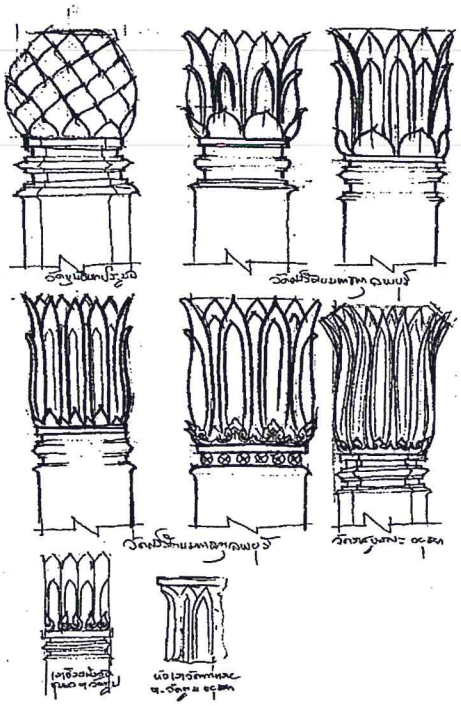
DSC 0223 บัวจงกลมบนหัวเสาย่อมุมไม้ 12 ของเสารับมุขโถงหน้าวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

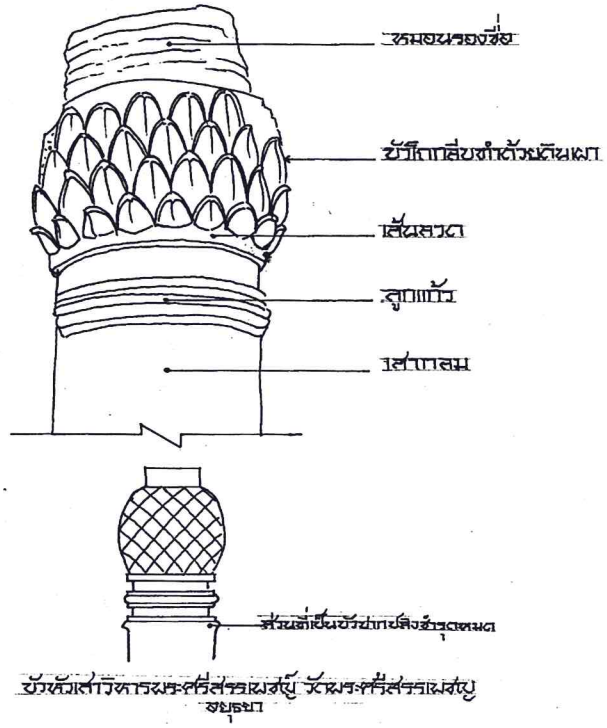
DSC 0269 บัวหัวเสามุขโถงด้านหลังพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

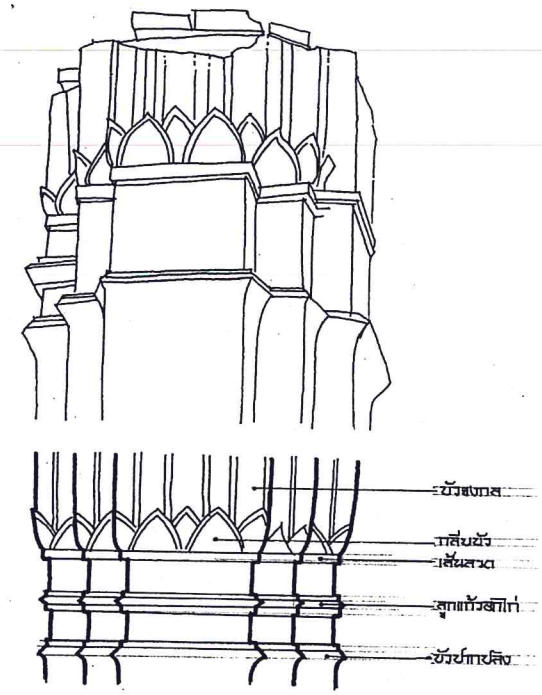
DSC 0269 บัวหัวเสามุขโถงด้านหลังของพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

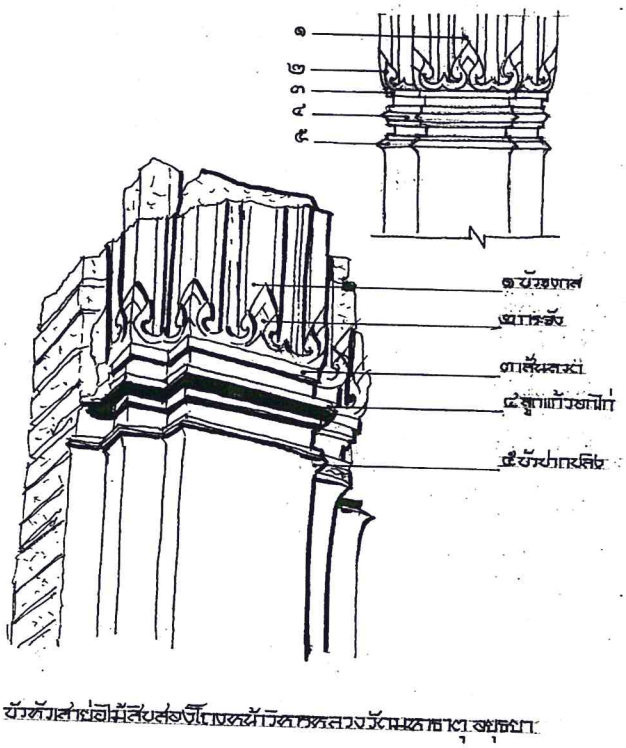
บัวหัวเสา

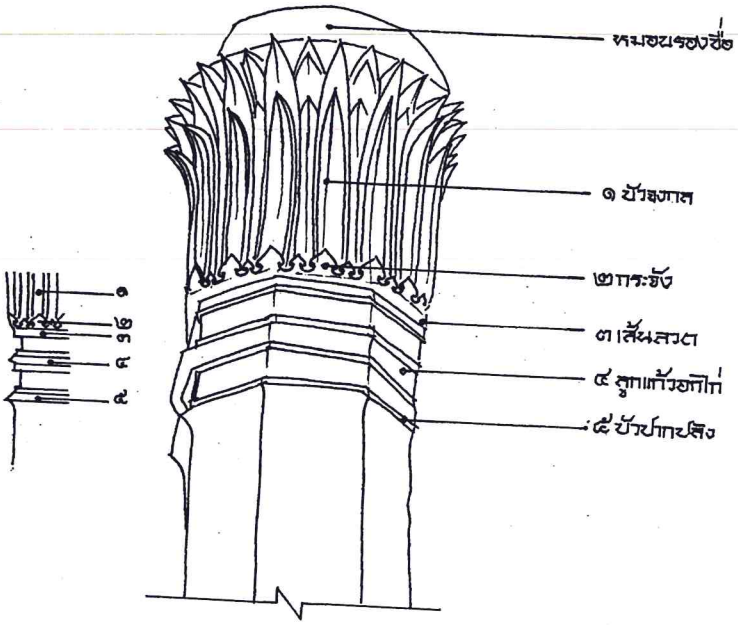
ขั้นหัวเสาวัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์
ที่มา

ขัวตัวสำเร็จมีสี่ชั้นสองชั้น มุขทิศพระอุโบสถวัดมหาธาตุ อยุธยา

ขัวตัวสำเร็จมีสี่ชั้นสองชั้นไม่มีลูกแก้วอกไก่ มุขทิศวัดมหาธาตุ อยุธยา

บัวหัวเสาพุทธศิลปแบบอู่ทองตอนปลาย วัดราชบูรณะ อยุธยา

เสาอิงผนัง/บัวหัวเสา

DSC 0233 บัวจงกลประดับหัวเสาอิงผนัง วัดวรเชษฐาราม (ใน) เกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา

บัวหัวเสาอิงผนัง วิหารวัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บนและล่าง : เสาอิงผนัง วิหารวัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

- บัวหัวเสาอิงผนังทำเป็นบัวจงกล

DSC 0249 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนังของวิหารวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี

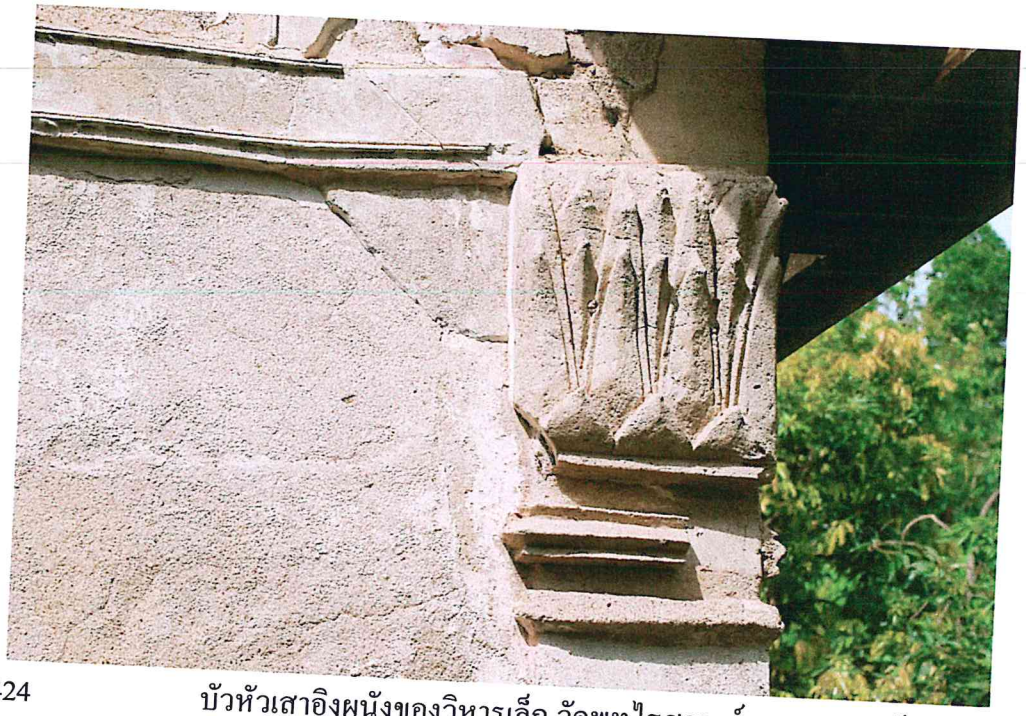
DSC 0063 บัวหัวเสาอิงผนัง แบบบัวจงกล เหนือลายเฟื่องอุบะ อุโบสถวัดเขาบันไดอิฐ จ. เพชรบุรี

DSC 0149 บัวหัวเสาอิงผนัง พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ทำเป็นกลีบดอกบัวแวงมีอุบะห้อย

DSC 0010 บัวจงกลและกรวยเชิงหัวกลับบนหัวเสาอิงผนังของอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

DSC 0424 บัวหัวเสาอิงผนังของวิหารเล็ก วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำแบบบัวจงกล

DSC 0466 บัวหัวเสาวิหารราย วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำเป็นบัวจงกล

DSC 0386 เสาอิงผนัง หัวเสาทำเป็นบัวจงกลของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 08692 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนัง วิหารราย วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

DSC 08723 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนัง วิหารราย วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

DSC 08485 บัวหัวเสาอิงผนัง แถวบนเป็นกลีบบัวแบบกระจังสอดไส้ แถวล่างเป็นกลีบบัวซ้อนกันสามแถว อุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

DSC 0020 บัวจงกลปูนปั้นบนหัวเสาอิงผนัง วิหารพระสังฆ์กัจจาย วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0278 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนัง อุโบสถ (หลังเก่า) วัดชุมพล ตำบลวัดตูม พระนครศรีอยุธยา

DSC 0135 ลายปูนปั้นแบบก้านต่อดอกพุ่มข้าวบิณฑ์ที่เสาอิงผนัง ภายในวิหารพระสี่อิริยาบถ วัดพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0162 โคนเสาอิงผนัง ปั้นปูนเป็นบัวถลาหรือบัวคว่ำ วิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

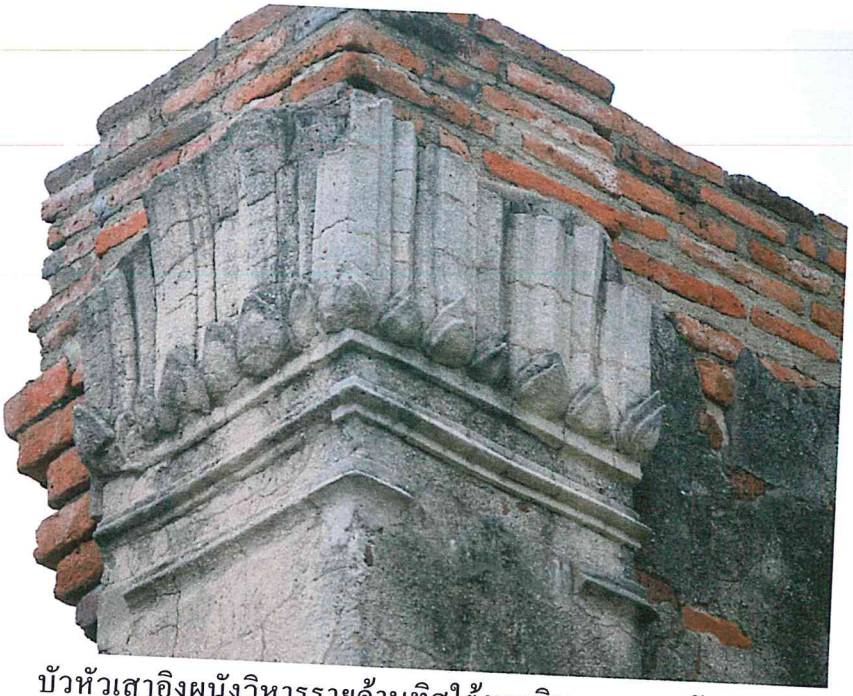
DSC 0302, 0305 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนัง วิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0309 บัวจงกลบนหัวเสาอิงผนัง วิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

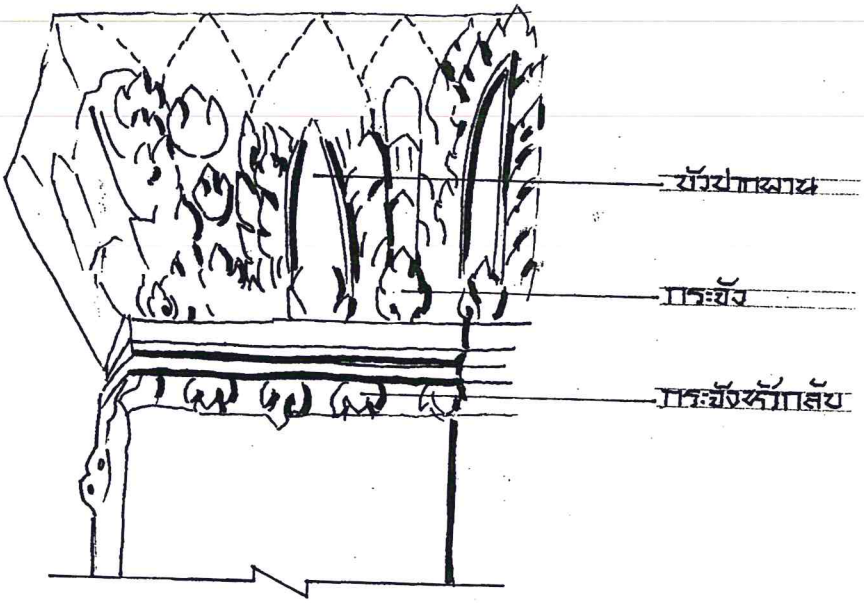
DSC 0325 ลวดบัวโคนเสาอิงผนังวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

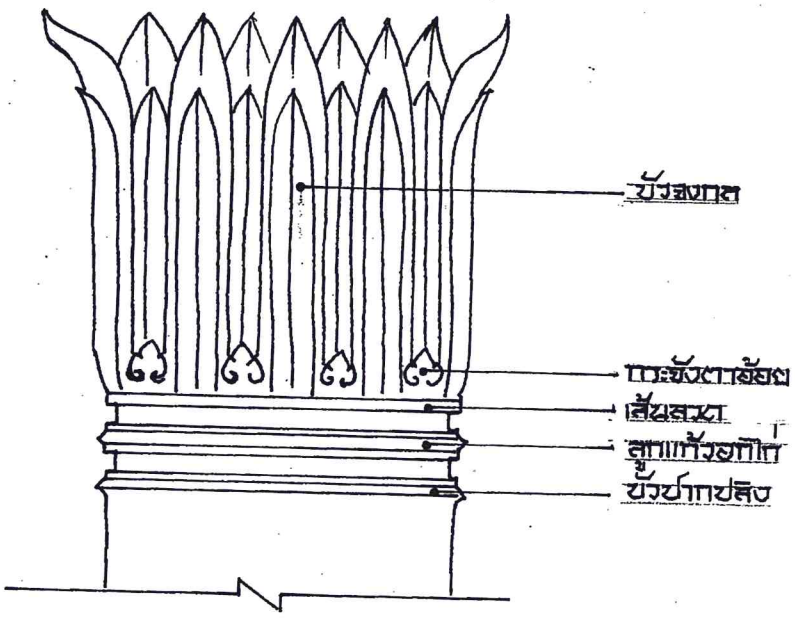
DSC 0361 บัวหัวเสาอิงผนังวิหารรายด้านทิศใต้ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

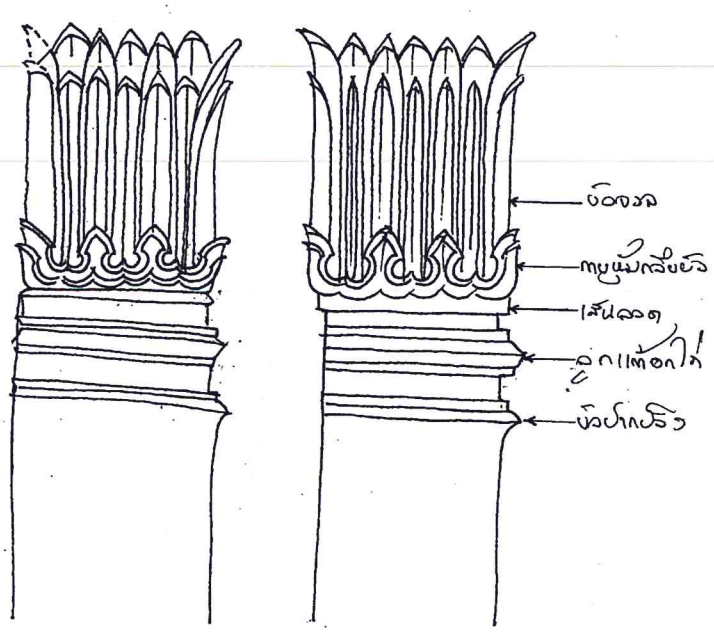
DSC 0341 ฐานสิงห์รับเสากรอบซุ้มประตูวิหารราย ด้านทิศใต้ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

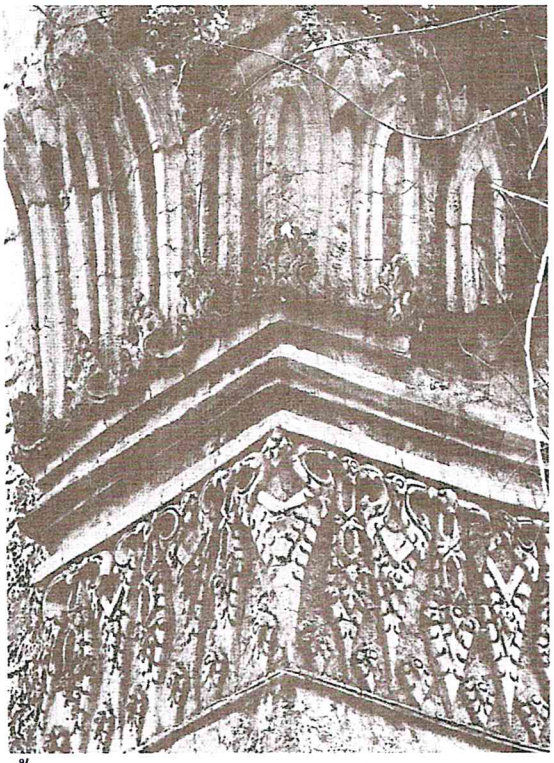

บัวหัวเสาอิงผนังวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ อยุธยา

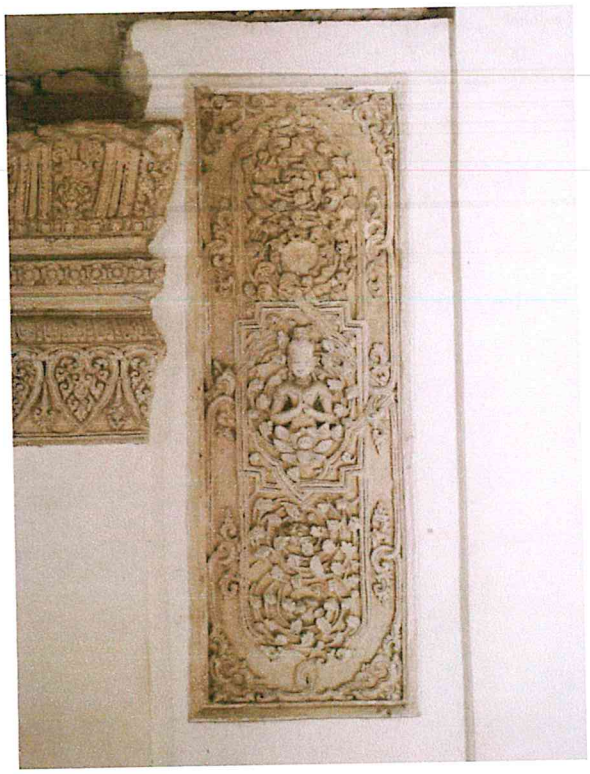

บัวหัวเสาอิงผนังวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ อยุธยา

ลายปูนปั้นบนหัวเสาอิงผนังอุโบสถ วัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี

บนและล่าง : ลายปูนปั้นของช่องลูกฟักเสาอิงผนัง พระอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

บนและล่าง : ลายปูนปั้นของช่องลูกฟักเสาอิงผนัง พระอุโบสถ
วัดไลย์ อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

DSC 08513, 08514, ลายปูนปั้นรูปเทพนม และดอกไม้ประดิษฐ บนช่องลูกฟักของเสาอิงผนังด้านใน ของอุโบสถวัดไลย์ อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

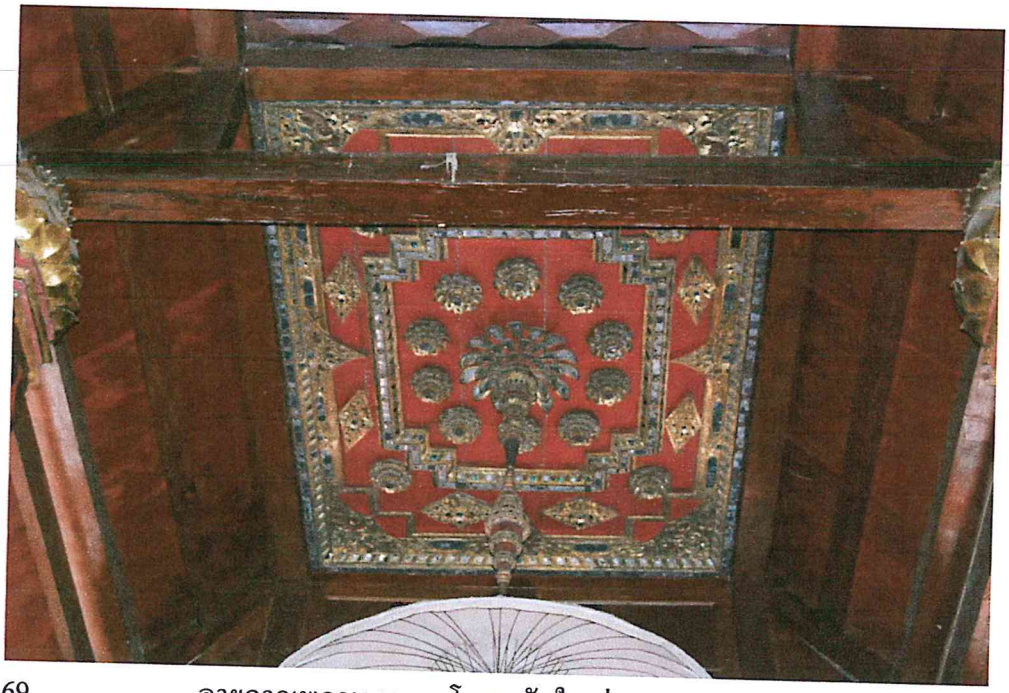
DSC 0203 วัดศาลาปูน

เพดาน

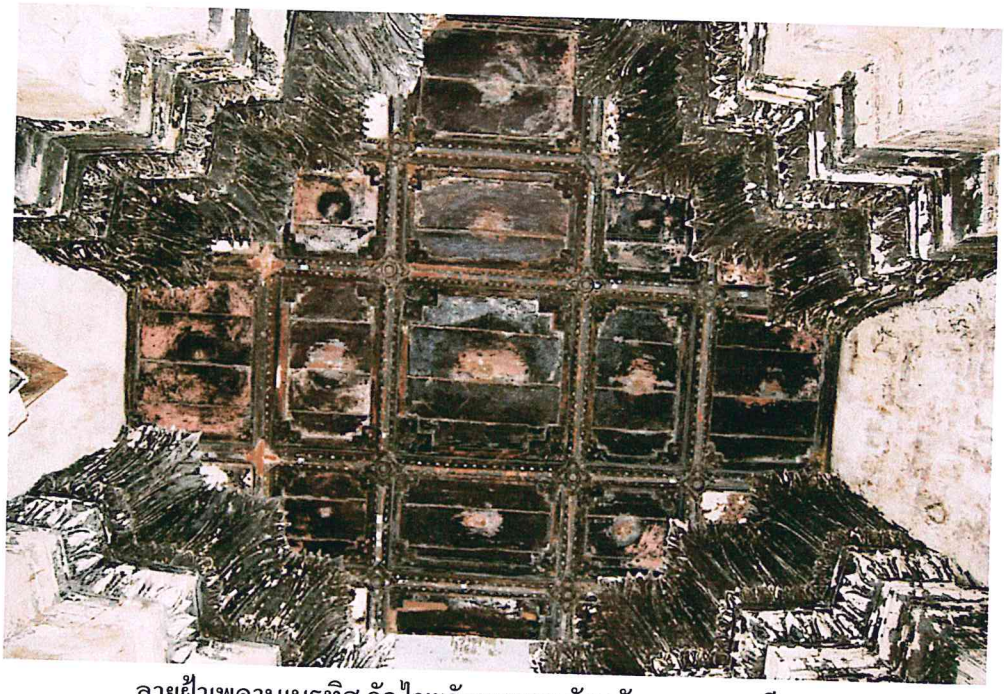

DSC 0059, 0062 ลายดอกจอกจำหลักด้วยไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกประดับเพดาน พช. จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0169 ลายดาวเพดาน พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี มีการซ่อมแซมในสมัยรัตนโกสินทร์

ลายฝ้าเพดานเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0331 เพดานประดับลวดลายของเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา อยู่ในสมัยของพระเจ้าปราสาททอง แสดงให้เห็นว่าเพดานของอาคารนั้นมีการประดับลวดลาย

DSC 03346 ลายดาวเพดานของพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

DSC 0393 ลายดาวเพดานของพระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซ่อมครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์

DSC 0206 ลายดาวเพดานอุโบสถวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซ่อมครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 4 กรุงรัตนโกสินทร์

กรอบเช็ดหน้า / ดอกจำปา

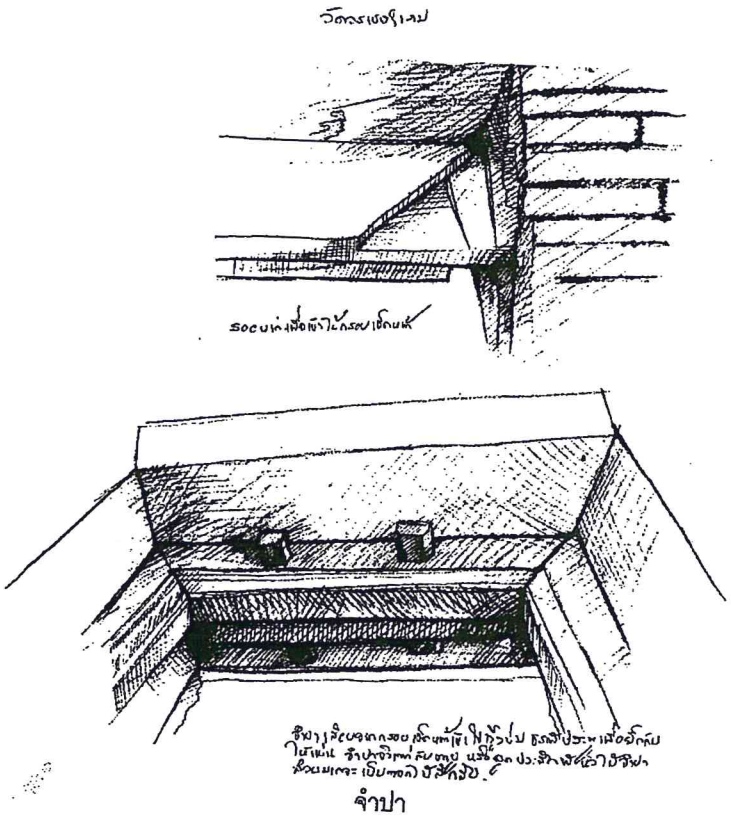

DSC 0228, 0230

ดอกจำปา กรอบเช็ดหน้าประตูพระอุโบสถวัดวรเชษฐาราม (ใน) จ. พระนครศรีอยุธยา เป็นตัวสลักร้อยให้ข่มธรณีและกรอบเช็ดหน้าซึ่งทำด้วยไม้ยึดติดกัน

DSC 0043 ดอกจำปา กรอบเช็ดหน้าประตู อุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

จำปา

ฐานอุโบสถ / วิหาร

DSC 0294 ฐานปัทม์มีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ วัดวรเชษฐ (นอก) จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0050 ฐานพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

- ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

DSC 0049 ฐานสิงห์ที่มุขโถงด้านหน้าพระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 09563 นมสิงห์ฐานมุขโถง พระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 09565 ท้าวสิงห์ ฐานมุขโถง พระอุโบสถ วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0350 ฐานพระอุโบสถวัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

DSC 0426 ฐานวิหารเล็ก วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐานปัทม์มีลูกแก้วอกไก่เกือบเต็มท้องไม้

DSC 0431 ฐานวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐานปัทม์ไม่มีลูกแก้วที่ท้องไม้

DSC 0431 ฐานพระวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

DSC 0467 ฐานวิหารราย วัดพุทไธสวรรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐานปัทม์แบบไม่มีลูกแก้วที่ท้องไม้

DSC 0372 ฐานพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

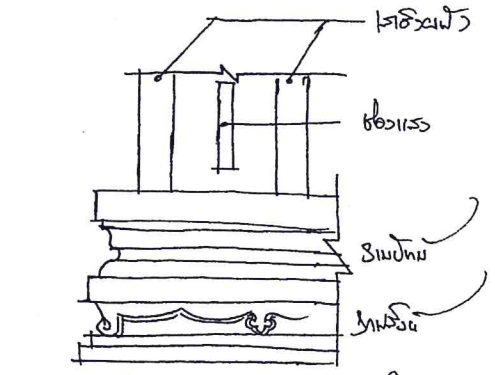

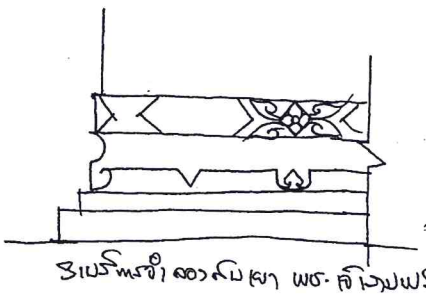
DSC 09527 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ วิหารพระนอน วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

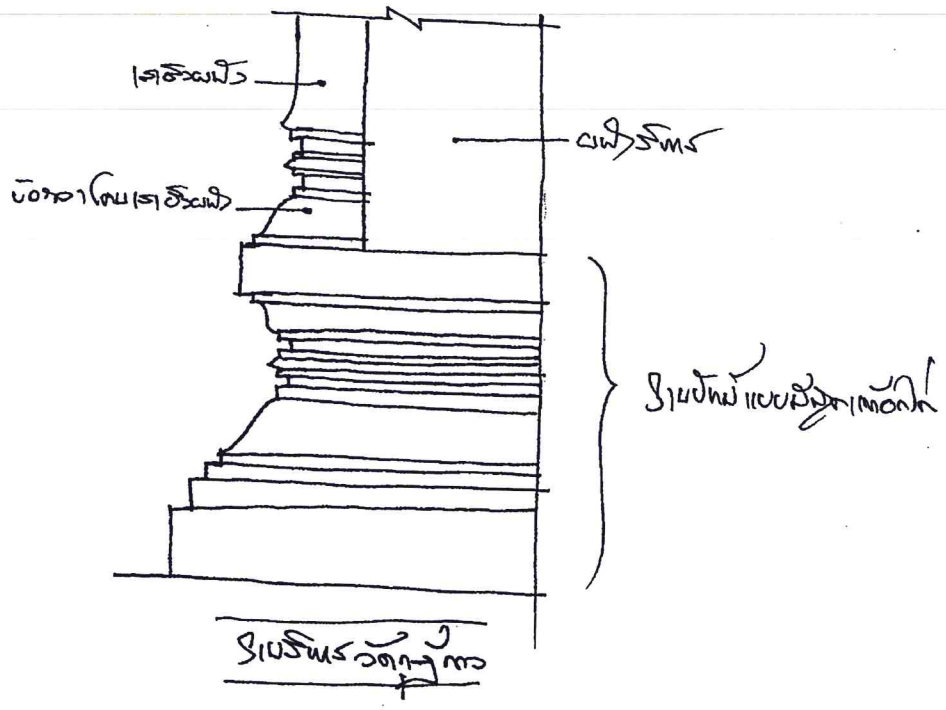

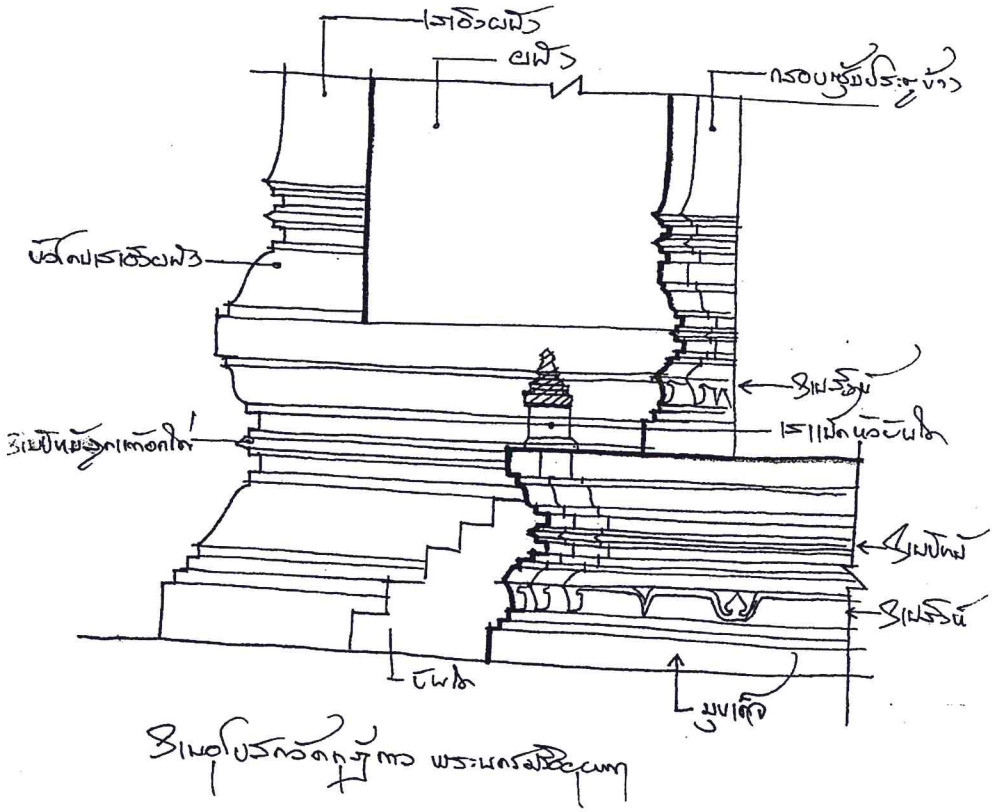

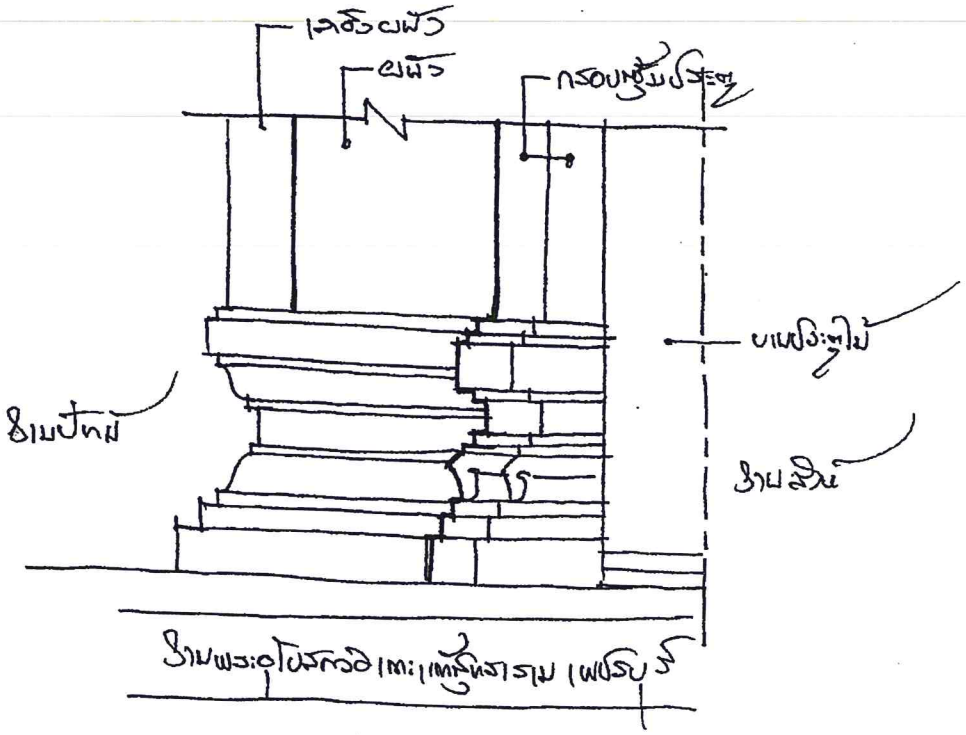
DSC 0130, 0136 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ของมุขหน้าพระอุโบสถ วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

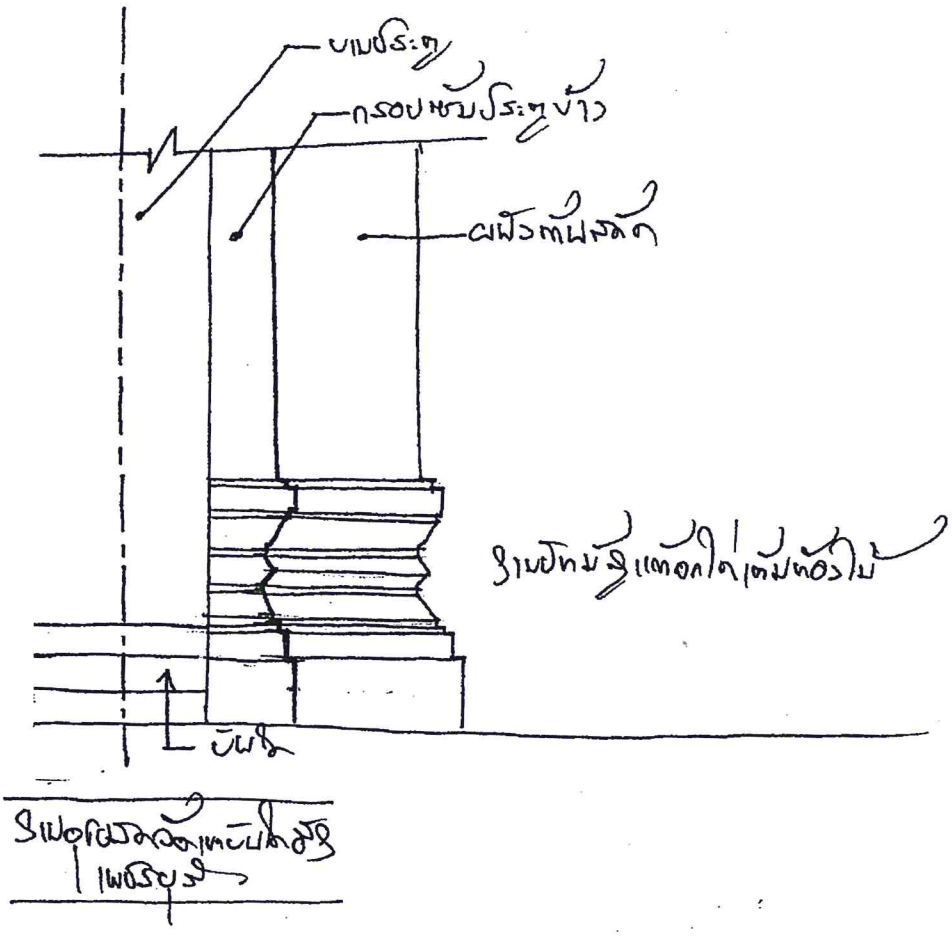

เสาอิงแผ่น
ผ้าทาง
รัดประคด
บัวหงาย

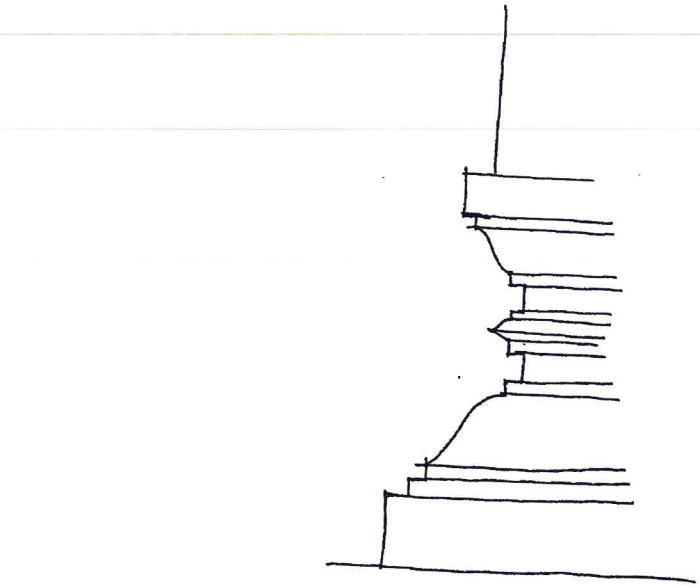

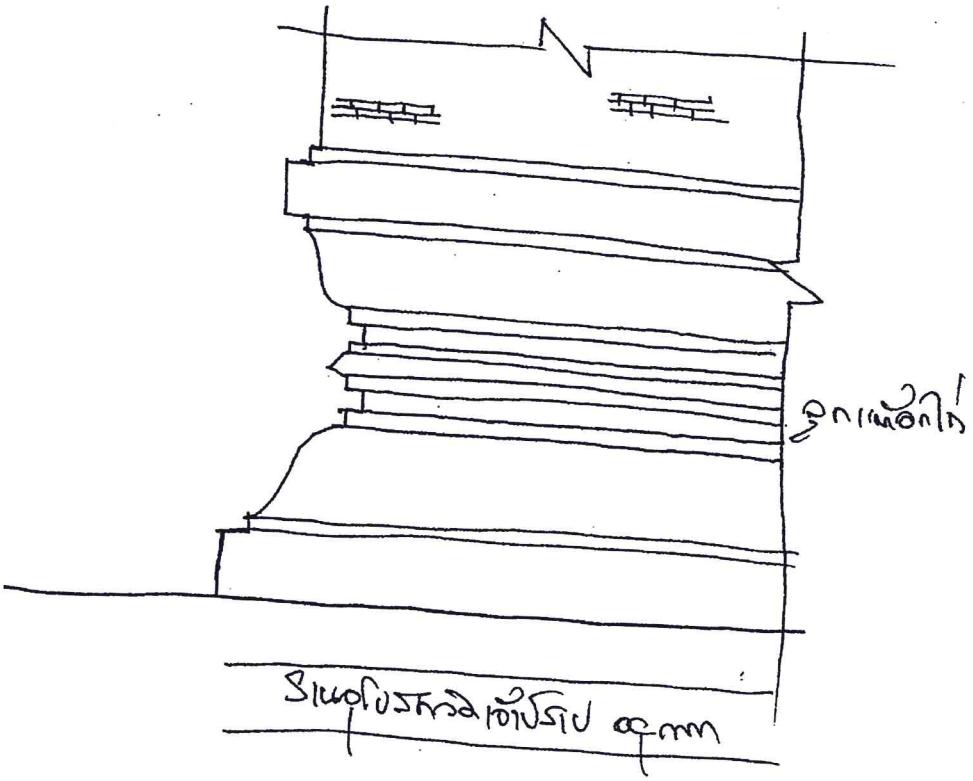

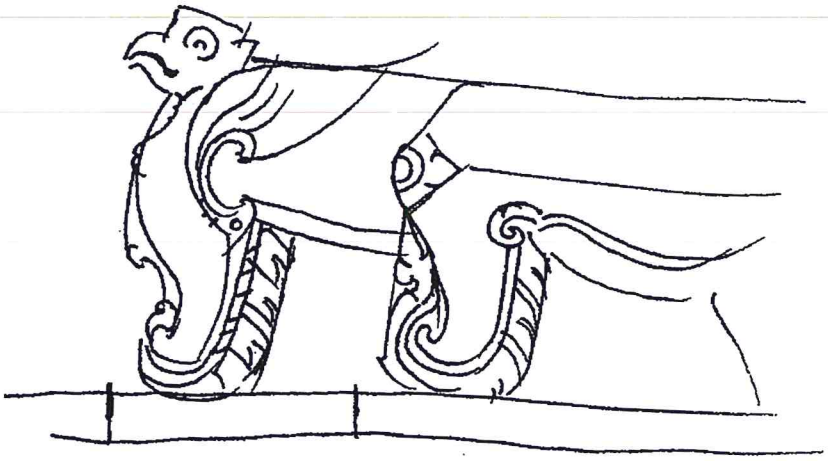

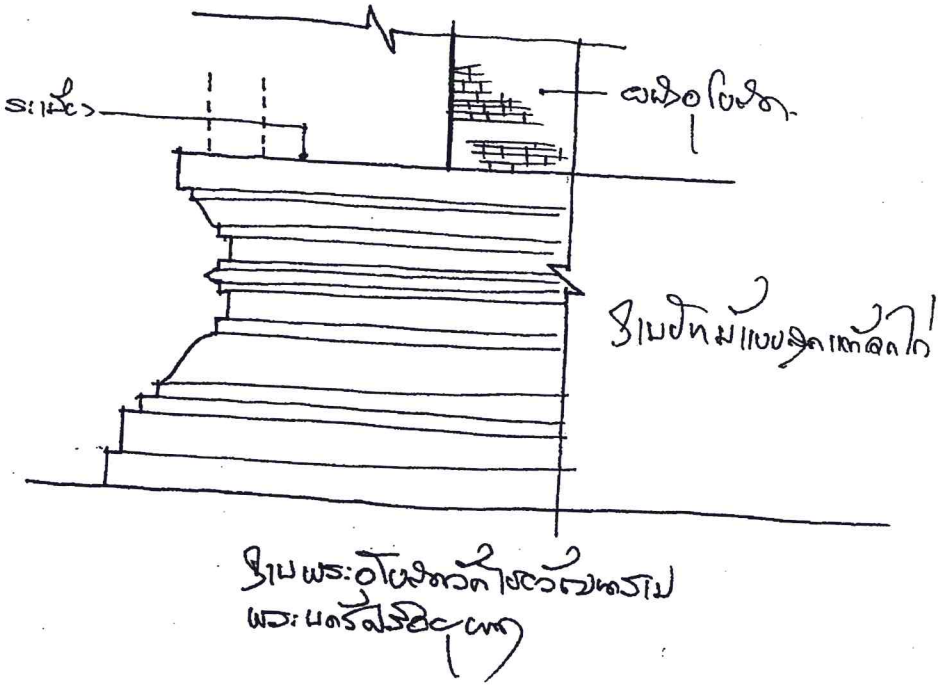

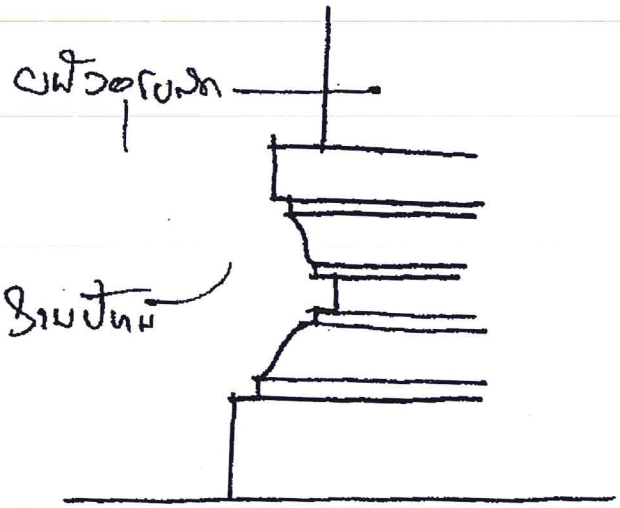

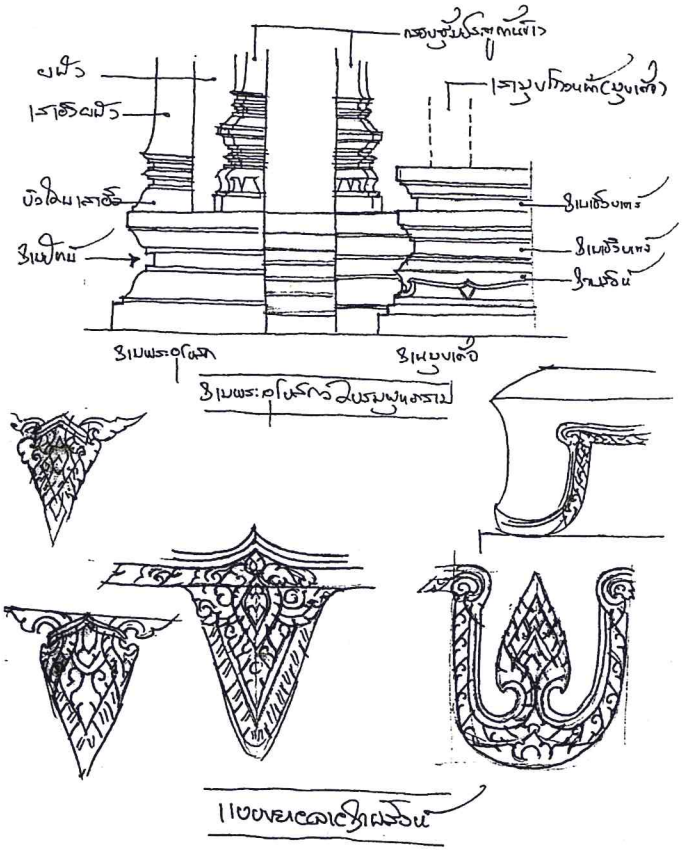

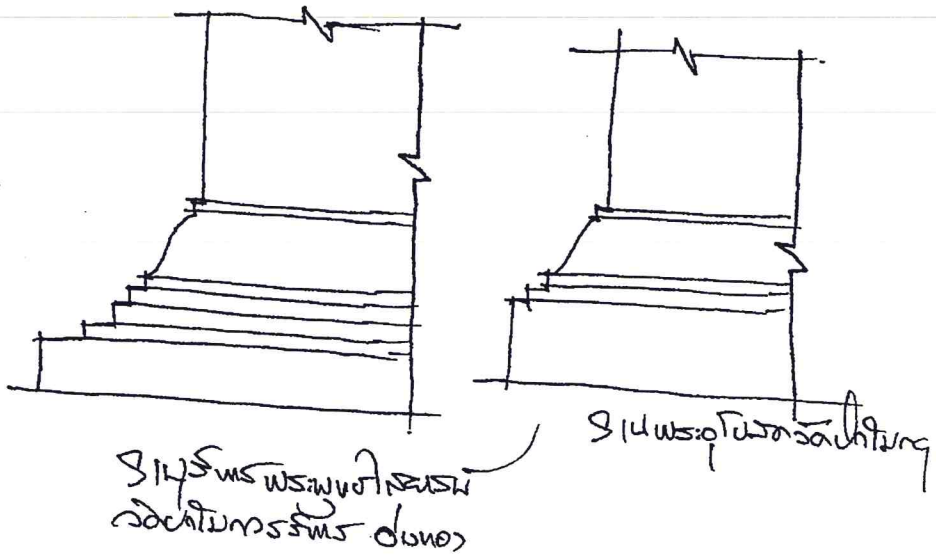
รูปแบบศิลปะ แต่ช่างที่เป็นชาวปักษ์ใต้
รูปพระพุทธรูปในซุ้มเรือนแก้วที่วัดไชยวัฒนาราม
สมัย รัตนโกสินทร์ พระเจ้าปราสาททอง.

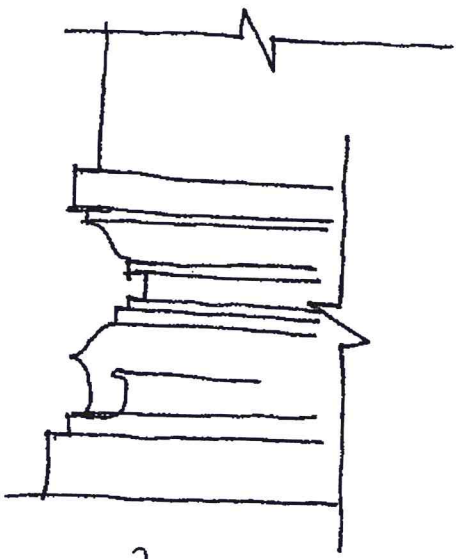

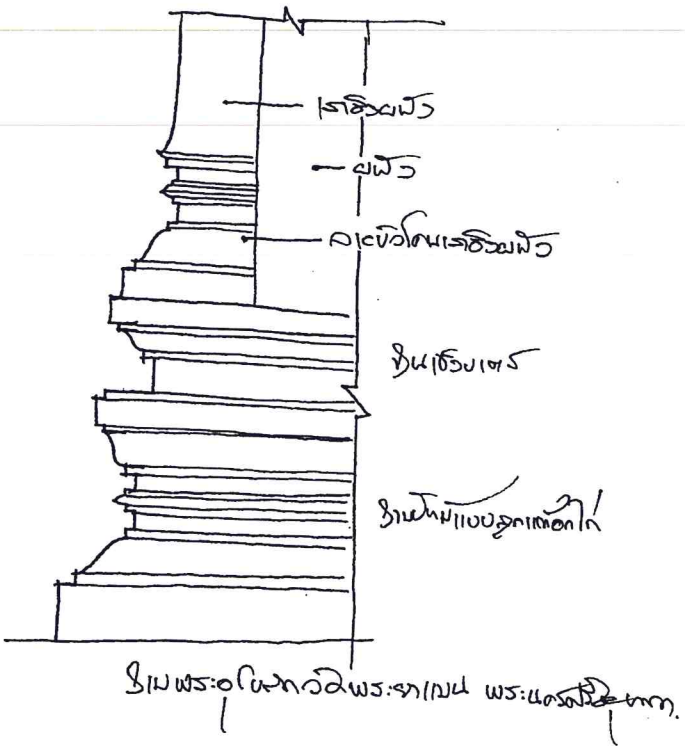
รูปพระอุโบสถวัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

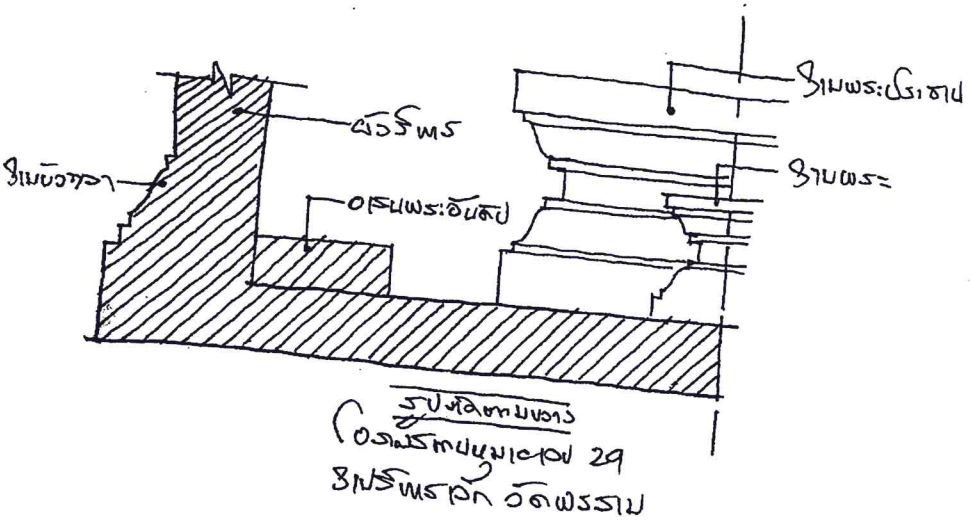

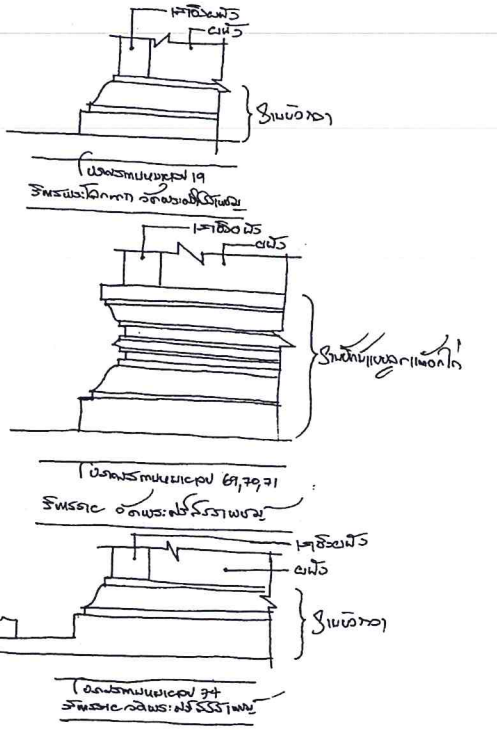

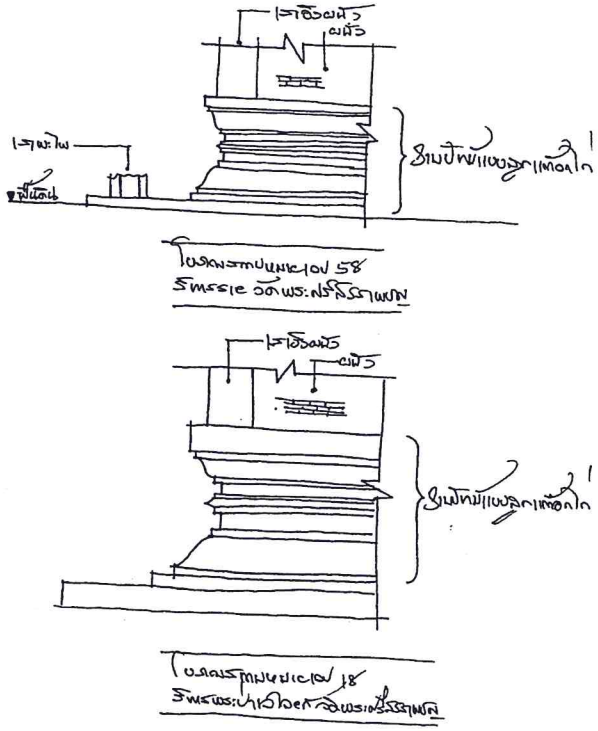

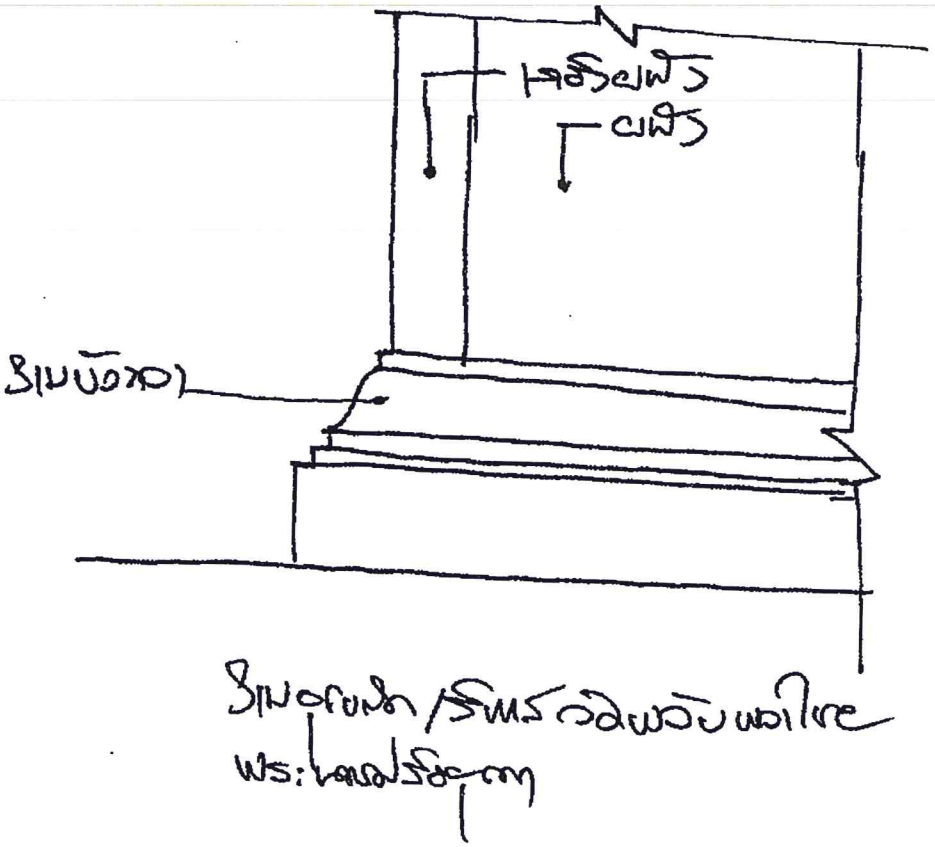

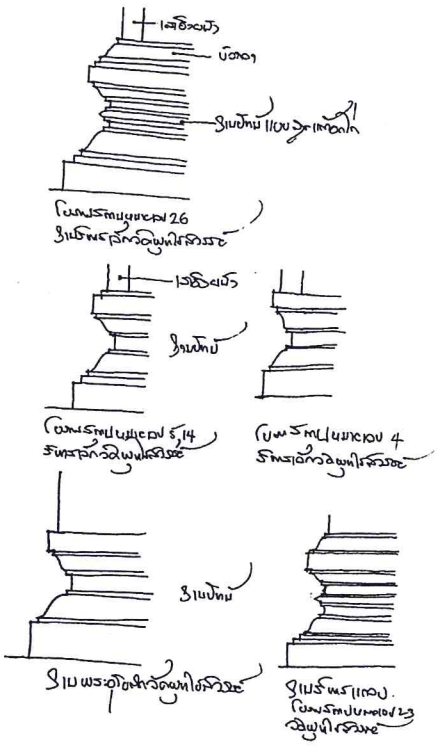

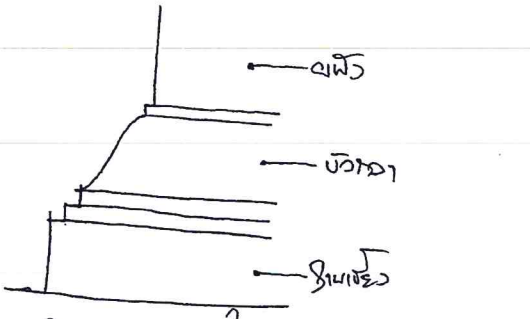
ฐานพระอุโบสถ วัดพระราม

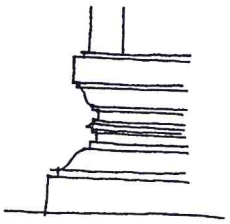

เจดีย์
ฉัตร
ฐานบัวลูกแก้ว
ปราสาทหินพนมรุ้ง 61
ศิลปะแบบบาปวน
เจดีย์
ฉัตร
ฐานสิงห์แบบลูกแก้วอกไก่
ปราสาทหินพนมรุ้ง 69,70,71
ศิลปะแบบบาปวน
เจดีย์
ฉัตร
ฐานบัวลูกแก้ว
ปราสาทหินพนมรุ้ง 74
ศิลปะแบบบาปวน

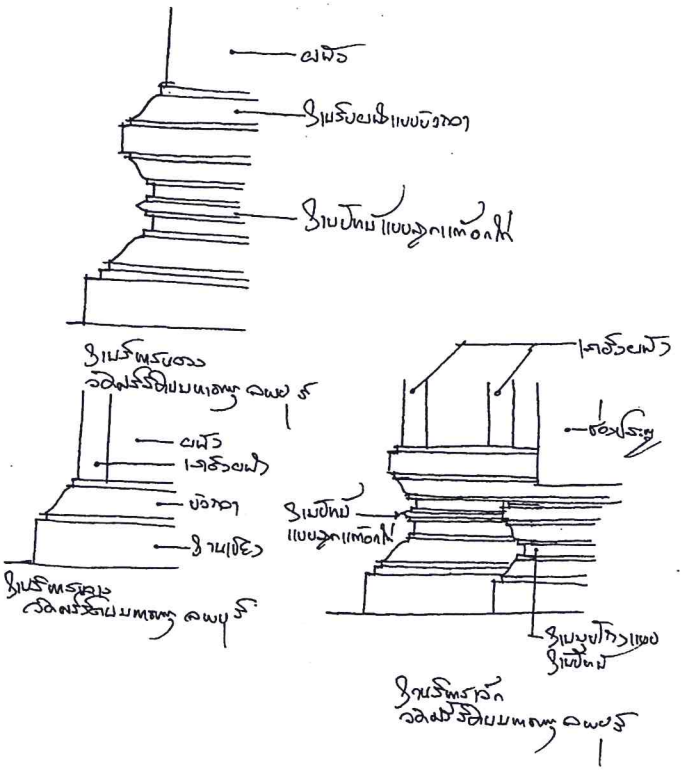

เจดีย์
ฉัตร
ฐานสิงห์แบบลูกแก้วอกไก่
หน้าบัน
ปรางค์
ปราสาทหินพนมรุ้ง 58
ศิลปะแบบบาปวน
เจดีย์
ฉัตร
ฐานสิงห์แบบลูกแก้วอกไก่
ปราสาทหินพนมรุ้ง 48
ศิลปะแบบบาปวนและศิลปะแบบนครวัด

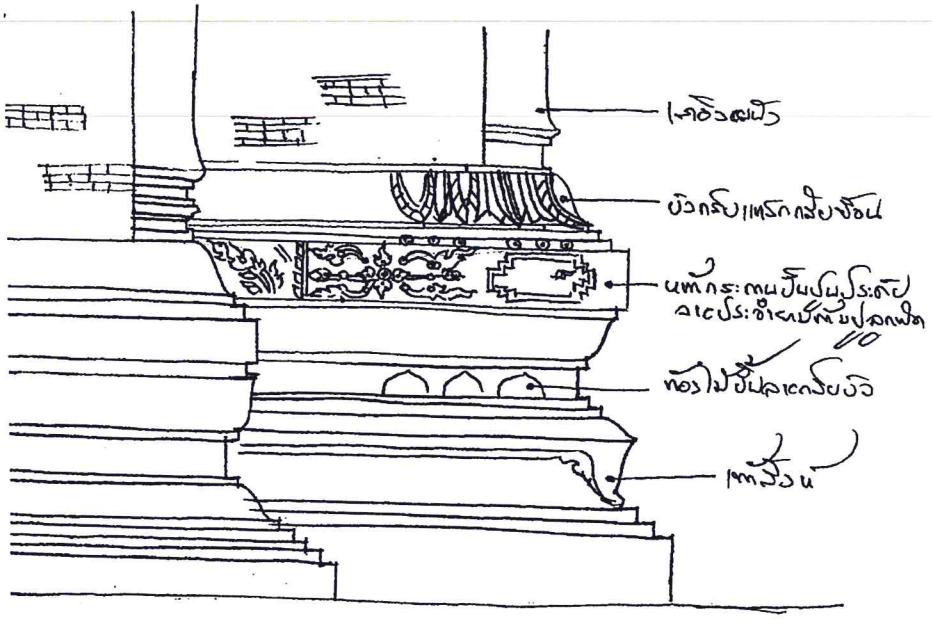

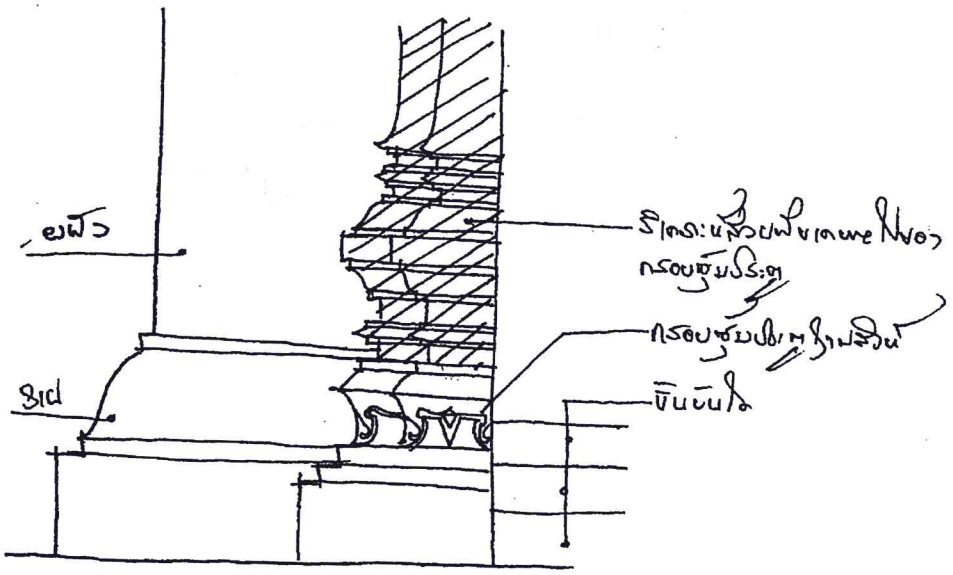

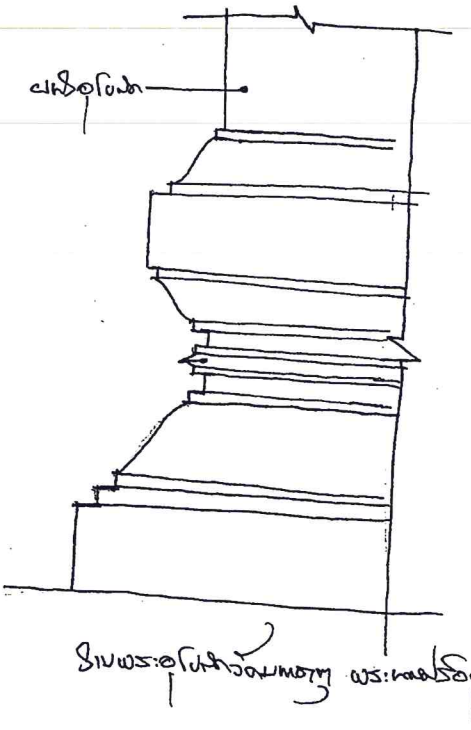

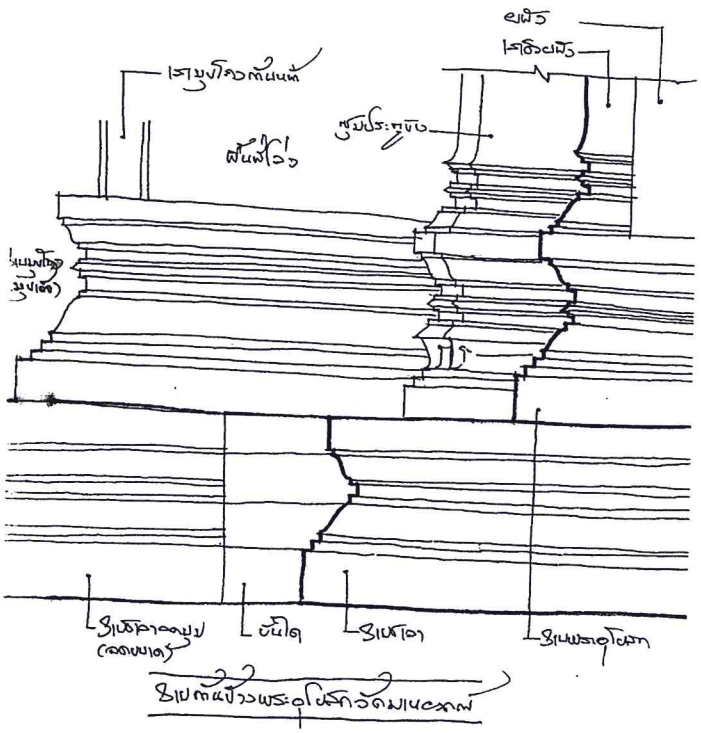

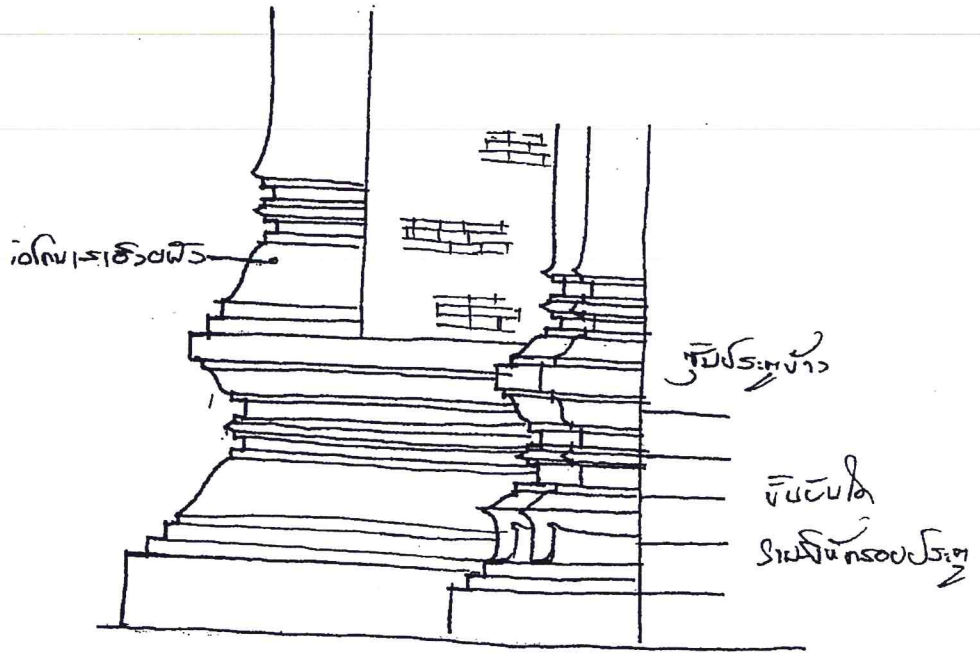

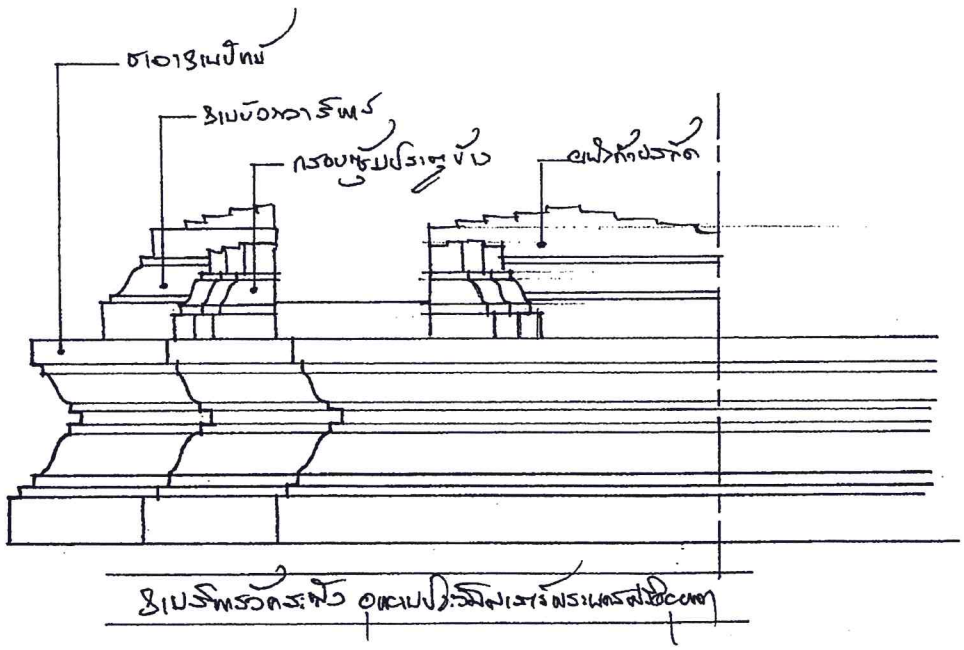

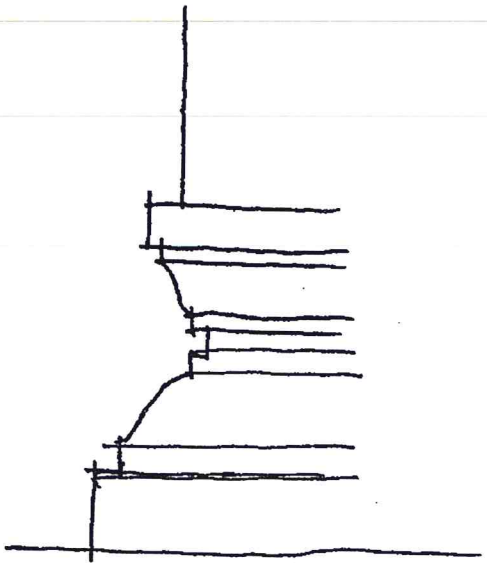

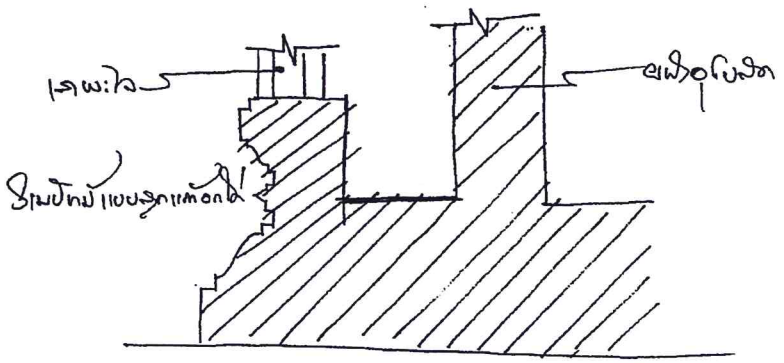

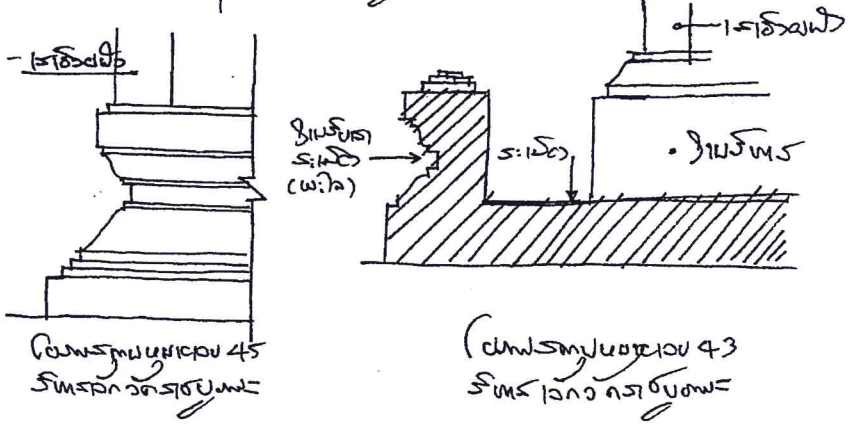

รูปแบบโบราณวัตถุสถานแบบหนึ่ง

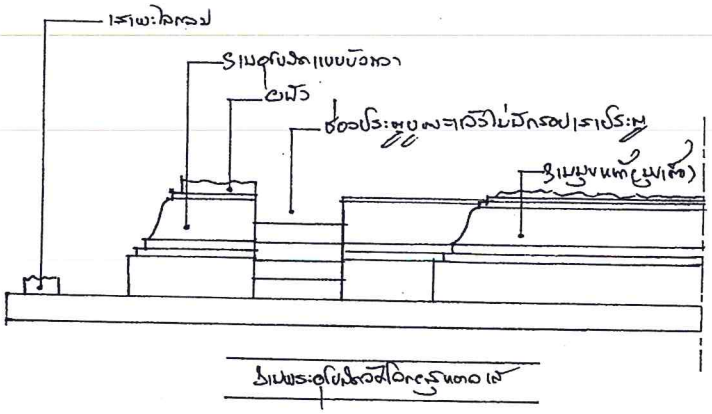

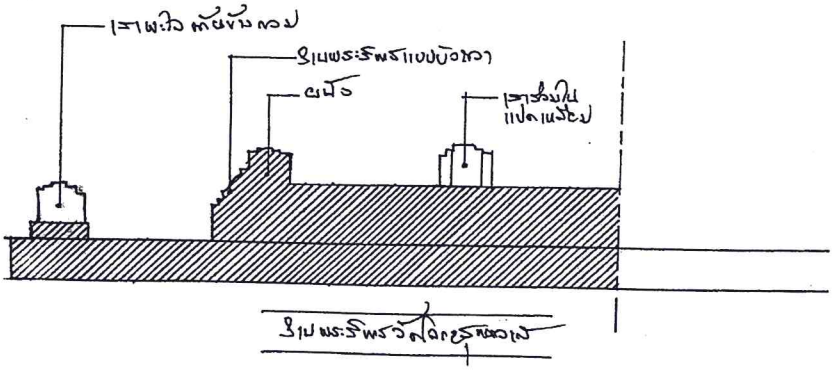
รูปตัด พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทเหนือฐานเขียง
กับฐานสิงห์อาสน์ ลักษณะพระพุทธรูป

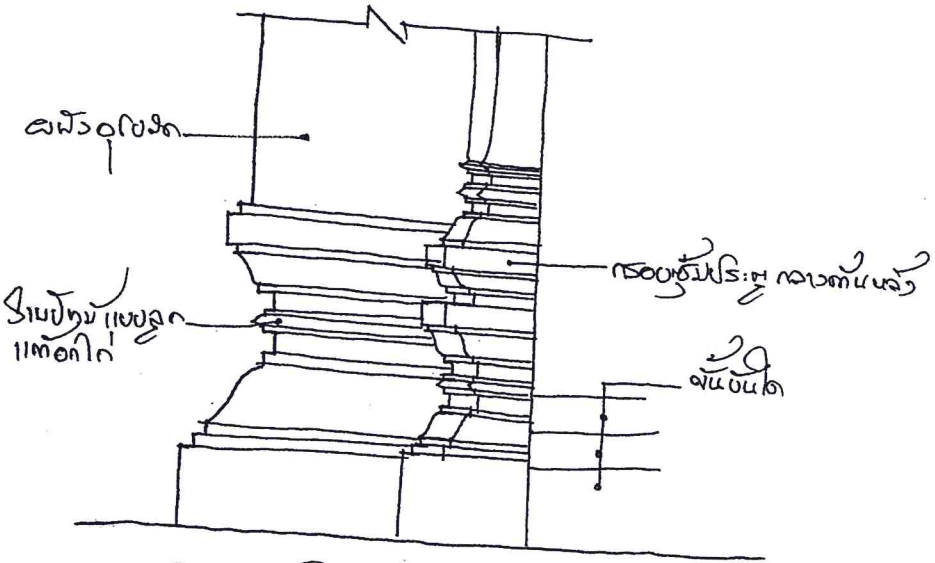

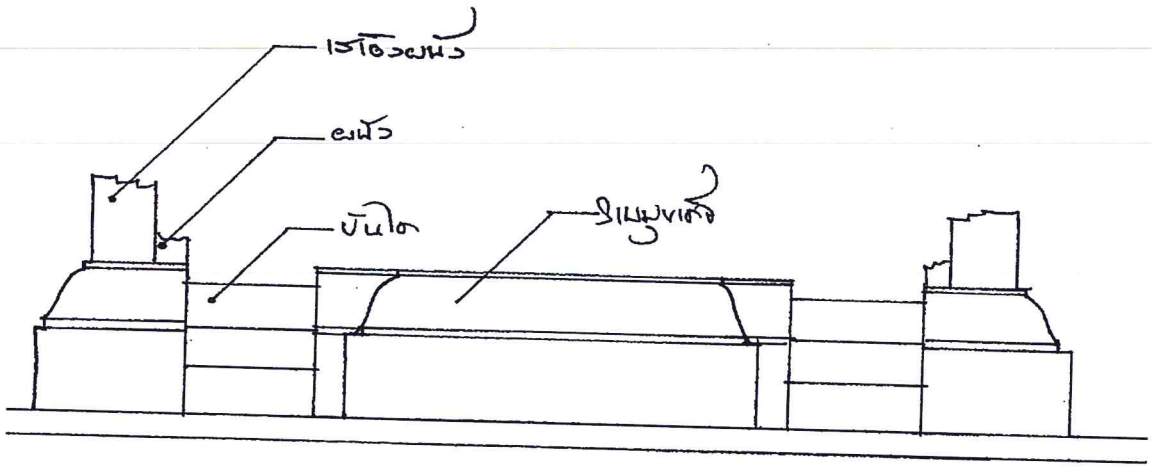
ศิลปะสุโขทัยแบบที่ 45
พระพักตร์ค่อนข้างกลม

ศิลปะสุโขทัยแบบที่ 43
พระพักตร์เรียวยาว

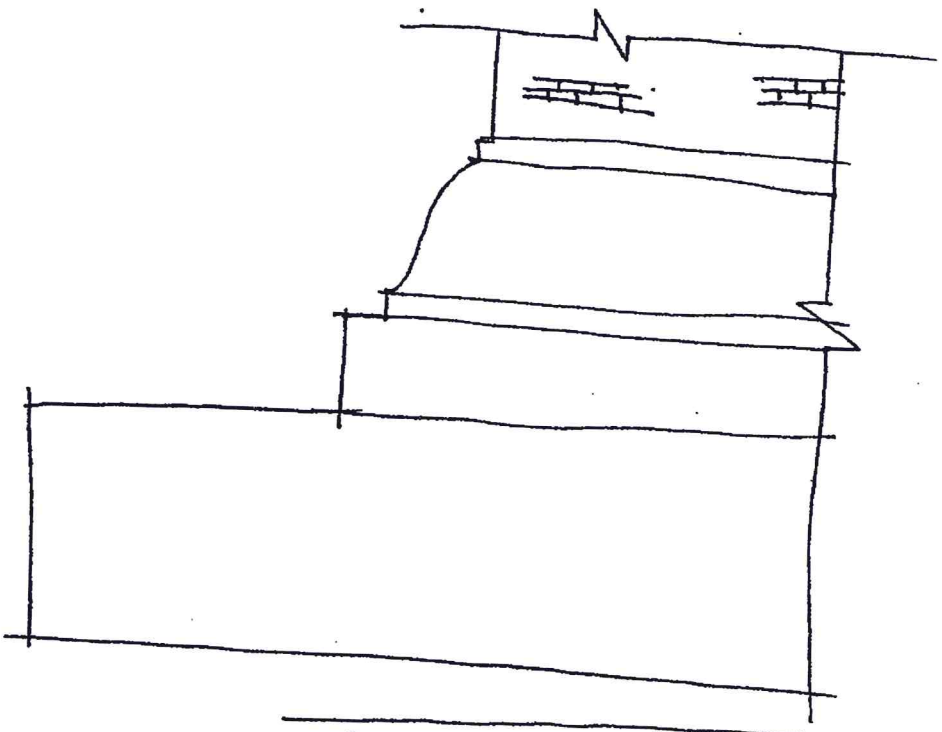

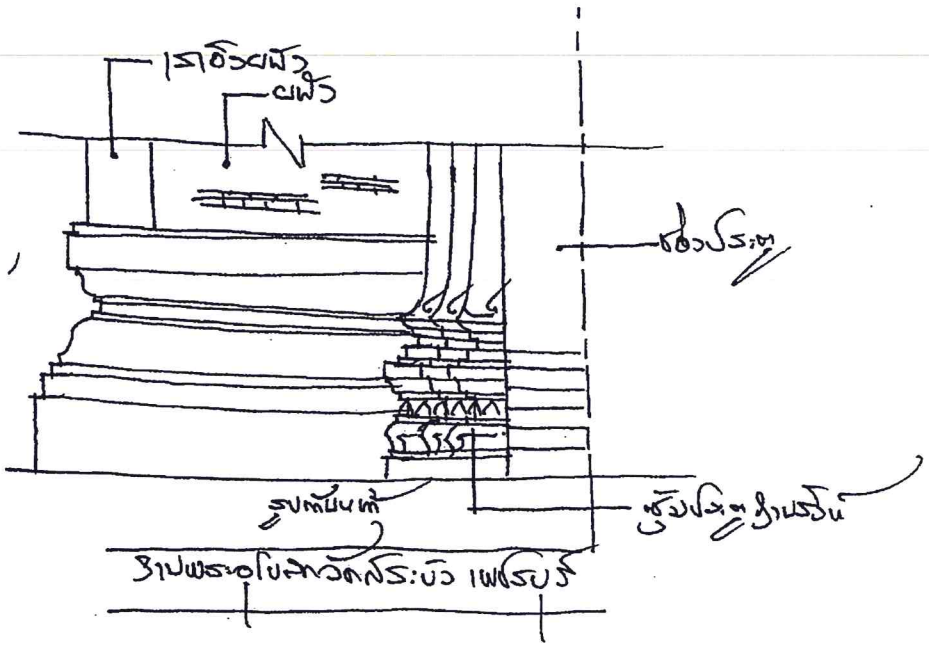

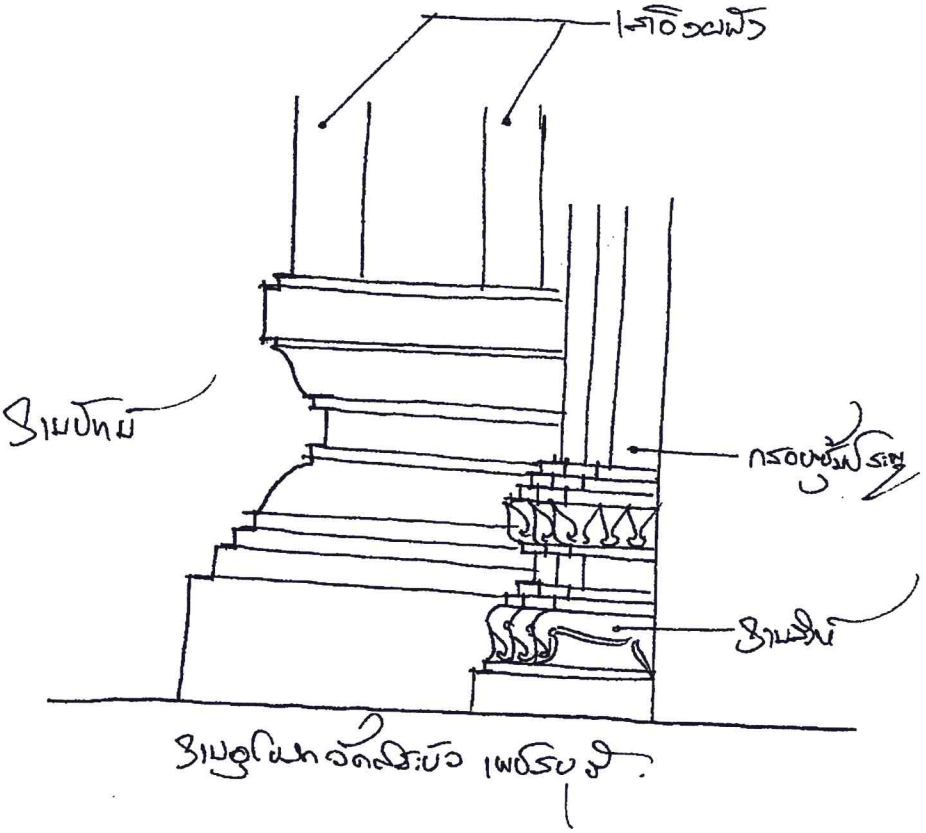

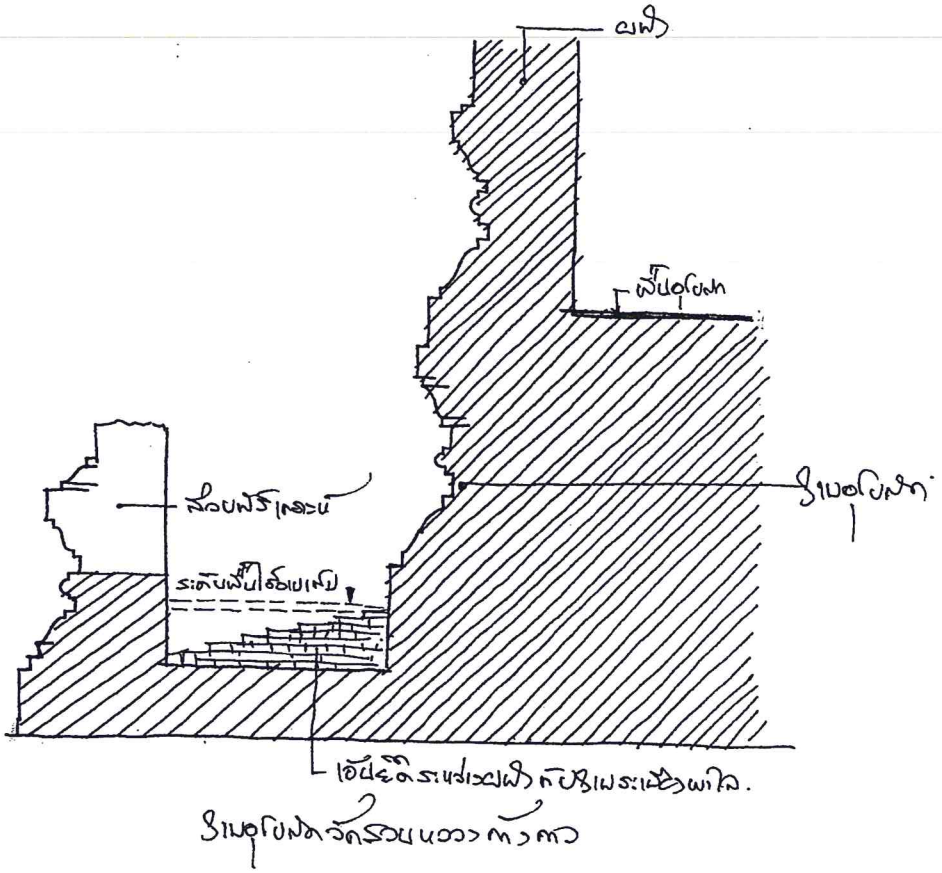
รูปแสดงการติดตั้งบันได

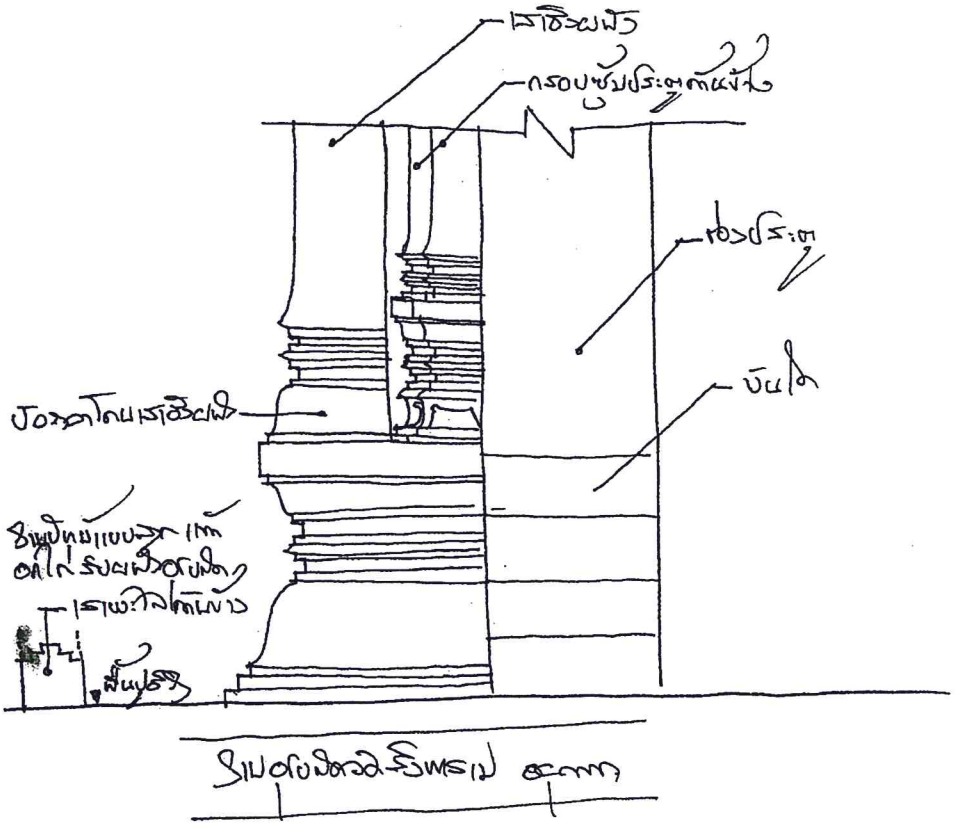

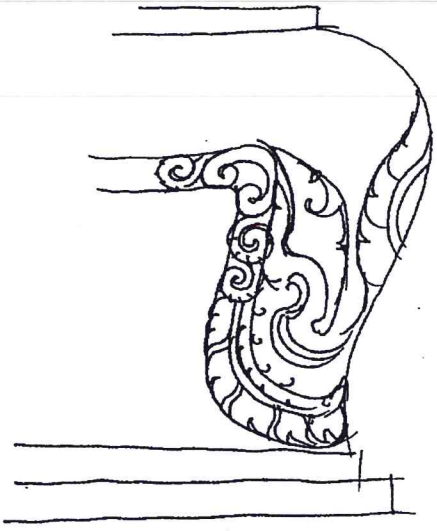
รูปแสดงการติดตั้งโครงสร้างหลังคา

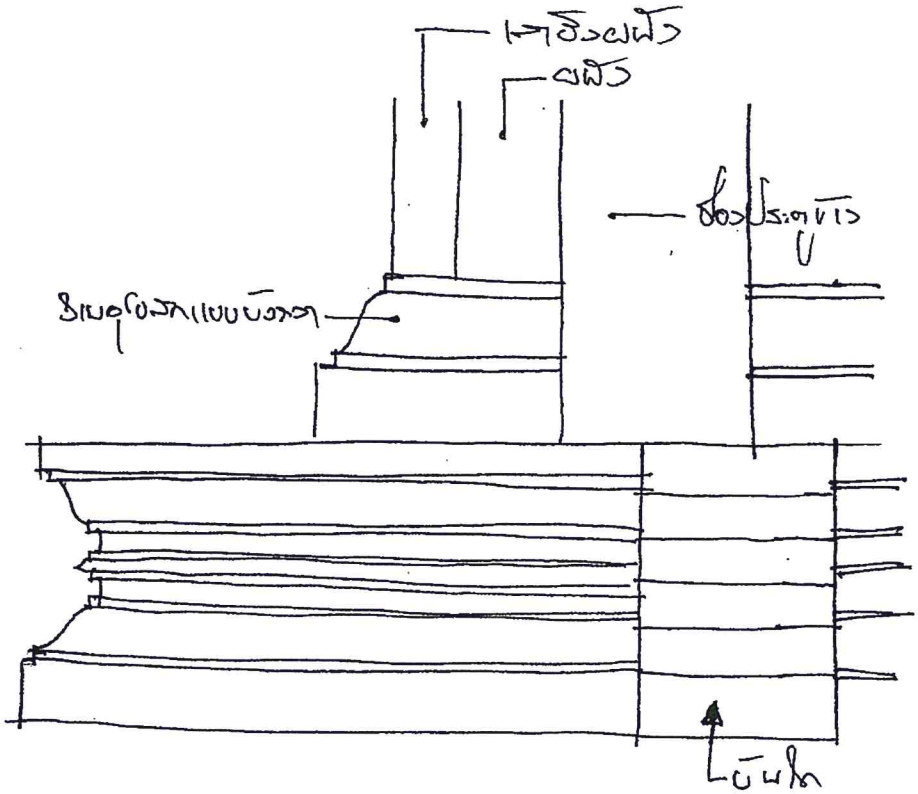

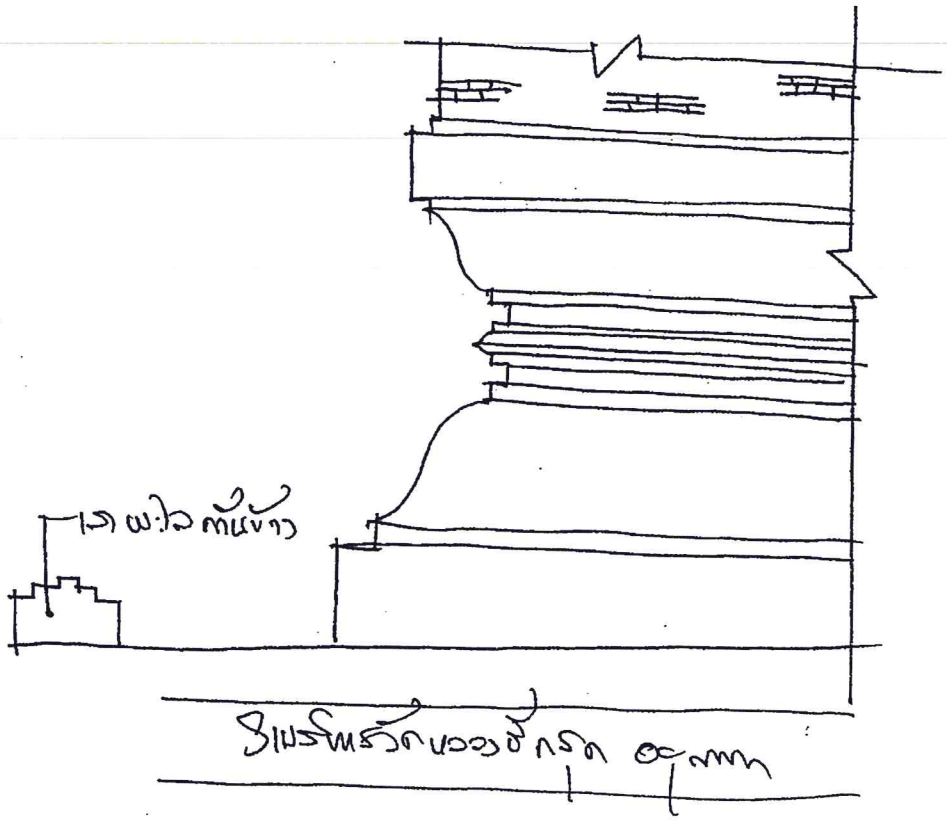

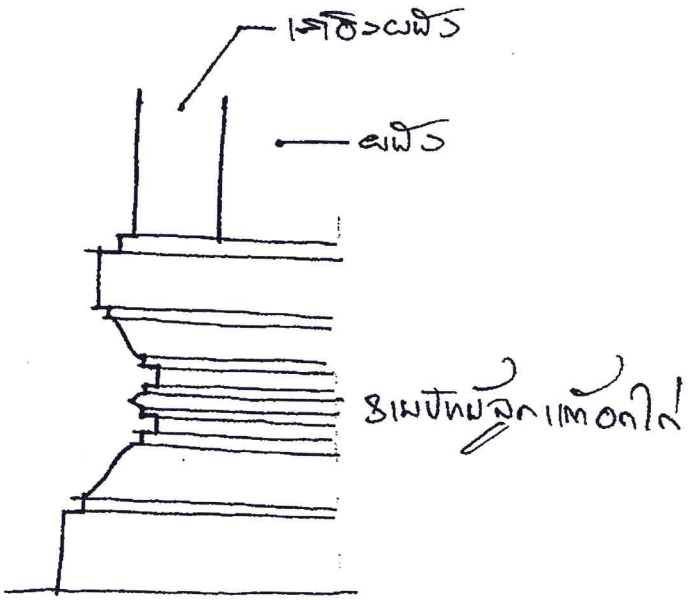
ลายเครือเถาที่ปรากฏบนหน้าบันด้านทิศตะวันตก ของวิหารพระพุทธบาทเขาคันธุลี ต. ท่าช้าง อ. เมืองลพบุรี จ. ลพบุรี

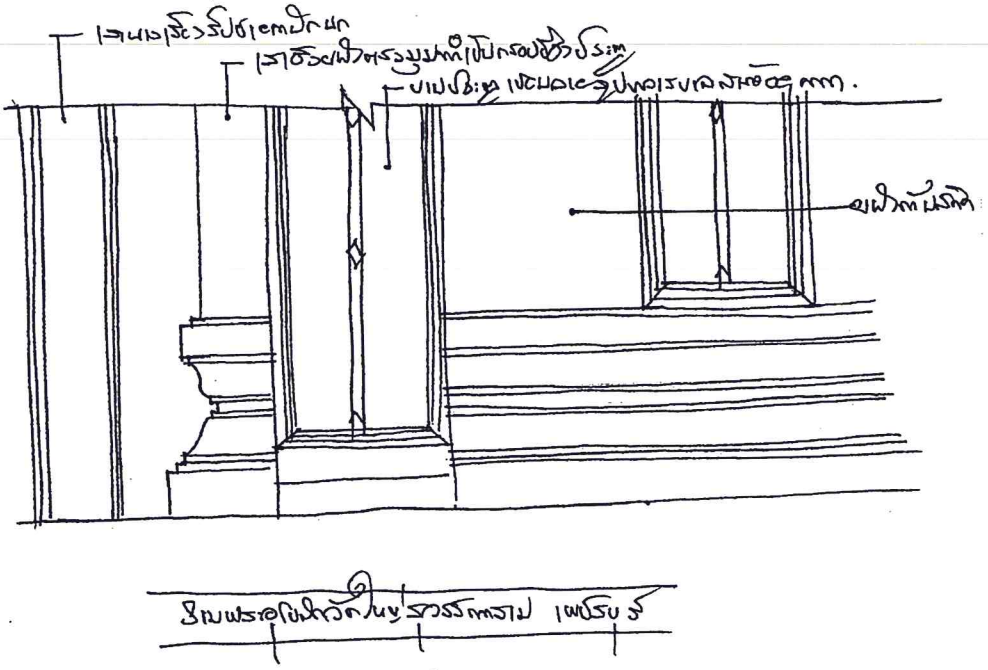
ลายกนกเปลวเพลิงที่ปรากฏบนหน้าบันด้านทิศตะวันตก ของวิหารพระพุทธบาทเขาคันธุลี ต. ท่าช้าง อ. เมืองลพบุรี จ. ลพบุรี

รูปแสดงตำแหน่งของชั้นกรวด อุดมมา

รูปแสดงพระพุทธรูปหินทรายแดง ศ.

ฐานวิหารรายวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ทำแบบฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่เต็มท้องไม้

DSC 08724 ฐานวิหารรายทำเป็นฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่เกือบเต็มท้องไม้ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

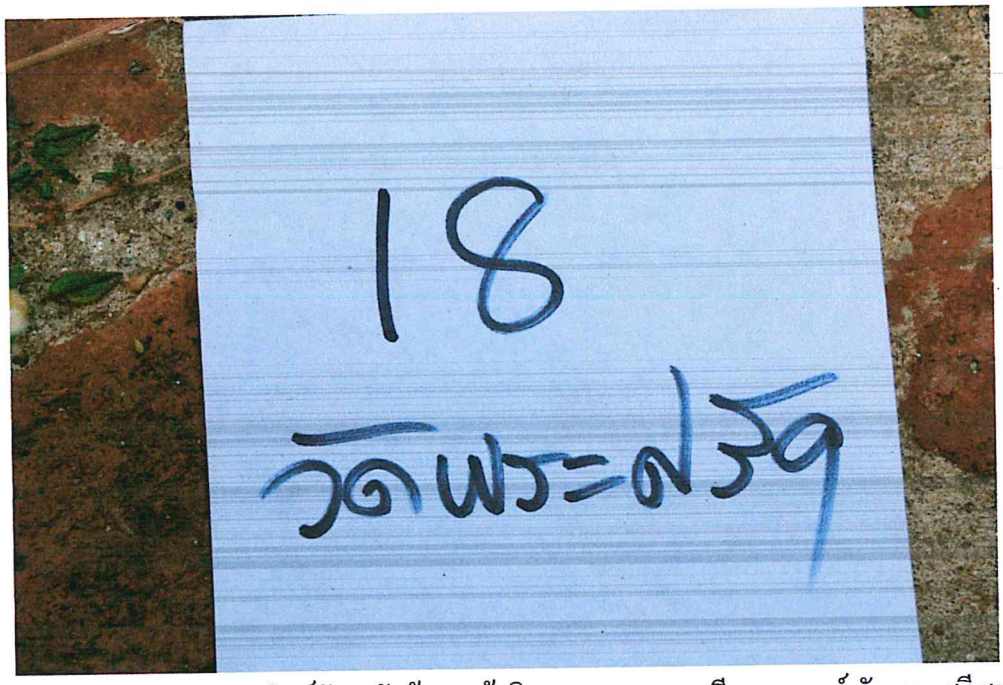
DSC 08689 ฐานวิหารรายแบบบัวถลา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

DSC 0242 ฐานพระอุโบสถวัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำเป็นฐาน 2 ชั้น ชั้นบนที่รับผนังทำเป็นฐานเชิงบาตร์ ส่วนฐานชั้นล่างทำเป็นฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

DSC 0228 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ อุโบสถวัดจงกลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0136 ฐานสิงห์รับผนังด้านหน้าวิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0265 ฐานรับผนังอุโบสถทำเป็นแบบฐานปัทม์ ส่วนฐานรับมุขเด็จทำเป็นฐานสิงห์ของพระอุโบสถ วัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0006 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ รับมุขโถงหน้าของวิหารหลวง วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0103 ฐานรับผนังวิหารหลวงวัดธรรมิกราช ทำเป็นฐานปัทม์ แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้

DSC 0118 ฐานปัทม์แบบลูกแก้วอกไก่ของ “ชาลา” พระวิหารหลวง วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0188 ฐานบัวถลาของวิหารราย (ข้างบ่อน้ำ) วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0192 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ ของโถงหน้าวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0236 ฐานบัวถลาวิหารหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0283 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ ของพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0315 ฐานปัทม์แบบท้องไม้ไม่มีลูกแก้ว ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0356 ฐานปัทม์แบบมีลูกแก้วอกไก่ของวิหารด้านทิศใต้ของวิหารแกลบ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระเบื้องเชิงชาย

DSC 0039 กระเบื้องเชิงชายดินเผารูปเทพนม พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

DSC 0042 กระเบื้องเชิงชายดินเผารูปหน้ากาล พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

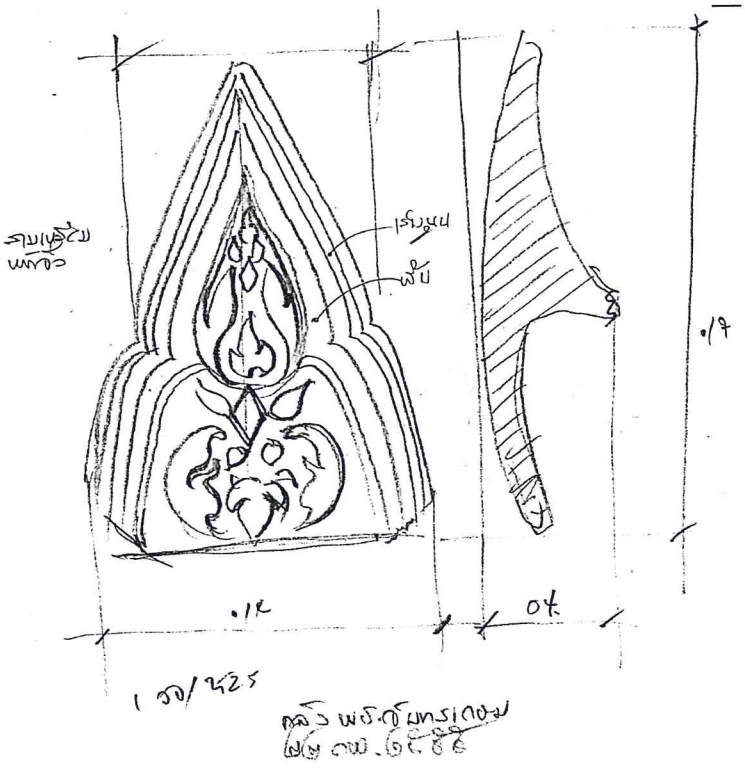
DSC 0044 กระเบื้องเชิงชายดินเผาลาย หน้าขบ? พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

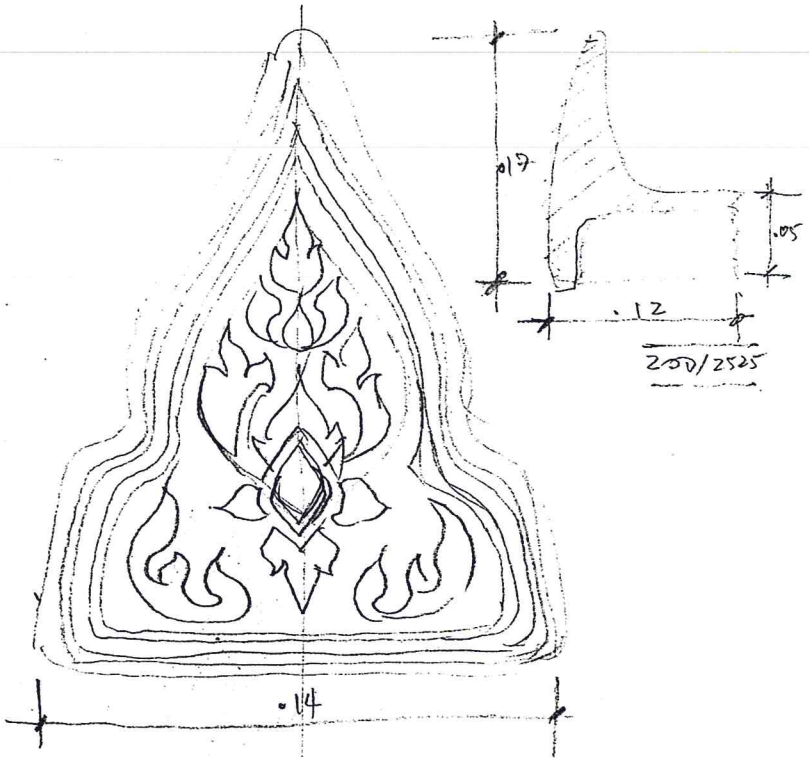

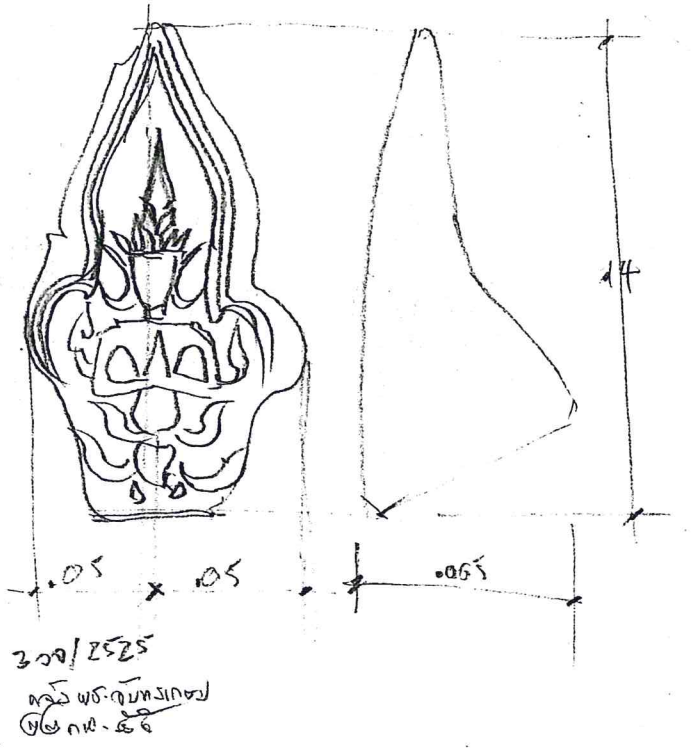
DSC 0046 กระเบื้องเชิงชายดินเผาลายรูปเทพนม พช.จันทรเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

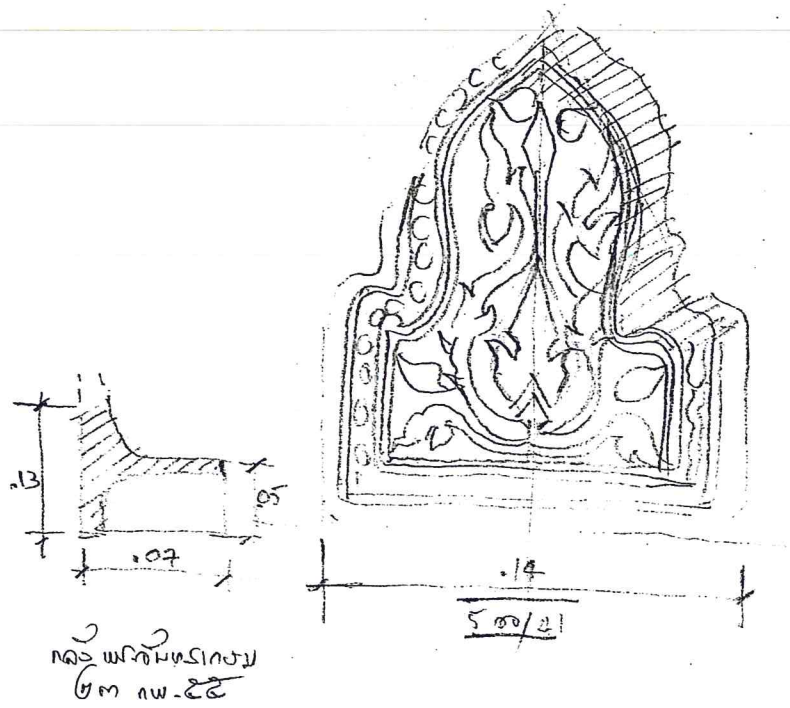

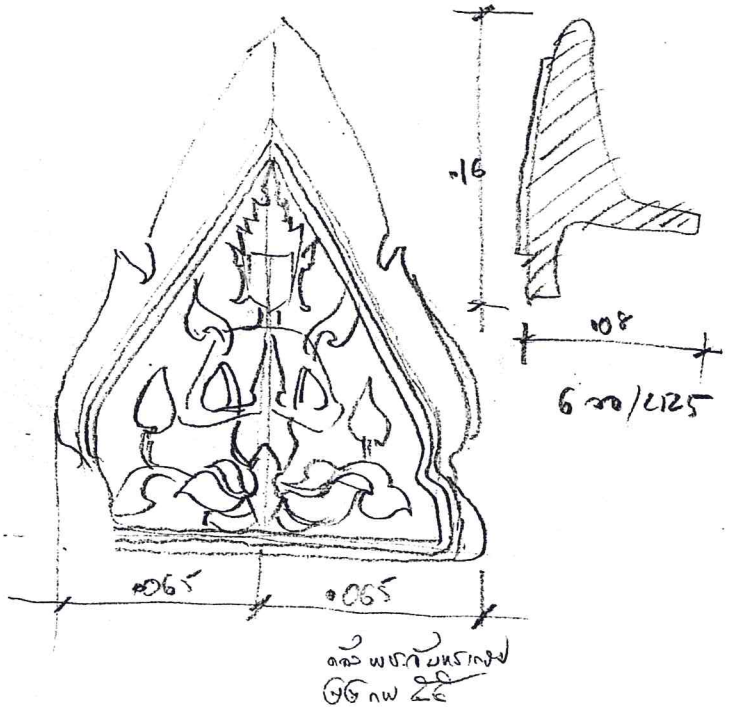
DSC 0047 กระเบื้องเชิงชายดินเผา ลายเทพนม และลายกนกตัวเหงากับกระจัง

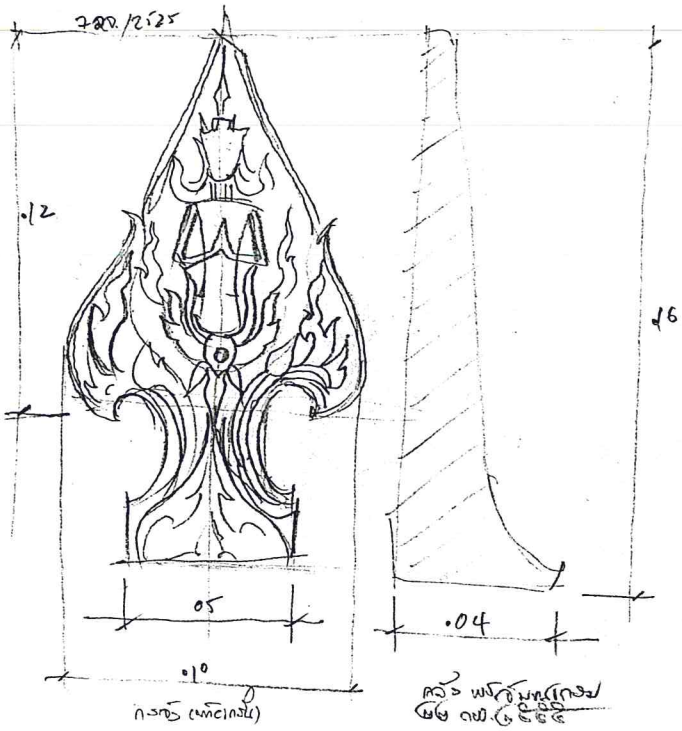

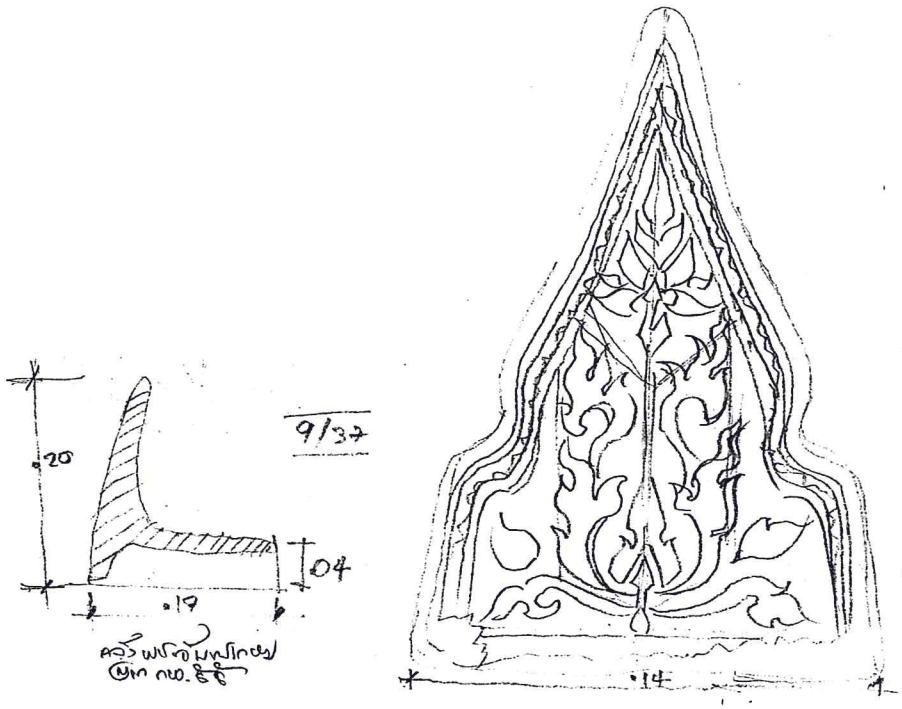

.17
.05
.12
.14

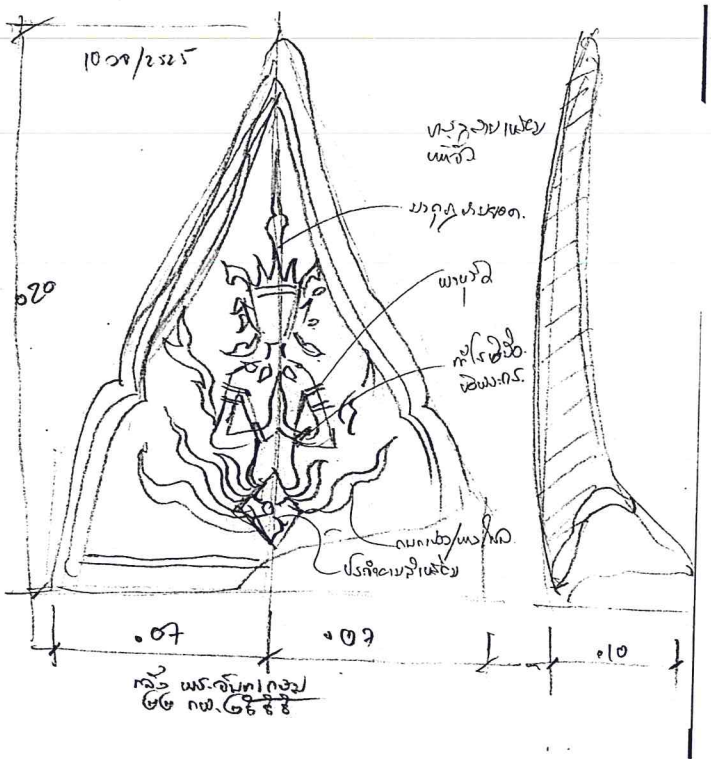

.14
.05
.05
.05

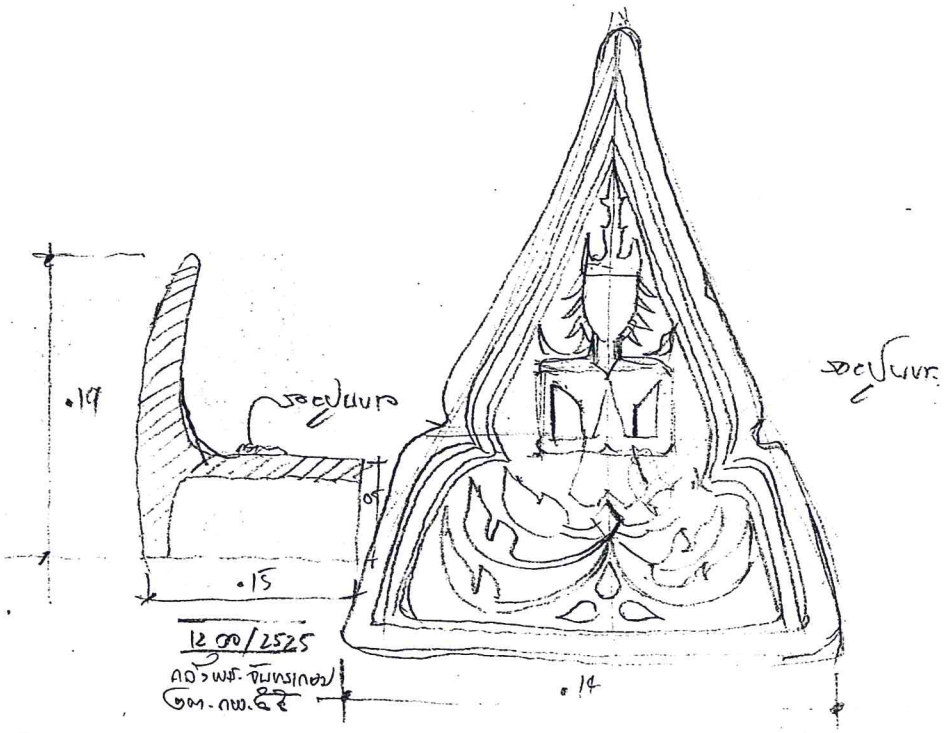

.14
.13
.05
.07

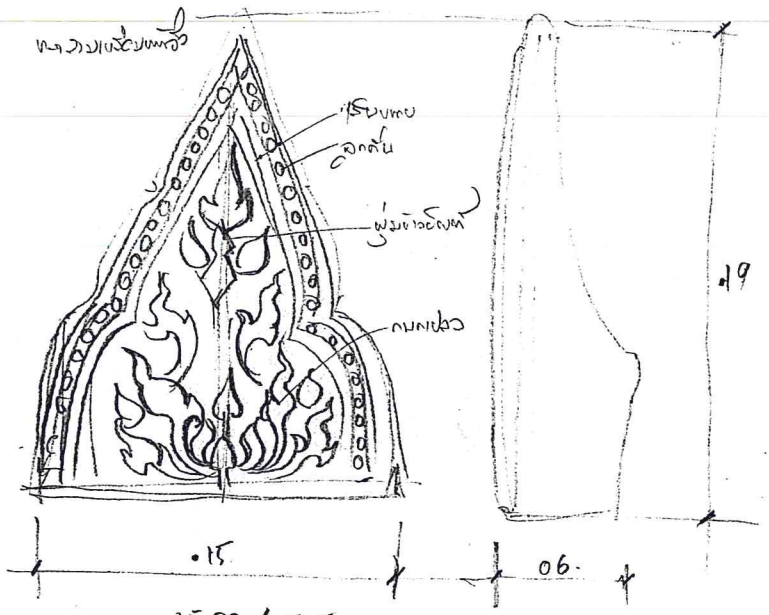

.16
.08
.065
.090

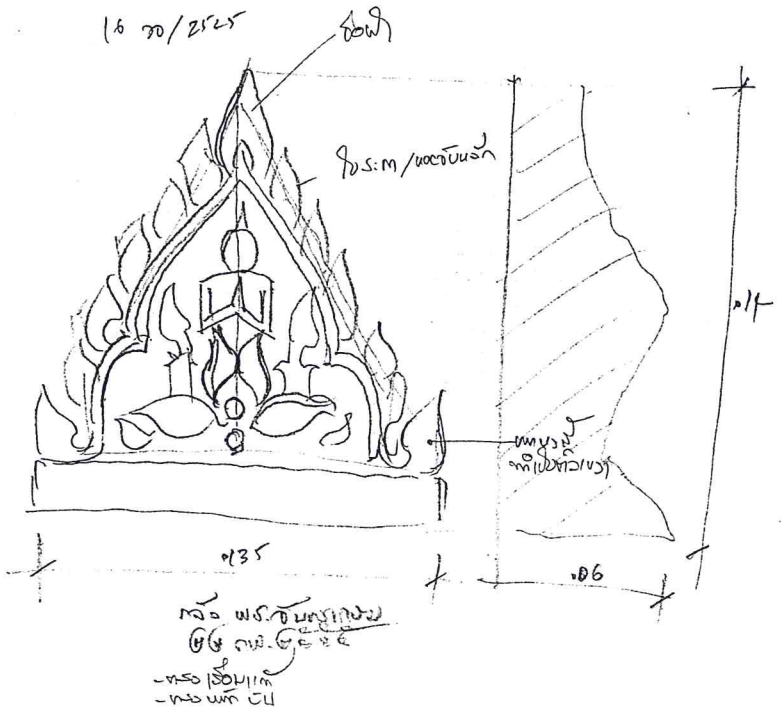

.12
.05
.10
.16
.04

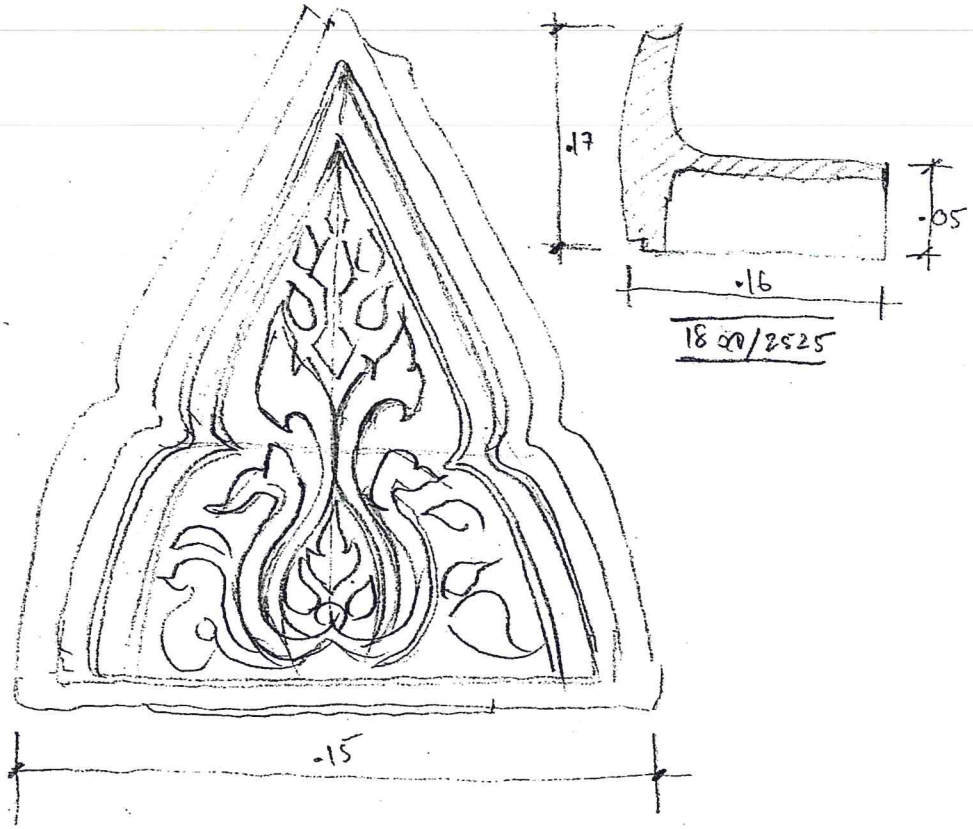

9/37
.20
.04
.17
.14

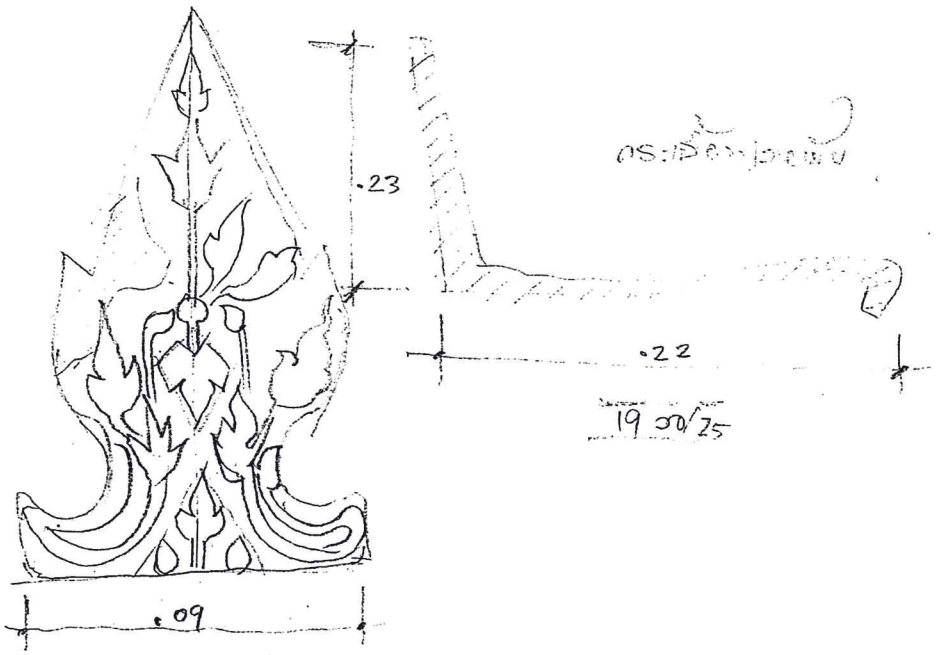

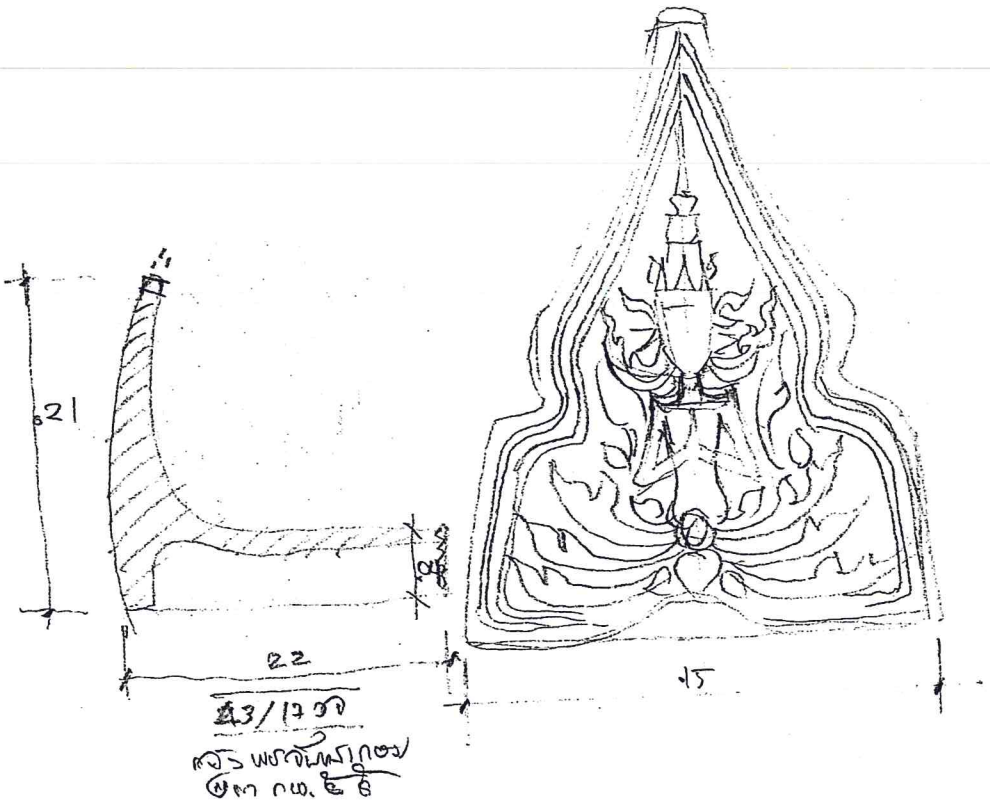

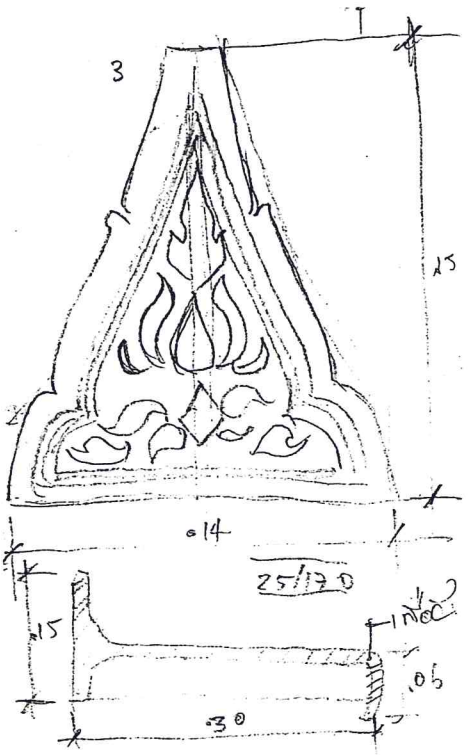

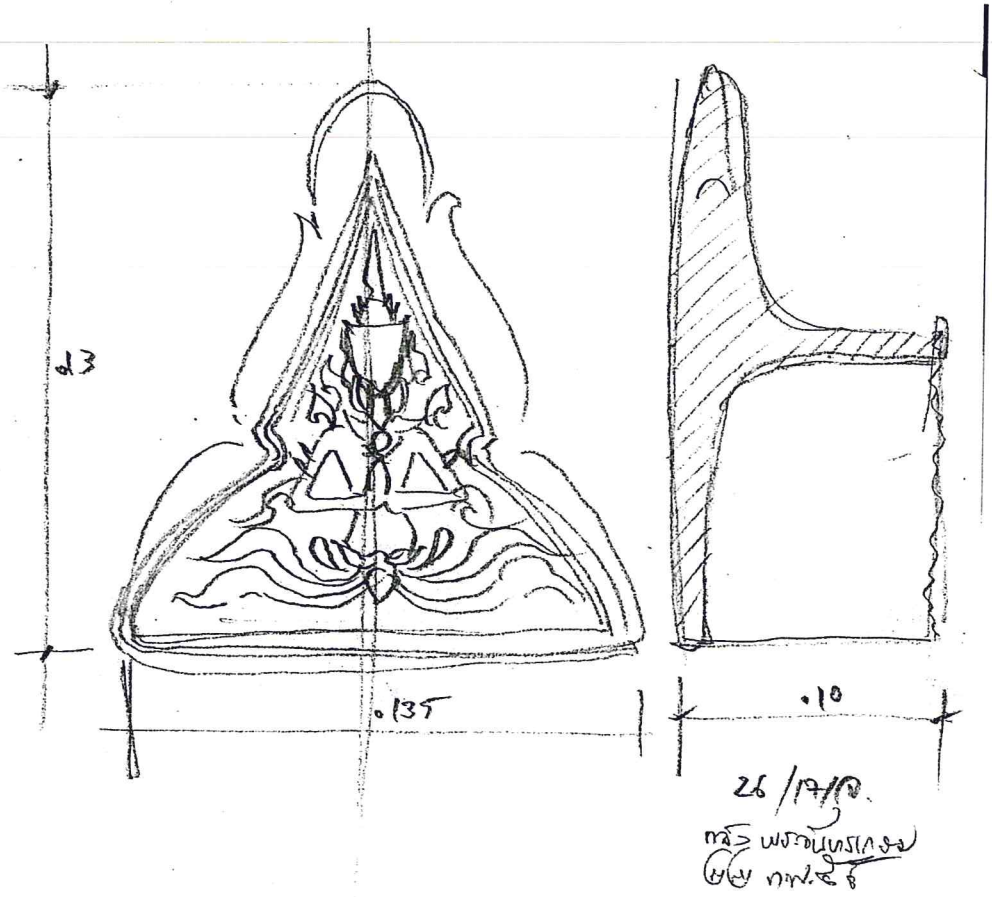

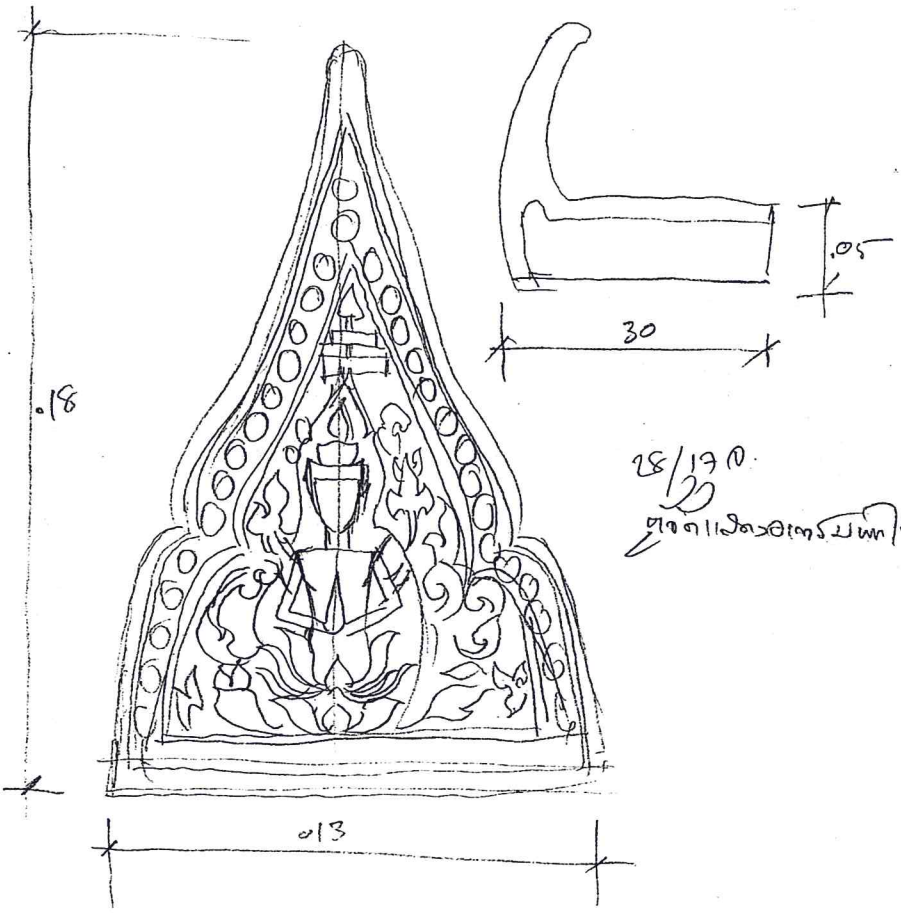

.17
.05
.16
18 ต.ค./2525
.15

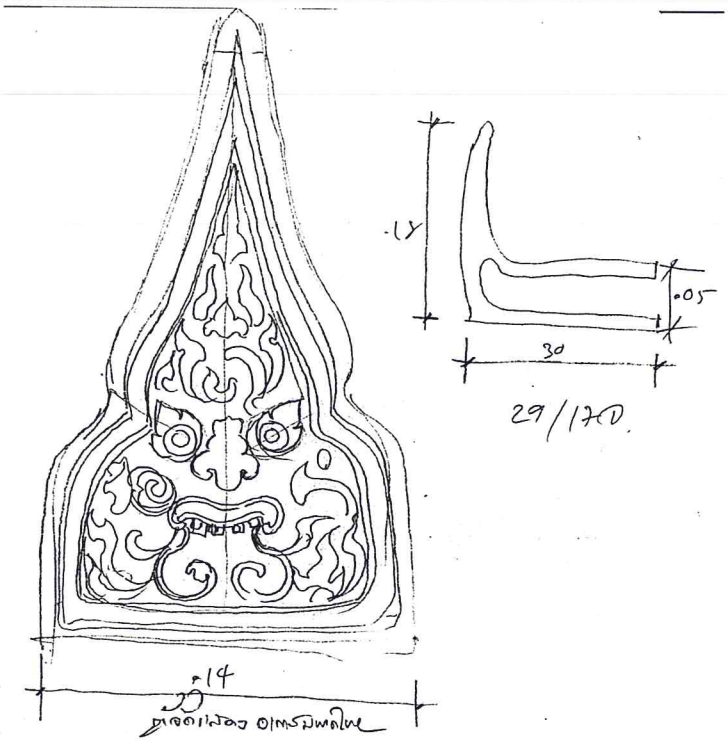

.23
.22
19 ต.ค./25
.09

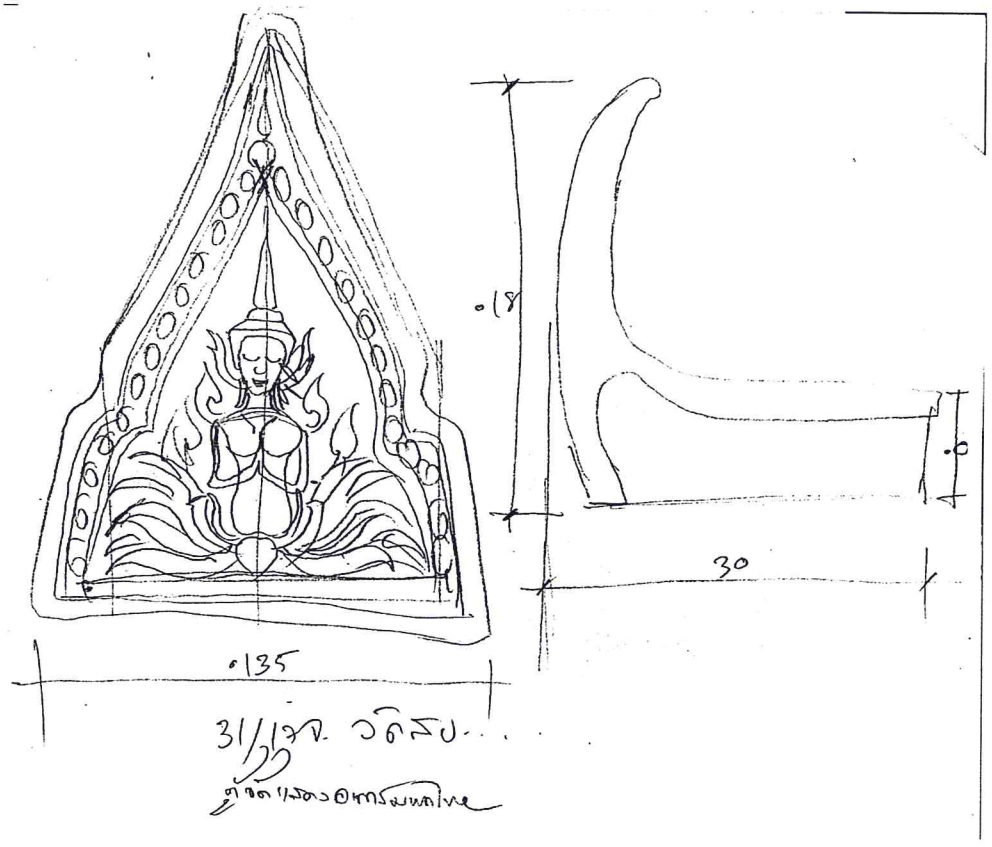

21
22
15

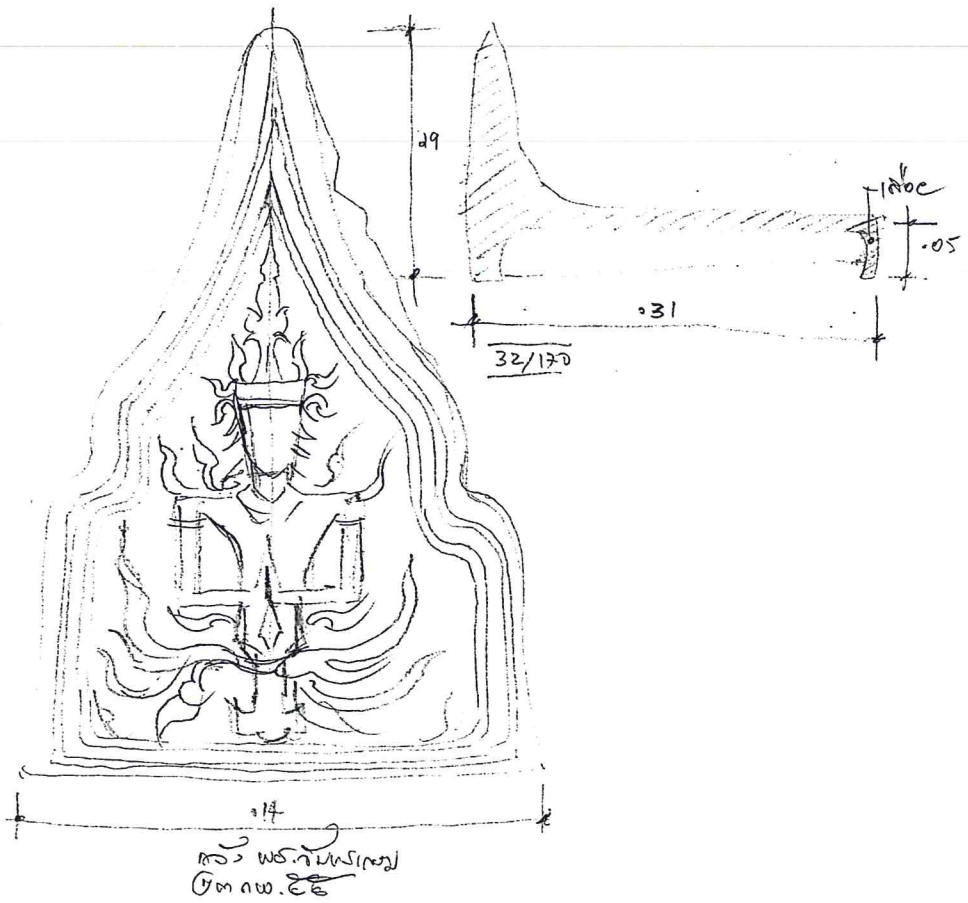

3
15
14
15
30

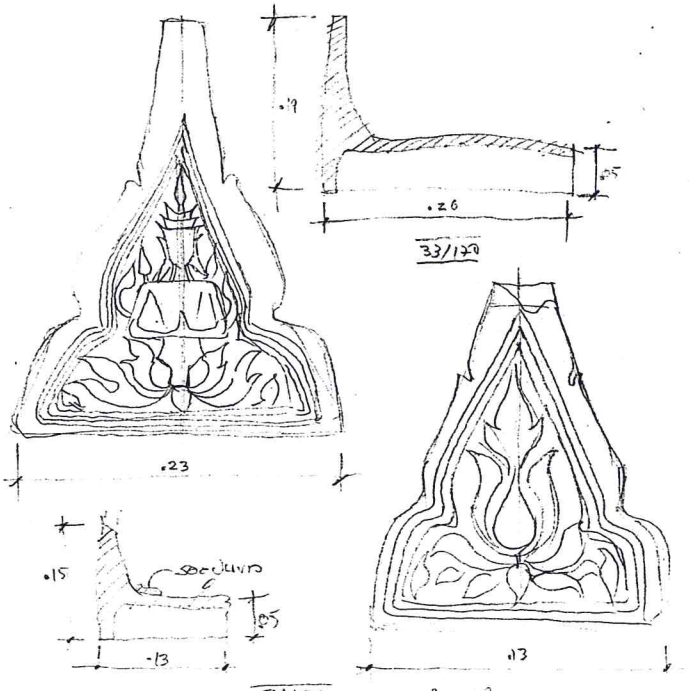

.13
.135
.10

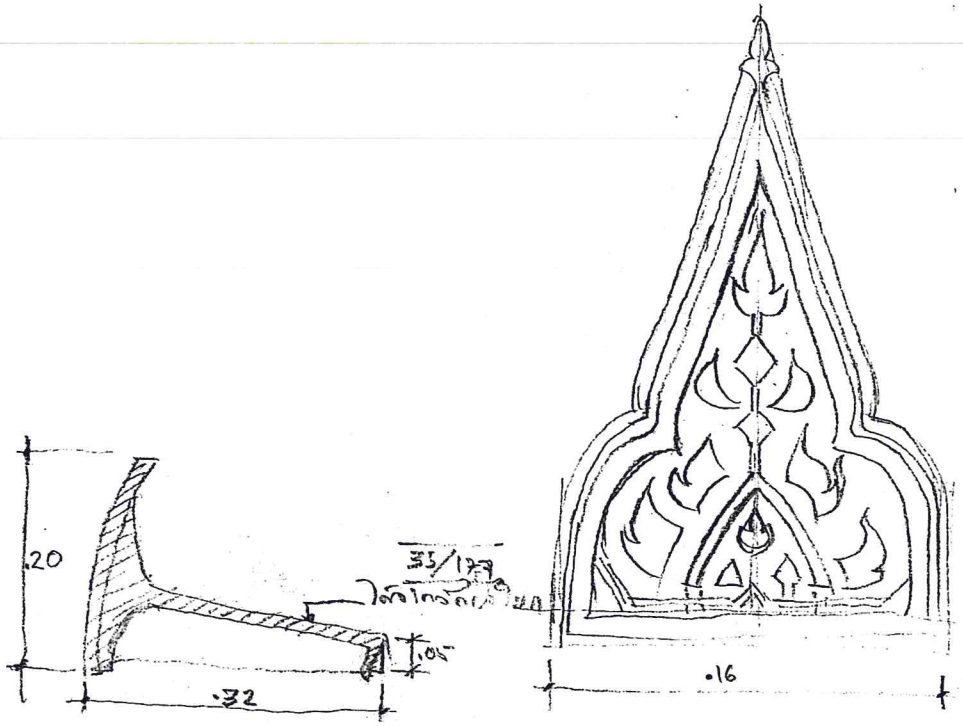

.18
.13
.05
30

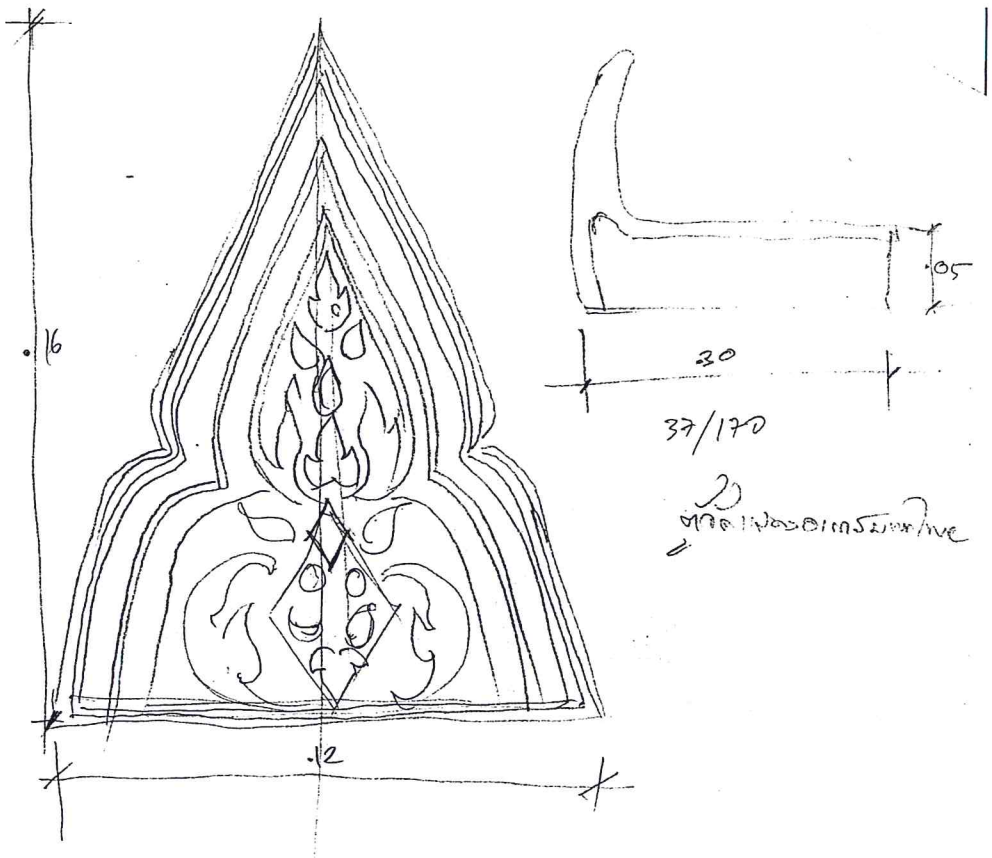

.17
.05
30
29/170.
.14

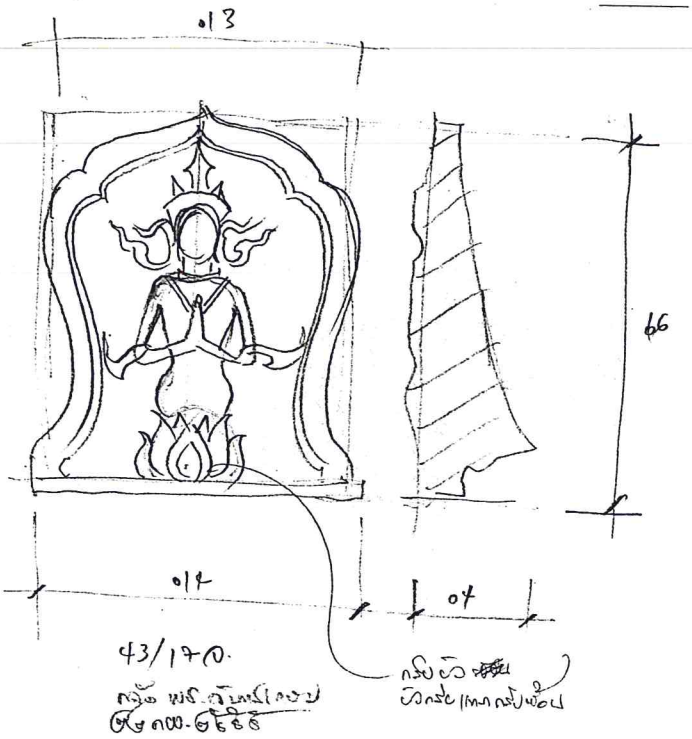

.18
.0
30
.135

.09
.31
.05
32/170
.14

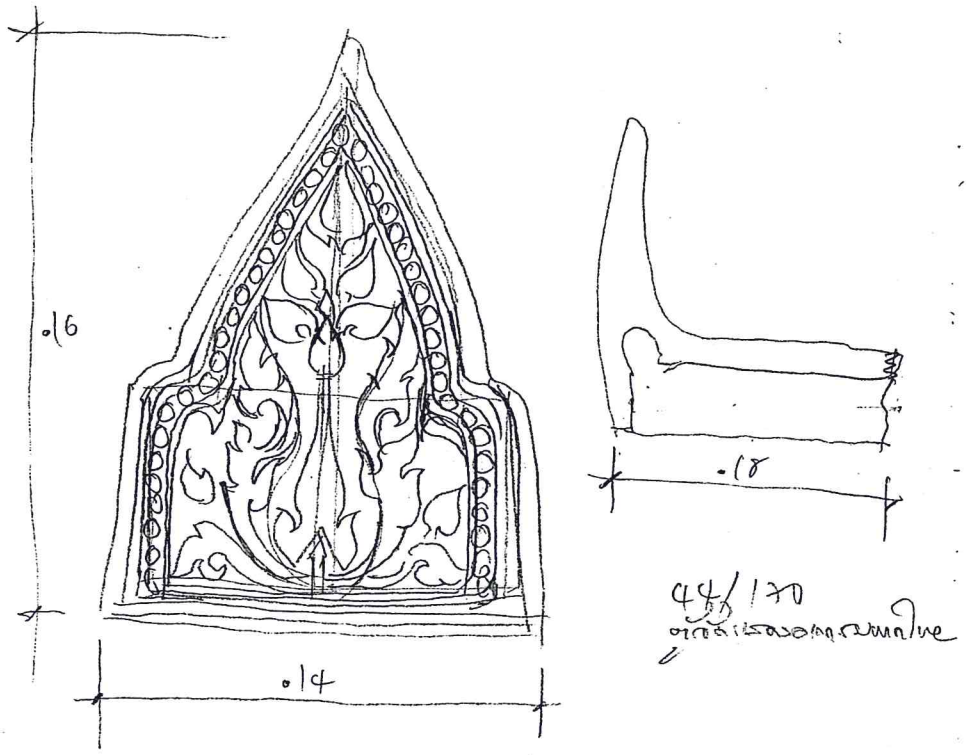

.19
.26
33/170
.23
.15
.13
34/170

.20
.32
.05
.16

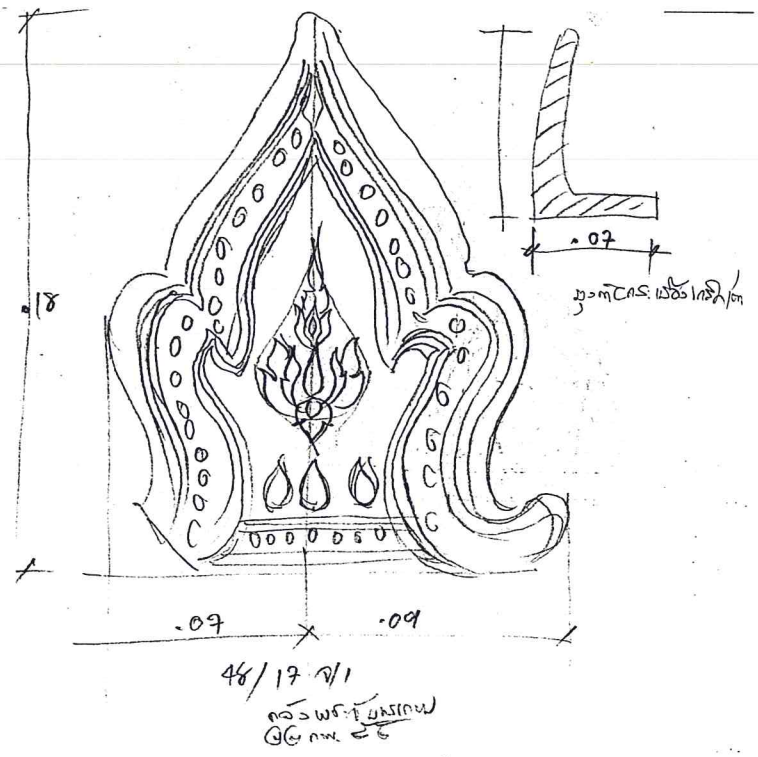

.16
.12
.05
.30

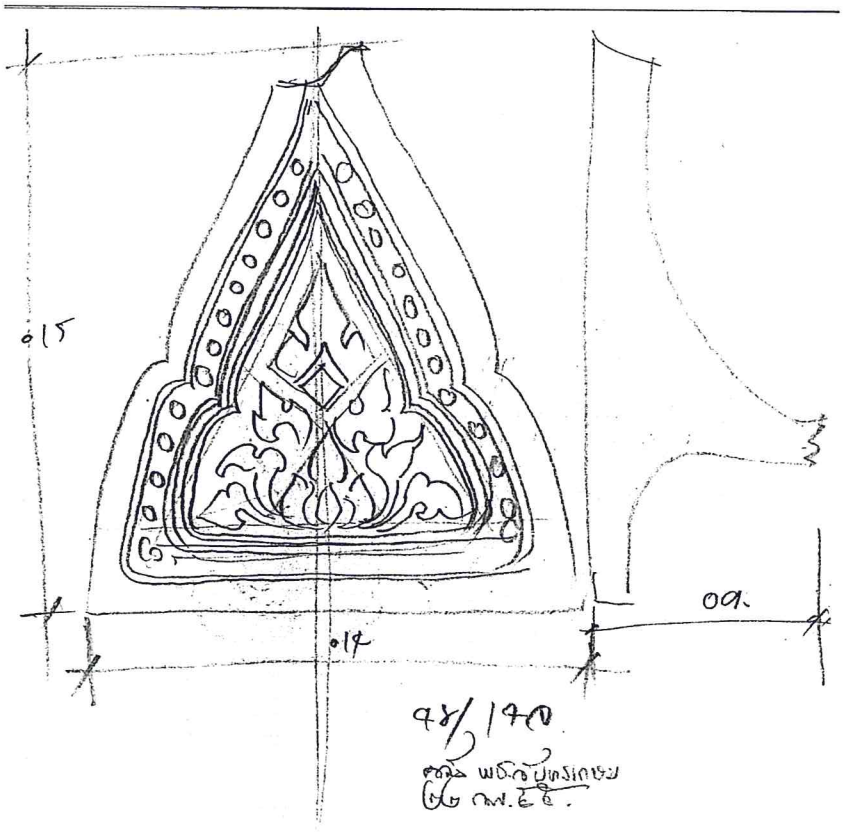

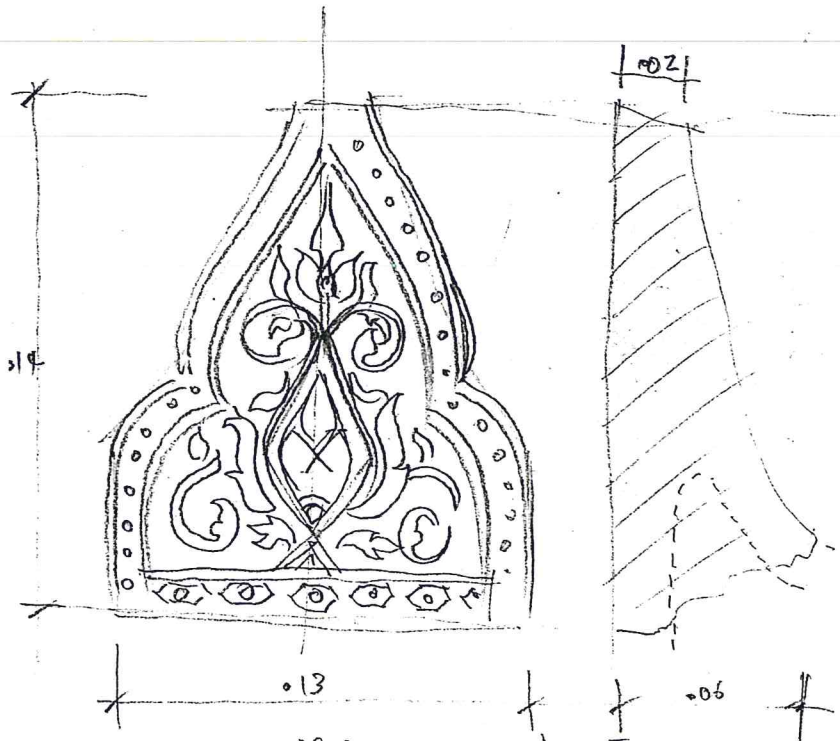
๔๓/๑๗๐

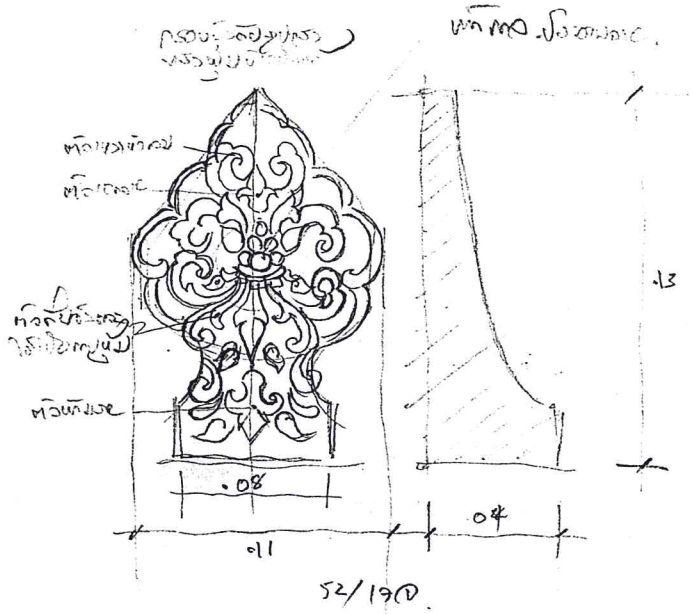

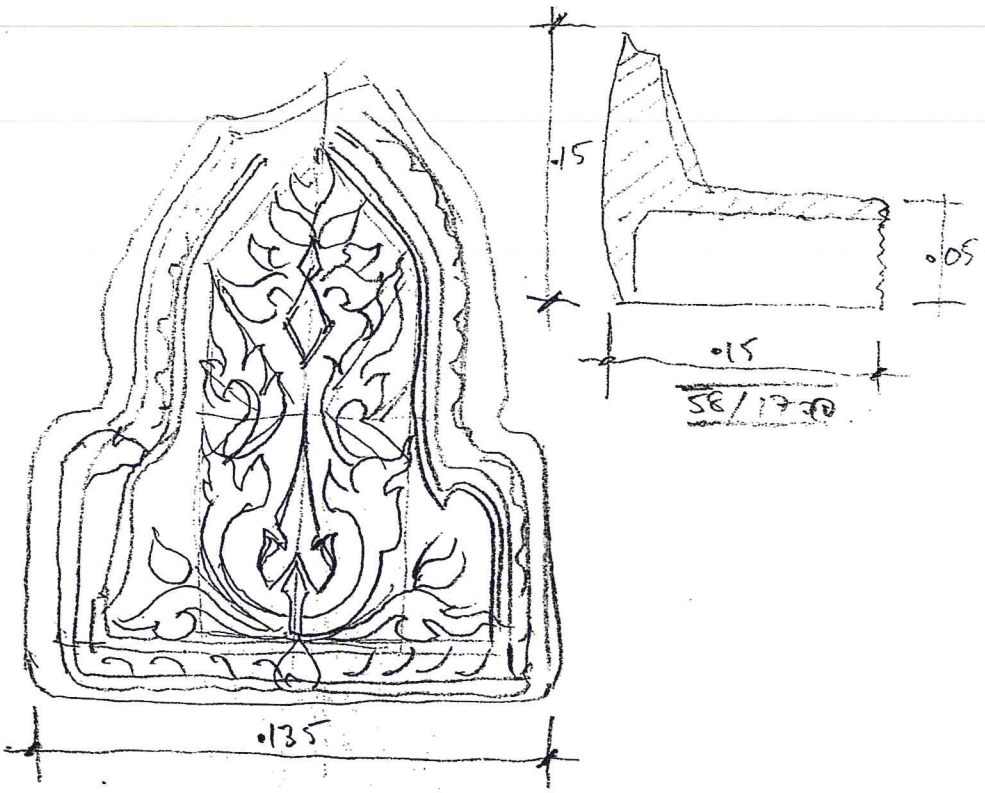
๔๔/๑๗๐

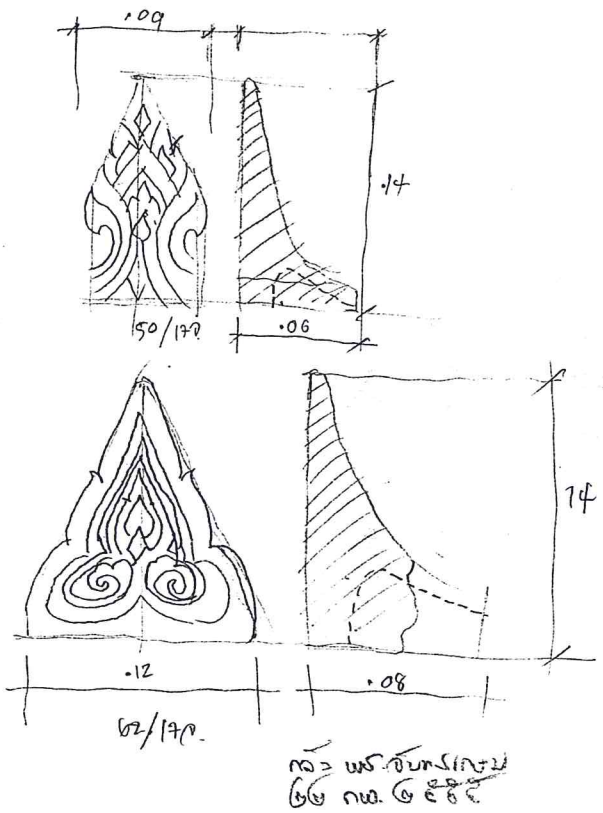

.18
.07
.09
.07

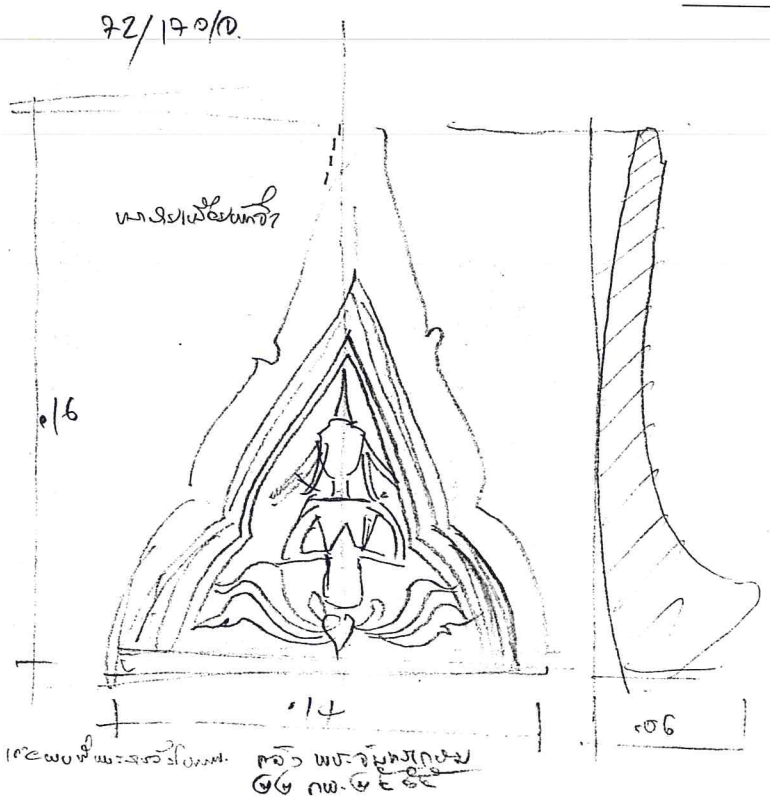

.15
.17
.09

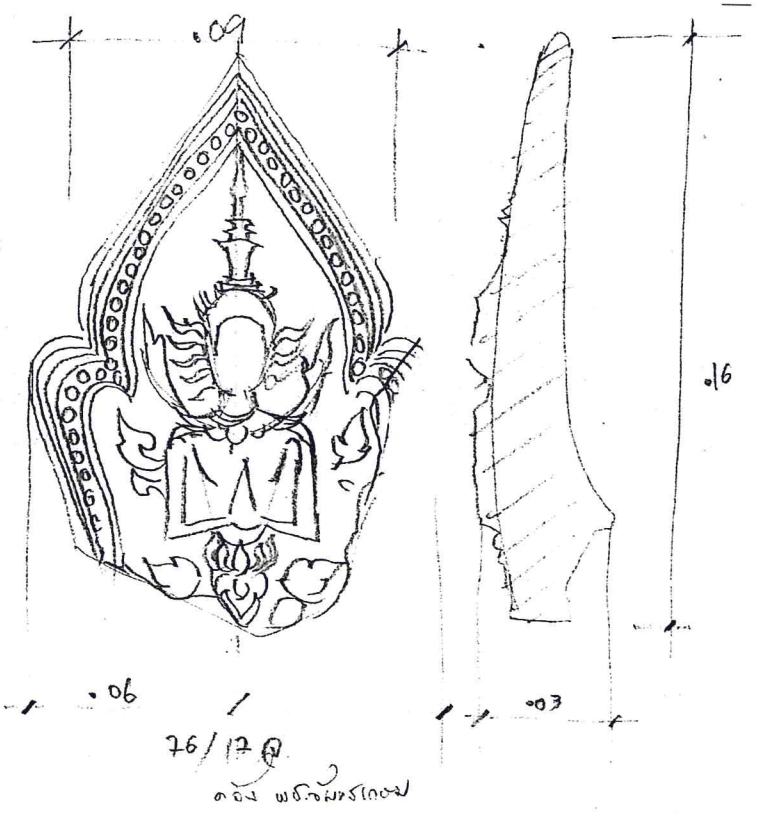

.13
.06

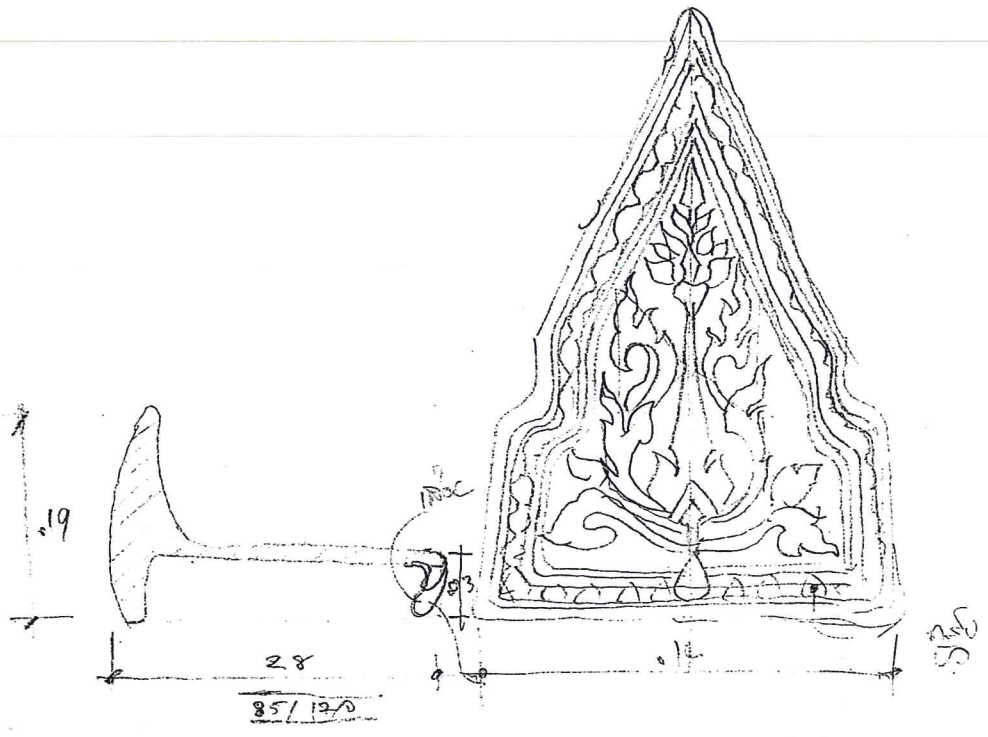

.13
.08
.04
.11

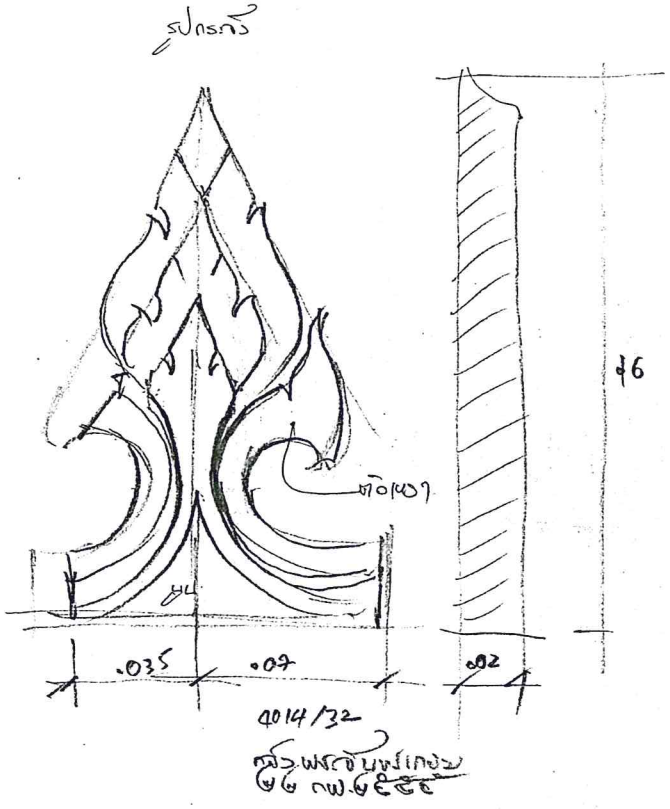

.15
.05
.15
.135

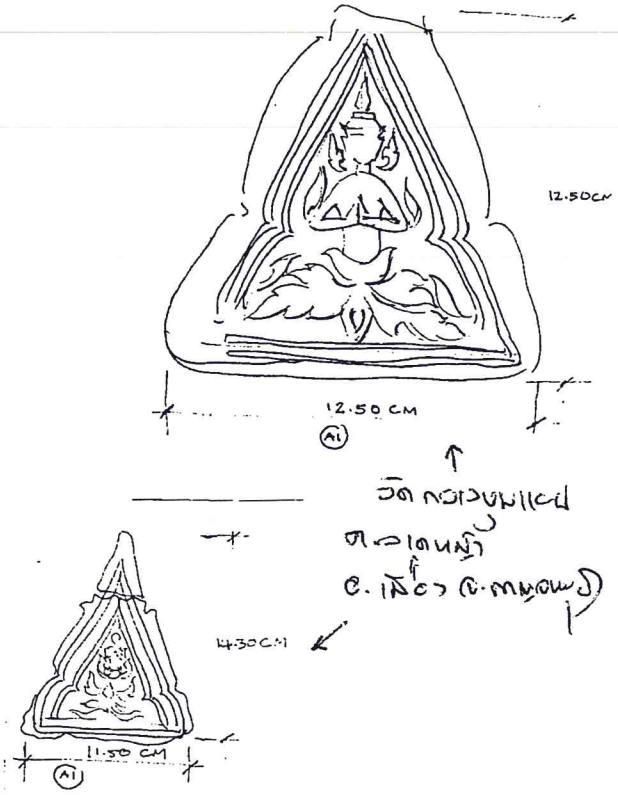

.09
.14
.06
.14
.12
.08

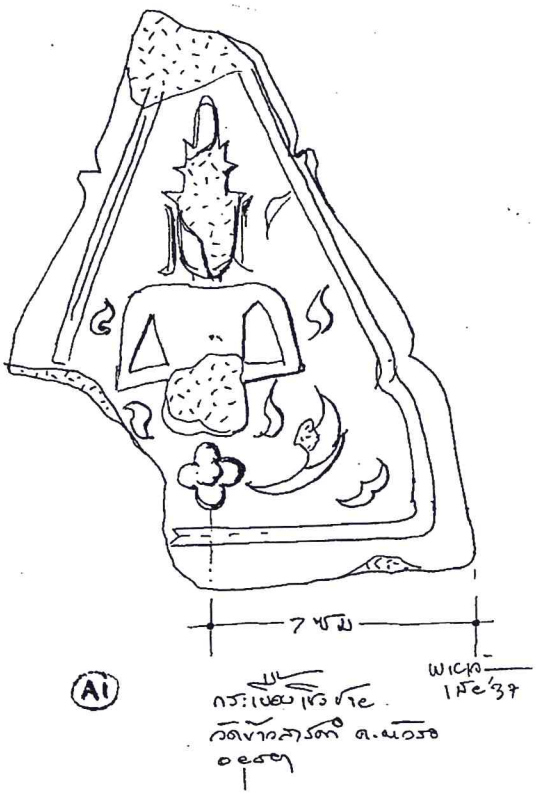

.19
.03
.28
.14
85/170

.16
.035
.07
.02
4014/32

12.50CM
12.50 CM
A1
4.30CM
11.50 CM
A1

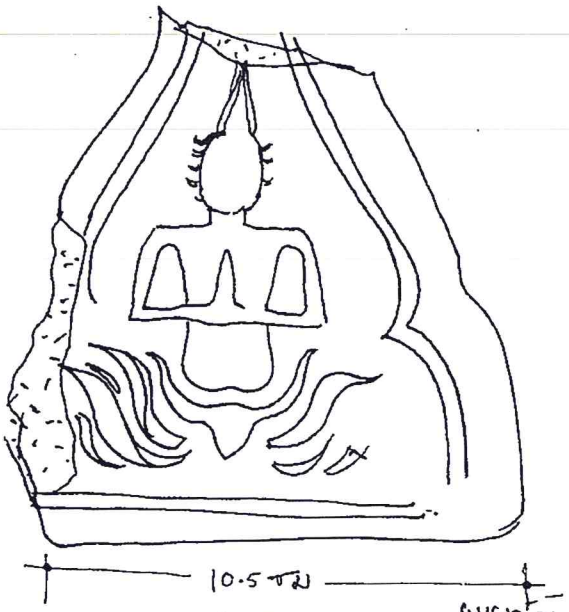

7 ซม
A1

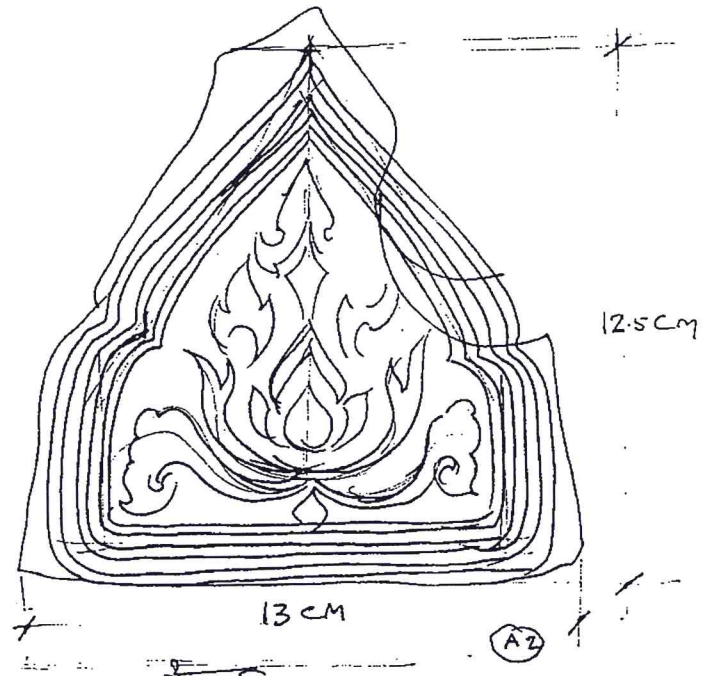

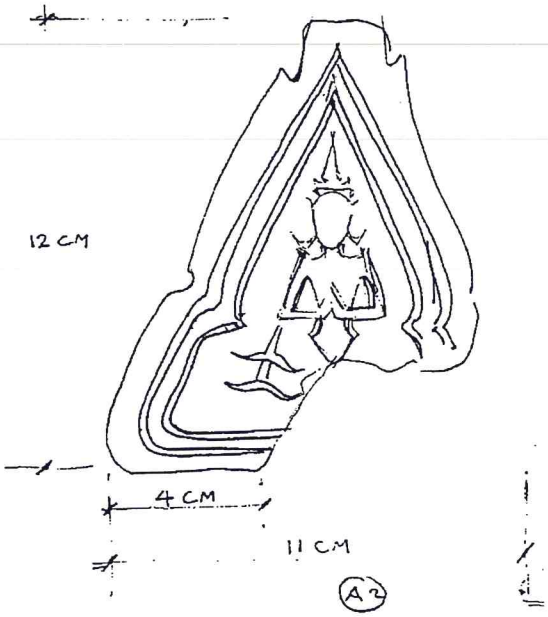
A1 กระเบื้องเชิงชาย วัดหัวโขง ต.ช้างม่วง อยุธยา

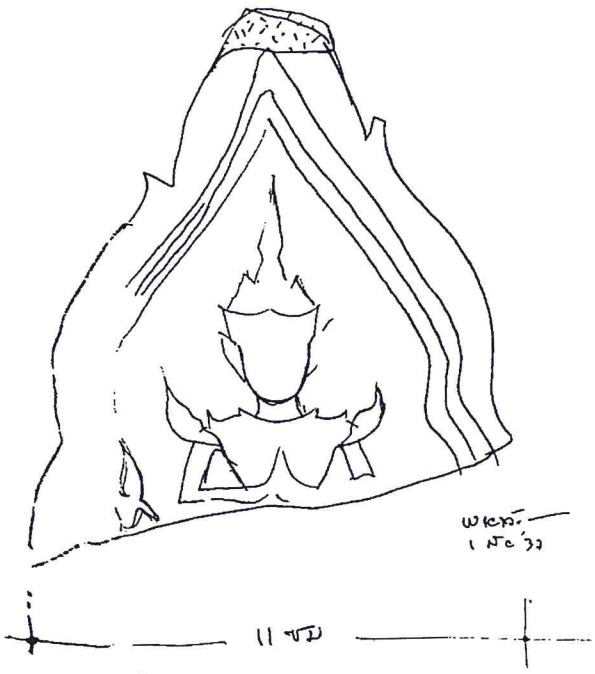

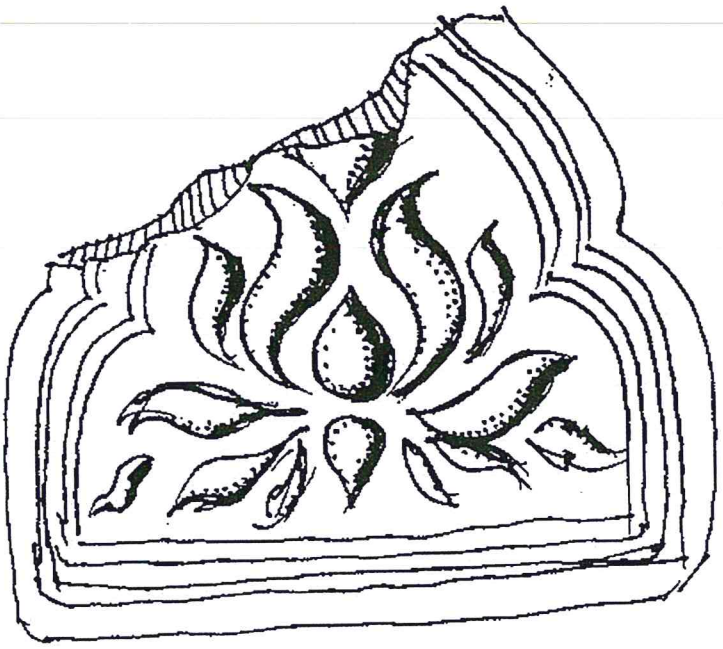
A2-B2 กระเบื้องเชิงชาย วัดกลางบ้านแพน ต.ช้างใหญ่ อ.บางปะอิน อยุธยา

10.5 ซม
กระเบื้องเชิงชาย
วัดบ้านศาลตี้ ต.นิวรอ
อยุธยา
A2

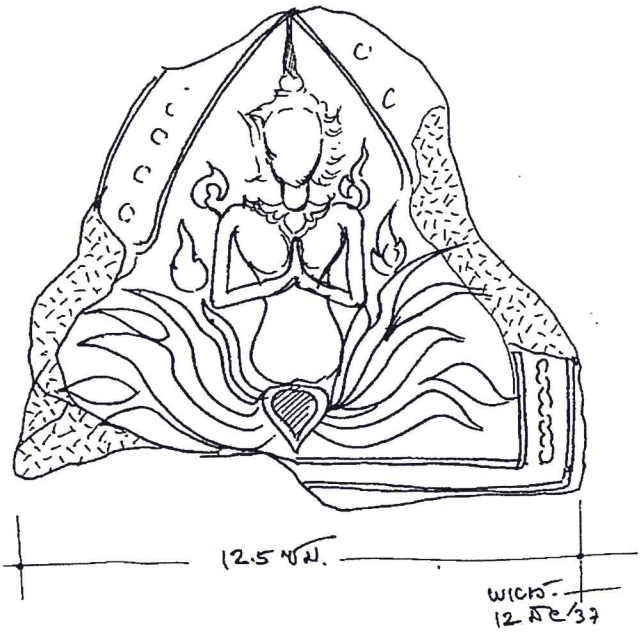

12.5 cm
13 cm
A2
กระเบื้องเชิงชาย
วัดพระปรางค์ทุ่งออก อ.บางปะหัน
แบบ

12 CM
4 CM
11 CM
A2

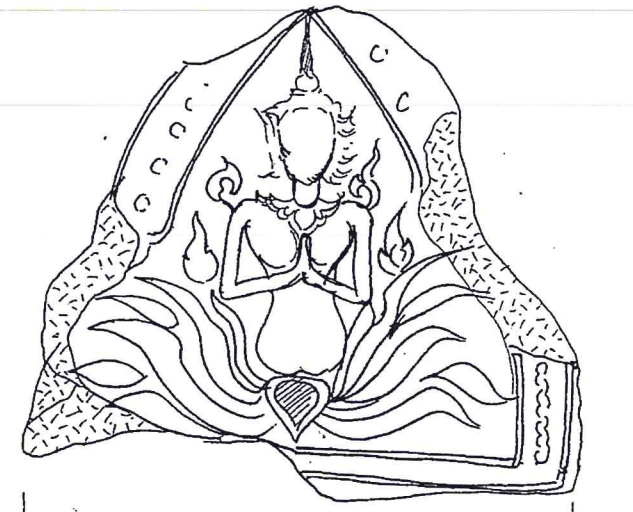

11 CM
A2

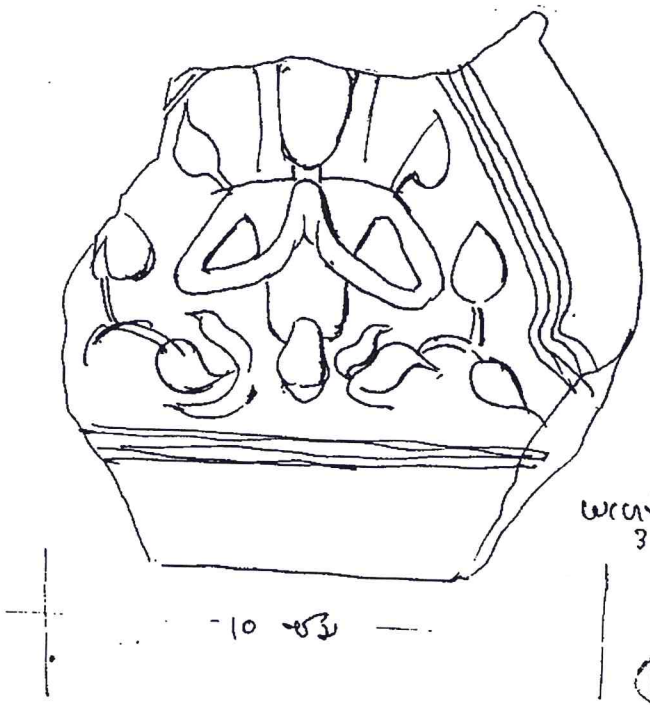

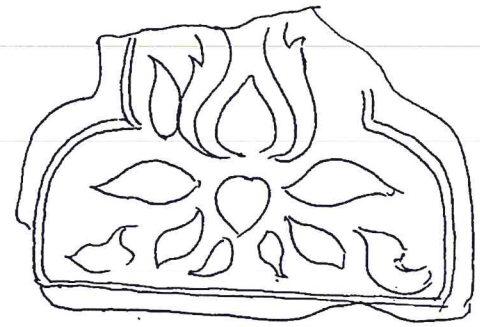
A – B

B1

12.5 ซม.
B1

10 ซม.
B1

12 ซม.

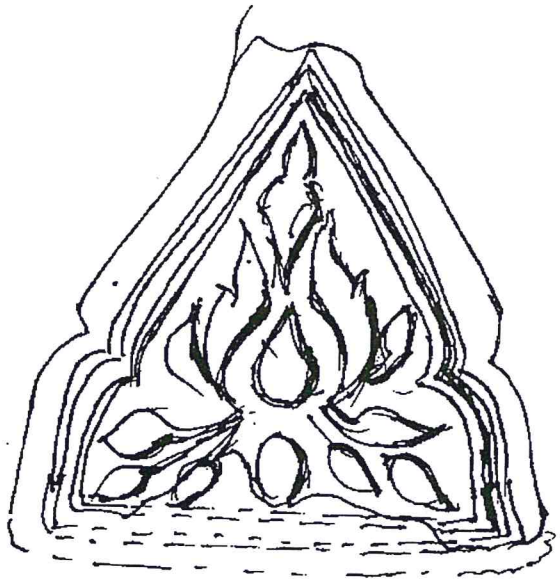
B1

กระเบื้องเชิงชาย
วัดท่าเยอ ต.สำเภาล่ม อ.เมือง
พบจาก
หลุม ขุดค้น ปี พ.ศ. 37

B1

5 ซม.

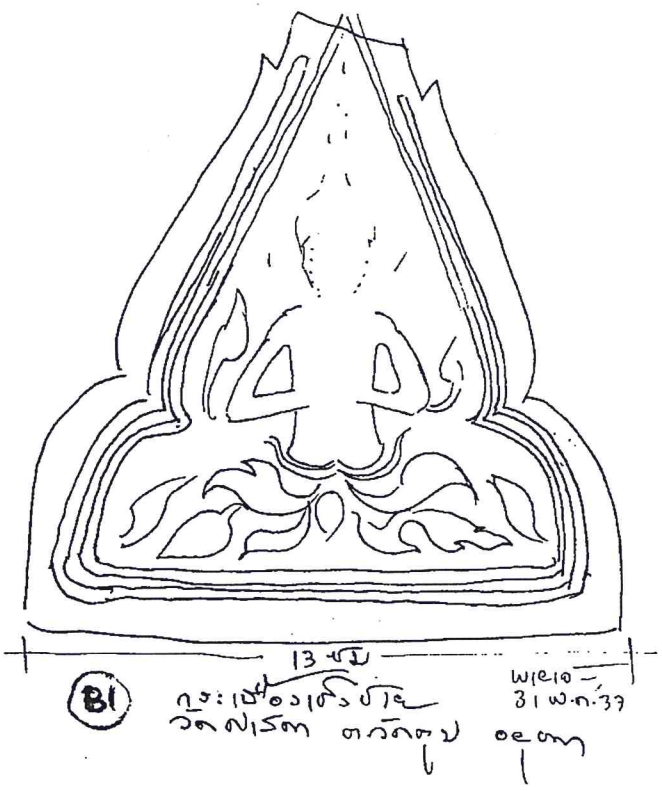

B1

วัดท่าเยอ ต.สำเภาล่ม
อ.เมือง ปี พ.ศ. 36

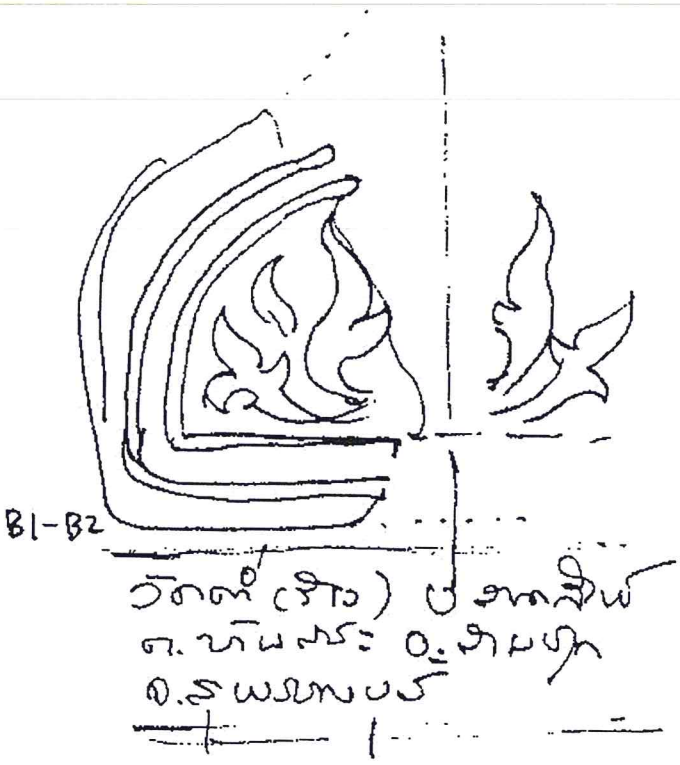

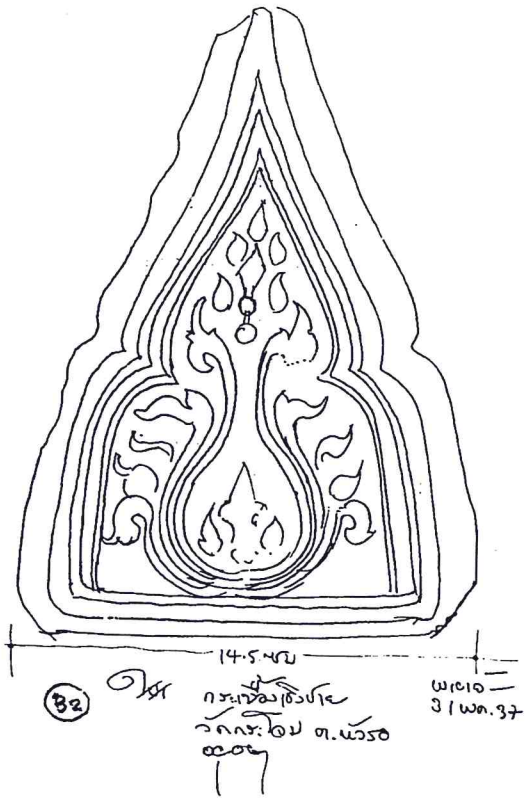
B1

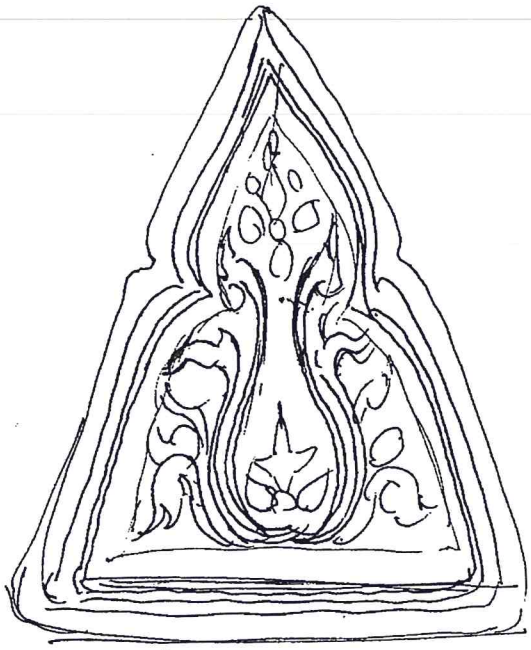

13 ซม.

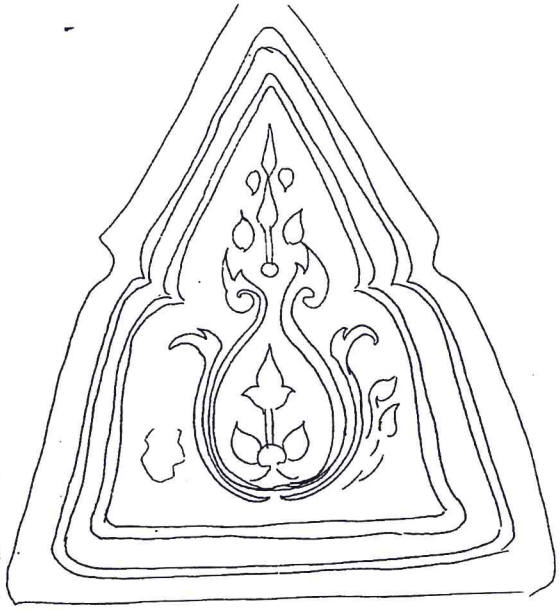
B1

B1-B2

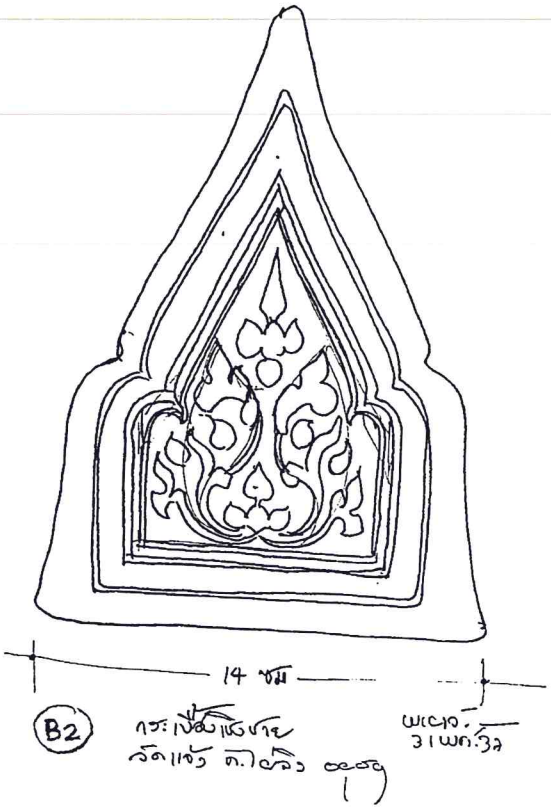

14.5 ซม.
B2

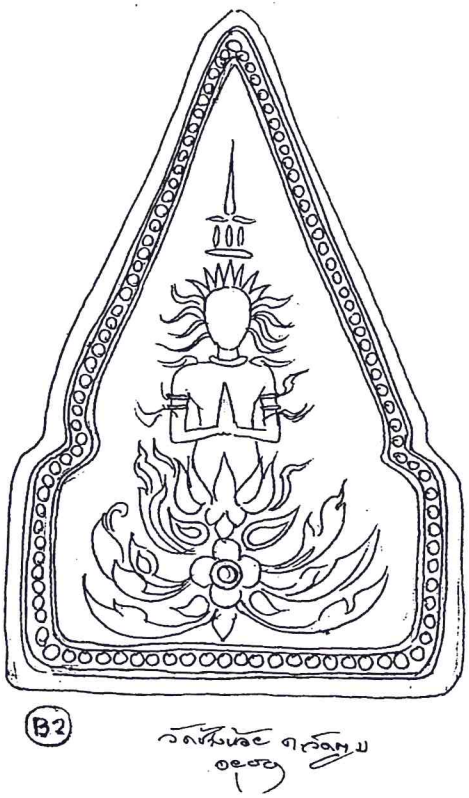

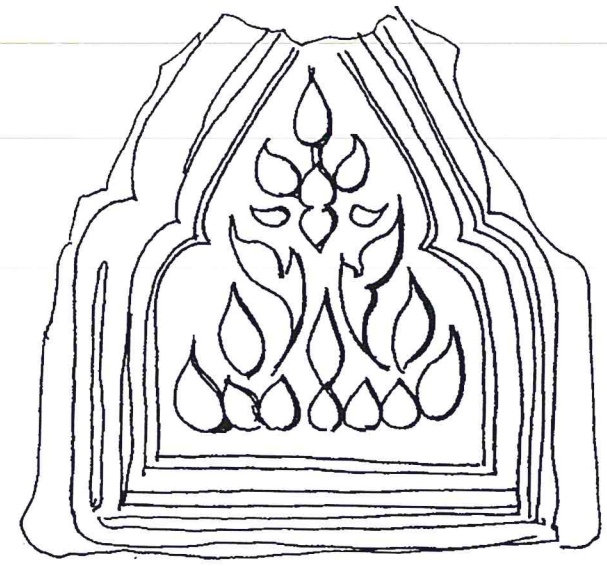
B2

B2

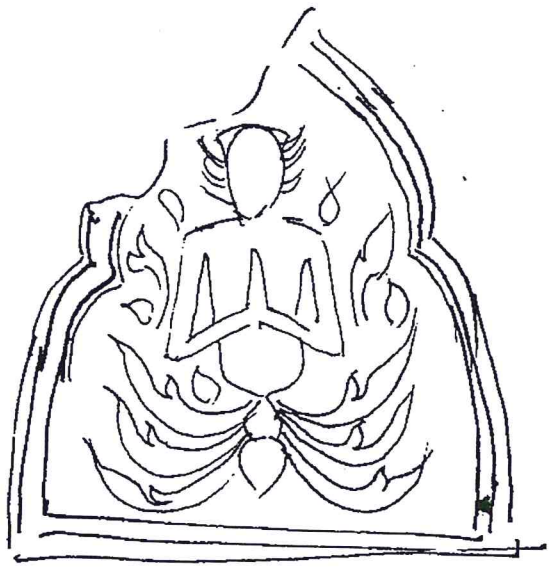

14 ซม.
B2

B2

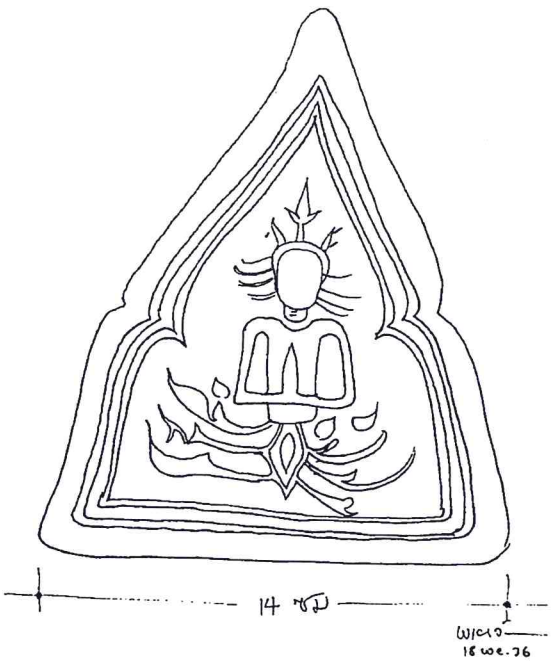
B2

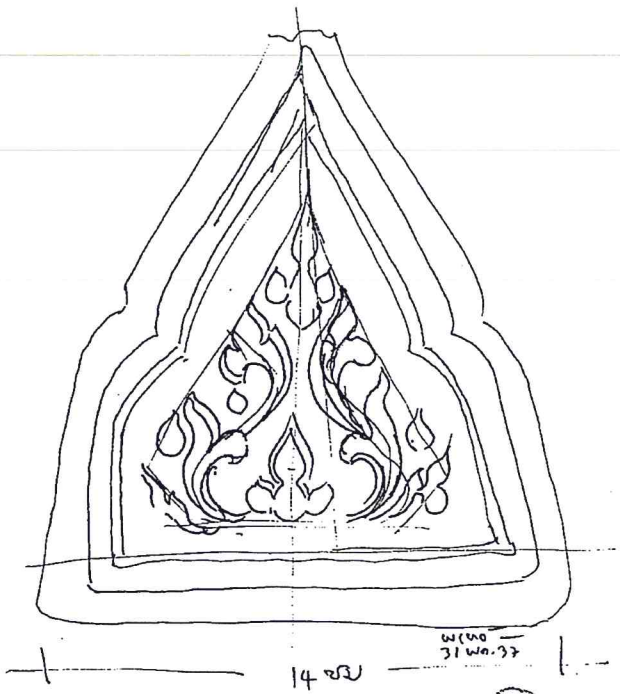
กระเบื้องเชิงชาย
วัดพระพุทธบาทน้อย
อยุธยา

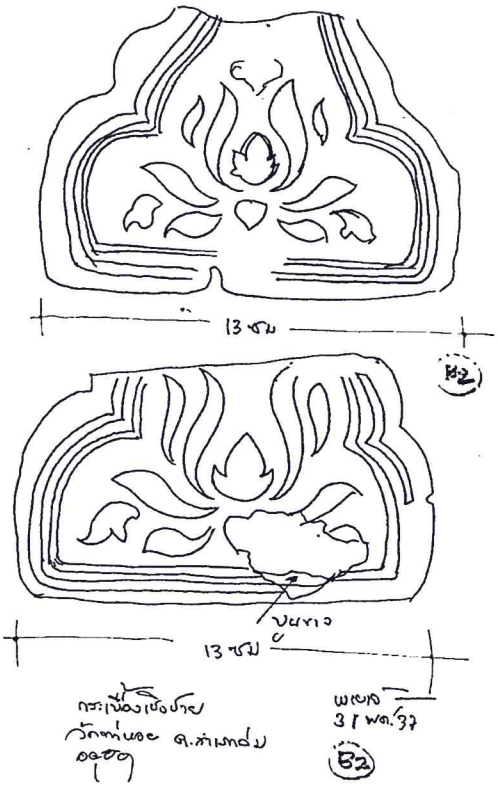
ลวดลายกนกก้านขด
ต.พระพุทธบาท อยุธยา B2
16 ส.ค. 37

14 ซม
B2
1 ซม.

14 ซม
B2
1 ซม.

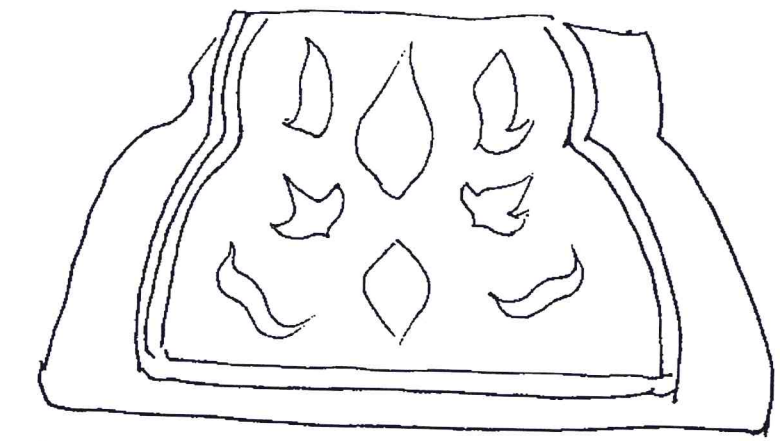
กระเบื้องเชิงชาย
วัดท่าหอย ต.ท่าเสด็จ อุตรดิตถ์

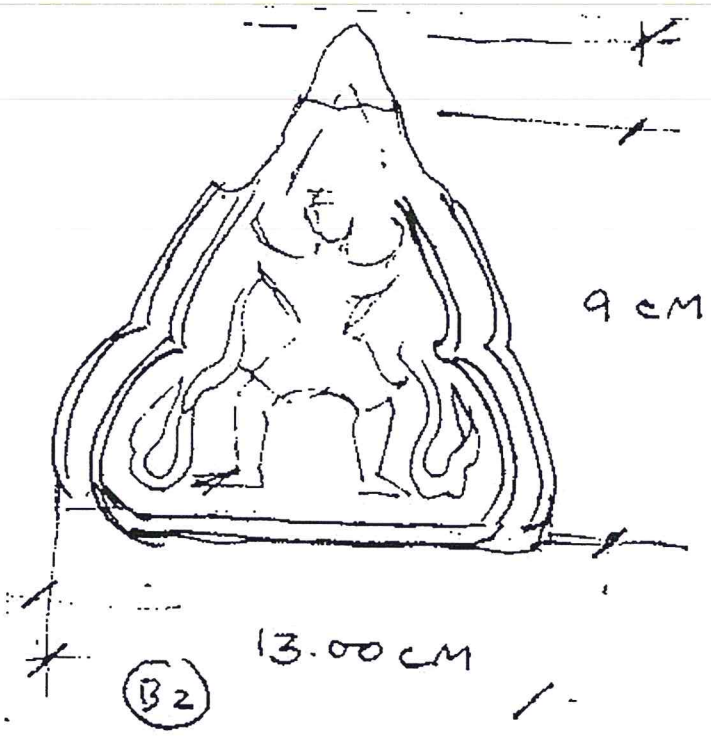
กระเบื้องเชิงชาย
วัดท่าหอย ต.ท่าเสด็จ
อุตรดิตถ์

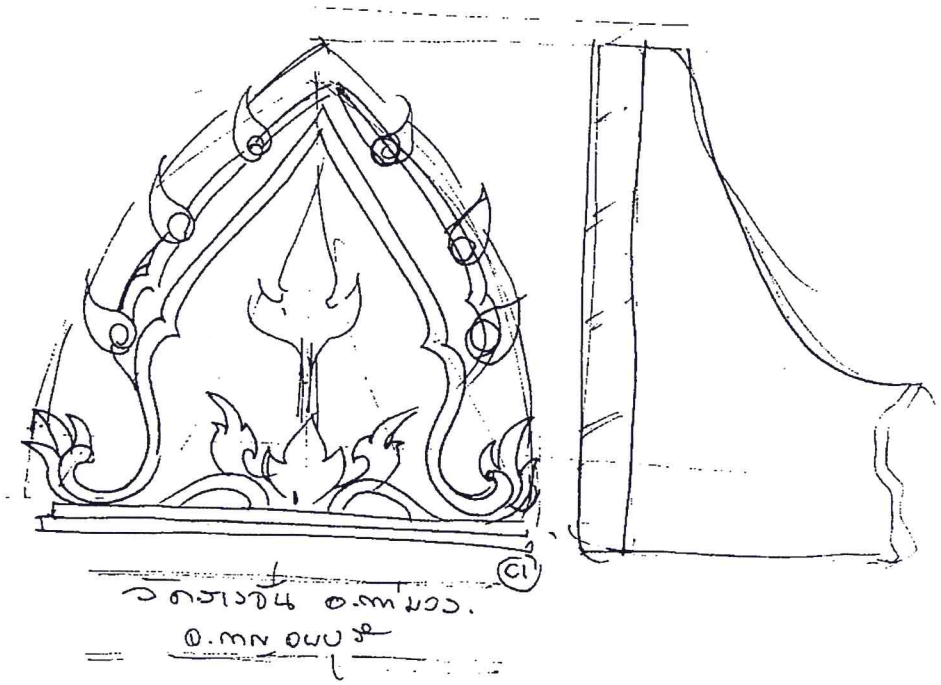

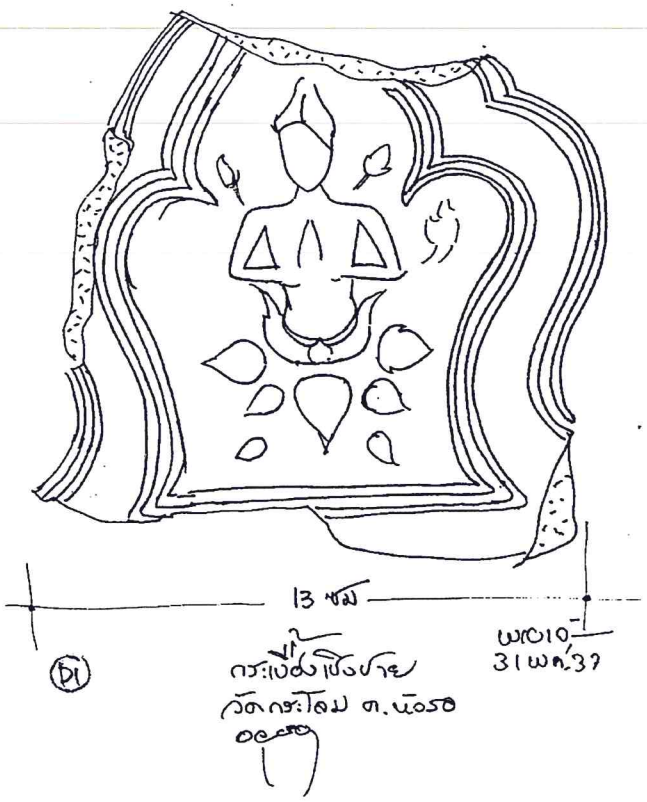
B2

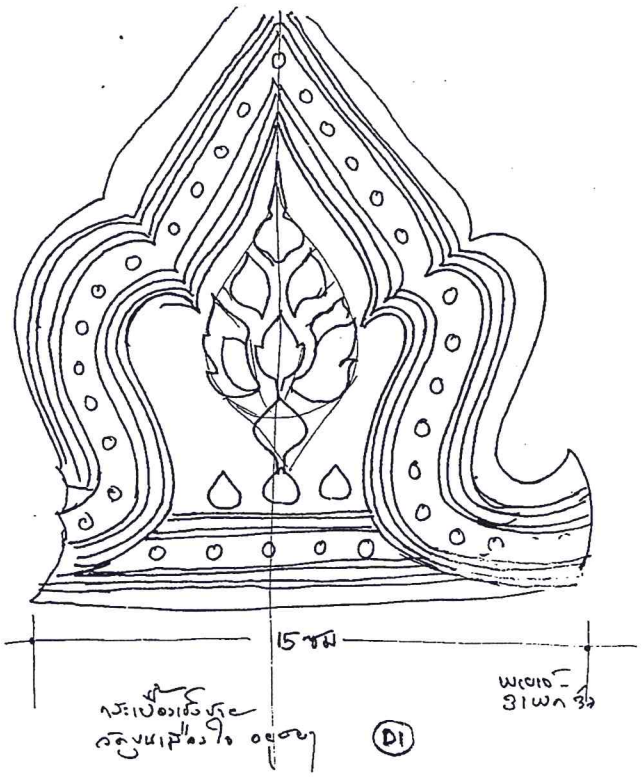

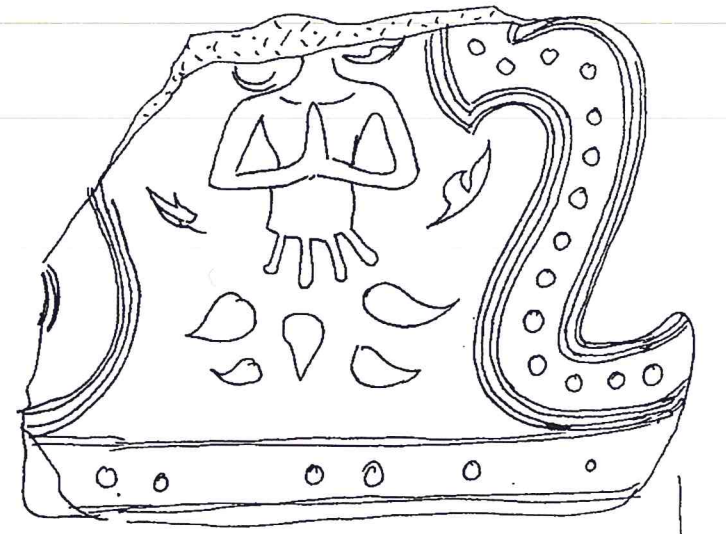
B2

9 cm
13.00 cm
B2

C1

13 ซม.
D1

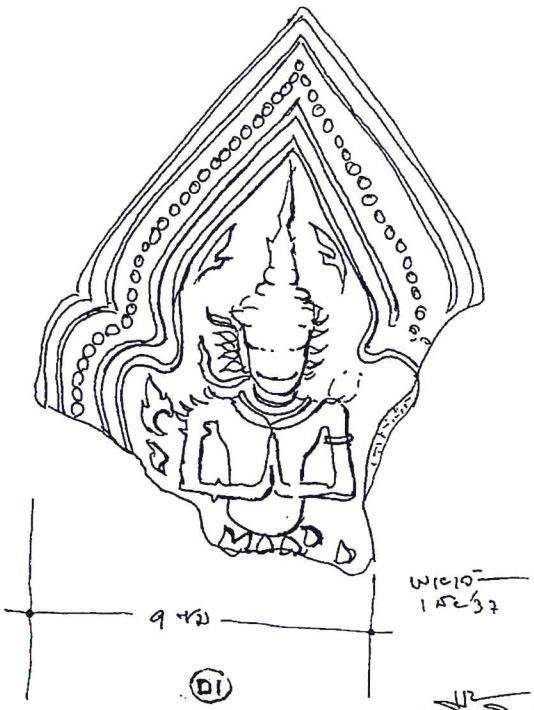

15 ซม.
D1

D1

กระเบื้องเชิงชาย

วัดใต้ลอง ต.ปู่มะนาว อ.เถิน

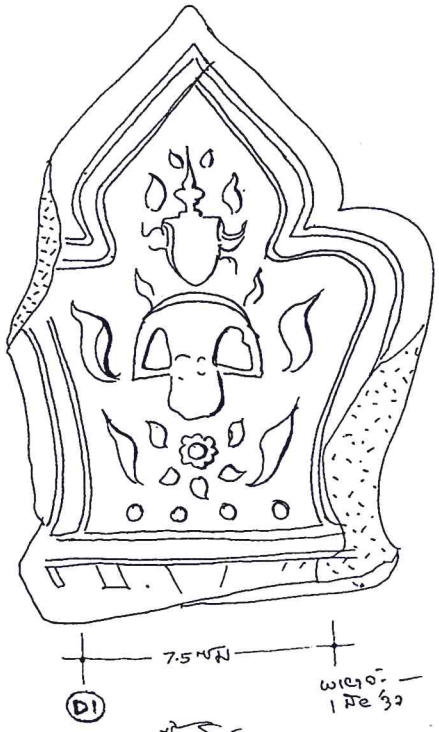
D1

กระเบื้องเชิงชาย

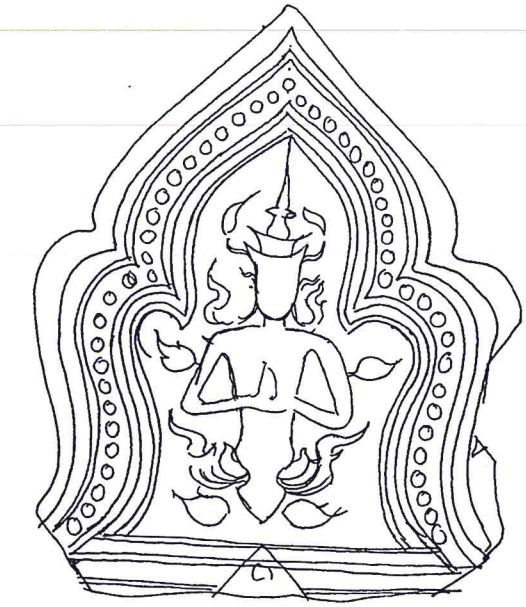
วัดขุมทอง ต.นิคม อ.เถิน

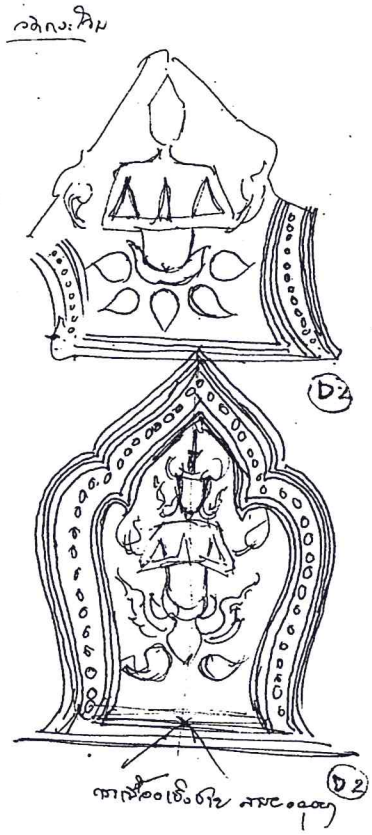

D1 กระเบื้องเชิงชาย
วัดวาทพลี อยุธยา

D1
กระเบื้องเชิงชาย
วัดพนัญเชิง อยุธยา

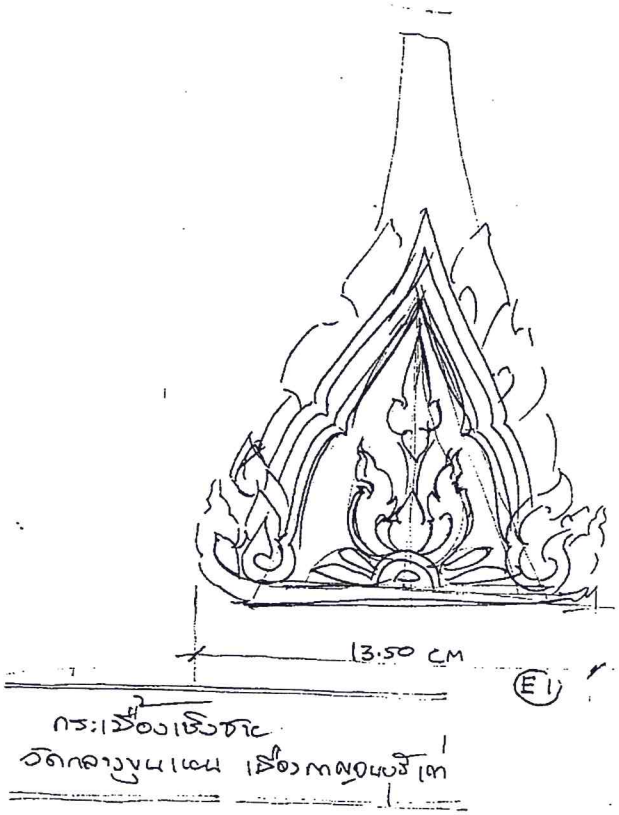

12 ซม
D2

D2
D2

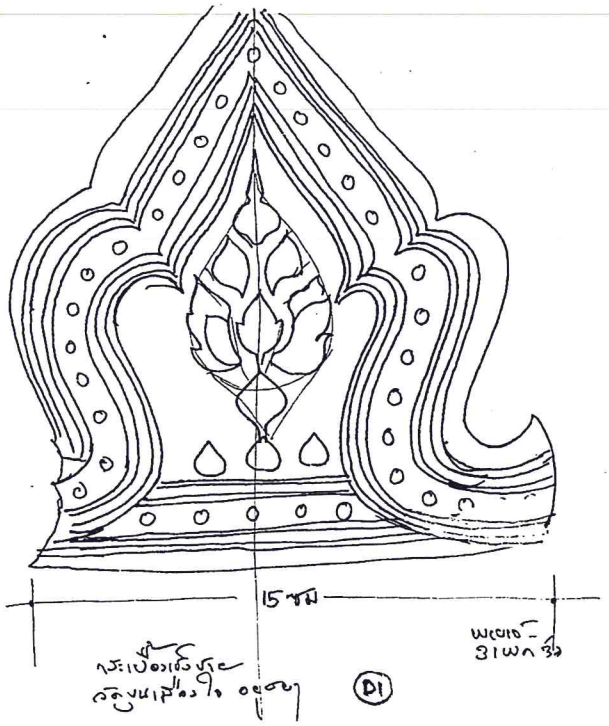
D2

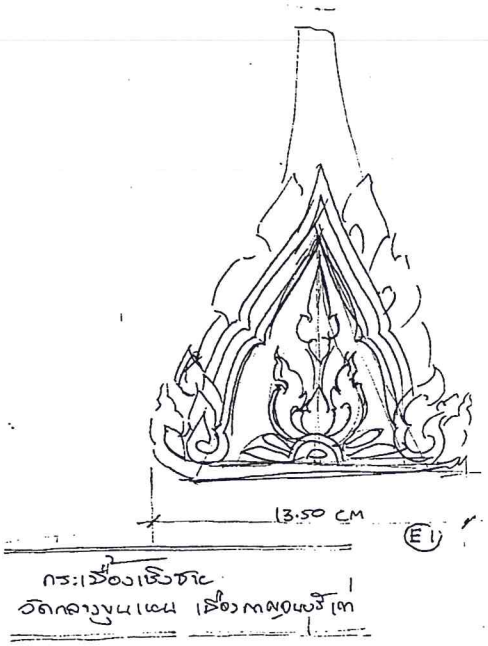
กระเบื้องเชิงชาย
ลักษณะ
ค. ปลาย ตอน
พิมพ์
18 มี.ค. 36

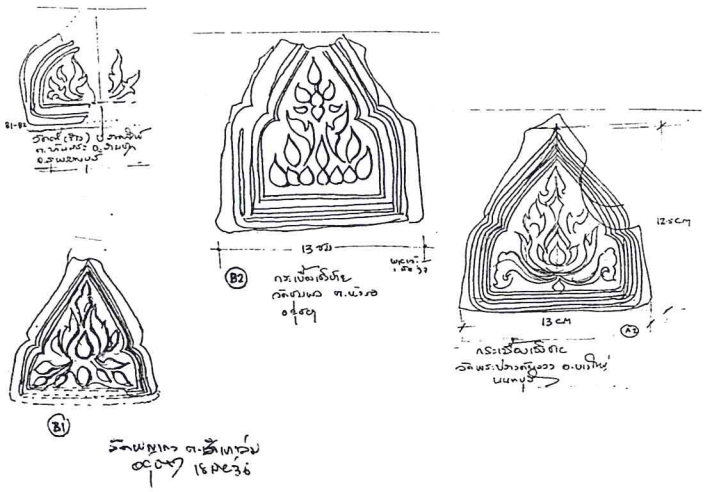

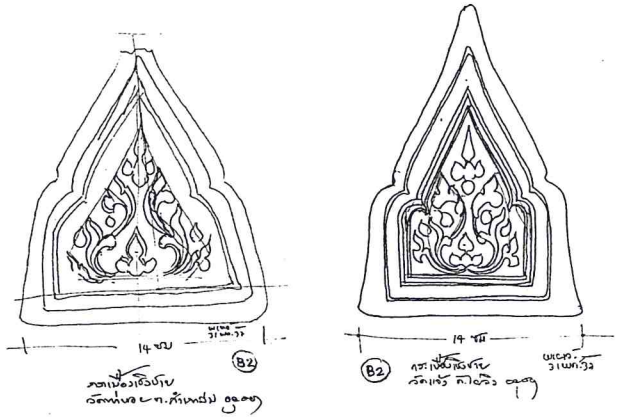
E1

กระเบื้องเชิงชาย
ลักษณะ เชื่อมกับ

15 ซม
D1

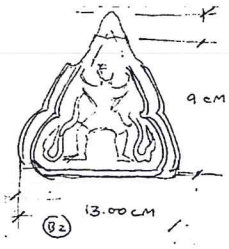

13.50 cm
E1

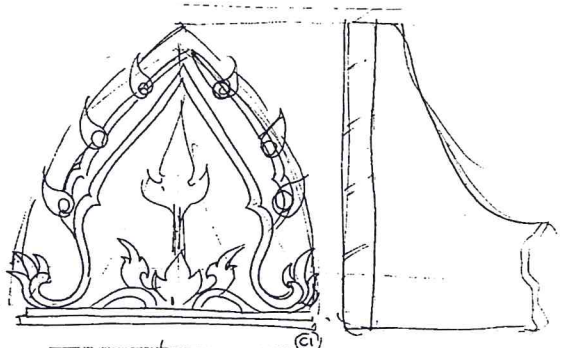

13 ซม
B2
12 cm
13 cm
A2
B1

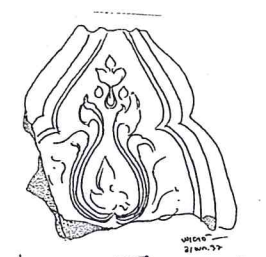

14 ซม
B2
19 ซม
B2

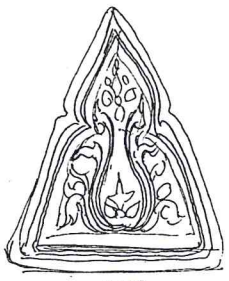

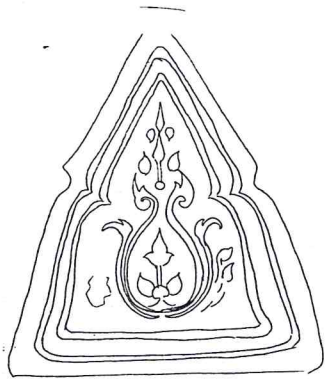
A2-B2

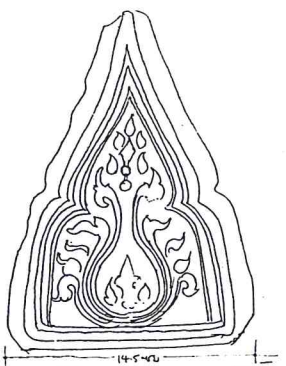

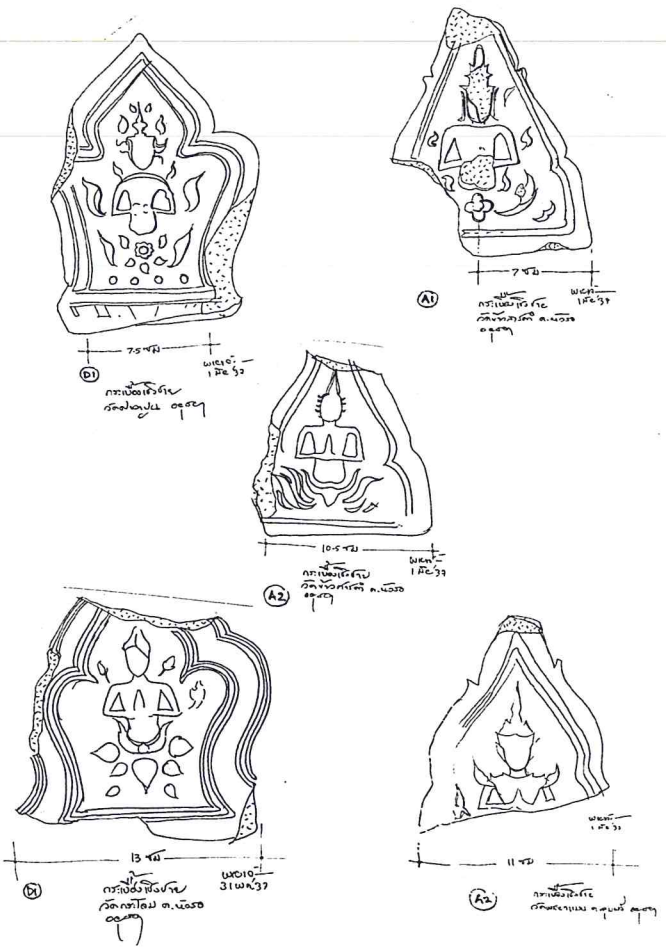

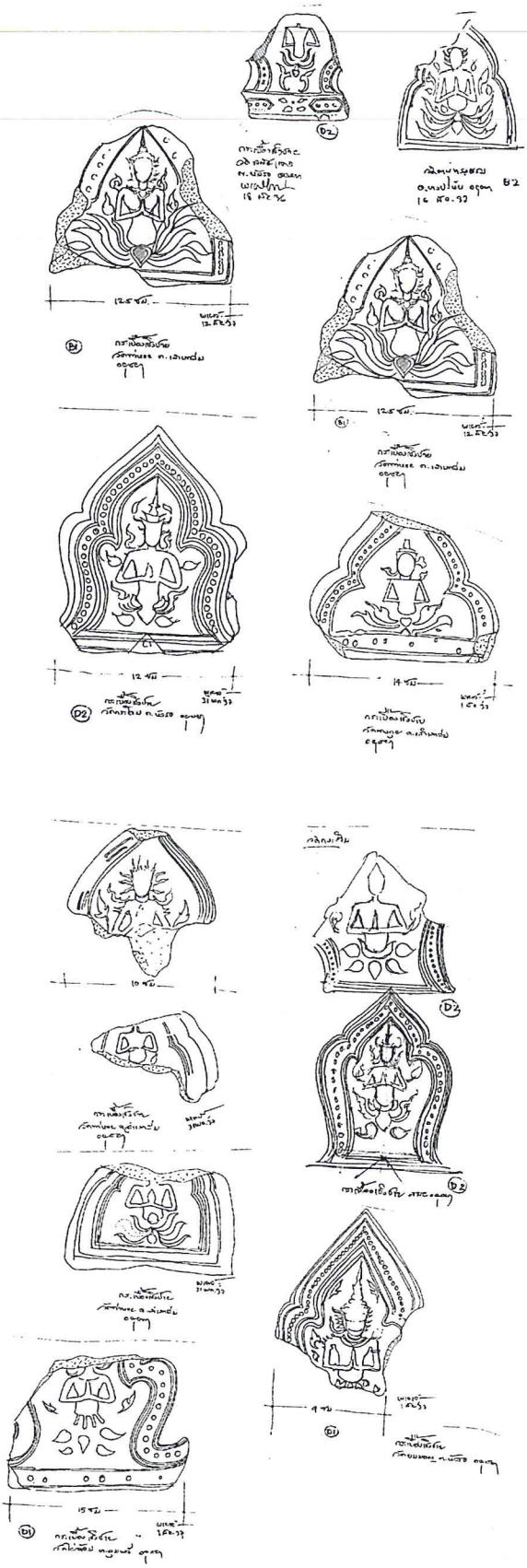

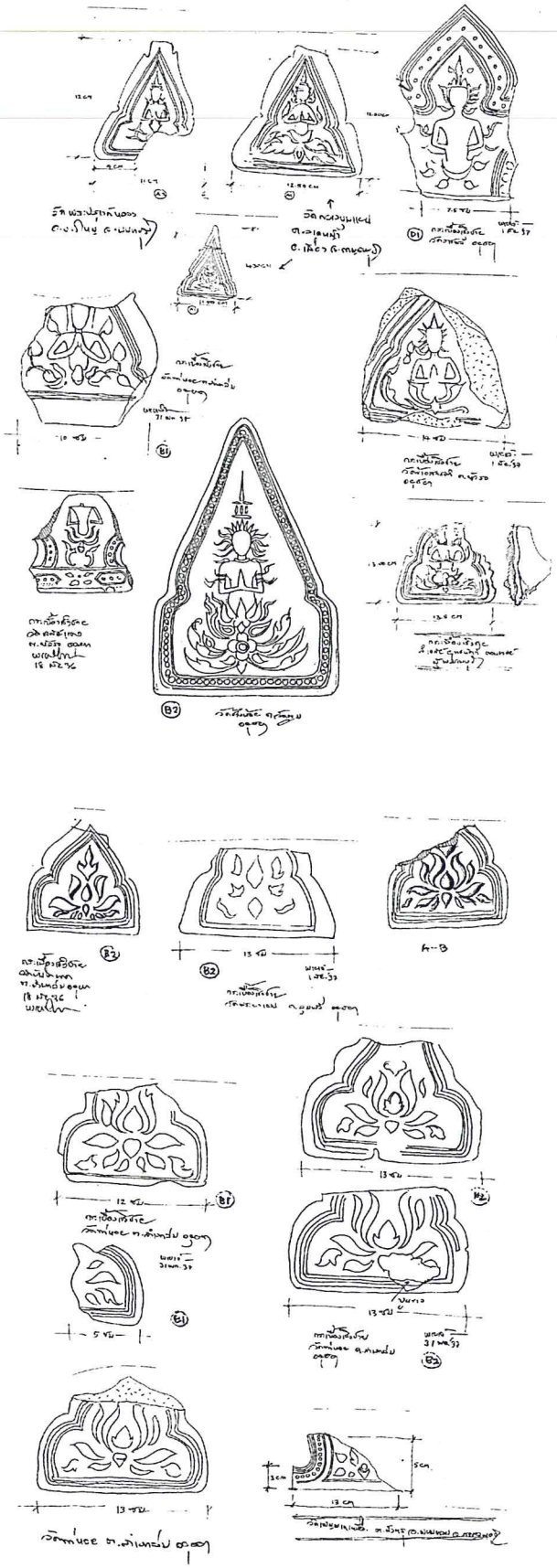

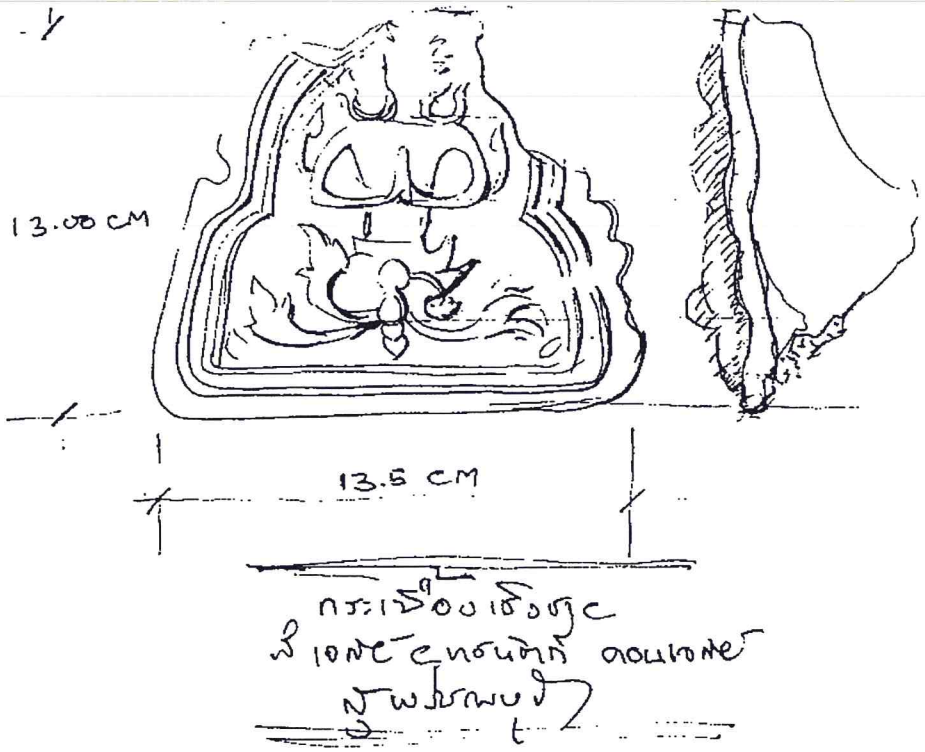

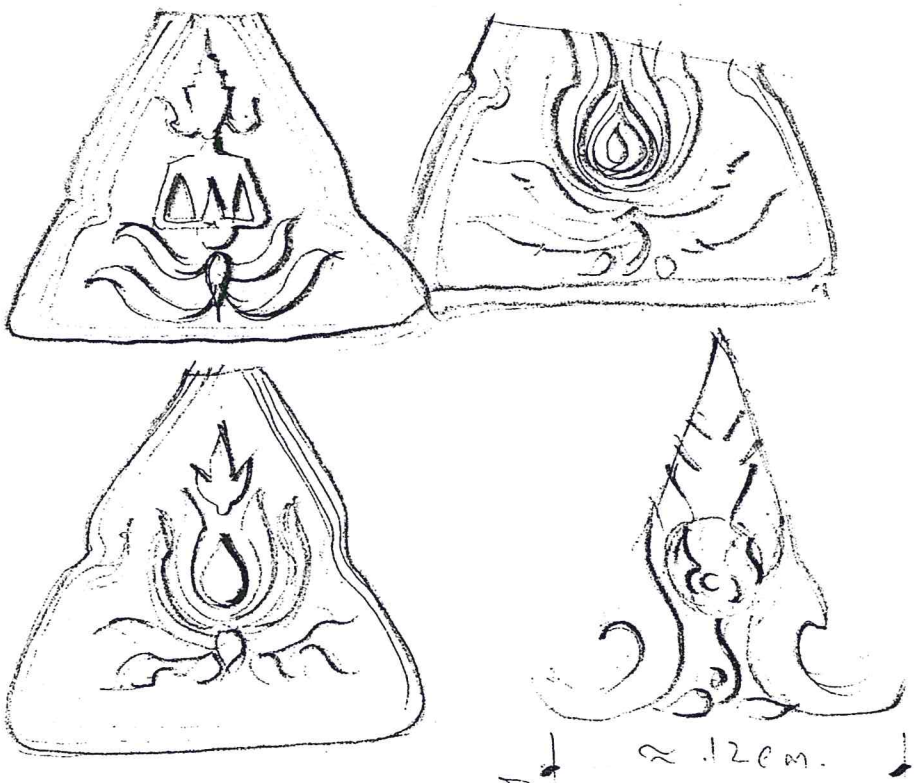

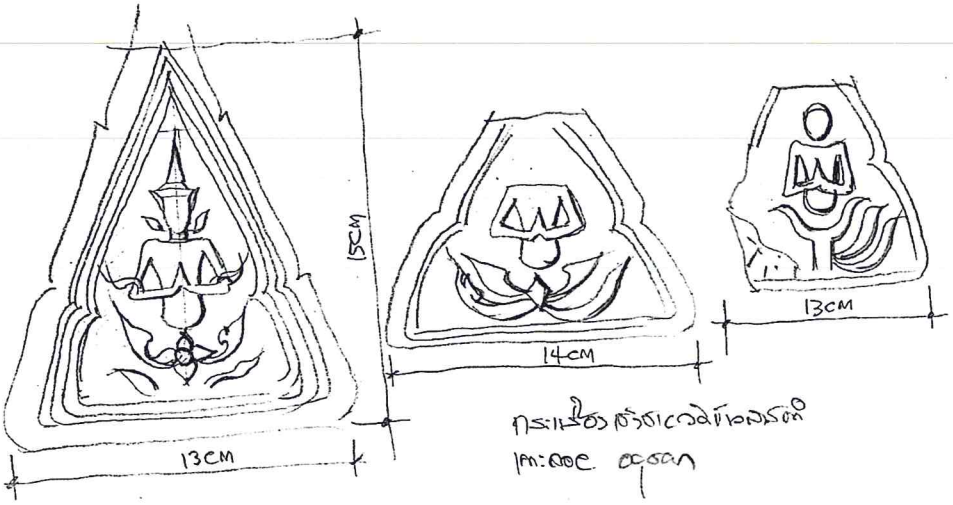

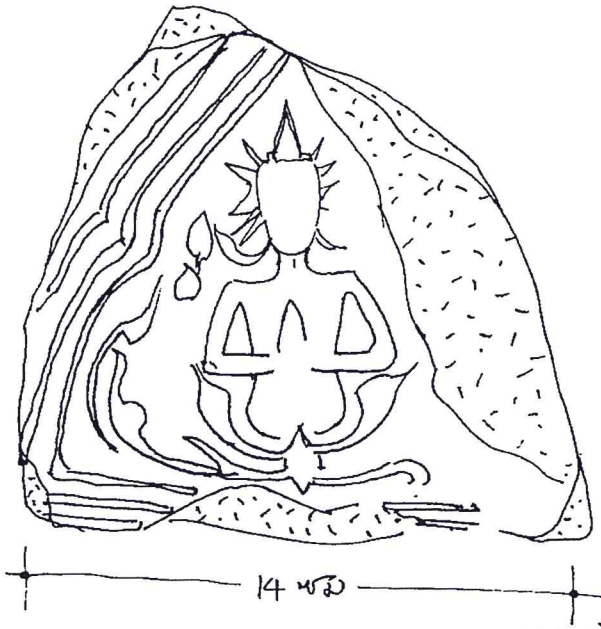

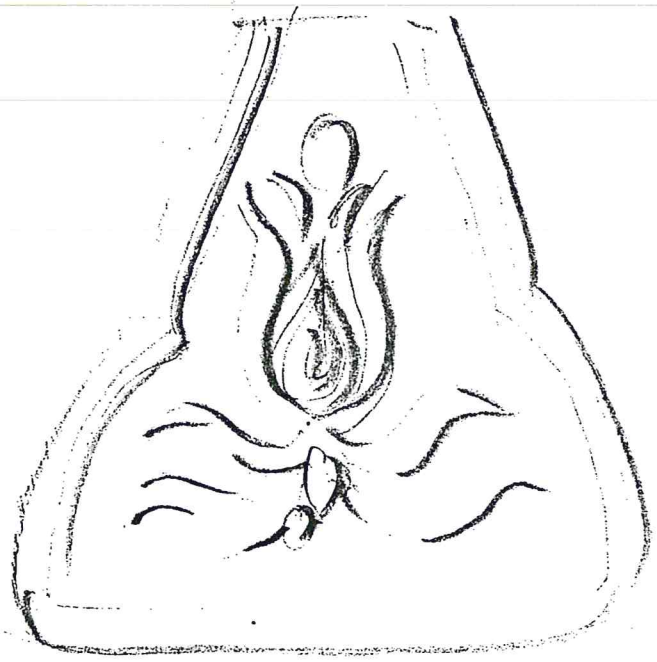

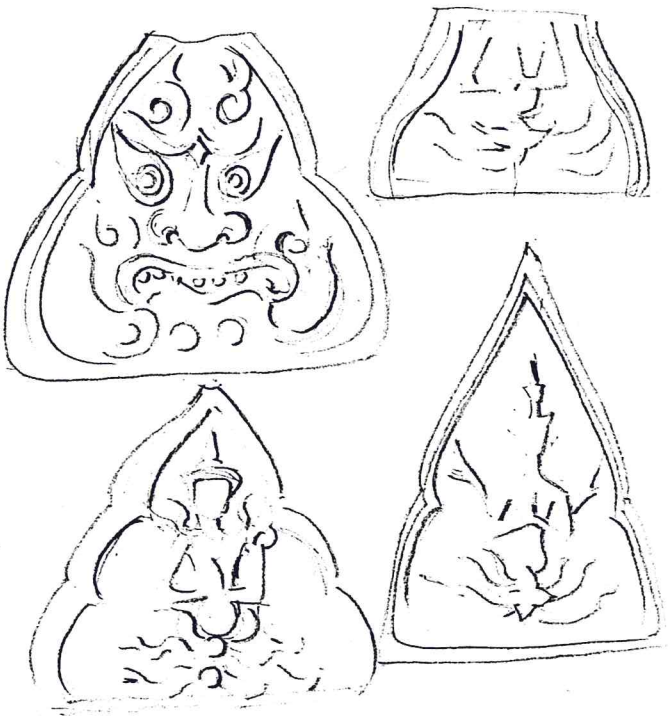

13.00 CM
13.5 CM

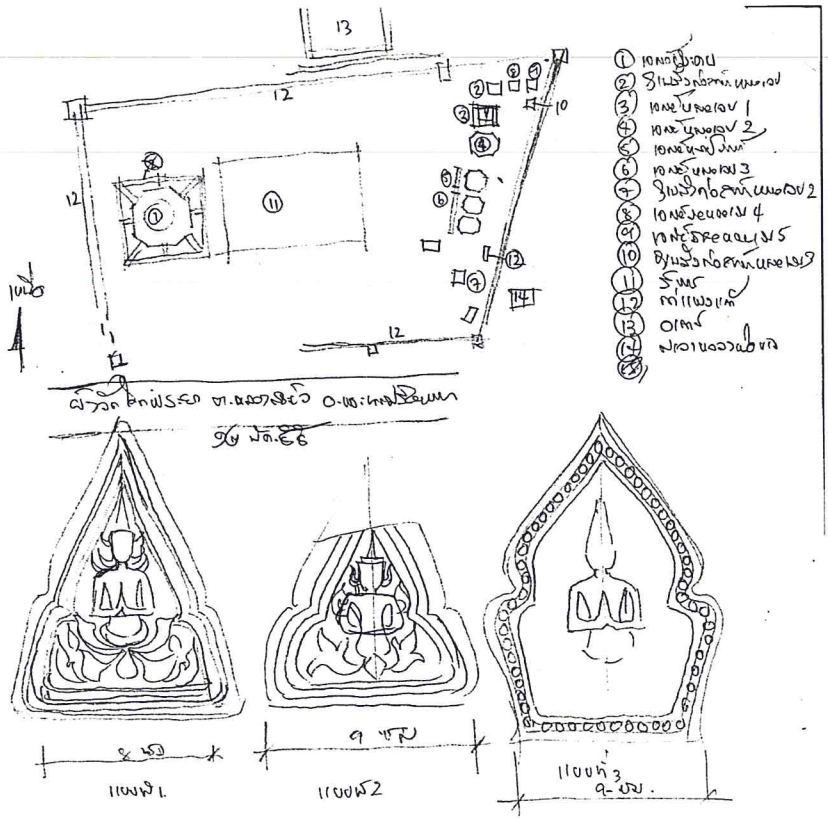

≈ 12cm.

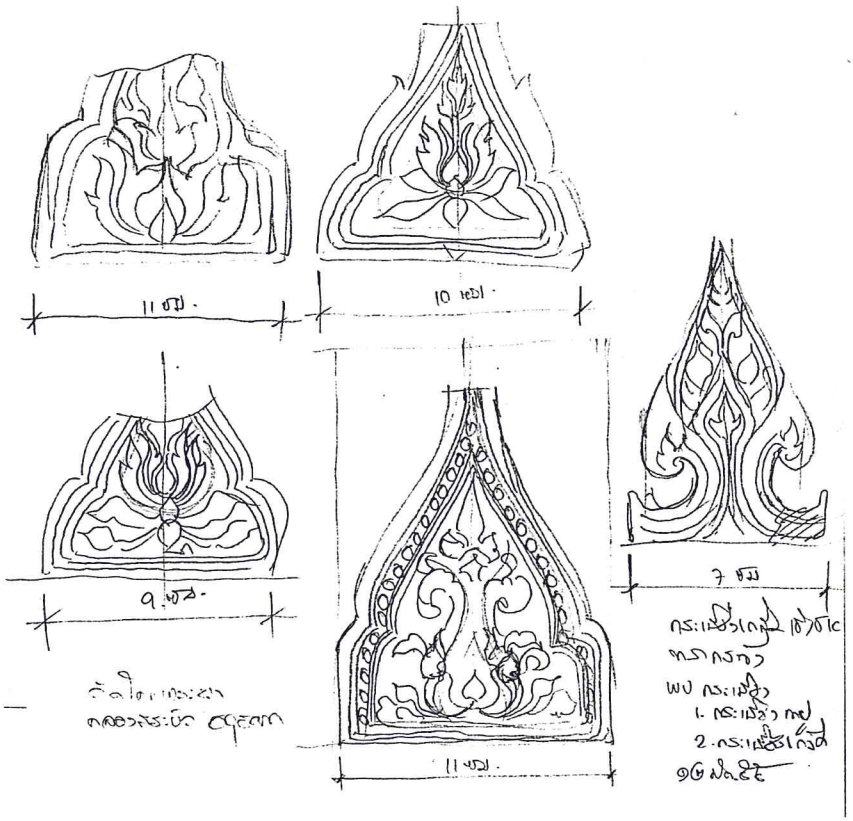

15cm
13cm
14cm
13cm

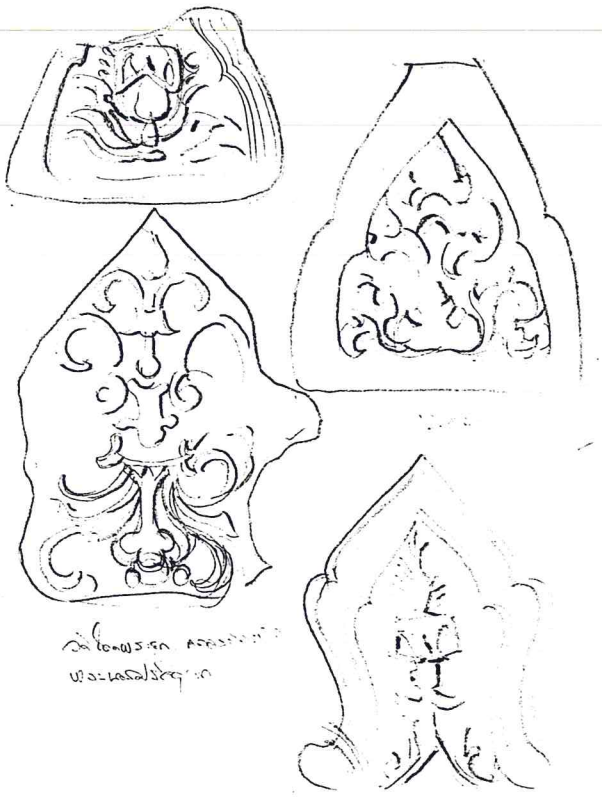

14 ซม

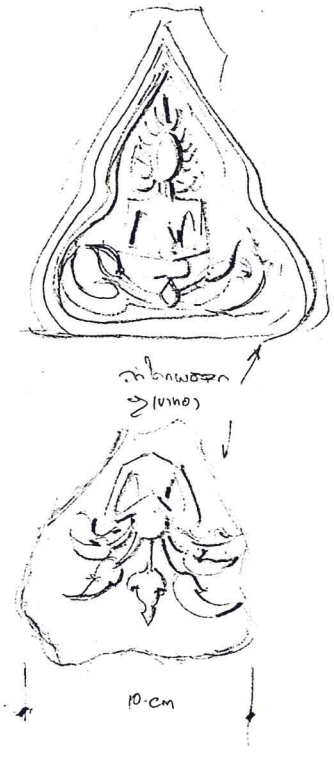

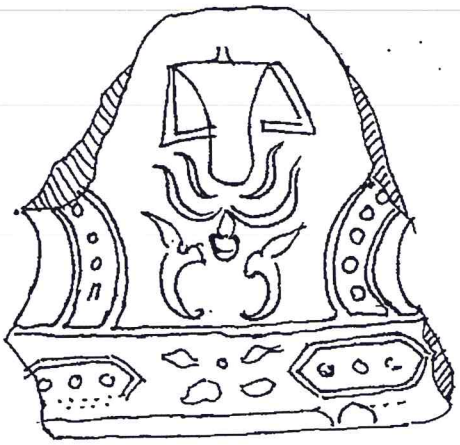

13
12
12
12
10
1
1
11
12
แบบที่ 1
แบบที่ 2
แบบที่ 3

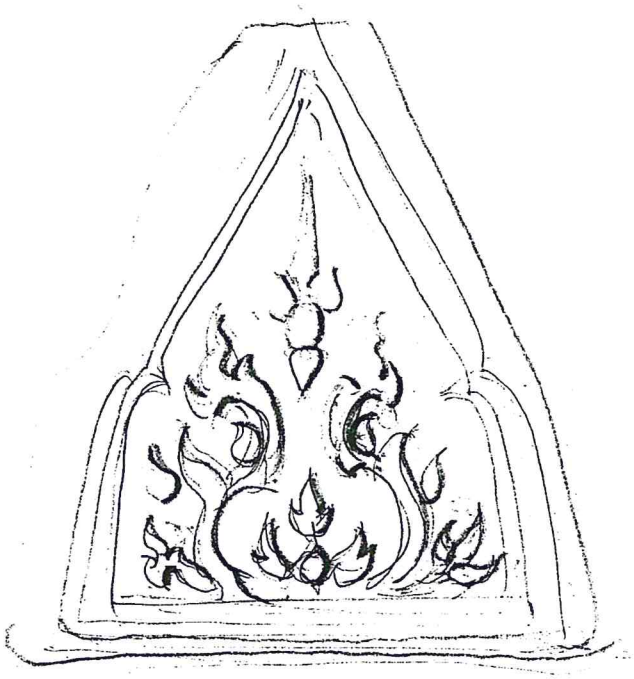

11 ซม.
10 ซม.
9 ซม.
7 ซม.
11 ซม.

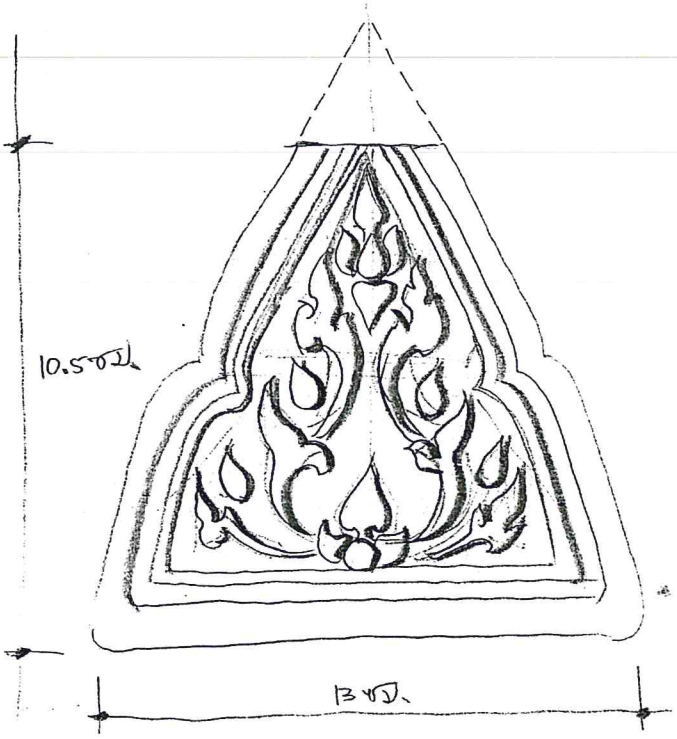

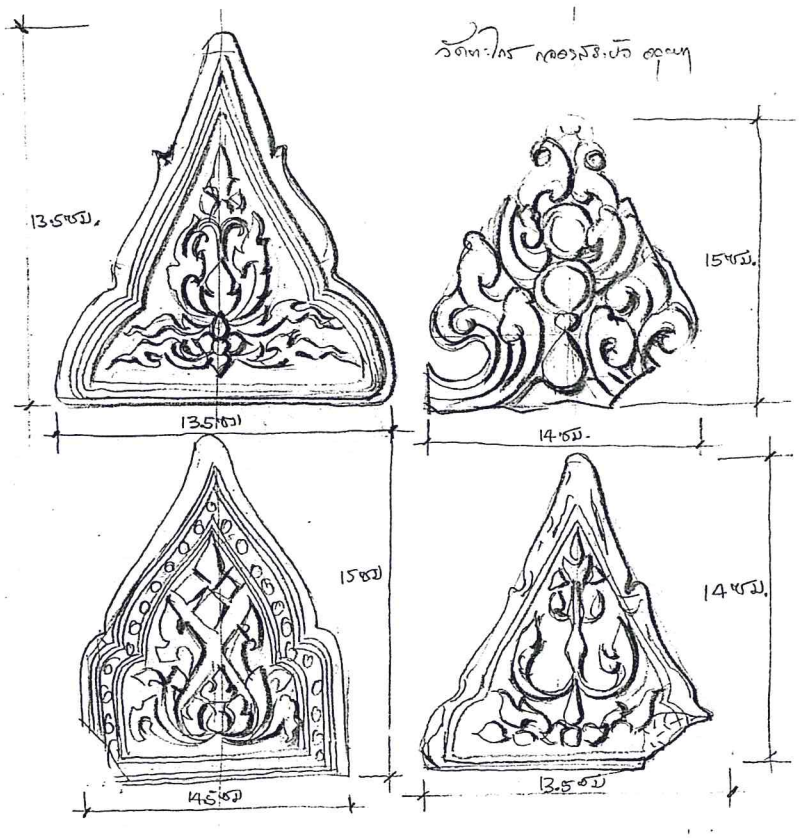

10 cm

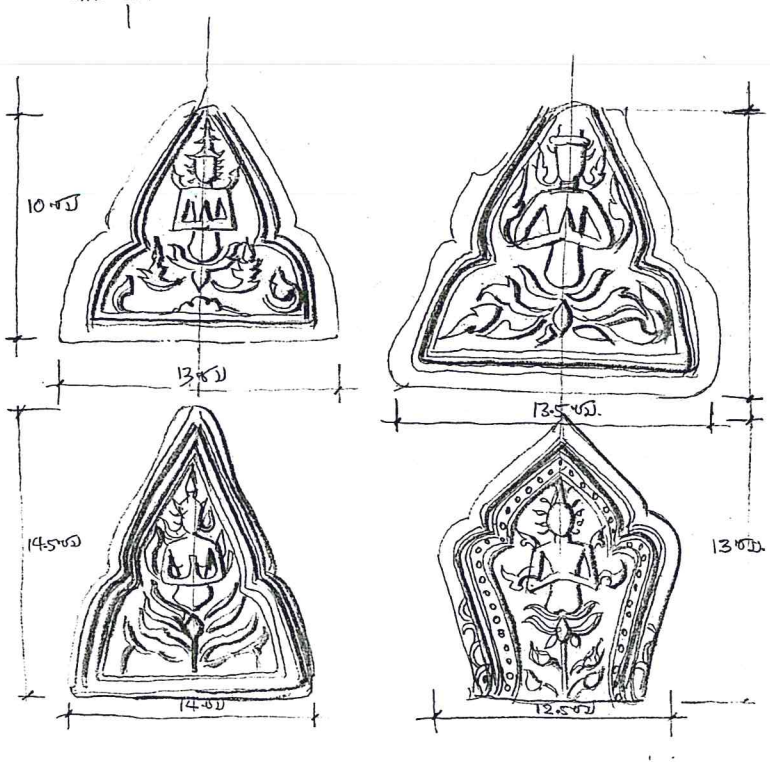

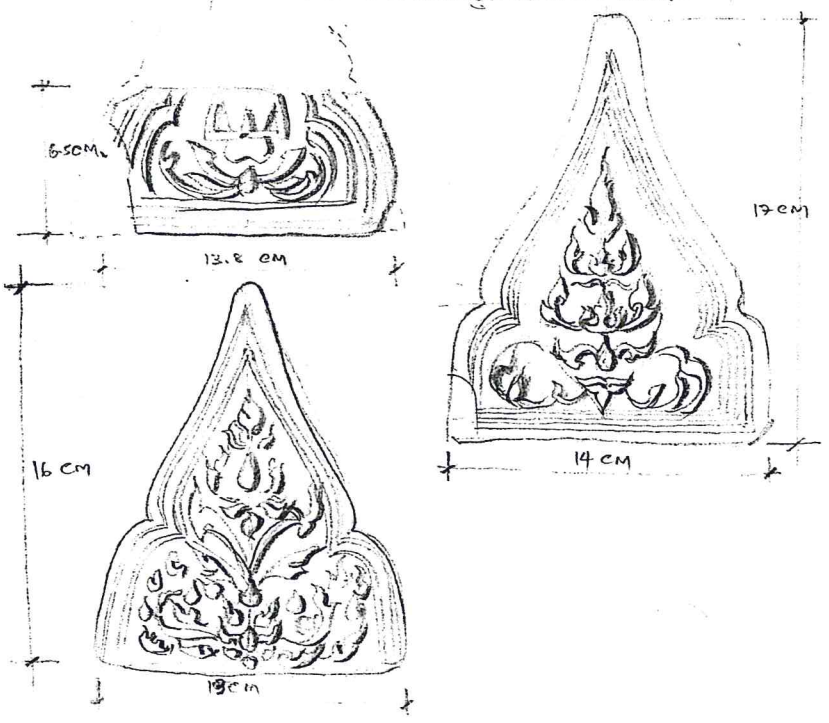

10.5ซม.
13ซม.

13.5ซม.
13.5ซม.
15ซม.
14ซม.
15ซม
14.5ซม
14ซม.
13.5ซม

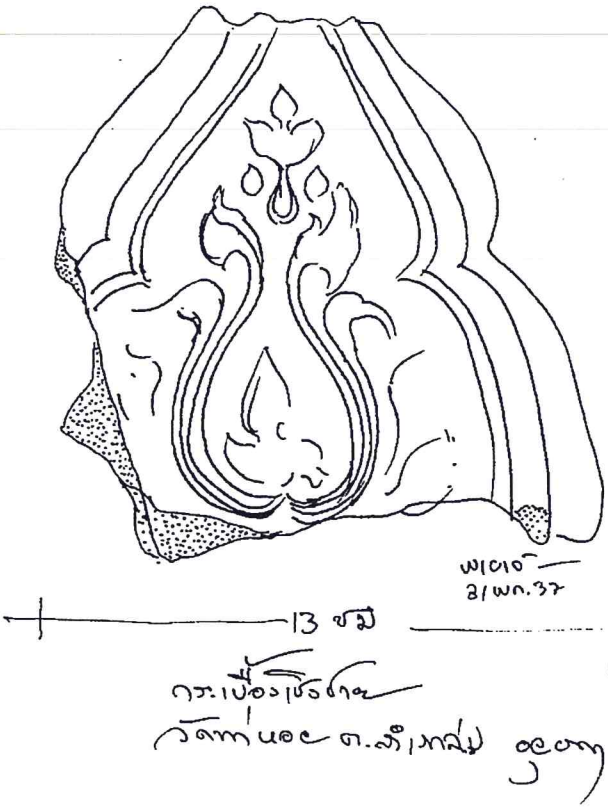

10 ซม
13 ซม
14.5 ซม
14 ซม
13.5 ซม.
13 ซม.
12.5 ซม

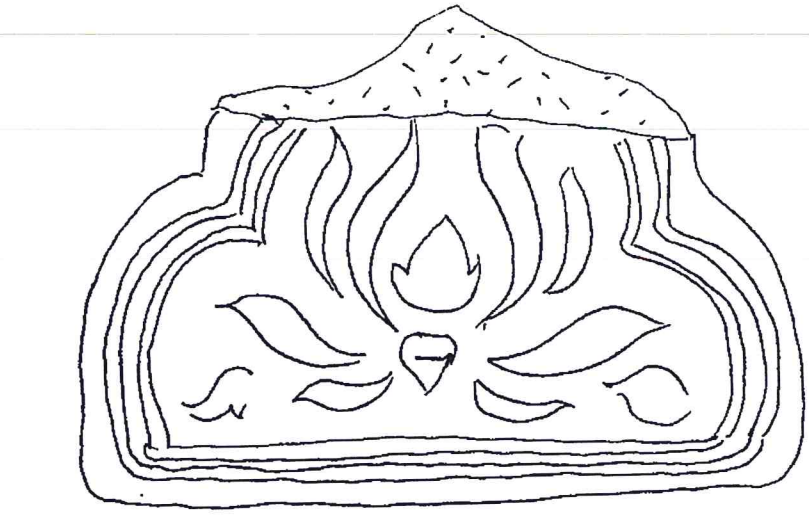

6.5cm.
13.8 cm
16 cm
19cm
17cm
14 cm

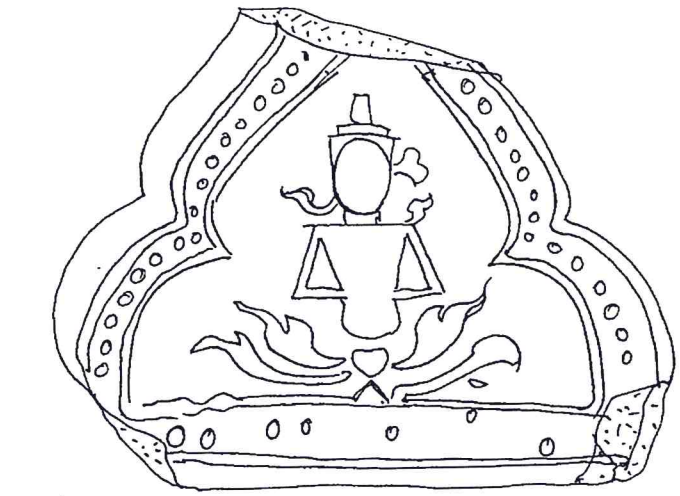

กระเบื้องเชิงชายดินเผา วัดท่าโขลง ตำบลวัดตูม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

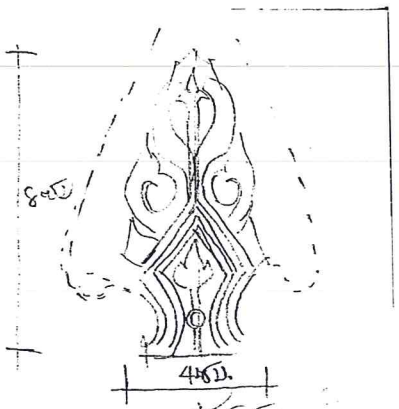
13 ซม.

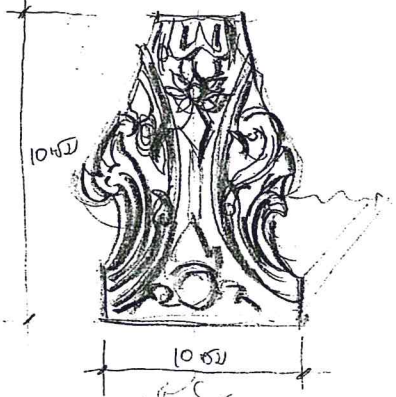

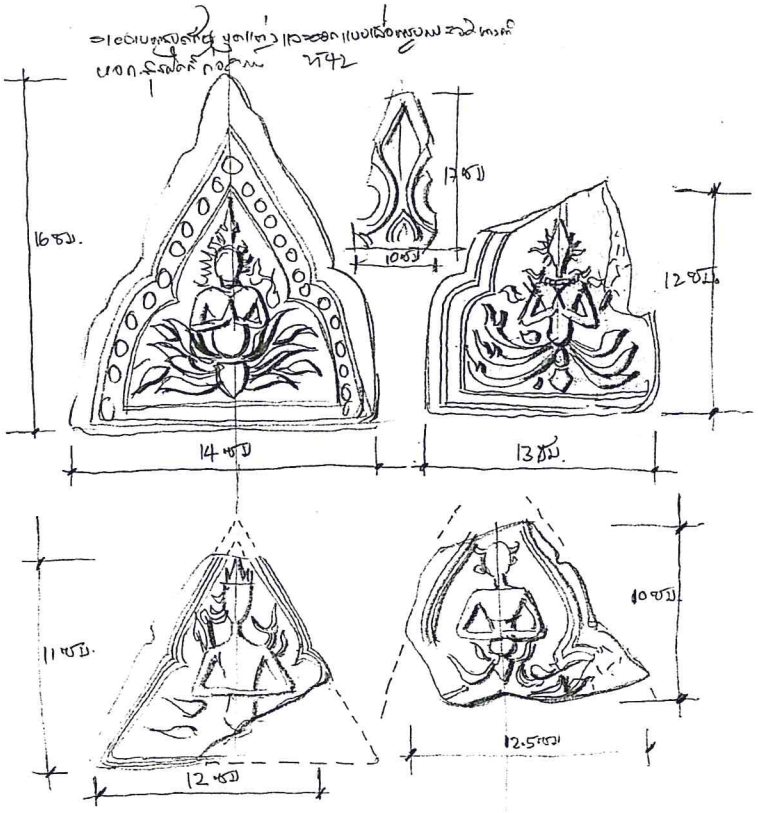
14 ซม.

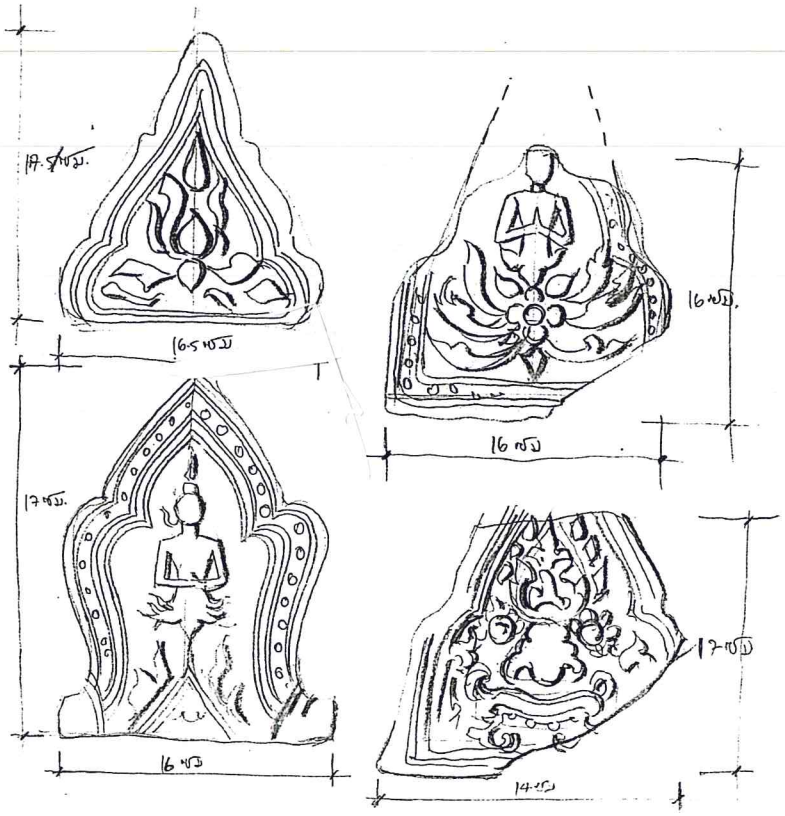
พิมพ์ที่
1 มีค 57

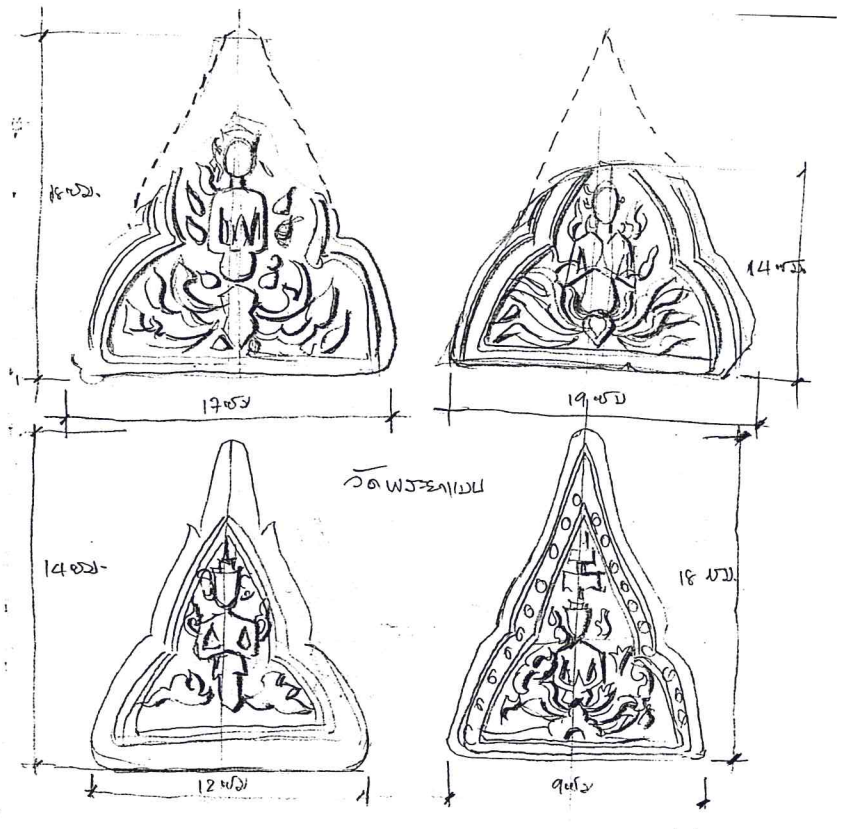
ภาพที่
กระเบื้องเชิงชาย
วัดหนองกูด ต.สร้างแหล่ม
อยุธยา

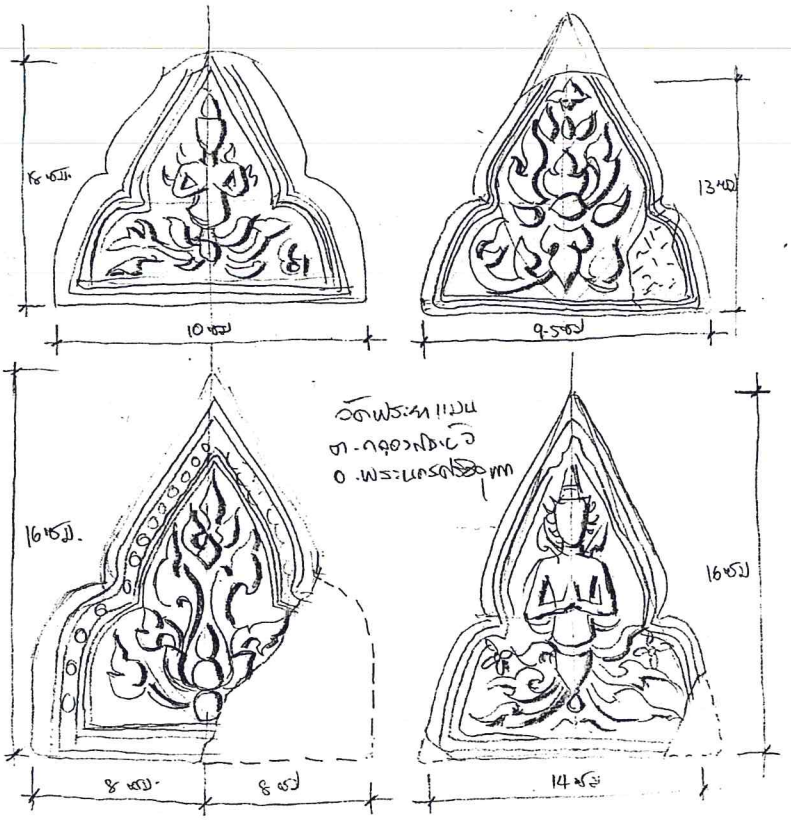

8ซม.
4ซม.

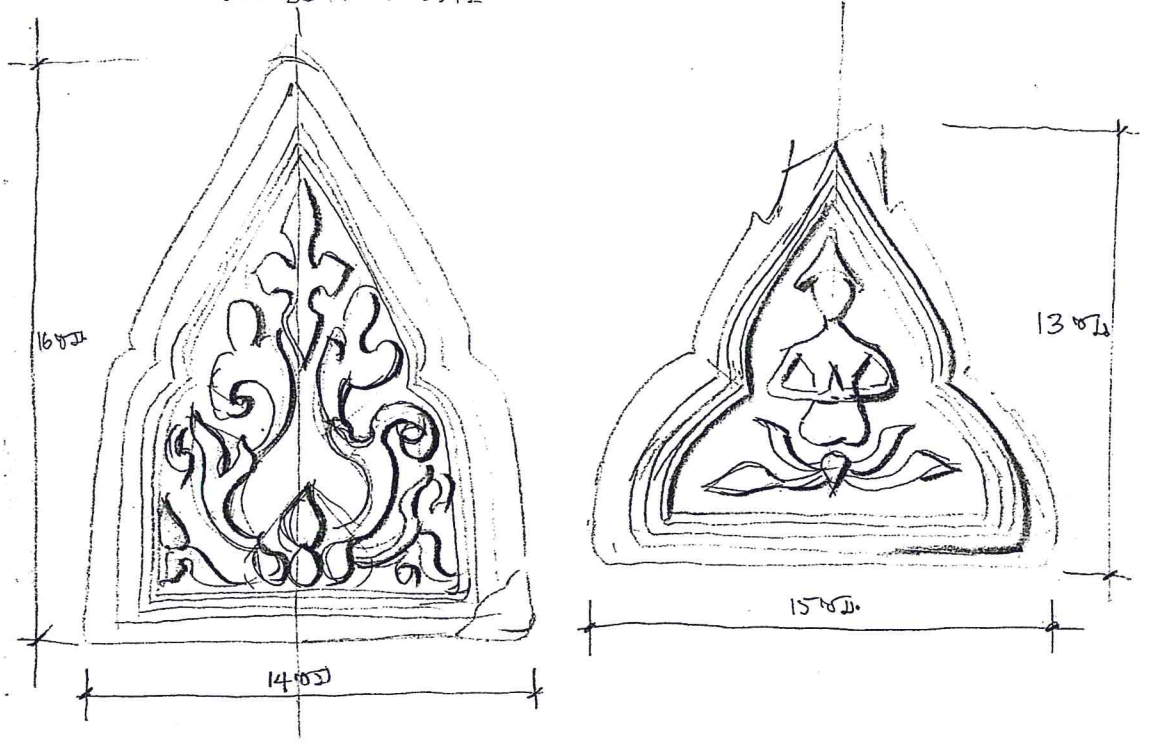

10ซม
10 ซม

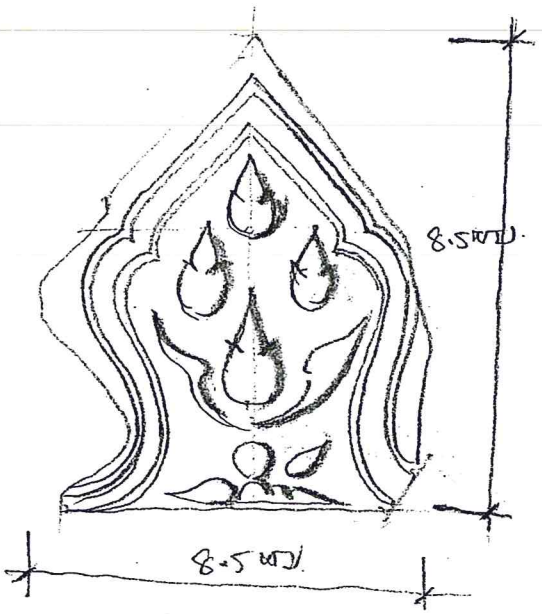

16ซม.
17ซม
10ซม
12ซม.
14 ซม
13ซม.
11ซม.
10ซม.
12 ซม
12.5ซม

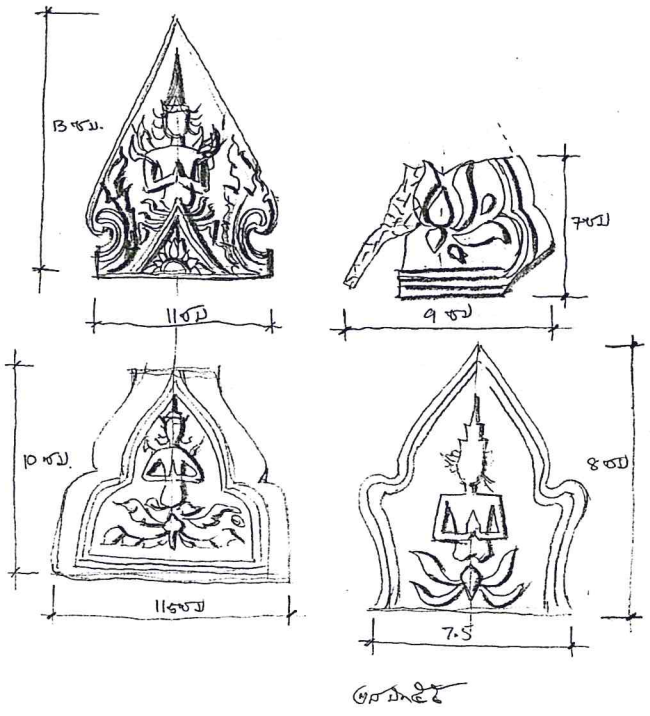

16 ซม.
16 ซม.
17 ซม.
16 ซม
17 ซม
14 ซม

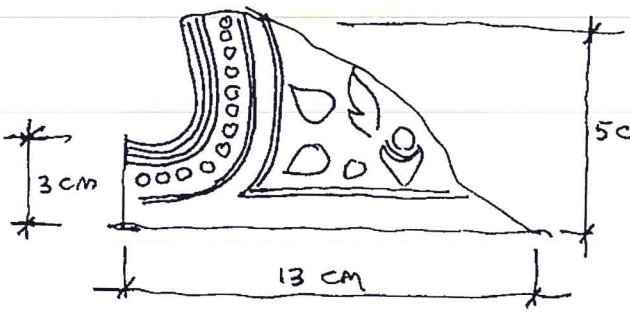

17 ซม
19 ซม
14 ซม
12 ซม
9 ซม
18 ซม

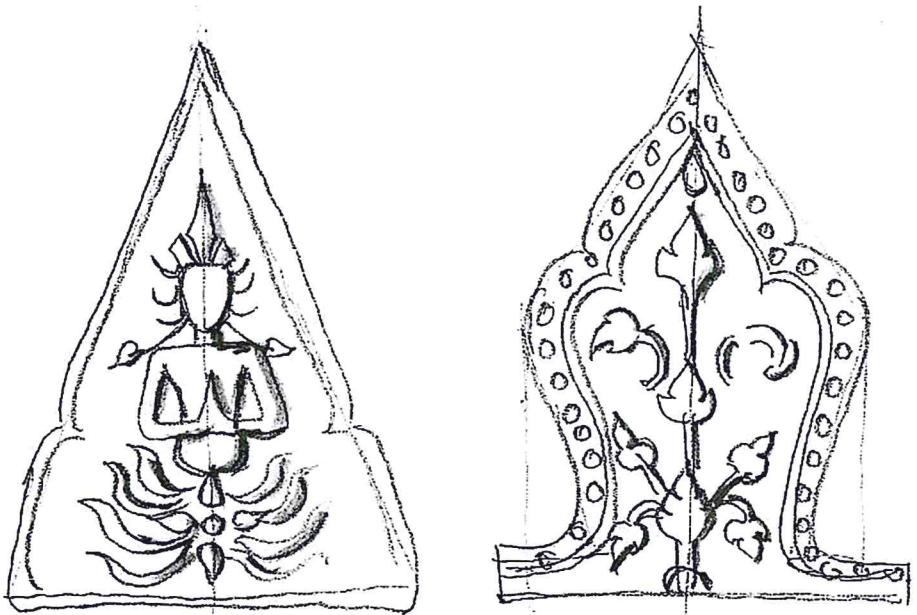

8 ซม.
10 ซม
13 ซม
9.5 ซม
16 ซม.
8 ซม
8 ซม
16 ซม
14 ซม

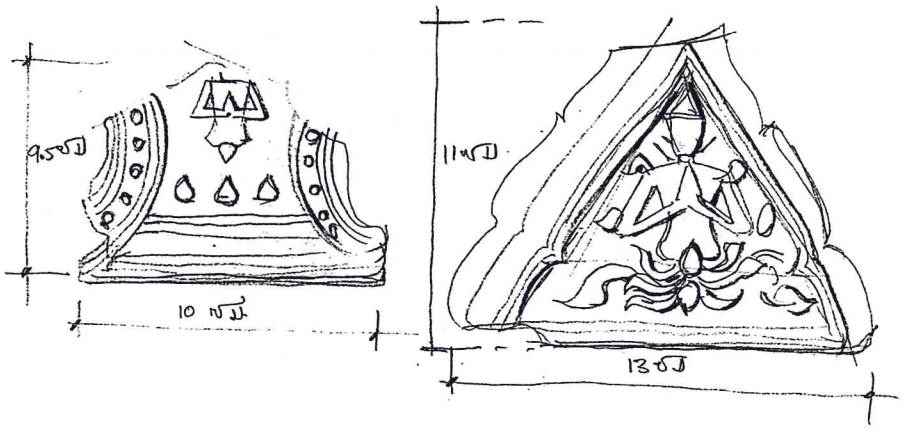

16 ซม
14 ซม
13 ซม
15 ซม.

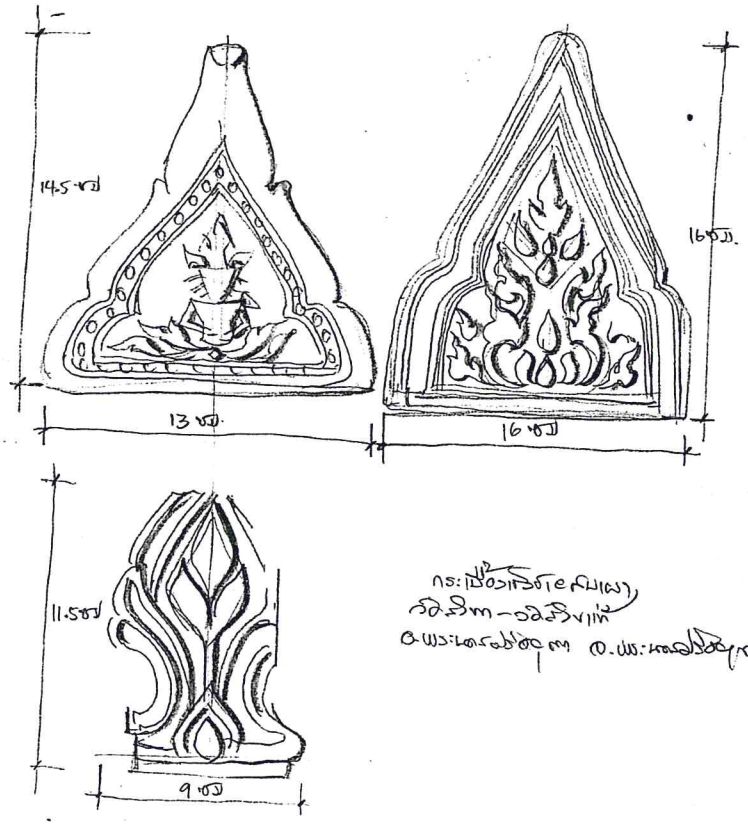

8.5 ซม.
8.5 ซม.

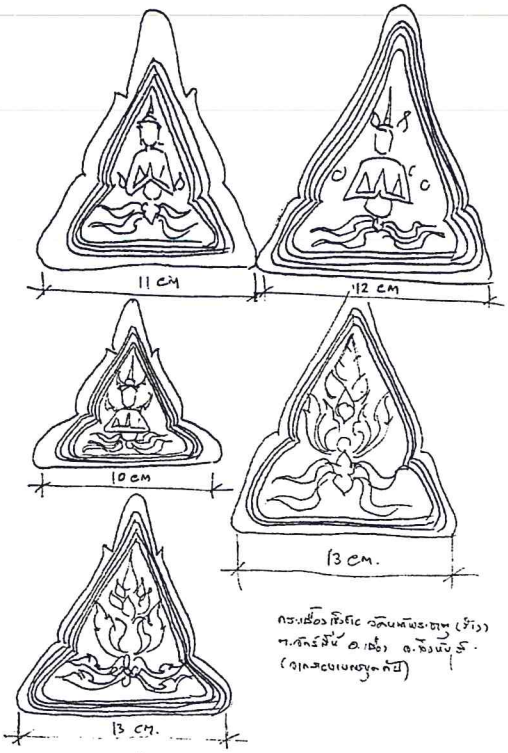

8 ซม.
11 ซม.
7 ซม.
9 ซม.
10 ซม.
11 ซม.
8 ซม.
7.5

5cm.
3cm
13 cm

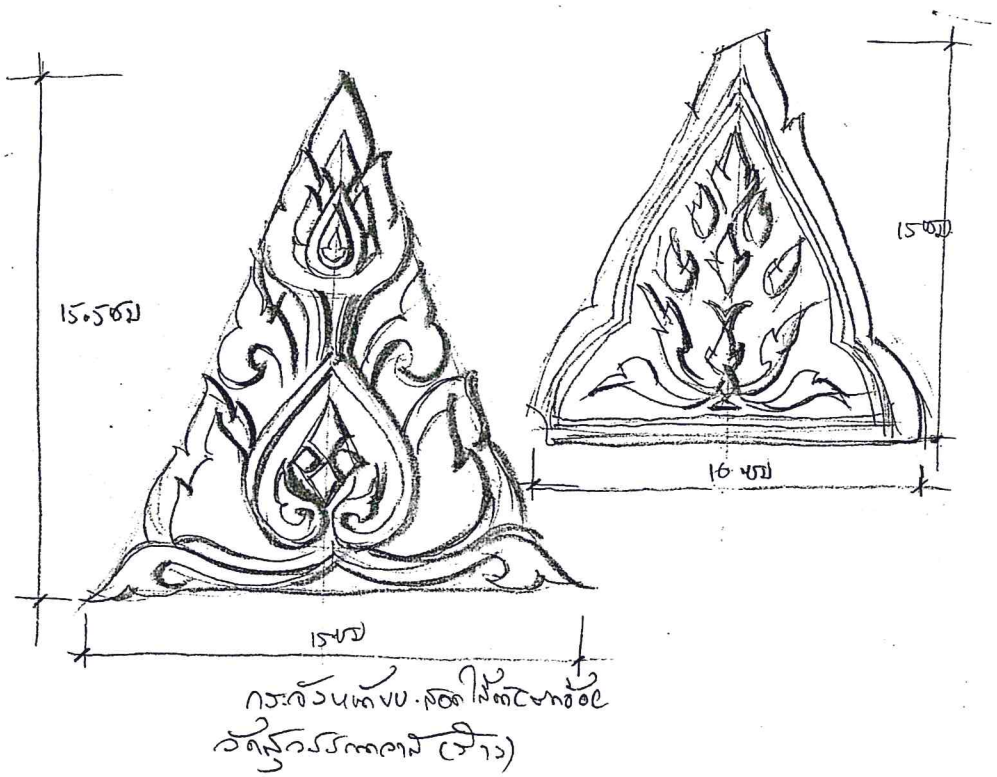

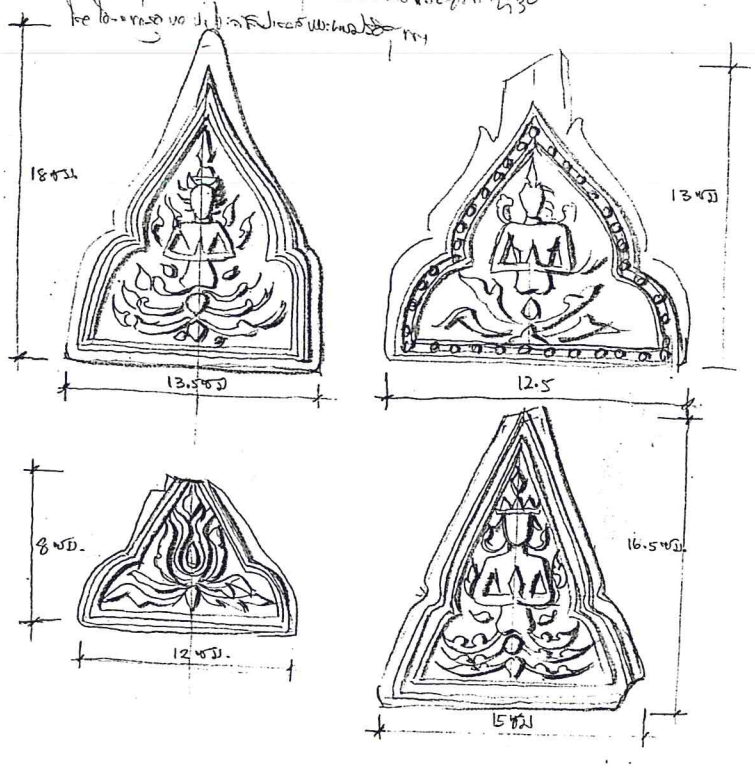

9.5ซม
10 ซม
11ซม
13ซม

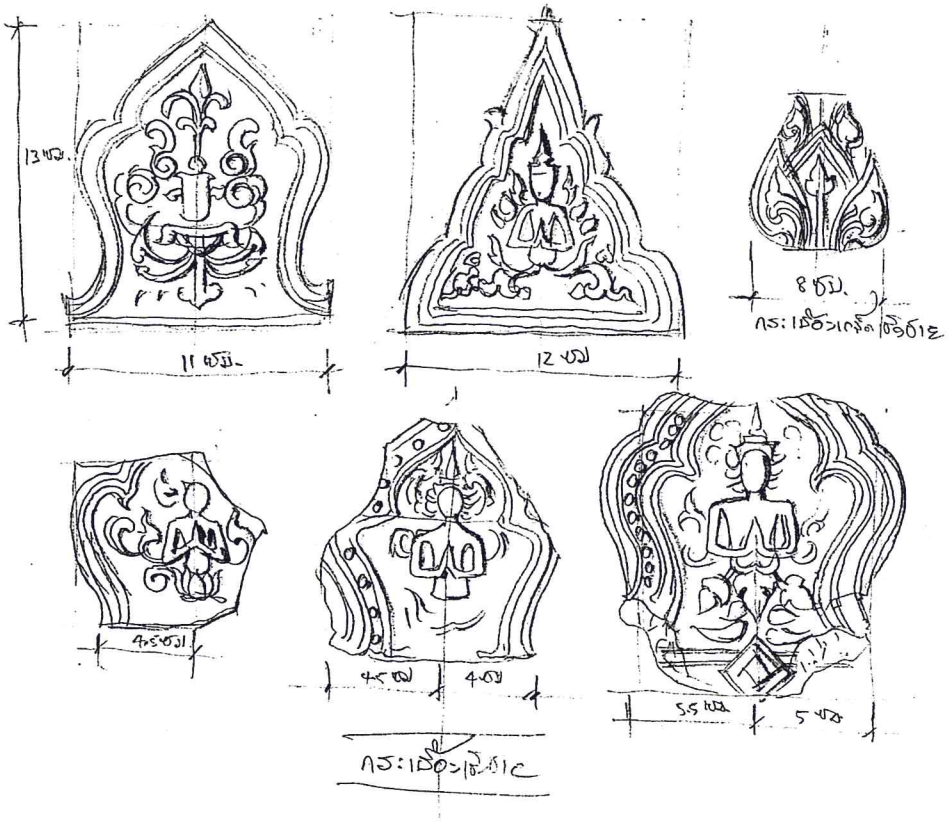

14.5ซม
13 ซม
16ซม
16ซม
11.5ซม
9ซม

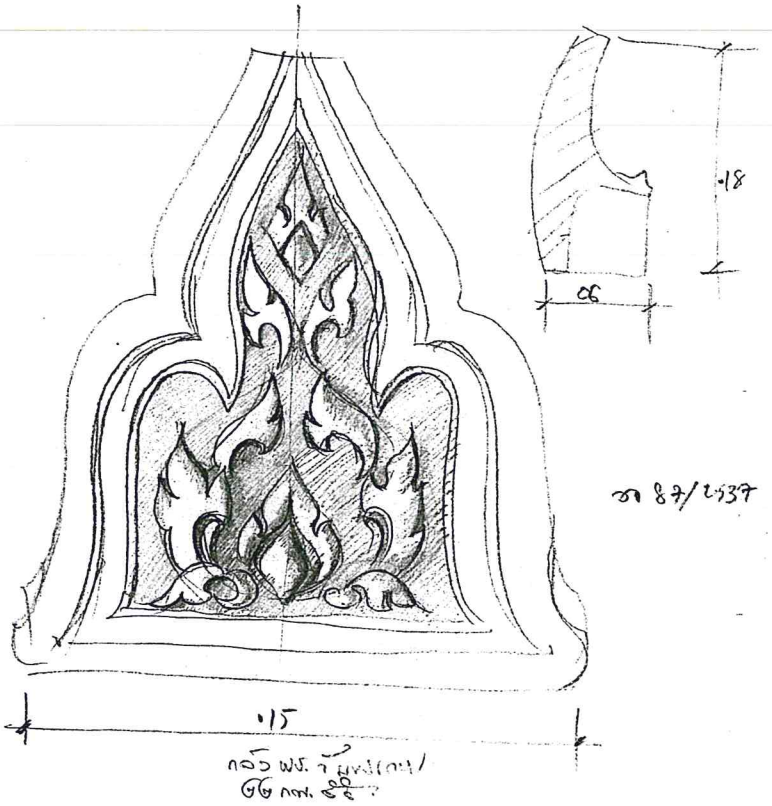

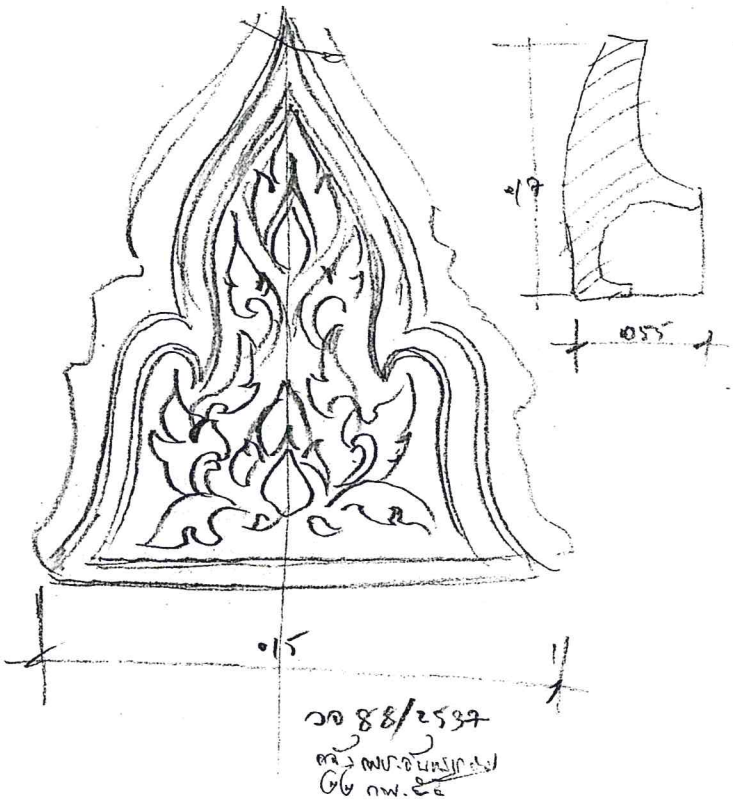
กระเบื้องเชิงชาย-วัดหน้าพระธาตุ สบ

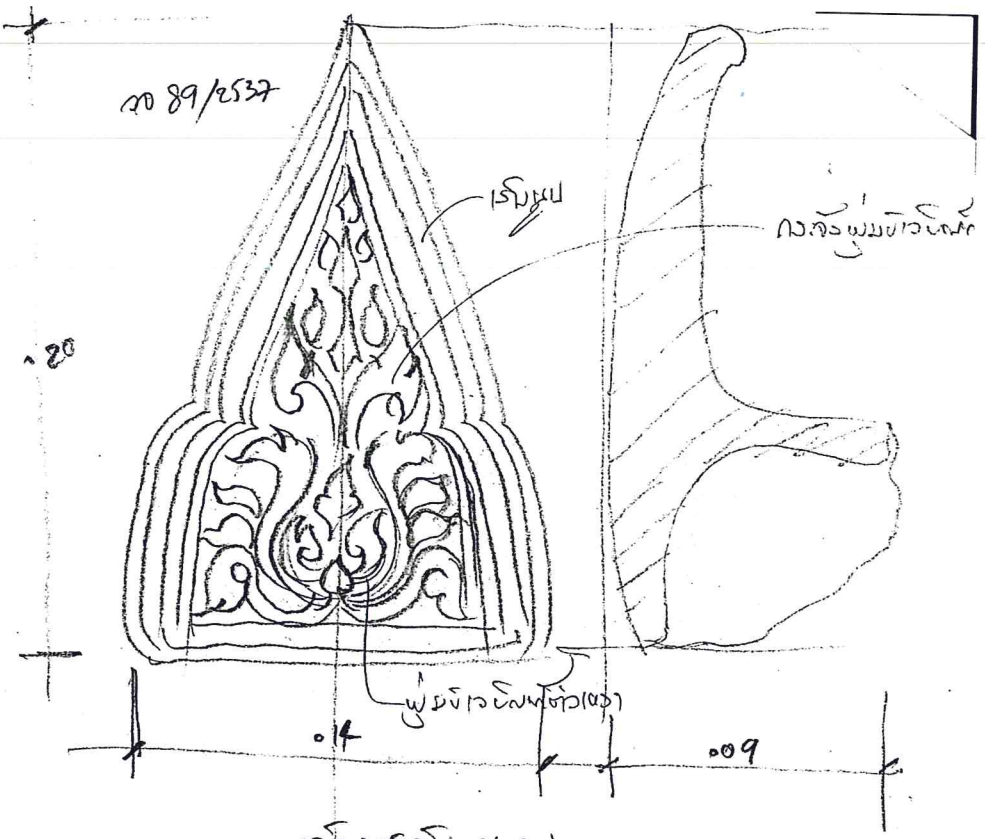

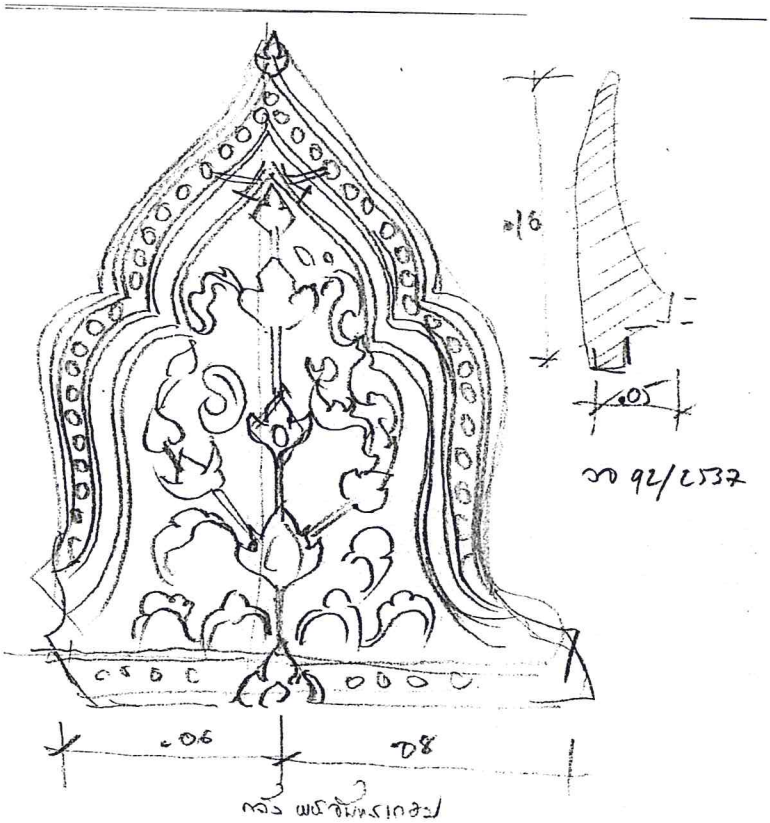

18 ซม.
13.5 ซม.
13 ซม.
12.5
8 ซม.
12 ซม.
16.5 ซม.
15 ซม.

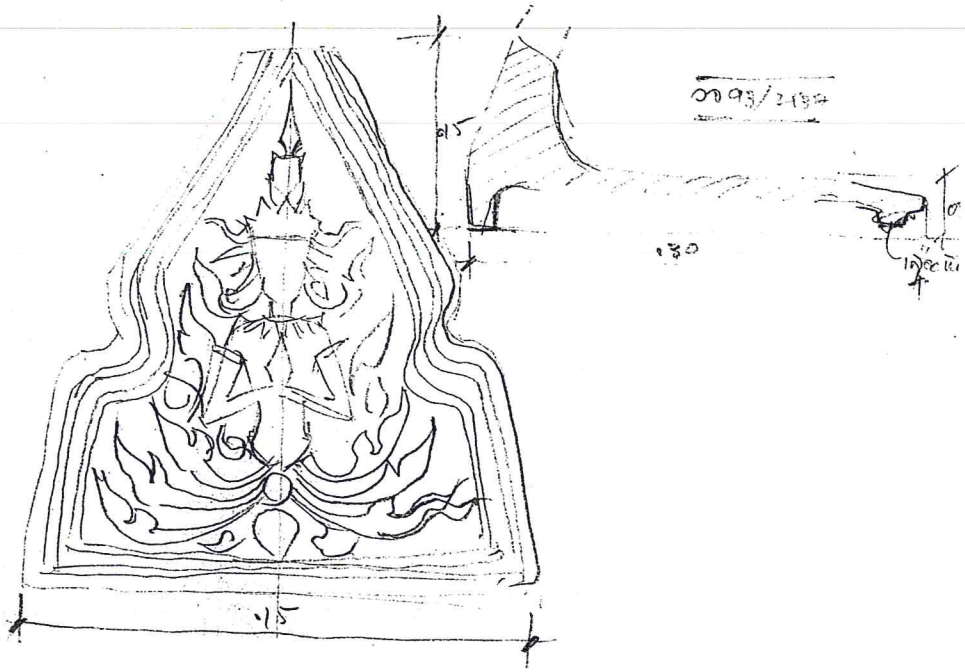

13 ซม.
11 ซม.
12 ซม
8 ซม.
4.5 ซม.
4 ซม
4 ซม
5.5 ซม
5 ซม

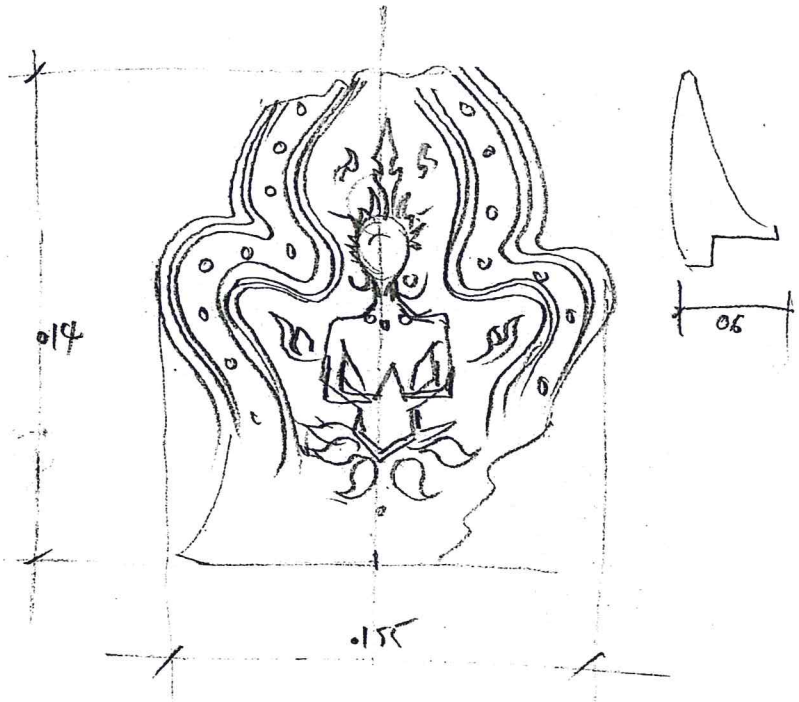

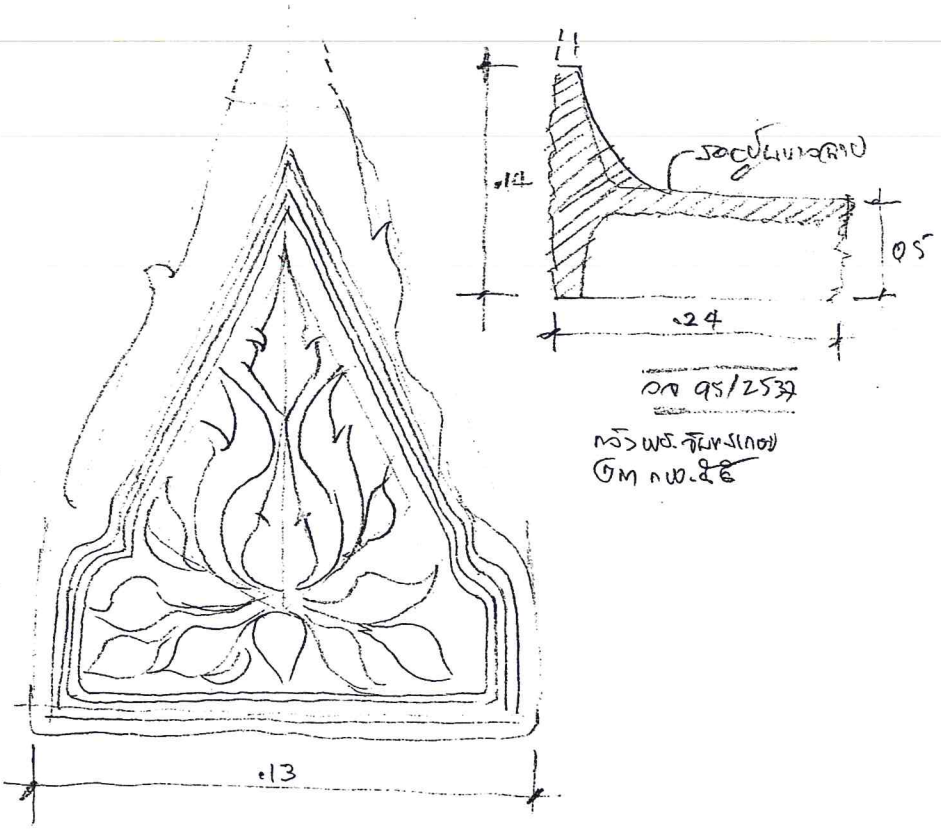

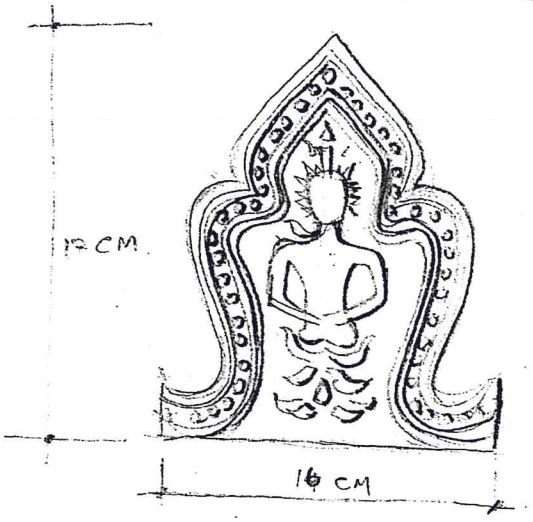

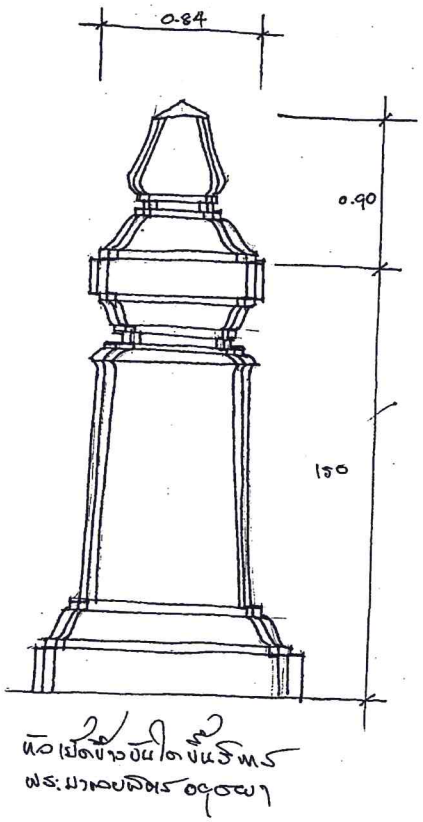

12 CM
16 CM

เสาเม็ด

DSC 0073 เสาเม็ดขนาบช่องบันไดชั้นมุขโถง พระวิหาร วัดกุฎีดาว จ.พระนครศรีอยุธยา
เสามีเหลี่ยมย่อมุม ฐานบัวคว่ำ ส่วนยอดหักหายไป

ฐานพระประธาน

DSC 09193 ลายผ้าทิพย์ปูนปั้นบนฐานพระในอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

ลายหน้ากระดานที่ฐานพระประธานวิหารพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายหน้ากระดานที่ฐานพระประธานวิหารพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

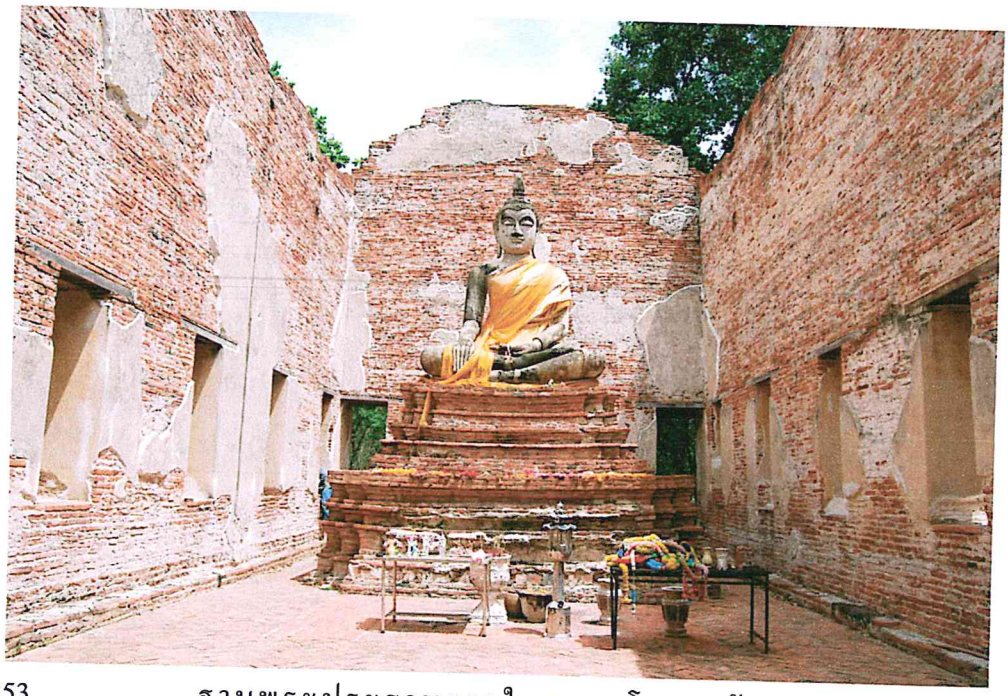

DSC 0174

ลายปูนปั้นประดับฐานพระประธาน วิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์
วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0179 ลายปูนปั้นประดับฐานพระประธาน วิหารหลวงพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0253 ฐานพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0012 แข้งสิงห์ลายปูนปั้นประดับฐานชุกชี วิหารวัดสุวรรณาวาส ตำบลท่าวาสุกรี พระนครศรีอยุธยา

ฐานพระประธานวิหารรายด้านทิศเหนือ วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

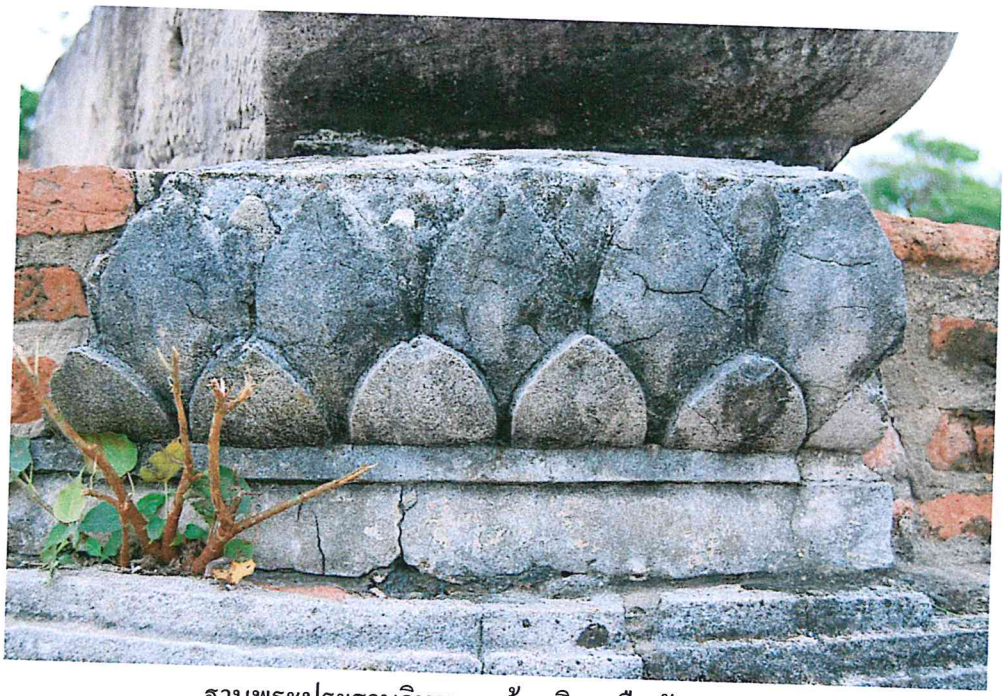

ฐานพระประธานวิหารรายด้านทิศเหนือ วัดมหาธาตุ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

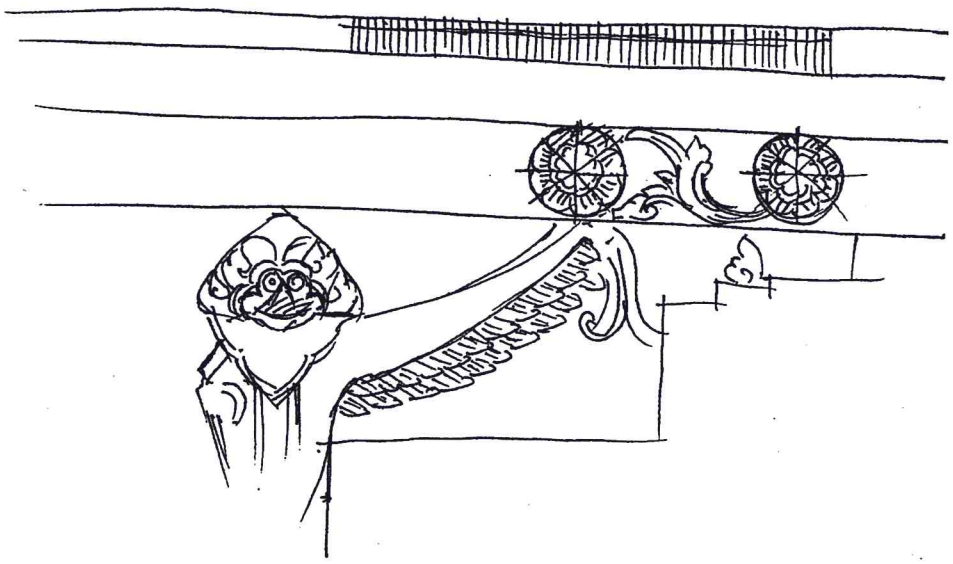

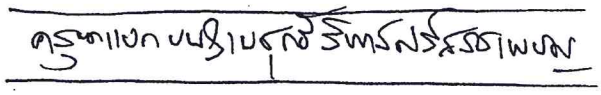
ฐานพระประธานวิหารรายด้านทิศเหนือ วัดมหาธาตุ

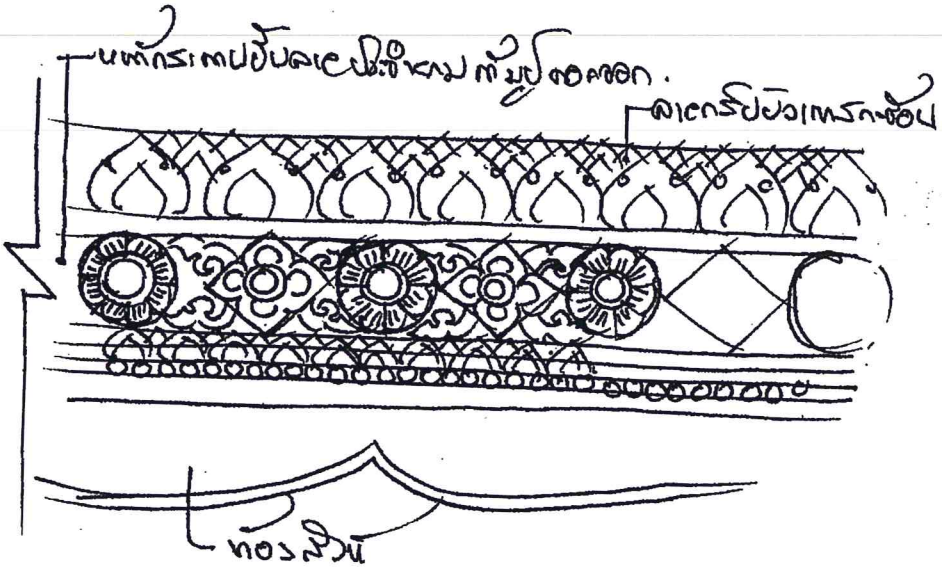
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0248 ฐานพระประธานวิหารราย ด้านทิศเหนือ ของวัดมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

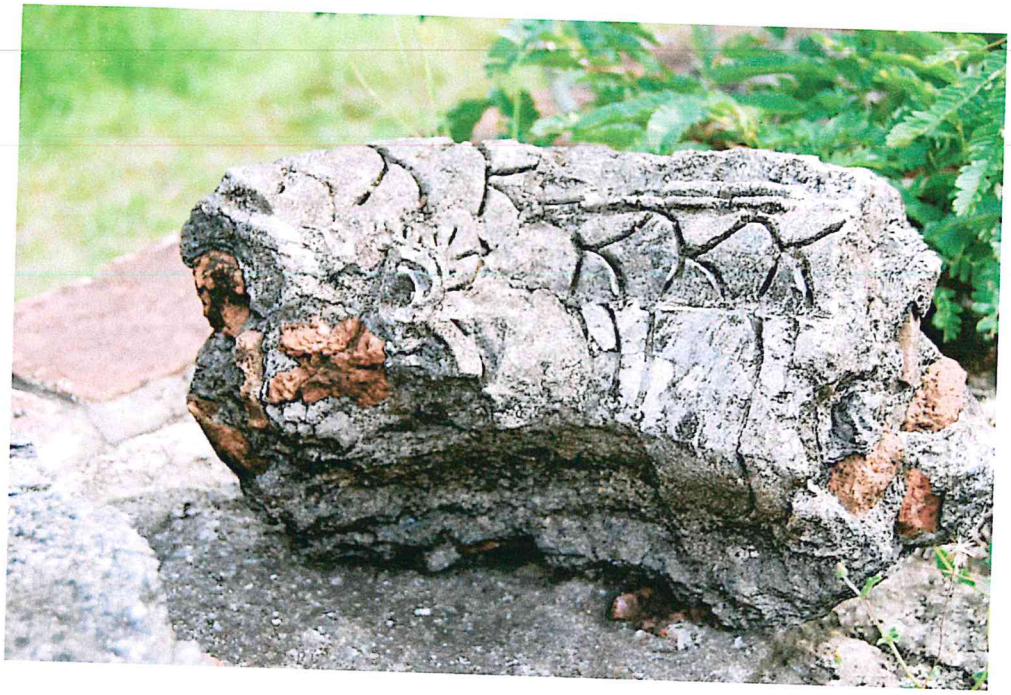
ภาพที่ 4 ตัวอย่างลวดลายในแม่ลายของรูปแบบการจำหลักไม้ประกอบสถาปัตยกรรม

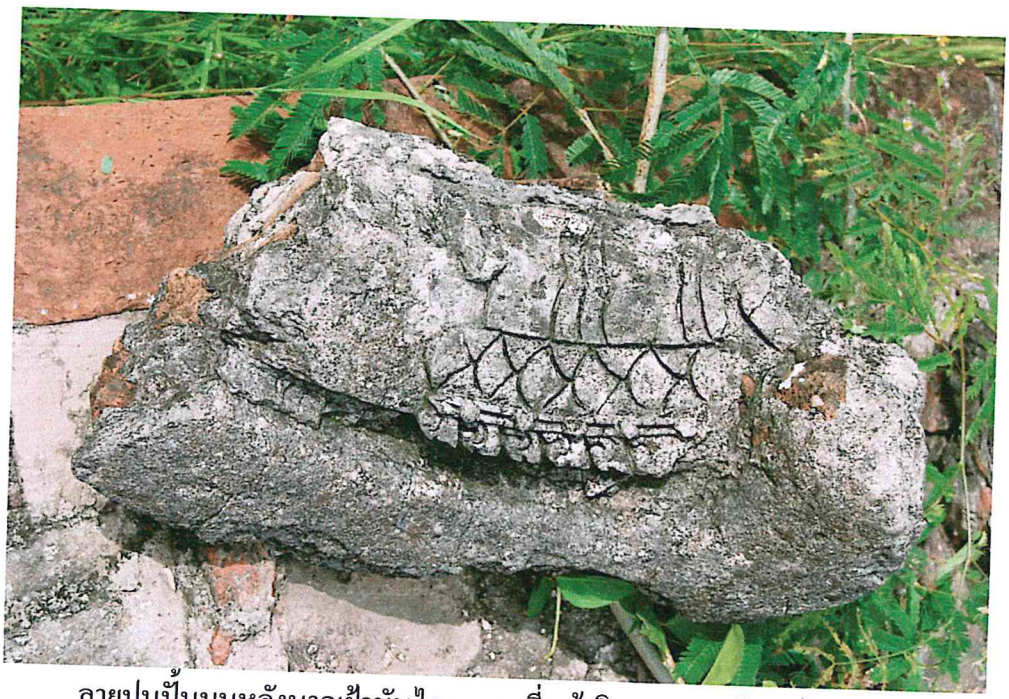
ราวบันได

ลายปูนปั้นบนหลังนาคเฝ้าบันได ขุดพบที่หน้าวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นบนหลังนาคเฝ้าบันได ขุดพบที่หน้าวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลายปูนปั้นบนหลังนาคเฝ้าบันได ขุดพบที่หน้าวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0459 ลายปูนปั้นส่วนที่เป็นลำตัวนาค ขุดแต่งพบที่พระวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า จะเป็นนาคเฝ้าบันได

DSC 0447, 0448 ชิ้นส่วนเศียรนาคลายปูนปั้น ขุดแต่งพบที่พระวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า จะเป็นนาคเฝ้าบันได

ชิ้นส่วนหัวมกรคาบนาค ปูนปั้น ขุดแต่งพบที่พระวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DSC 0228 ราวบันไดขึ้นอุโบสถวัดจงกลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลังราวบันไดปั้นปูนเป็นสันนูนมีเส้นลวดขนาบ

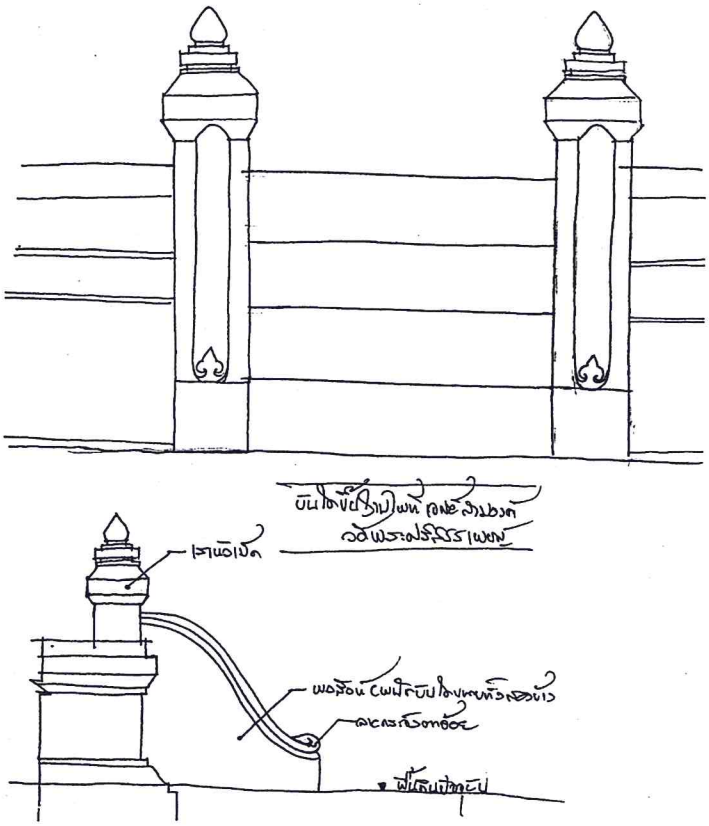

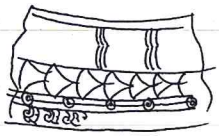
นาคเฝ้าบันไดขึ้นเจดีย์สิงห์ล้อม วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เปรียบเทียบกับชิ้นส่วนนาคที่ขุดแต่งได้ที่หน้าวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์

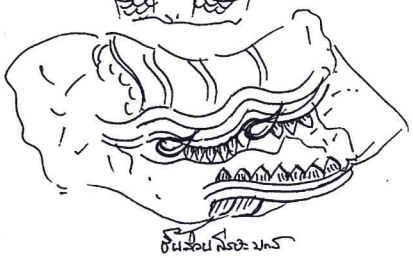
DSC 0067 นาคเฝ้าบันไดขึ้นเจดีย์ สิงห์ล้อม วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

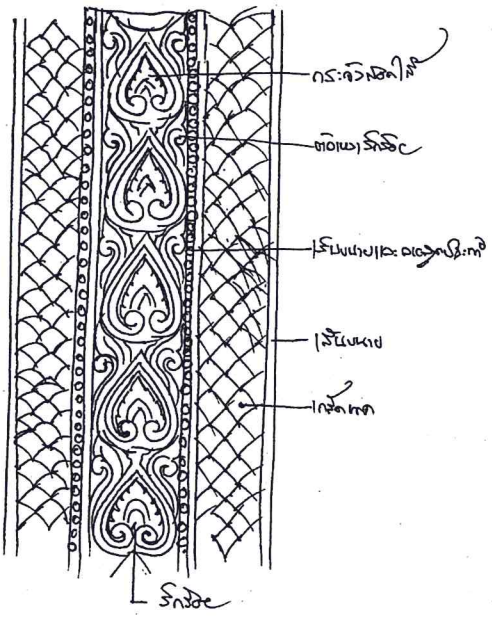
เปรียบเทียบกับชิ้นส่วนนาคที่ขุดแต่งได้ที่หน้าวิหารหลวง วัดพุทไธสวรรย์

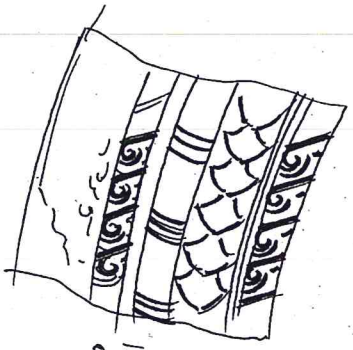

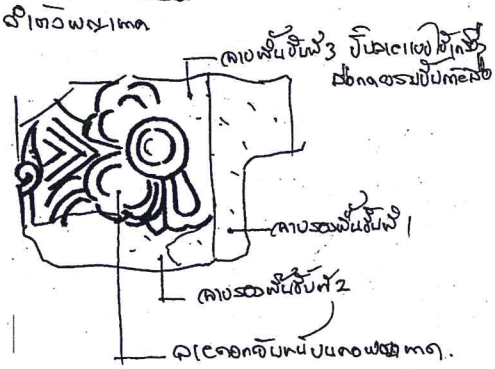

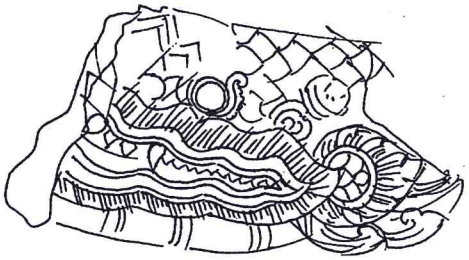

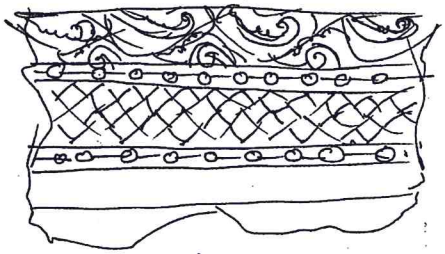

กระจังตาอ้อย
ตาอ้อยเรียงซ้อน
ใบเทศและดอกจอกซ้อน
ใบเทศ
เกสรดอก
ริมลาย

บรรณานุกรม

โชติ กัลยาณมิตร, ศาตราจารย์ -**พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง** (พิมพ์ครั้งที่ 2) สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ด่านสุทธาการพิมพ์, 2548

น. ณ ปากน้ำ - **พจนานุกรมศิลป์** ฉบับปรับปรุงใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 3) สำนักพิมพ์เมืองโบราณ กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ศูนย์การพิมพ์ พลาชัย, 2522

- **วิวัฒนาการลายไทย** สำนักพิมพ์เมืองโบราณ. พิมพ์ที่ด่านสุทธาการพิมพ์ 2529

พระเทวาภินิมิต - **สมุดตำราลายไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 1) โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, 2530

ศิลปากร, กรม - **งานช่าง คำช่างโบราณ.** กรมศิลปากร จัดพิมพ์. พิมพ์ที่ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2553

- **ช่างศิลป์ไทย** หนังสือชุด อนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรมของกรมศิลปากร ชุดที่ 1 เล่มที่ 2 : พิมพ์ที่ อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537

- **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2, 3** กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กรุงเทพฯ, 2540

- **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 2** กรมศิลปากร จัดพิมพ์. พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ชุมชนสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ, 2534

สันติ เล็กสุขุม - **ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172-2310)** ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ; มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน จัดพิมพ์, พ.ศ. 2532

สมคิด จิระทัศนกุล, รองศาสตราจารย์ - **รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธประวัติสถาปัตยกรรมไทย** บริษัท อมรินทร์บุ๊กเซ็นเตอร์ จำกัด ผลิตโดย สำนักพิมพ์ นิวเซียมเพรส, 2554

สำนักนายกรัฐมนตรี - **คำให้การขุนหลวง วัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง** จัดพิมพ์เผยแพร่โดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย 2534